

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ÇOĞULCULUK AÇISINDAN ALEVİLERE GÖRE
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nurullah BORA

**Enstitü Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilim
Enstitü Bilim Dalı: Din Eğitimi**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN

HAZİRAN-2009

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇOĞULCULUK AÇISINDAN ALEVİLERE GÖRE
DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nurullah BORA

Enstitü Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı: Din Eğitimi

Bu tez 15/06/2009 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Nurullah BORA

15.05.2009

ÖNSÖZ

Modern dünyada ulaşım imkânlarının artması, iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve sanayileşmenin yoğun olduğu ülkelere doğru meydana gelen göç dalgası, farklı kültürlerin karşı karşıya kalması sonucunu doğurmuştur. Bu durum, öteki olarak algılanan kültür ve dinden insanlarla karşılaşma ve onlarla beraber yaşama mecburiyetini ortaya çıkarmıştır. İşte; çoğulculuk böyle bir mecburiyetin ortaya çıkardığı bir anlayıştır.

Çoğulcu anlayışlar konusunda dünyada meydana gelen bu gelişmeler, Türkiye’de yaşanan bazı sorunların çözümü için reçete olarak sunulmuştur. Kendisini İslam’ın farklı bir yorumu olarak gören Aleviler -her ne kadar bazı gruplar Aleviliğin İslam dışı olduğunu ileri sürse de- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin zorunlu tutulması ile ilgili davalar açmışlardır. Bu davalar sonucunda önce AİHM, bu dersin "*anne-babanın çocukları kendi felsefi inançlarına göre yetiştirme hakkı*"na aykırı olduğu sonucuna ulaşmış, sonrasında da Danıştay 8. dairesi ders müfredatında objektiflik ve çoğulculuk sağlanamadığı için dersin bu haliyle zorunlu tutulamayacağına karar vermiştir.

Alevilerin genelde din eğitimi, özelde de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ile ilgili sorunları geniş katımlı, uygun diyalog zemininde ve karşılıklı anlayışın çerçevesinde çözülebilecek konulardır. Diğerini anlama çabası anlamındaki diyalog en basitinden en karmaşığına, dünya üzerinde yaşanan birçok sorunun çözümü için olmazsa olmazdır.

Bu çalışma sırasında, Alevilik konusunda değerli katkılarıyla bana yol gösteren Doç. Dr. Halil İbrahim BULUT ve Doç. Dr. Osman EĞRİ hocalarıma, gösterdiği yakın ilgi ve destekten dolayı araştırmacı-yazar Ayhan AYDIN’a ve Alevi ahlakını misafirperverlikleriyle gösteren, görüşme yaptığım tüm Alevi canlara, çalışmamda katkıları olan çalışma arkadaşlarıma ve çalışmam süresince değerli tecrübeleriyle bana rehberlik edip en önemli desteğı veren danışman hocam Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN’a teşekkür ederim.

Nurullah BORA

12.05.2009

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: ALEVİLİK	7
1.1. Aleviliğin Tarihi Arka Planı	7
1.1.1. İlk Müslüman Türkler	7
1.1.2. Anadolu’da Türkler	11
1.1.3. Hacı Bektaş-ı Veli ve Bektaşilik	13
1.1.4. Hurufiliğin Etkisi	17
1.1.5. Safevilik ve Şii Unsurların Etkisi	17
1.1.6. Bektaşilik-Kızılbaşlık Ayrımı	21
1.1.7. Cumhuriyet Döneminden Sonra Alevilik	22
1.2. Alevilikte İnanç	23
1.3. Alevilikte Adap, Erkân	26
1.3.1. Teşkilat	26
1.3.2. Ayin ve Erkanlar	27
1.4. Alevi Ahlâkı	31
BÖLÜM 2: DİN EĞİTİMİ BAĞLAMINDA ÇOĞULCULUK.....	33
2.1. Çoğulculuk Nedir?.....	33
2.1.1. Çoğulluk-Çoğulculuk.....	33
2.2. Farklı Çoğulcu Yaklaşımlar	36
2.2.1. Charles Taylor’un Çoğulculuk Yaklaşımı	36
2.2.2. Will Kymlicka’nın Çoğulculuk Yaklaşımı	38
2.2.3. Jürgen Habermas’ın Çoğulculuk Yaklaşımı	40
2.3. Dini Çoğulculuk-Dinde Çoğulculuk.....	42
2.3.1. Dini Dışlayıcılık (Exclusivism).....	42
2.3.2. Dini Kapsayıcılık (Inclusivism)	45
2.3.3. Dinî Çoğulculuk.....	46

2.3.4.	Dinde çoğulculuk	50
2.4.	Çoğulculuk ve Din Eğitimi.....	52
2.5.	Çoğulcu Din Eğitimi Modelleri.....	53
2.5.1.	Belli Bir İnancı Savunan (Confessional) Yaklaşım	53
2.5.2.	Bir İnancı Savunmayan(Non-Confessional) Yaklaşımlar.....	55
BÖLÜM 3: ALEVİLERİN DİN EĞİTİMİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ.....		65
3.1.	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi İle İlgili Görüş ve Talepler.....	65
3.1.1.	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Statüsü Hakkındaki Görüşler.....	65
3.1.2.	DKAB Dersi ve Çoğulculuk	75
3.1.3.	Alevilik Ve Farklı Yorumları: Aleviliğin Farklı Yorumları Var Mıdır? ..	82
3.1.4.	İsteğe Bağlı Din Eğitimi	94
3.1.5.	Yeni DKAB Dersi Müfredat Programının Yeterliliği.....	100
3.1.6.	Okul Dışı Din Eğitim-Öğretimi Etkinliklerine Bakış	106
3.1.7.	Alevilerin DKAB Derslerinde Yaşadıkları Sıkıntılar	111
3.1.8.	AİHM'nin DKAB Dersi Kararı Konusundaki Görüşler	113
3.2.	Diyanet Konusundaki Talepler.....	118
3.2.1.	Diyanet İşleri Başkanlığı Konusundaki Düşünceler	118
3.3.	Cemevleri-Dedeler Konusundaki Görüş ve Talepler	121
3.3.1.	Cemevlerinde Alevilik Din Eğitim-Öğretimi.....	122
3.3.2.	Dedelerin Yeterliliği Ve Etkinliği.....	129
3.3.3.	Alevilerin Cemevleri Konusundaki Talepleri	134
SONUÇ.....		142
KAYNAKLAR		149
ÖZGEÇMİŞ.....		158

KISALTMALAR LİSTESİ

AABF	:Avrupa Alevi Birlikleri Federasyonu
AB	:Avrupa Birliği
ABF	:Alevi Bektaşi Federasyonu
AIHM	:Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
DEM	:Değerler Eğitimi Merkezi
D.İ.B	:Diyanet İşleri Başkanlığı
D.İ.B.Y	:Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
DKAB	:Din Kùltürü ve Ahlak Bilgisi
İABF	:İsveç Alevi Birlikleri Federasyonu
M.E.B	:Milli Eğitim Bakanlığı
T.D.V.	:Tùrkiye Diyanet Vakfı

Tezin Başlığı: Çoğulculuk Açısından Alevilere Göre Din Eğitimi ve Öğretimi	
Tezin Yazarı: Nurullah BORA	Danışman: Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN
Kabul Tarihi: 15 MAYIS 2009	Sayfa Sayısı: V (ön kısım) + 155 (tez)
Anabilimdalı: Felsefe ve Din Bilimleri	Bilimdalı: Din Eğitimi
<p>Liberal demokrasinin ortaya koyduğu kavramlardan birisi çoğulculuktur. Bu kavram, toplumdaki farklılıkların hepsinin değerli olduğu, saygın olduğu fikrini ön plana almıştır. Eskiden homojen bir yapıya sahip olan toplumların yerine, yaşanan göçler sonucunda günümüzde devletler çok kültürlü bir yapıya kavuşmuşlardır. Ortaya çıkan yeni tabloda toplumu oluşturan tüm gruplar eğitim, kültür ve din alanında bazı hak taleplerinde bulunmaktadır. Dünyada yaşanan bu gelişmelerin şüphesiz Türkiye’de de bazı yansımaları olmuştur. Konumuz Türkiye’deki Alevilerin din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde yer alma talepleridir. Aleviler mevcut din kültürü ve ahlak bilgisi dersine ve Türkiye’deki genel din eğitimine nasıl bakmakta ve ne tür taleplerde bulunmaktadır? Bu sorulara yanıtlar aranmaya çalışılacaktır.</p> <p>Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, önemi, sınırlılıkları, yöntemi ve süresi hakkında genel bilgiler verilmiştir.</p> <p>Birinci bölümde Aleviliğin tarihi arka planı işlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda ilk Müslüman Türklerin İslam anlayışlarını yansıtan Yesevilik, Vefaîlik, Kalenderîlik, Haydarîlik akımları kısaca tanıtılmıştır. Sonrasında Aleviliğin oluşumuna etki eden Hurufîlik akımı ve Safevi ailesi hakkında bilgi verilmiştir. Alevilikte inanç, adap, erkân ve ahlak konularına da yer verilerek Alevilik hakkında genel bilgiler tamamlanmıştır.</p> <p>İkinci bölümde çoğulculuk, dini çoğulculuk ve din eğitiminde çoğulculuk konuları ele alınarak çoğulcu din eğitimi modelleri hakkında genel bilgiler verilmiştir.</p> <p>Üçüncü bölümde ise alevi kurum ve önderleri ile yapılan görüşmeler sonucunda Alevilerin Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi, Diyanet İşleri Başkanlığı ve cemevleri ile ilgili görüş, öneri ve talepleri verilmiştir.</p> <p>Araştırma sonuç ve öneriler kısmıyla sonlandırılmıştır.</p> <p>Araştırma sonucunda Alevilerin taleplerinin üç konuda belirginleştiği görülmektedir. Bunlar zorunlu Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersleri, Diyanet İşleri Başkanlığı ve cemevleri-dedeler hakkındaki taleplerdir. Görüş belirtenlerden bazıları DKAB dersinin içeriğinin değiştirilerek devam etmesi gerektiğini, bazıları bu dersin tamamen kaldırılması gerektiğini, bazıları da isteğe bağlı hale getirilmesi gerektiğini söylemektedirler. Görüşlerine başvurduğumuz Alevilerin büyük çoğunluğu bu derslerin çoğulculuk anlayışına uygun olarak değiştirilmesine sıcak baktıklarını ifade etmişlerdir.</p> <p>Diyanet İşleri Başkanlığı konusunda da görüşünü aldıklarımızdan bir kısmı bu kurumun kaldırılması gerektiğini, bir kısmı bu kurumun yapısının değiştirilmesi gerektiğini, bir kısmı da Alevileri temsil eden başka bir kurumun oluşturulması gerektiğini ifade etmişlerdir.</p> <p>Cemevlerinde din eğitimi ile ilgili bazıları buralarda din eğitiminin verildiğini bazıları ise buna din eğitim-öğretimi denemeyeceğini belirtmişlerdir. Dedelerin yeterliliği konusunda büyük oranda dedelerin yetersiz kaldığı ifade edilmiştir. Dedelerin, alevi toplum içindeki etkinliği konusunda ise, şehre göçün getirdiği sıkıntılara rağmen dedelerin hala bu toplum içerisinde etkin oldukları belirtilmiştir.</p>	
Anahtar kelimeler: Alevilik, Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi, Çoğulculuk, Din Eğitimi, Alevilerin Talepleri	

Sakarya University, Institute of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title Of The Thesis: Religious Education and Teaching From Pluralism Point of View in Terms of Alevis

Author: Nurullah BORA

Supervisor: Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN

Date:15 MAYIS 2009

Nu. of pages: V (pre text) + 155 (main body)

Department:Philosophy and Religious

Sciences Subfield: Religious Education

One of the concept that liberal democracy brings up is pluralism. In this concept differences which in society are all valuable and respected. In the past there were homogenous societies, in our age, because of immigrant states get much culture. In this new table all groups which constitute society demand some rights to education, culture and religion. Developments which occur in the world have some effects in Turkey. Our subject is Turkey's Alevis' demand for having part in Religion Culture And Knowledge of Ethics. What do they think about religion culture and knowledge of ethics. , what are their demands? We tried to find the answers.

At the beginning, general information about subject, goal, importance, limitations, method, and time of research was given. In the first part, we tried to explain Alevism's history. So, Yesevilik, Vefailik, Kalenderlik, Haydarilik which are the first Muslims Turks' Islamic view were shortly introduced. After that, some information was given Hurufilik trend which affects to occur Alevism and Safevi family. General information about Alevism was completed by mentioning faith, customs and moral in Alevism. In the second part, we gave general information about pluralistic religion education patterns such as pluralism, religion pluralism and pluralism in religion education..

In the third part, as a result of interview with Alevi associations and leaders, we allowed Alevis' view, suggestions and demands about Religion Culture And Knowledge of Ethics lesson, ministry of religion and cemevi. Research was ended with result and suggestions

At the end of the research, we saw that Alevis had got three demands. These were compulsory Religion Culture And Knowledge of Ethics lesson, ministry of religion and cemevi-Dede. Some of the interviewee said that the concepts of R.C.K.E lesson should be changed and then taught. Some said that it should be abolished and others said that it should be an optional lesson. Most of the Alevis believe that its concept should be changed in respect of priority.

With ministry of religion, some of them expressed that it should be abolished, or its structure should be changed and the others expressed that there should be another association for represent Alevis. With education in cemevi, some Alevis said that there was a religious education but the others said that there was not a religious education. With adequacy of dede, most of the Alevis agree that he was not adequate. With his effect in Alevi society despite the difficulties because of immigration from rural to urban, they had still effect.

Keywords: Alevism, Religion Culture And Knowledge of Ethics Lesson, Pluralism, Religion Education, Alevis' Demands

GİRİŞ

Dünya üzerindeki inanan sayısı bakımından ikinci sırada İslam dini bulunmaktadır. İlk vahyin geldiği günden bu yana 1400 yılı aşkın bir süre geçmiş, İslam Dini mensupları dünyanın değişik coğrafyalarına dağılmışlar ve farklı kültür-medeniyetlerle karşılaşmış; hem onları etkilemiş hem de onlardan etkilenmişlerdir. Bu etkilenmeler sonucunda İslam dini içerisinde farklı ameli, itikadi ve siyasi mezhepler ve değişik tasavvufi hareketler ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisi de Aleviliktir.

Küçülen dünyada farklı kültür, inanç ve anlayışlara sahip insanların beraber yaşamaları için farklılıklara saygı gösterip, beraber yaşama kültürünü edinmeleri gerekmektedir. Ancak bu şekilde dünya yaşanabilir hale gelebilir. Bu sebeple de dünyada özellikle de medeniyette ölçü olarak alınan Batı'da eğitim, siyaset, ekonomi v.b. birçok alanda insanların farklılıklarına saygı gösterip bu yöndeki ihtiyaçları giderilmeye çalışılmaktadır.

Dünyadaki gelişmelerin ülkemizde de bir takım yansımaları olmuştur. Ülkemizde özellikle zorunlu din dersi konusunda Alevilerin bir takım talepleri olmuştur. Bu talepler farklı şekilde dillendirilse de- kimileri bu dersin kaldırılmasını kimisi içerisinde Aleviliğe de yer verilmesini kimisi zorunlu olmaktan çıkarılmasını istese de- nihayetle Alevi vatandaşlar din derslerinin kendi inanç, anlayış ve kültürlerinin göz önünde bulundurulması düzenlenmesini istemektedirler. Yakın dönemde Alevilerin bu istekleri yankı bulmuş, ilköğretim ve ortaöğretim DKAB derslerinin öğretim programlarında bu yönde bazı değişikliklere gidilmiştir.

Alevi vatandaşların talepleri üzerine DKAB dersi öğretim programında ve kitaplarında yapılan çalışma ve değişikliklerin bahsedilen ihtiyaç ve beklentileri karşılayıp karşılamadığı veya ne ölçüde karşıladığı bir soru olarak önümüzde durmaktadır. İşte bu araştırmada, Alevilerin yeni yapılan düzenlemelerden sonra beklentilerinde ne tür değişimlerin olduğu merak edilen bir konudur. Bu konunun açıklığa kavuşturulması bu konudaki sorunun çözümüne yaklaşılmaya da vesile olacaktır.

Zorunlu DKAB dersleri dışında Alevilerin Diyanet İşleri Başkanlığı ve cemevleri ile ilgili bazı görüş ve talepleri de söz konusudur. Alevilerin Diyanet İşleri Başkanlığı'nın

gerçekleştirdiği yaygın din eğitimi faaliyetlerine bakışlarını ve bu kurum hakkındaki görüşlerini öğrenmek, Türkiye’deki yaygın din eğitimine başka bir pencereden bakmayı sağlayacaktır.

Alevilerin kendi İslam anlayışlarını öğrendikleri mekânlardan olan cemevleri ve burada hizmet gören dedeler konusu da Aleviliğin nasıl öğrenildiği konusunda fikir vermesi ve bu konudaki eksikliklerin gündeme gelmesi bakımından önemlidir. Bu konu da Alevilik eğitim-öğretimi konusunda problem teşkil eden başka bir meseledir.

1. Araştırmanın Konusu

Araştırmamızın konusu; Alevilerin, genelde Türkiye’deki din eğitimiyle ilgili, özelde de Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi dersi ile ilgili görüş ve taleplerinin ortaya konulmasıdır.

Bu çerçevede ilköğretim ve ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programına yeni girmiş olan Alevilik konusunun yeterliliği, Alevilerin cemevlerindeki din eğitim-öğretimi hakkındaki ve Türkiye’de yaygın din eğitim-öğretimi konusunda hizmet veren Diyanet İşleri Başkanlığı konusundaki görüş ve talepleri ele alınacaktır.

Araştırmada bu konunun Türkiye bazında ele alınması hedeflenmektedir.

2. Araştırmanın Amacı

Araştırmamızın amacı; Türkiye’de din eğitimi ve Alevilik çerçevesinde aşağıdaki üç temel konuyu kapsamaktadır.

Alevi kurum ve kanaat önderlerinin görüşleri ışığında okullarda zorunlu olarak okutulmakta olan DKAB derslerinde, Alevilik konusunun beklentilere ne ölçüde cevap verdiğinin, eğitim açısından ve sosyal gerçekler açısından ne kadar yeterli olduğunun bilimsel yöntemlerle elde edilmesi;

Alevilerin Türkiye’deki yaygın din eğitimi konusunda hizmet veren Diyanet İşleri Başkanlığı’na bakışının ve bu konudaki taleplerinin ortaya konulması;

Günümüzde cemevleri ve buradaki dedelerin Alevilik din eğitimi konusundaki etkinlikleri ve yeterliliklerinin tespit edilmeye çalışılması araştırmamızın amaçlarıdır.

3. Araştırmanın Önemi

İlköğretim ve lise DKAB dersi müfredat programında yapılan değişiklikler belli bir amaçla yapılmıştır. Bu amaç tüm programlar hazırlanırken dikkat edilmesi gereken

"Müfredat programın ihtiyaçlara uygun olması" prensibidir. Bu prensipten hareketle Alevilerin kendi çocuklarının da bu dersi gördüğü ve kendi inanış ve anlayışlarının da yer alması gerektiği düşüncesi dikkate alınmış ve programda bazı değişiklikler yapılmıştır.

Ülkemizde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri anayasada zorunlu olarak yer almaktadır. Ancak bu ders hakkında yoğun tartışmalar yaşanmaktadır. Kimilerine göre bu dersin zorunluluğu, kimilerine göre ise dersin içeriği Alevi vatandaşların inanç özgürlüğünü engeller niteliktedir. Ve bu nedenle de Cem Vakfı Hukuk Komisyonu tarafından, ders kitaplarında Alevilikle ilgili bilgilere yer vermediği iddiasıyla Milli Eğitim Bakanlığı aleyhine, 13 Aralık 2005 tarihinde Ankara 10. İdare Mahkemesinde iki bin kişi adına dava açılmıştır. Bu dava dışında da Alevi vatandaşlar tarafından açılmış onlarca dava bulunmaktadır. Son olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne açılan davada AİHM Türkiye'de hâlihazırda verilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin, içeriği çoğulculuğa uygun bir biçimde değiştirilmediği sürece zorunlu tutulamayacağı yönünde bir karar vermiştir. AİHM'nin kararından sonra Danıştay Sekizinci Dairesi de aynı gerekçelerle benzer kararlar vermiştir. Yaşanan tüm bu gelişmeler konunun çözülmeyi bekleyen önemli bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır. İşte araştırmamız, bu sorun çerçevesinde konunun tarafı olan Alevilerin bu ders ile ilgili düşüncelerini ve genel din eğitiminden beklentilerinin belirlenmesine yönelik olacaktır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde Alevilik konusuna bir oranda yer verilmesine rağmen Alevi kurumlarından yeterli olmadığı yönünde eleştiriler almıştır. DKAB dersine yönelik kurumların yönelttiği eleştirilerle beraber. DKAB dersi öğretmeni M. Cemil KILIÇ da bu derslerle ilgili hazırladığı raporda, ders kitaplarındaki Alevilik konusunun eksik ve yanlış anlatıldığını savunmaktadır. (KILIÇ M. C., 2006; KILIÇ M. C., 2008)

Türkiye'de yaygın din eğitimi konusunda ilk akla gelen kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı konusunda da Aleviler birçok platformda eleştirilerini dile getirmektedirler. Bu kurumun varlığının anayasadaki laiklik ilkesine aykırı olduğunu gündeme getirenler bu kurumun kaldırılmasını isterken, bir kısım Alevi kurumları ve kanaat önderleri ise din hizmetleri veren bu kurumun Alevilerin dini konudaki ihtiyaçlarını karşılamadığını gerekçe gösterip bu kurumda revizyona gidilmesi gerektiğini savunmaktadırlar.

(YILDIZ, 2002, s. 71) Araştırmamız Alevi kanaat önderleri ve kurumlarının Diyanet İşleri Başkanlığı konusunda ve okul dışı din eğitim-öğretim etkinlikleri hakkında ne düşündüğünü ortaya koyması bakımından da önem arz etmektedir.

Alevilerin din eğitim-öğretim yerlerinden biri olan cemevleri ve buralarda hizmet veren dedeler konusu da konunun diğer bir boyutunu oluşturmaktadır. Son zamanlarda Aleviler tarafından sıklıkla gündeme getirilen cemevleri ve dedelerle ilgili konu da bir problem olarak gündemdeki yerini korumaktadır. Konunun problemlili olması bu konudaki taleplerin bazı yasalara aykırı olmasından ve Aleviliğin ne olduğuyla ilgili tartışmaların sona ermemesinden kaynaklanmaktadır.

Tekkeler ve zaviyelerin kapatılmasıyla ilgili yasa gereği cemevlerinin resmi statüye kavuşmasının imkânsız olduğunu savunanların yanında her dinin bir ibadet yeri olduğu gibi İslam dininin de bir tek ibadet yeri olduğunu bunun da camii olduğunu savunanlar da vardır. Bu görüşü savunanlara göre; "Cemevlerini ibadethane olarak kabul etmek, Aleviliği ayrı bir din olarak kabul etmek anlamına geleceği için tehlikeli sonuçlar doğuracaktır." Bu fikirde olanlar, "Cemevlerinin ibadethane olarak kabul edilmesinin Alevi-Sünni farklılığını, Hıristiyanlıktaki Protestan-Katolik mezhepleri arasındaki ayrılıklar gibi derinleştireceği" iddiasında bulunmaktadır. Bu bakımdan konunun muhatabı olan Alevilerin konuyla ilgili görüşlerine başvurmak önem kazanmaktadır.

4. Sınırlılıklar

Araştırmada Alevilik konusu, bu konuda genel bilgi sahibi olacak ölçüde ele alınmaya çalışıldı. Türkiye'deki Aleviliğin nasıl bir süreç sonunda günümüzdeki şeklini aldığını öğrenmek için, tarihi arka plan konusu Aleviliği etkileyen akımlar ele alınarak anlatılmaya çalışıldı. Aleviliğin tarihiyle beraber Alevilikte inanç, adap-erkân ve ahlak konuları kısa ve özlü bir biçimde işlendi.

Türkiye'de din eğitiminde Alevilik konusunu gündeme getiren en önemli gelişme AİHM'nin DKAB dersleriyle ilgili kararı olunca ve bu karara gerekçe olarak da "Çoğulculuk" ileri sürülünce çoğulculuk, dini çoğulculuk ve nihayetinde din eğitiminde çoğulculuk konuları da araştırmamızda yer almıştır. Ancak bu konu da araştırmanın ana konusu olmadığı için olabildiğince kısa tutulmaya çalışılmıştır.

Araştırmamızın asıl konusu Türkiye'deki din öğretimiyle ilgili olup sadece Türkiye'deki

din derslerinde yer alan Alevilik öğretimini kapsamı içerisine alacaktır. Ayrıca konu itibariyle önem arz etmesinden dolayı Türkiye’de yaygın din eğitimi noktasında Diyanet İşleri Başkanlığı ve cemevleri de konu kapsamına dâhil edilmiştir.

Araştırmada Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Alevilik öğretiminin yeterliliği hakkında sadece Alevileri kurumsal anlamda temsil eden vakıf, dernek, federasyonların ve Alevi kesimin kanat önderleri olan, akademisyen, yazar, araştırmacı ve dedelerin fikirleri alınmaya çalışılmıştır.

5. Yöntem

Araştırmamızda öncelikle Alevilik konusuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Böylece Alevilikle ilgili temel bilgilere ulaşılması hedeflenmiştir. Gerekli ön bilgilerin elde edilmesinden sonra Alevilerin din eğitimiyle ilgili talep ve beklentilerini belirlemek amacıyla daha önce yapılan araştırmalar gözden geçirilmiş ve internetten Alevilerin bu yöndeki görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Yapılan çalışmalar Alevilerin taleplerinin üç konuda belirginleştiğini ortaya çıkarmıştır. Bunlar zorunlu DKAB dersleri, Diyanet İşleri Başkanlığı ve cemevleri konusundaki taleplerdir. Bu üç konu hakkında daha detaylı sorular hazırlanarak konuyu açıklığa kavuşturacağı düşünülen bir soru listesi ortaya çıkarılmıştır. Hazırlanan soruların kişi ve kurumların konu hakkındaki görüşlerini ortaya çıkaracak nitelikte olmasına dikkat edilmiştir.

Soru listesinin hazırlanmasının akabinde, Alevi kesimin kanaat önderleri ve kurumlarından hangilerinden görüş alınabileceği araştırılmıştır. İnternette, yazılı ve görsel basından yapılan araştırma sonucunda bahsedilen vasıftaki kişi ve kurumlar belirlenmeye çalışılmıştır. Soruların yöneltileceği kişi ve kurumlar listesi belirlenirken Alevi kesimi yakından tanıyan konunun uzmanlarına da danışılmıştır. Böylece soru yöneltilecek kişi ve kurumların Alevilerin görüşlerini yansıtacak özellikte olmasına dikkat edilmiştir. Bu çalışma sonucunda soruların beşi vakıf, beşi dernek ve onu federasyon olmak üzere yirmi kuruma gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Öte yandan, soruların Alevi kesimden olan, akademisyen, yazar, eğitimci ve araştırmacı olmak üzere on beş kişiye yöneltilmesi kararlaştırılmıştır. Belirlenen kişi ve kurumlardan on birine ulaşılamamış veya gönderilen sorulara cevap gelmemiştir. Toplam yirmi dört kişi ve kurumdan cevap alınmıştır.

Araştırmamızda kişi ve kurumların görüşleri bizzat görüşme ve elektronik posta yoluyla elde edilmiştir. Muhataplardan sadece sekizine elektronik posta ile ulaşılmış olup geriye kalanlarla yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Bahsedilen kişi ve kurumların elektronik posta adresleri internet üzerinden bulunmuştur. Bahsi geçen kişi ve kurumlardan görüş alınırken büyük oranda yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde *yapılanmamış görüşme tekniği* kullanılmıştır. Görüşmeleri gerçekleştirmek için Alevi kurum ve kanaat önderlerinin yoğun olarak bulunduğu İstanbul ve Ankara'ya seyahatler yapılmıştır.

Yapılan çalışma sonucunda elde edilen görüşler, üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmadan verilmeye çalışılmıştır. Bazı araştırmacıların bu görüşlerden farklı çıkarsamalar yapabileceği düşüncesiyle kısaltmaya gidilmemiştir. Öte taraftan özetleme yapılması halinde görüş ve düşüncelerin eksik verilebileceği, bunun da objektifliğe zarar verebileceği endişesiyle kişi ve kurumların görüşleri aynen verilmiştir.

BÖLÜM 1: ALEVİLİK

Günümüzde Alevilik konusu konuşulurken çoğu zaman Aleviliğin hangi gelişmeler sonucu ortaya çıktığı, tarih içerisindeki serüveni göz ardı edilmekte veya hiç araştırılmamaktadır. Bu konu hakkındaki eksik bilgilenme de önyargılara ve yanlış sonuçlara ulaştırmaktadır. Bu nedenle de konunun iyi anlaşılması için öncelikle geçmişinin iyi bilinmesi gerekmektedir.

Alevililiğin iyi anlaşılması için, İslam dini ile arasındaki temel benzerlikler ve diğer mezhep ve anlayışlarla farklarının ve kendine has uygulamalarının belirtilmesi gerekir. Bunun için de inanç esaslarının, ibadet biçimlerinin ve diğer özelliklerinin verilmesi gerekmektedir. Bu bölümde küçük çaplı da olsa Aleviliğin tarihi arka planı, Alevilikte inanç, ibadet, ahlak ve adap-erkân konularında bilgi vermeye çalışılacaktır.¹

1.1. Aleviliğin Tarihi Arka Planı

1.1.1. İlk Müslüman Türkler

Türkler İslamiyet ile ilk defa Hz. Ömer devrinde karşılaşmış ve Emeviler döneminde de bu etkileşim sürmüştür. Ancak Emeviler'in ırkı esas alan politikaları sonucu Türklerin İslamiyet'i kabulü de gecikmiştir. Emeviler'den sonra tahta geçen Abbasi yöneticileri yönetimde diğer unsurlarla beraber Türklere de yer vermiş ve İslam'ı anlatan davetçiler görevlendirmiştir. Bu gelişmelerden sonra Müslümanlarla Çinliler arasında meydana gelen Talas savaşında Türkler Müslümanların tarafında olmuş ve düşmanca duygular, yerini dostluğa bırakmıştır. Bu gelişmeler sonucunda Türklerin İslam'a bakışları ve yaklaşımları değişmiş, davetçilerin de katkılarıyla Türkler başlangıçta küçük oymaklar halinde, sonraları kitlesel bir halde İslam dinini kabul etmişlerdir. İlk olarak da İdil Bulgar Hanlığı İslamiyet'i kabul etmiştir(Mayıs 922). İkinci olarak Karahanlılar, sonrasında da Gazneliler Müslüman olmuşlardır (ÜZÜM, 2007, s. 13-15).

Oğuz Yabgu Devleti komutanlarından Selçuk Bey 985 yılında kalabalık kitlelerle İslamiyet'i kabul etmiş, davet ettiği din adamları vasıtasıyla İslamiyet'in Oğuzlar arasında yayılmasına öncülük etmiştir. İslam'ı kabul eden Türklere "Türkmen" adı verilmiştir.

¹ Aleviliğin mahiyeti konusunda bkznz. (KUTLU, 2003)

Türklerin İslamiyet’i kabul etmelerinde İslam medeniyetinin üstünlüğüyle beraber en önemli sebebin İslam’ın eski inançlarıyla benzerliği olduğu söylenebilir.

Türkler İslam’ı kabul etmeden önce değişik inanışlara sahiptiler bunların başında Gök Tanrı inancı gelmektedir. Dinden daha çok bir sihir büyü sistemini andıran Şamanizm de Türklerin diğer bir inanışıdır. Türkler, Çin ile olan etkileşimleri sonucunda Budizm ve Taoizm’den batıda Zerdüşt İran’ın etkisiyle de Manihaizm ve Mazdeizm ‘den etkilenmiş ve yer yer de bu inançları benimsemişlerdir. Bunun dışında çok küçük topluluklar halinde Hıristiyan olanlar ve çoğunlukla saray çevresinden olmak üzere Hazarlarda Yahudilik dinini benimsemiş olan Türkler de bulunmaktadır.

Orta Asya’daki Türklerin yaşam koşullarına baktığımızda; göçebe Türklerin yazın yaylalarda, kışın kışlaklarda hayvancılıkla uğraşmakta olduğunu görürüz. Hayvanlarını beslemek için uygun yerler arayan, besledikleri hayvanlarının sütlerini sağıp, bu sütü değerlendirmeye çalışan göçebeler bu şekilde büyük külfetler yüklenmektedirler.

Bahsettiğimiz bu şartlarda İslamiyet’i kabul eden göçebe Türkler, mevcut hayat şartlarının doğal sonucu olarak basit ve yüzeysel bir İslami anlayışı yaşamaya ve uygulamaya çalışmışlardır. Şehirlerde, göçebe hayatına oranla daha rahat şartlarda yaşayanlar, İslam dinini kitabi karakterine göre yaşarken; göçebelerin bu yönelimden uzak kalmaları bir ölçüde doğal bir durumdur. Bugünkü Alevi- Bektaşî anlayışının ilk dönemi sayılabilecek olan bu dönemi zaruri hayat şartları ortaya çıkarmıştır (FIĞLALI, 2006, s. 70-73).

Göçebe hayatı yaşayan Türkler, şehirde yaşayanlara oranla daha az yoğunlukta bir dini hayatın içinde olmuşlardır. Bu kesimin düzenli bir şekilde beş vakit namaz kılması, ramazan ayında bir ay süreyle oruç tutması veya o hayat şartlarında Mekke’ye kadar giderek Hac ibadetini yapması gerektiğini düşünmesi söz konusu olmamıştır. Diğer taraftan İslam’ın haram kıldığı içki içmek gibi davranışlar gelenekte yerleşmiş unsurlardan olduğu için terk edilmesi yönünde ciddi bir tutum sergilenmemiştir (ÜZÜM, 2007, s. 19).

Göçebe Türklerin bu yaşayışı, İslam Dini ile önceki inançları arasında bir şekilde bağdaştırmaya sebep olmuş (önceki inançların İslami boya ile boyanması) bu da yeni mistik akımların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Aslında göçebe toplum yaşayışında varlığını sürdüren eski kültür ve inanışlar bu toplum tarafından İslam'a aykırı görülmemiş ve bu sebeple de yadırganmamıştır (FIĞLALI, 2006, s. 73).

Aleviliği anlamak için göçebe Türk boylarının din konusundaki bağdaştırmacı tutumlarının ortaya çıkardığı akımları ve bunların belirgin özelliklerini göz önünde bulundurmamak gerekir.

a. Yesevilik

Orta Asya'daki Göçebe Türkmenler arasında en fazla taraftar bulan tasavvufî hareket Yesevilik'tir. Yesevilik, münferit dervişlik faaliyetlerinin ötesinde tarikatlaşmış bir harekettir. Bu hareket Hoca Ahmed Yesevi'ye nispet edilir (SARIKAYA, 2003, s. 167).

Ahmed Yesevi bugün Özbekistan sınırları içindeki Istitab'da doğmuştur. Sid-i Derya Havzası'ndaki Yesi şehrinde vefat etmiştir (1166). Yetişmesinde, Nakşibendî geleneğinde önemli yeri olan Hacı Yûsuf-ı Hemedanî ile Arslan Baba'nın büyük rolü olmuştur.

Köprülü, Hoca Ahmet Yesevi'nin Hanefî anlayışı benimsediğini söylemektedir. Abdülbaki Gölpınarlı da Yesevilik'in temelde Sünnî itikada dayandığını söylemektedir. Bu iki araştırmacının aksine Irene Melikoff Yesevilik'in, sonradan Nakşibendîliğin etkisiyle Sünnî bir görünüm kazandığını ileri sürüp bunu ispatlamaya çalışmaktadır (MÊLİKOFF, 2006, s. 165).

Hoca Ahmed Yesevi, geniş bir hoşgörü ve insan sevgisine ağırlık veren, her türlü benlik duygusunu kınayan Horasan Melametiyyesi'nden beslenen bir tasavvufî anlayışa sahip olmuştur.

XIII. yüzyılda Anadolu'ya ulaşan Yesevilik, başında Hacı Bektaş-ı Veli'nin bulunduğu Haydarîlik tarafından eritilmiştir. Zikri, kadınlı erkekli meclislerde icra eden ve ilahî aşkı vurgulayan Yesevilik'te, Ahmed Yesevi'nin "Hikmet" adı verilen şiirleri büyük bir coşkuyla okunmuştur (ÜZÜM, 2007, s. 20).

Yesevilik'te ve Bektaşilikte ortak olan bazı noktalar bulunmaktadır. Merasimlerde Arapça ve Farsça'nın yerine Türkçe kullanılır, dini şiirler (nefes) okunur, kadınlar merasimlerde erkeklerle beraber bulunurlar. Öte yandan, her ikisinde de kuşa dönüşme

inanişı vardır: Hacı Bektaş'ta güvercin, Ahmed Yesevi'de turna (MÊLİKOFF, 2006, s. 167).

b. Vefaîlik

Ebü'l-Vefa'nın asıl adı Muhammed b. Muhammed Arîz'dir. 1026 yılında Irak'ın Kusan bölgesinde doğmuştur. Tahsilinin önemli bir kısmını Bağdat'ta yaptıktan sonra Buhara'ya gitmiş, ardından tekrar Bağdat'a dönerek Ebu Muhammed eş-Şünbükî'ye intisap etmiştir. Şeyhi, kendisine karşı gösterdiği vefadan dolayı ona "Ebü'l-Vefa" künyesini vermiştir. Menâkıbname'sinde, soyunun Zeynelâbidin'den geldiği ifade edilmektedir.

Menakıbnâme'sinde Ebü'l-Vefa'nın genel Müslüman çoğunluğun anlayışına uymayan bazı davranışlara sahip olduğu anlatılmaktadır. Örneğin, Ebü'l-Vefa'nın şeyhine bir mektupla birlikte şarap kadehi gönderdiği, kadın ve erkek müritlerine birlikte zikir yaptırdığı nakledilmektedir.

Vefaîlik, XIII. yüzyıl Anadolu'sunda Baba İshak ve Baba İlyas Horasanî tarafından temsil edilmiştir. Kaynaklar, Vefaîlik'in Irak, Suriye ve Anadolu'daki Türkmenler arasında da yaygın olduğunu belirtmektedirler.

c. Kalenderîlik

İran ve Orta Asya'da ortaya çıkan Kalenderîlik, başlı başına bir mistik yapı olmaktan çok, kalenderi bir hayat tarzını benimseyen çeşitli tasavvufî gurupların ortak adıdır.

Bu marjinal, sûfî akım, İslâm'ın temel hüküm ve uygulamaları karşısında serbest bir tavır takınmış, bu tavrından dolayı belli bir çekim alanı oluşturmuş, yayıldığı bölgelerde marjinal toplum kesimlerini bünyesine almıştır.

XIII. yüzyıldaki Babaî İsyanı ve iki asır sonra Rumeli'de gerçekleşen Şeyh Bedreddin Ayaklanması'nın da bu akımın etkileri sonucu olduğu söylenmektedir.

Anadolu'da bu gelişmenin şüphesiz en önemli yansıması, Bektaşîlik örneğindeki gibi, İslâm'ın temel ibadetleri konusunda belli derecede serbest bir tavır sergileyen halk tasavvufunun doğmasına zemin hazırlamış olmasıdır.

d. Haydarîlik

Haydarîlik, Kutbüddin Haydar (ö. 1221 ?) tarafından kurulan mistik bir yapı olup, müritleri genellikle kalender meşrep kişilerdir.

Haydarîlik, Anadolu'da XV. yüzyıldan sonra sosyal hayattan silinmiş, ama bazı anlayış ve gelenekleri Bektaşîlik içinde devam etmiştir.

İslâm dinini kabul eden; fakat hayat tarzı itibariyle göçebe yahut yarı göçebe olan Türkmenlerin en azından bir bölümü kendi hâlinde kendi İslâm anlayışını devam ettirirken, bir bölümü de Yesevilik, Vefaîlik, Kalenderîlik ve Haydarîlik hareketleri ile bir biçimde ilişki kurmuş ve bu yapılara bağlı olarak varlığını sürdürmüştür (ÜZÜM, 2007, s. 21-23).

1.1.2. Anadolu'da Türkler

Orta Asya'daki Türkler, on birinci yüzyılın sonuna doğru Anadolu'ya yönelik göçlerine başladılar. XIII. yüzyılda bu göç yoğunlaştı. Moğol yayılımı sebebiyle, Orta Asya'dan gelen Türk boyları, Horasan'dan geçerek, Anadolu'ya aktılar. Bu boyların dinî öncüleri babalardı. Horasan yolu ile geldikleri için onlara Horasan Erenleri deniyordu. Hacı Bektaş-ı Veli onlardan biriydi. Hacı Bektaş-ı Veli, Baba İlyas-ı Horasanî'nin taraftarlarından ve onun ardından gelmişti (MÊLIKOFF, 2006, s. 36).

Bir Vefaî şeyhi olan Baba İlyas-ı Horasanî, I. Alâeddin Keykubât zamanında Amasya yakınlarındaki bugünkü İlyas köyüne yerleşmiş, burada kurduğu zaviyesinde Türkmenler arasında eski Türk inançlarıyla İslâmiyet'in yorulmuş bir şeklini tasavvufî bir biçimle öğretmiştir.

Baba İlyas zamanında yaşamış ve günümüz Aleviliğinin de belirleyici şahsiyetlerinden olan Hacı Bektaş-ı Veli dışında Osmanlı'nın kurucusu olan Osman Gazi'nin kayınpederi Şeyh Edebali de Baba İlyas'ın halifelerindedir. Şeyh Edebali önceleri Konya'da sonra da Bilecik'te Söğüt civarında zaviye açmış ve dinî-tasavvufî irşat faaliyetlerinde bulunmuştur.

Baba İlyas-ı Horasanî'den bahsederken Babai İsyanı'ndan da kısaca bahsetmek gerekir.

13. yüzyılın başlarında ekonomik ve sosyal durumları giderek kötüleşen Türkmenlerin

içinde buldukları sıkıntıları gören Baba İlyas, Türkmenleri bu durumdan kurtarmak üzere isyan hazırlıklarına başlamıştır.

Uygulanan toprak rejiminin konar-göçer Türk boylarının aleyhine işlemesi ve yerleşik Türkmen boyları ile göçebeler arasındaki zıtlasmalar da isyanı körüklemiştir (ÜZÜM, 2007, s. 27,29).

Selçuklu Devletini birçok yönden ciddi biçimde sarsan bu isyan 1240'lardaki siyasi, toplumsal ve idari buhranlara, yolsuzluk, zulüm ve adaletsizliğe karşı yapılmıştır. Ayaklanma, ikinci sınıf vatandaş durumuna sokulmuş olan Türkmen boylarının ortak ayaklanmasıdır.

Bastırılan bu isyandan sonra, isyandan kurtulanlar yahut isyana katılanlarla aynı sosyal ve dinî yapıya mensup olanlar büyük bir dayanışma içine girmiş ve böylece izleyen dönemlerde Babaîlik yahut Babaî Hareketi adıyla anılan hareket doğmuştur (FIĞLALI, 2006, s. 28,97).

Babai hareketi olarak adlandırılan bu hareketi farklı kılan bazı özellikler söz konusudur. Özellikle bu hareket mensuplarının en önemli özelliği göçebe olmalarıydı. Moğol tazyikinden kaçan göçebe Türkmenlerin kendilerine yer, hayvanlarına da otlak aramaları yerleşik hayat yaşayan kitleleri rahatsız ediyordu. Bunun getirdiği itilmişlik göçebeleri daha da huzursuz ediyordu.

Şehirli Türkmenlerle göçebeler arasında dini anlayış bakımından da bir takım farklılıklar söz konusuydu. Yerleşik olanlar, yerleşmenin getirdiği imkânla devletin desteklediği medreselerde öğretilen; yazılıp okunan kitabi Müslümanlığı öğrenip ona uygun yaşarken; göçebe Türkmenler medreseyi neredeyse hiç bilmiyorlardı. Saf ve samimi olarak Müslümanlığı benimseyen göçebe Türkmenler, devamlı seyir halindeki bir yaşam tarzına sahip olmalarının neticesinde İslamiyet'le ilgili Kelam, Fıkıh, Akâid gibi ilimleri öğrenip hayatlarına tatbik edemiyorlardı.

İslam, bu göçebe topluluklar için Allah'a ve Peygamber'e imanla beraber Türkmen Baba ve dedelerin hurafe ve menkıbelerle karışmış olan, Şamanizm ve tasavvufun kaynaşmasından doğan görüşlerinden ve ahlaki öğütlerinden ibaretti.

Yerleşiklerin öğrendikleri kitabı İslam'a aykırı gördükleri bir husus da kadınlı erkekli zikir meclisleriydi. Dede-babaların anlayışlarında, sabahtan akşama kadar göçebe hayatın tüm zorluklarını beraber, aynı alanda omuzlayan kadın-erkek beraberliğinin dini alanda da sürdürülmesi normal bir durumdu (FIĞLALI, 2006, s. 100).

1.1.3. Hacı Bektaş-ı Veli ve Bektaşilik

Asıl adı Bektaş'tır. Kendisi "Horasan erenleri" diye bilinen Kalenderiyye akımına mensup sûfîlerden biridir. XIII. yüzyılda Moğol istilası sebebiyle meydana gelen derviş göçleri sırasında, aynı mektebe mensup Haydarî dervişlerinden biri olarak Anadolu'ya gelmiştir. Bazı kaynaklara göre burada kardeşi Mentеш'le birlikte Baba İlyas-ı Horasanî'ye intisap etmiş, halifelik makamına gelmiş, kardeşi Mentеш Babaî İsyanı'na katılmış ve Sivas'ta Selçuklu kuvvetleriyle yapılan savaşta öldürülmüştür. Hacı Bektaş-ı Veli'nin bu isyana iştirak etmeyip bu sebeple kurtulduğu söylenmektedir (ÜZÜM, 2007). Diğer bazı kaynaklarda ise Hacı Bektaş'ın Baba İlyas gibi müstakil bir zaviye sahibi olduğu, onun isyan hareketini tasvip etmediği ve bu sebeple de isyana katılmadığı, kardeşi Mentеш'in de ondan ayrılıp Sivas'a gittiği ve Moğollar tarafından şehit edildiği bildirilmektedir (SARIKAYA, 2003, s. 178).

Hacı Bektaş-ı Veli, menkıbevi bilgilere göre Peygamber soyuna mensup bir seyittir. Babası İbrahim-i Sâni, yedinci imam olan Musa el-Kâzım'ın soyundandır. Vilayetname'nin çizdiği tabloya göre, o doğduktan sonra bir süre annesinin sütünü emmemiş, daha sonra ağzından çıkan ilk söz olarak "Lâ ilahe illallah, Muhammedün resûlullah, Aliyyün veliyyullah" demiştir. Küçükken Lokmân-ı Perende ve ardından da onun tavsiyesi ile Ahmed Yesevî tarafından eğitilmiştir. Medresede okurken Hz. Muhammed ve Hz. Ali kendisine gelerek biri dinin zahirini, diğeri bâtınını öğretmiştir. Hacı Bektaş, gerek medresede gerekse daha sonra birçok keramet göstermiş; Ahmed Yesevî'nin nefes evladı Kutbüddin Haydar'ı esir edildiği Bedahşan ilinde kâfirlerin elinden kurtarmıştır. Daha sonra Ahmed Yesevî de kendisine taç, şamdan, seccade, sofraya ve âlem teslim etmiş ve beline tahta kılıç kuşatarak irşat amacıyla Diyar-ı Rum'a (Anadolu) göndermiştir. Önce Mekke'ye gidip hac görevini ifa eden Hacı Bektaş, dönüşte Kerbela ve Necefî ziyaret ederek Anadolu'ya gelmiştir. Muhtemelen 1250 yılı dolaylarında Karayol'a (o günkü adıyla Sulucakarahöyük) gelerek buraya yerleşmiştir. Sulucakarahöyük'e ulaşan Hacı Bektaş-ı Veli, Kadıncık Ana'nın evine misafir olmuştur.

Bulunduğu yerde kerametleriyle dikkat çekmiş, Rum erenlerinin tabi tuttuğu sınavlarda büyük üstünlük sergilemiş ve onları utandırmıştır. Avucundaki "yeşil ben"i göstererek kendisinin "Hz. Ali'nin mazharı" olduğunu ispat etmiştir.

Burada bir yandan Türkmen şeyhi olarak halkı irşat ederken, bir yandan da Göreme bölgesindeki Hıristiyanlarla temasa geçip onların Müslüman olmalarına zemin hazırlamıştır. Diğer taraftan Moğolların Müslüman olması için faaliyette bulunmuş ve bu amaçla Anadolu'nun muhtelif bölgelerine halifeler yollamıştır.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin İslâm anlayışı, Sünni İslam anlayışından farklı olarak Horasan Melâmetiyyesi'nin etkilerini bulunduruyordu.

Bazı kaynaklar, Hacı Bektaş'ı meczup bir derviş olarak tanıtmaktadır. Tarihçi Âşıkpaşazade'ye göre Sulucakarahöyük'e yerleşen Hacı Bektaş-ı Veli tarikat kurmadı ve müritleri olmadı. Tarikat, onun ölümünden sonra kuruldu (MÊLİKOFF, 2006, s. 21).

Hacı Bektaş-ı Veli'ye, başta Makalât olmak üzere, Kitâbü'l-Fevâid, Şerh-i Besmele gibi eserler izafe edilmiştir (ÜZÜM, 2007, s. 30). Ayrıca, yakın zamanda ona ait olduğu bildirilen Fatıha Tefsiri ve Kırk Hadis isimli eserlerin de Yrd. Doç.Dr. Hüseyin ÖZCAN tarafından Londra'da British Museum Library'de bulunduğu ulusal basında yer almıştır.²

Zamanla ünü her tarafa yayılan Hacı Bektaş, burada açtığı dergâhta irşat faaliyetlerini sürdürmüş ve 1271 yılında vefat etmiştir. Hacı Bektaş-ı Velinin evlenip evlenmediği konusu günümüzde iki kolun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu iki koldan Babaganlar kolu; Hacı Bektaş-ı Veli'nin kesinlikle evlenmediğini ve “evlad-ı Hacı Bektaş” denen kişilerin, Hacı Bektaş'ın burnundan gelen kanı dökmeyip içen Kadıncık Ana evladı olduğuna inanmaktadırlar. Ve “evlad-ı Hacı Bektaş'ın” bel evladı değil nefes evladı olduğunu belirtmektedirler.

Çelebiler ise Hacı Bektaş'ın Sulucakarahöyük'e yerleşmesinin sebebinin Kadıncık Ana ile evlenmesi olduğunu söyleyip o dönemki bazı resmi kayıt ve belgelerde bu evlilik ve bu evlilikten olan çocuklarla ilgili ifadeler bulunduğunu da belirtmektedirler.

² Ayrıntılı bilgi için bkz. 18.08.2008 tarihli Zaman gazetesi.

Hacı Bektaş-ı Veli'yi asıl tanıtan ve onun duyulup tanınmasını sağlayan kişi, ondan sonra Hacı Bektaş Dergâhı'nda yetişmiş olan Abdal Musa'dır. Musa Baba diye de anılan Abdal Musa'nın 1272'den sonra doğduğu tahmin edilmektedir. Abdal Musa, Hacı Bektaş-ı Veli'nin tekkesinde yetişmiş, onun gibi bir Haydarî dervişi olarak, başta Osmanlı'nın ilk dönemindeki gaziler arasında olmak üzere, gittiği her yerde Hacı Bektaş-ı Veli'yi tanıtmış; böylece onun bilinip tanınmasında önemli bir rol oynamıştır.

Bektaşilik açısından Hacı Bektaş Veli'den sonra en önemli şahsiyet Balım Sultan'dır. Balım Sultan hakkında üzerinde ittifak olan bilgiler olamamakla birlikte Bektaşiliğin ikinci piri (Pir-i sani) olarak sayılmaktadır. Bazı kaynaklara göre onu tarikatın başına II. Beyazıt getirmiştir. Safevi etkinliğinin yoğun olduğu bu dönemlerde, Balım Sultan Anadolu ve Balkanlar'daki Bektaşî tekkelerini yeniden yapılandırmış, ayin ve erkân bakımından da bazı yenilikler getirmiştir. Babagan kolunda mücerred dervişlik uygulaması da onun tarafından başlatılmıştır. Bu uygulamayla dervişler evlenmeyip, dünyevi işlerden uzaklaşmışlar ve kendilerini tarikatın dini işlerine vakfetmişlerdir (YAMAN A. , 2007a, s. 194). Balım Sultan'ın yaptığı değişikliklerle Bektaşilik hemen hemen bugünkü şeklini almıştır (ÜZÜM, 2007, s. 46).

Balım Sultan'ın yaptığı köklü yeniliklerle Bektaşiliğin itibarını arttırmış, devlet nezdinde himaye görmesine sebep olmuştur. Ne zaman olduğu tartışmalı olsa da Yeniçeri Ocağı'nın manen Bektaşiliğe bağlanmasını da bu gelişmelerle beraber değerlendirmek mümkündür (YAMAN A. , 2007a, s. 194; FIĞLALI, 2006, s. 162-165).

Balım Sultan'ın yaptığı bu değişikliklerden sonra, Kızılbaş-Bektaşî topluluklar arasındaki farklılaşma daha da belirginleşmiştir. Bu farklılaşmada yönetimle yakın ilişkiler kurulmasının ve mücerred dervişlik erkânının önemli bir payı vardır.

Balım Sultan'ın 1516'da ölümünden sonra Hacı Bektaş-ı Veli postuna kardeşi Kalender Çelebi oturmuştu. O dönem Osmanlı Devletinde yaşayan -Alevi olsun olmasın- tüm halk için ekonomik, sosyal yönden çok zor bir dönemdi. Ağır vergi yükleri halkı bunaltmıştı. Bu halde Şah kulu Halifesi Zünnun Bozok'ta ayaklanmıştır. Bu ayaklanmaya Kalender Çelebi de Kırşehir- Ankara bölgesinde katılmıştır. Bastırılan ayaklanma, tıpkı Selçuklular'da olduğu gibi Kızılbaş Türkmenlerin yönetime yabancılaştırılmasına sebep olmuştur.

On altıncı yüzyılda Anadolu’da daha önceden yerleşip etkinliğini arttıran Bâtını, Şii-Safevi ve Hurûfî etkiler Bektaşiliğin de içine sızmış; daha önce köy açıp yerleşen, devlet ve bölge halkı için emniyeti sağlayan Bektaşî tekkeleri yerini köylerden haraç alan Bektaşî dergâhlarına bırakmıştır.

Bektaşî dergâhındaki bu bozulma zaten bozulma sürecine girmiş olan, hatta devlete zarar vermeye başlayan Yeniçeri Ocağına da etki etmiştir. Ocak manen Bektaşî dergâhına bağlıydı ve Ocakta miralay rütbesinde bir Şeyh bulunuyordu.

İkinci Mahmut döneminde Yeniçeri Ocağı kaldırılmış ve askerin Bektaşilikle ilgisi kesilmiştir. O dönemde tüm Bektaşî tekkeleri kapatılmıştır. Bu durum da Bektaşiliğe çok ağır bir darbe vurmuştur. O zamana kadar yazılmış birçok eser o dönemde kaybolmuştur. Takibe alınan Bektaşîler merkez olarak Arnavutluk’u seçmiş ve Anadolu’da bir suskunluk dönemi başlamıştır (FIĞLALI, 2006, s. 171,172; MÊLİKOFF, 2006, s. 211).

Bektaşîler, bu büyük sarsıntı sonrasında bir yok olma sürecine girmemiş; önce Sultan Abdülmecit’in tahta gelmesiyle Şeyh Hamdullah Efendi Hacıbektaş’a dönmüş, sonrasında Sultan Abdülaziz tarikata adeta iade-i itibarda bulunmuş, Bektaşî tekkeleri yeniden açılmaya başlamıştır. Bu dönemde birçok önemli eser neşredilmiştir. Sultan Abdülhamit’in tahta geçmesiyle bu gelişmeler kesintiye uğramıştır.

20 yy. başlarında Bektaşî Babagan kolu İttihat ve Terakki Cemiyeti ile yakın ilişki içindeyken, Alevilerin temas halinde buldukları Dedegân kolu da (Çelebiler) Sultan ile iyi ilişkiler içindeydi. Hatta 1. Dünya savaşı sırasında Doğu Cephesi’ne Mücahidin-i Bektaşîyye adıyla bir alay gönderilmiştir (ÜZÜM, 2007, s. 62).

Bektaşilik konusunda daha sonra meydana gelen gelişmeler “Cumhuriyet Döneminden Sonra Alevilik” başlığı altında verilecektir. Bu noktada, Aleviliğe etki eden çok önemli iki etki üzerinde durmak gerekmektedir. Bunlar; Hurufilik ve Erdebil Tekkesi -Safevi soyu vasıtasıyla gelen Şii unsurların etkileridir.

1.1.4. Hurufiliğin Etkisi

Babaî geleneğine mensup zümrelere, XV. yüzyılın ilk yarısında Hurufiliğin etkisine girmişleridir. Fazlullah-ı Hurufî (ö. 1394) tarafından kurulan ve harflerin esrarına dayalı Bâtını bir akım olan Hurufilik, Azerbaycan bölgesinde doğmuştur.

Genel olarak kabul edilen bir görüşe göre: Anadolu'da Hurufilik, Fazlullah'ın önde gelen halifelerinden olan damadı Ali el-A'lâ vasıtasıyla yayılmıştır.

15. yüzyılın ilk yarısından itibaren, Anadolu'da etkili olan Hurufiliğin resmi takibattan kurtulma yolu olarak Bektaşiliğe sızma yolunu seçtikleri görülmektedir. Bektaşiler arasında, özellikle ozanların nefeslerinde ifadesini bulan Hurufî etkilerini bu tarihsel gelişmeye bağlamak mümkündür (YAMAN A. , 2007a, s. 102).

Bazı kaynaklara göre Anadolu'da Hurufiliği tanıtp yayan Ali el-A'lâ'dan çok, Fazlullah'ın diğer iki önemli halifesi, Mir Şerif ile Seyyid Nesimî olmuştur. Verilen bilgilere göre, gerek Mir Şerif gerekse Nesimî, Fazlullah'ın kitaplarını beraberlerinde getirerek akımın tanınmasına ve ilgi görmesini sağlamışlardır. Özellikle Nesimi etkili edebi kişiliğiyle bu akımın yayılmasında büyük pay sahibidir (ÜZÜM, 2007, s. 35).

1.1.5. Safevilik ve Şii Unsurların Etkisi

Anadolu Aleviliği'de denen günümüz Türkiye'sindeki Aleviliği şekillendiren önemli etkilerden birisi de Şii unsurların etkileridir. Anadolu Aleviliğinin bu etkiye uğramasında da en önemli rol ve önceleri Erdebil Tekkesin'in başında bulunup sonraları Safevi Devletini kuran Safevi Ailesine aittir.

Safevi soyuna adını veren kişi; Erdebil Tekkesi'nin kurucusu olan Şeyh Safiyüddindir..O, Halvetiyye ve Kalenderiyye'yi birleştirerek "Safeviyye" veya "Erdebiliyye" tarikatını kurmuştur.Bir çok keramet gösterdiği bildirilen Şeyh Safiyüddin, yaklaşık 35 yıl Erdebil tekkesinde Şeyhlik makamında bulunmuştur.1334 yılında vefat edince yerine oğlu Şeyh Sadreddin geçmiştir.

Şeyh Safiyüddin ve Şeyh Sadreddin dönemlerinde Erdebil Tekkesi hem Orta Asya'daki Türkmenlerce hem de Osmanlı'da iyi biliniyordu. Binlerce kişinin Anadolu'dan Erdebil Tekkesine gittiği tarih kitaplarında bildirilir.

Şeyh Sadreddin vefatından önce yerine oğlu Hoca Ali'yi şeyh tayin etmiştir. 1392'de şeyh olan Hoca Ali Timur'un teveccühünü kazanmıştır. Hatta, Timur Erdebil ve çevresinin tüm gelirlerini Hoca Ali'ye bırakmıştır. Bu durumla beraber Hoca Ali Erdebil çevresinde bir özerklik kazanmıştır. Bu da devlet olma yolunda atılan ilk adım veya bu düşüncelerin ortaya çıkışına bir sebeptir (EKİNCİ, 2002, s. 66,69).

Timur, Osmanlı'yla yaptığı Ankara Savaşı'ndan sonra esir aldığı kişileri Hoca Ali'nin ricasına uyarak serbest bırakmıştır. Bu serbest bırakılanlardan bir kısmı Erdebil Tekkesine girmiş, bir kısmı da Anadolu'ya dönüp Erdebil Tekkesi'nin şöhretini arttırmışlardır (YAMAN A. , 2007a, s. 83).

Hoca Ali zamanında Hz. Ali sevgisi daha önceki dönemlerde olduğundan çok daha fazla olmuş ve Şiiliğe meyletmenin ilk işaretleri bu dönemde ortaya çıkmıştır.

Hoca Ali'nin vefatından sonra yerine oğlu İbrahim geçmiştir. Şeyh İbrahim'in vefatından sonra tekkenin başına amcası Şeyh Cafer'le mücadeleye giren Şeyh İbrahim'in oğlu Şeyh Cüneyd geçmiştir. Ancak Cüneyd Erdebil'de kalamamış ve İran, Azerbaycan ve Anadolu'nun birçok yerini dolaşmış, propagandasını yapmış ve birçok taraftar toplamıştır. Tarikat şeyhi olan Şeyh Cüneyd bu dönemde şeyhlikten çok şahlık iddiasına girmiştir.

Safevi soyundan olan Cüneyd kendisine, dolayısıyla da mensup olduğu Safevi ailesine siyasi bir rol biçmiştir. Şeyh Cüneyd, beş bin civarındaki taraftarıyla Uzun Hasan'ın dikkatini çekmiş ve Uzun Hasan'dan Karakoyunlu Devleti'ne davet almıştır. Diyarbakır'ın merkezi Amid'de yaklaşık üç yıl kalan Şeyh Cüneyd Uzun Hasan'ın kız kardeşiyle evlenmiş ve bu evlilikten Haydar isimdeki oğlu dünyaya gelmiştir. Şeyh Cüneyd, tekrar Erdebil'e gitmiş orada tutunamamış, taraftarlarıyla gidip yerleştiği Karabağ'da Şirvan Beyi'yle yaptığı savaşta kendisine isabet eden bir okla ölmüştür.

Şeyh Cüneyd'in savaşta ölmesiyle yerini oğlu Şeyh Haydar alacaktır. Ancak, Şeyh Haydar o sırada daha beşiktedir. Haydar, dokuz yaşına kadar dayısı Uzun Hasan'ın yanında kalmıştır. Siyasi gücünü pekiştiren Şeyh Haydar dayısı Uzun Hasan'ın da yardımıyla babasının amcası Şeyh Cafer'in yerine geçti.

Erdebil tekkesinin başına geçen Şeyh Haydar daha önce babası Şeyh Cüneyd'in yaptığı gibi Anadolu'ya halifeler gönderip oradaki Türkmen boylarını kendisine bağlamaya

çalışıyordu. Zaten Anadolu'da Erdebil Tekkesi'ne bağlı binlerce mürid vardı. Ancak bu bağlılık daha önce Tasavvufi bir mahiyetteyken sonraları siyasi bir mahiyet kazanmıştır.

Burada Şeyh Haydar ile ilgili bahsetmemiz gereken belki de en önemli şey onun ordusuna bir üniforma hazırlatması ve bu üniformada giyilecek olan başlığın da on iki dilimli kızıl bir başlık olmasıdır. İşte bu tarihten sonra Erdebil Tekkesi mensupları için "Kızılbaş" tabiri kullanılacaktır. Bu başlıkta 12 imamı temsil eden 12 dilim vardı ve her dilimin üzerinde birer imamın ismi yer alıyordu. Bu başlığa "Tac-ı Haydari" de denmiştir. Bu başlığın kırmızı olması, Bâtınilerin kırmızı giymesinin, göçebe Türk unsurların da kırmızı börk giymesinin ve iki unsurun da bu hareket içerisinde yer almasının etkili olduğu söylenmektedir.

Şeyh Haydar 1488'de Akkoyunlular'la yapılan savaşta, babası gibi kendisine isabet eden bir okla hayatını kaybetmiştir (EKİNCİ, 2002, s. 90-108; ÜZÜM, 2007, s. 40).

Onun, Anadolu Aleviliğine bıraktığı en önemli miras, taraftarı olanlara verilen "Kızılbaş" nitelemesidir.

Şeyh Haydar'ın ölümünden sonra Kızılbaş gruplar onun oğlu Ali'ye tabi olmuşlardır. Ali'nin Akkoyunlu Hükümdarı Rüstem'in ordusuyla yapılan savaşta ölmesi üzerine Ali'nin yerine, savaştan önce başına Tac-ı Haydari'yi geçirerek şeyh ilan ettiği kardeşi İsmail şeyh olur. Küçük yaşta olup annesi tarafından Erdebil'e gönderilen İsmail, oradan da Gilan'a geçmiştir. Lahican Bey'i Kargiya Mirza Ali onu alıp eğitim almasını sağlamıştır. Bu arada, Anadolu ve diğer bölgelerdeki Safevi yandaşları İsmail ile bağlantılarını devam ettirmişler ve onun büyümesini beklemişlerdir.

Şeyh İsmail, eğitimini tamamlayıp yaşça olgunluğa erişince Erdebil'e geçmiş oradan da müridlerinin davetiyle Tercan'a ve Erzincan'a gelmiştir. Burada, Rumlu (Sivas, Amasya, Tokat), Tekelü (Antalya), Dulkadır (Maraş, Elbistan), Varsaklar (Tarsus) ve Karaman bölgelerinden birçok grup kendisine katılmıştır. Böylece halifeler vasıtasıyla hazır hale gelmiş bu gruplar, Şah İsmail'e dedesinin ve babasının hayalini kurduğu devleti kurmanın yolunu açıyorlardı. Öyle ki bu insanlar şeyhlerine bir çeşit ulûhiyet nispet ediyorlar ve ölüme sevinçle gidiyorlardı. Bu kuvvetlerini arttıran Şeyh İsmail Şirvan, Azerbaycan, Nahçıvan, Irak, Fars, Kirman ve Diyarbakır'ı almış, böylece Şeyh

Safiyüddin'in torunu Şeyh İsmail, tasavvufi olan bir hareketi siyasi bir harekete dönüştürmüş ve Safevi Devletini kurmuştur (ÜZÜM, 2007, s. 42,43).

Ancak, şu da unutulmamalıdır ki Şeyhken şimdi de Şah olan İsmail iki sıfatını da beraber birbirini destekleyici bir biçimde devam ettirmiştir.

Safevi Devletini kuran Şah İsmail, bu aşamada da Anadolu'ya halifelerini göndermeye devam etmiştir. Bu halifeler Erdebil Tekkesine gönülden bağlı Kızılbaş kitlelerin Safevi Devletine göç etmelerini, sadaka ve nezir adı altında maddi destekte bulunmalarını sağlamışlardır.

Safevi Devleti'ne olan göçler çok büyük boyutlara ulaşmış, bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik dengesini sarsmaya başlamıştı (YAMAN A. , 2007a, s. 86; EKİNCİ, 2002, s. 137).

Şah İsmail, yazdığı, yazdırdığı kitaplarla, etkileyici şiirleriyle ve halifelerinin sözlü propagandalarıyla Anadolu'da bazı isyanların çıkmasına sebep olmuştur.(Şah Kulu ve Nur Ali Ayaklanmaları gibi). Bu yaşananlar, Osmanlı'yı bazı tedbirler almaya yöneltmiştir. Babasını tahttan indirip yerine geçen Yavuz Selim, isyanları kesin olarak önlemek istiyordu. Safevi Devleti'ne sefere çıkmadan önce yaklaşık kırk bin Kızılbaşı bertaraf etmiştir. Daha sonra da Çaldıran'da Safevi ordusuyla karşı karşıya gelen Osmanlı ordusu Safevi ordusunu mağlup etmiş ve Anadolu'da siyasi birliği yeniden sağlamıştır.³

Bu savaşta Şah İsmail kurtulmayı başarmıştır. Yenilgiden sonra Safevi Devleti, geçmişten gelen sağlam organizasyonu sayesinde yıkılmamış ve varlığını devam ettirmiştir. Şah İsmail'in 5 Mayıs 1524'te vefatından sonra da, Anadolu'daki Kızılbaş Türkmenlerin Erdebil Ocağı'na ve dolayısıyla Safeviler'e bağlılığı devam etmiştir. Var olan bu manevi bağlılık Anadolu'da gerginliğin devamına sebep olmuş ve Kızılbaş Türkmenlerin merkezden uzak kırsal kesimlerde, içine kapanık topluluklar olarak yaşamaları sonucunu doğurmuştur (YAMAN A. , 2007a, s. 89).⁴

³ Anadolu Alevilği'nin şekillenmesinde Safevi Devletinin rolü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (TAŞĞIN, 2004)

⁴ Bu dönemle ilgili belgeler için bkz. (ÖZ, 1995)

1.1.6. Bektaşilik-Kızılbaşlık Ayrımı

Günümüzde genelde “ Alevi” olarak adlandırılan zümrelere yazılı ve sözlü gelenekte farklı isimlerin verildiği görülmektedir. Bu isimlendirmelerden birisi de “Bektaşiliktir”.

Bektaşilik, daha önce hayatı hakkında bilgi verdiğimiz Hacı Bektaş-ı Veli tarafından kurulmuş olan tarikattır. Bu tarikat mensuplarına “Bektaşi” denir

Ethem Ruhi Fığlalı “Her Bektaşi Alevi olduğu halde, her Alevi Hacı Bektaş-ı Horasan Ereni sayıp hürmet etmesine rağmen Bektaşi değildir.”demektedir. Fığlalı, ayrıca “Bektaşilik bir tarikat olduğu için bu yola uyan herkes Bektaşi olabilir; ama Alevilik soya bağlıdır ve ancak annesi özellikle babası Alevi olan kimse Alevi olabilir.” tespitlerinde bulunmaktadır (FIĞLALI, 2006, s. 6,7).

Kızılbaş ismi ise daha önce belirttiğimiz gibi Safeviyye Tarikatı’ndan Şeyh Haydar taraftarlarına on iki dilimli, üzerinde on iki imamın ismi yazılı olan kırmızı bir başlık veya kavuk giymelerinden dolayı verilmiş olan bir isimdir. Şeyh Haydar dönemi sonrasında da Erdebil Tekkesine ve Safevi Devletine bağlı olan Türkmen boyları için bu terim kullanılmıştır (SARIKAYA, 2003, s. 34; MÊLIKOFF, 2007, s. 32; EKİNCİ, 2002, s. 101).

Geçmiş tarihteki ismiyle Kızılbaşlık, günümüzdeki kullanımıyla Alevilik’in Bektaşilikten çok da ayrı olmadığı görülmektedir.

Her iki akım da Türk halk Müslümanlığını temsil etmektedir. Her iki akım da Hacı Bektaş-ı Veli’ye bağlıdır. Her iki akımın kökenleri de göçebe yaşam inançlarına dayanmaktadır.

Bektaşilik ve Aleviliğin (Kızılbaşlığın) ayrılışları, dinsel olmaktan çok tarihi ve sosyal yönden olmuştur.

Ortak esasları, inançları, gelenekleri, törenleri olan bu iki akımdan Aleviler Anadolu’da kaldılar; Bektaşiler ise özellikle Trakya ve Balkanlar’da gelişme gösterdiler.

Temelde aynı sosyal tabana mensup Alevi-Bektaşi toplulukları, yerleşik hayata geçiş sürecinde Safevi hareketinin devletleşmesi ve Balım Sultan’ın Bektaşi erkânında yaptığı esaslı değişikliklerle belirgin bir farklılaşma sürecine girmişlerdir.

Alevilik (Kızılbaşlık)-Bektaşilik arasındaki temel farkları şöyle sıralayabiliriz:

Aleviler de Bektaşiler gibi Hacı Bektaş-ı Veli'ye saygı göstermekle beraber niyazlarında ona yer vermezler. Aleviler, genelde On iki İmam'ın soyundan geldiklerine inandıkları ocaklara bağlıdırlar.

Aleviler, genelde kırsal bölgelerde yaşarken, Bektaşiler daha çok şehir merkezlerinde yaşarlar. Buna bağlı olarak kimi araştırmacılar Alevilere köy Bektaşileri de demişlerdir (MÊLİKOFF, 2007, s. 31).

Boy hayatının etkilerinin görüldüğü kırsal kesim Alevileri, “yol” mensubu olmak için aynı kökene mensup anne-babadan olma şartını getirirken, şehir hayatı yaşayan ve tarikat olma özelliği ağır basan Bektaşilikte böyle bir şart aranmamış; Bektaşiler ikrar veren herkesin yola girebileceğine hükmetmişlerdir (AZAR, 2005).

1.1.7. Cumhuriyet Döneminden Sonra Alevilik

Aleviler, Kurtuluş Savaşı'na da katılmışlar ve yeni Türkiye'nin kuruluşunda üzerlerine düşen görevi yerine getirmişlerdir. Atatürk, Sivas Kongresi'nden Ankara'ya gelirken Hacıbektaş'a gelmiş, o sırada Hacıbektaş'ta bulunan Çelebi Cemalettin Efendi ve dedebaba postundaki Salih Niyazi Baba'yı ziyaret etmiş ve Kurtuluş Savaşı'nı desteklemelerini istemiştir. O dönemde Alevi-Bektaşiler (Bazı istisnalar dışında) Kurtuluş Savaşı'na açık bir biçimde destek vermiştir.

Cemalettin Çelebi dört bir tarafa mektuplar göndererek Alevi-Bektaşî kitleleri Kurtuluş Savaşı'na katılmaya davet etmiş, bunun yanı sıra dergâh kasasında bulunan 1800 altın lirayı da Kurtuluş Savaşı'nda kullanılmak üzere vermiştir (YAMAN A. , 2007a, s. 129).

Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşması sonrasında 1923'te Cumhuriyet'in kurulmasıyla önce hilafet kaldırılmış, bundan bir yıl sonra da (1925) tekke ve zaviyeler kapatılmıştır. Bu gelişmeler üzerine Hacıbektaş'ta oturan Dedegân Kolu postnişini Salih Niyazi Baba ve İstanbul Topkapı'daki Takkeçiler Tekkesi Şeyhi Bektaş Baba ülkeyi terk edip Arnavutluk'a gitmişleridir.

Cumhuriyet'in ilanıyla oluşan yeni yapıda tekke ve zaviyelerin kapatılması, Alevi-Bektaşî zümreleri üzmüştür. Ancak, bu zümreler laiklik ilkesiyle beraber diğer devrimlerin ortaya çıkardığı yeni durumu olumlu karşılamışlardır. Geçmiş tarihte hep

muhalefette kalıp gerilim yaşamış olan ve bu yüzden kapalı toplum hüviyetine bürünmüş bulunan Alevi-Bektaşî gruplar, modern eğitim kurumlarında eğitim görme imkânlarına kavuşmuş, bu sayede kademeli bir biçimde kapalı toplum olma özelliğinden kurtulmuşlardır (ÜZÜM, 2007, s. 65).

Özellikle 1960’larda Alevilerin kırdan kente göç ettikleri tarihlerin başlangıcıdır. Aleviler sadece büyük kentlere değil, Almanya gibi iş gücü göçü alan ülkelere de göç etmişlerdir. Kente göç eden ve buralarda sayıları artan Aleviler dernekleşmeye de başlamışlardır.⁵

Köyden kente göçün Aleviliğe bir takım olumsuz yansımaları da olmuştur. Bazı araştırmacılar, kentli olmuş Alevi gençlerin o dönemde yaygınlık kazanan kaba, aşırı sol görüşlerden etkilenmeleriyle Alevi inanç önderleri olan dedelerin hepsini ayırım yapmaksızın “sömüren” sınıfına dâhil ettikleri, Alevi inanç ve geleneklerini küçümseme eğilimine girdiklerini söylemektedir.

1.2. Alevilikte İnanç

Alevilikte inanç konusunu açıklarken, önemine binaen en başta bahsedilmesi ve açıklanması gereken kavram Hak-Muhammed-Ali kavramıdır. Alevi edebiyatında bu kavramla ilgili çok sayıda deyiş yer almaktadır. Alevi inancı Hak-Muhammed-Ali üzerine şekillenmiş inanç, kurum ve pratiklere dayanmaktadır (YAMAN A. , 2007a, s. 204; ÜZÜM, 2007, s. 71).

Hak- Muhammed- Ali anlayışında, “Hak” aşkın yaratıcı olan Allah’ı (c.c.), “Muhammed” genel anlamda nübüvveti yani peygamberliği , “Ali” de tasavvuftaki velayeti ifade etmektedir.

Birtakım Batılı araştırmacıların bu kavramı Hıristiyanlıktaki teslis (üçleme) inancına benzetmelerine Alevi dedebabası Bedri Noyan: “Hak-Muhammed-Ali kavramında Hıristiyanların üçlemesindeki Baba-Oğul orantısı yoktur. Hz. Muhammed ve Hz. Ali’nin anaları, babaları, ataları besbelli kimselerdir. Kendileri de gökten indiklerini ve sonra yine oraya çıkacaklarını iddia etmemişlerdir. Hz. Peygamber ve Hz. Ali

⁵ Aleviliğin günümüzdeki durumu hakkında daha fazla bilgi için bkz. (ÇAMUROĞLU, 2000; ENGİN & ENGİN, 2004; BAHADIR, 2003; ÖKTEM, 1994)

kendilerinin de bir Tanrı kulu olduklarını daima tekrarlamışlardır.” şeklinde cevaplamıştır.

Alevilikteki Allah inancına vahdet-i vücud anlayışının önemli bir etkisi olmuştur. Vahdet-i vücud, bilindiği üzere “gerçekte tek varlığın Allah(c.c.) olduğu ve âlemdeki her şeyin O’nun tecellileri ve zuhurundan ibaret olduğunu” kabul eden İbnü-l Arabî tarafından ortaya konmuş olan tasavvufî düşüncedir. Vahdet-i vücud anlayışının tarih içinde Alevilik anlayışına nasıl katıldığına baktığımız zaman, Hacı Bektaş-ı Veli Velâyetnamesi ve Abdal Musa Velâyetnamelerinde yer almadığı görülen bu anlayışın Kaygusuz Abdal Velâyetnamesinden itibaren yer almaya başladığı görülmektedir. Özellikle “7 büyük ozanın” eserlerinde vahdet-i vücud anlayışının sıklıkla bulunduğu görülmektedir.

Alevi kaynaklarında Hz. Muhammed’le ilgili kayıtlar, Hz. Ali ile ilgili kayıtlara göre azdır. Buna rağmen önemli bir yekûn teşkil etmektedir. Hacı Bektaş-ı Veli Velâyetnamesi’nden başlamak üzere Abdal Musa Velâyetnamesi ve Kaygusuz Abdal Menâkıbnamesi gibi birçok eserde, Hz. Muhammed’in peygamberliğine atıfta bulunan, O’nun iki cihan serveri, âlemin yaratılma vesilesi olduğunu anlatan ve ona salât-selam getiren kayıtları görmek mümkündür. Ancak Alevilikteki Hz. Muhammed tasavvuru Musa-Hızır ilişkisinde olduğu gibi nübüvveti temsil eden Hz. Muhammed, velayeti temsil eden Hz. Ali karşısında daha alt konuma yerleştirilmektedir.

Hak- Muhammed-Ali üçlüsünün üçüncüsü olan Hz. Ali Alevilikte Velayeti temsil etmektedir. Bazı Alevi kaynaklarında Hak-Muhammed-Ali üçlüsünden son ikisi yani Muhammed-Ali nübüvvetle velayetin iç içe geçtiği bir öz olarak kabul edilmekte ve Muhammed-Ali nurunun bir olduğu belirtilmektedir.

Aleviler, Hz. Ali’ye büyük bir sevgi ve saygı duymakta, ancak onu tarihi şahsiyetinden uzak bir biçimde algılamaktadırlar. Öte taraftan bugün Alevilik anlayışında Hz. Ali’ye ilahlık atfetme şeklindeki bir inanış da görülmemektedir (ÜZÜM, 2007, s. 89-107).

Meleklerle iman konusunda esnek bir anlayış olmakla beraber, yaygın İslami anlayışa yakın bir inanış söz konusudur. Ancak yapılan bazı araştırmalarda dedeler %98,2 oranında meleklerin varlığına inanırken; Alevi toplumu içinde yapılan bir saha

çalışmasında katılanların sadece %26'sının Meleklerin varlığına inandığı görülmüştür bu da inancın yeterince topluma intikal ettirilemediğini göstermektedir (ÜZÜM, 2007).

Alevilik gerek Kuran-ı Kerim'e gerekse diğer kutsal kitaplara imanı inanç esaslarından kabul etmiş ancak bu inanış yüzeysel, yer yer farklı yorumlar sergileyen bir tutum biçiminde olmuştur. Tarih boyunca Kuran-ı Kerim'e saygı gösteren Aleviler, Fatıha ve İhlâs surelerini ezberlemişler ve ölümlerinin ardından da özellikle Yasin suresi ve kısa sureleri okumuşlardır. Ancak çok büyük bir kısmı Kuran'da bazı eksikliklerin olduğuna inanmakta ve özellikle Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'le ilgili ayetlerin çıkarıldığını düşünmektedirler.

Aleviler Kuran-ı Kerim'deki şer'i-ameli hükümlerden ziyade Kuran'ın sohbet, muhabbet, alçak gönüllülük, rıza, tevekkül, tefekkür gibi konularla ilgili beyanlarıyla ilgilenir ve bu beyanları bağlayıcı görürler. Alevilere göre Kuran'ın insanlara anlatmak istediği hakikatin özü bu tür beyanlarda saklıdır (ÖZTÜRK, 2009, s. 15).

Peygamberlere iman konusu, Alevilerin geneli tarafından inanç esası olarak kabul edilmektedir. Alevi ozanların deyişlerinde ve dedelerin ifadelerinde "Biz bütün peygamberleri hak biliriz." deyiminin sık sık kullanılması da bu gerçeğe işarettir.

Ahirete iman konusunun Alevilerin inanç esaslarına dair bilgi bulunan kitaplarda bulunduğu, ancak yaygın anlayıştan farklı özellikler taşıdığı görülmektedir. Alevilerde ahiret inancı konusunda en önemli nokta kul hakkıdır. Allah'ın kul hakkı hariç insanoğlunun diğer eksikliklerini affedebileceğine inanılır. Bu yüzden üzerinde kul hakkı olan kişi "düşkündür". O kişi Alevi ibadetlerine katılamaz; ancak o sorun çözüldükten, kul hakkı ödendikten sonra katılabilir. Herkesle razılık içinde ahirete gitmek çok önemlidir. Ahirete gidiş, yani ölüm, bir ayrılık değil: Hakka kavuşmadır (YAMAN A. , 2007a, s. 202,203).

1.3. Alevilikte Adap, Erkân

1.3.1. Teşkilat

Alevi-Bektaşî zümrelerde töre ve törenlerin öğretilmesi ve uygulanmasını sağlayan bir teşkilatlanma söz konusudur. Burada önce tarikat olma hüviyeti daha ağır basan Bektaşîliğin, sonra da Alevi-Kızılbaş zümrelerin teşkilatlanmasına kısaca değineceğiz.

Bektaşîlikte Hacıbektaş'taki dergâha Pir Evi denmektedir ve Pir Evi'nin manevi reisi dedebabadır. Tekkelerin kapatılmasından önce bu dergâhta şu bölümler vardı: Aş Evi, Ekmek Evi, Mihman (Konuk) Evi, At Evi, Meydan Evi, Kiler Evi, Çamaşırhane. Pîr Evi'nin dışında da Balım Evi, Han Bağı, Dede Bağı yer almaktaydı. Bu bölümlerden her birinin başında bir baba olup ona bağlı dervişleri vardı.

Dergâhlardaki teşkilat dereceli bir yapıdadır. Ve bunun ilk derecesi Muhibliktir.

1.Derece: Muhiblik: Bektaşî olan birinin kefil olmasıyla bir babaya intisap eden kişidir.

2.Derece: Dervişlik: İkrar verip bir süre tekkede hizmet eden erkek muhib, bu sürede liyakat elde etmesi halinde ayin-i cemle tâc ve hırka giydirilip dervişlik derecesine yükseltilir.

3.Derece: Babalık: Gerekli durumlarda veya muhiblerin müracaatı üzerine dervişlerden ehil görülenler baba yapılır. Babalar derviş ve muhibleri yetiştirirler.

4.Derece: Mücerredlik: Hiç evlenmeyen derviş ve babalar ikrar vererek mücerredlik derecesine ulaşır.

5.Derece: Halifelik: Bektaşîlikteki en yüksek derecedir (FIĞLALI, 2006, s. 251-253).

Alevi-Kızılbaş gruplarında da benzer bir teşkilatlanma söz konusudur.

1. Talip: Dede soylu olmayan yani dede soyundan gelmeyen tüm Aleviler bu guruba dâhildir. Talip olmak, mutlak anlamda soya bağlıdır. Yani talip, Alevi bir anne-babanın çocuğu olmak zorundadır.

2. Rehber: Dede tarafından layık olan, itibarlı kişilerden seçilen, Cem Ayinlerinin idaresinde ve topluma yön verme konusunda dedeye yardım eden kişidir.

3. Dede: Alevi-Kızılbaşlarda toplumun dini önderidir. Bir anlamda mürşidi, piri ve mürebbidirler. Dedelerin Ehl-i Beyt soyundan geldiği ileri sürülür. Dede kendisine bağlı köylere düzenli bir biçimde gidip anlaşmazlıkları çözer ve sosyal birlikteliği pekiştirmeye çalışır. Günümüzde dedelik kurumunda, Alevilerin şehirlere ve yurtdışına yönelik göçleriyle beraber ortaya çıkan ihtiyaç sonucunda yeni bir organizasyona geçiş yaşanmıştır. Dedelik kurumu yurtiçinde dernek ve vakıflarda, yurtdışında ise Alevi Kültür Merkezlerinde görev yapan dedeler vasıtasıyla devam ettirilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca örneğin Cem Vakfı gibi birçok derneği bünyesinde bulunduran örgütlenmelerde inanç hizmetlerinin organizasyonunu sağlayan Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığı gibi kurumlaşmalara da gidilmiştir (YAMAN A. , 2007a, s. 236).

1.3.2. Ayin ve Erkanlar

Alevi İslam anlayışında birtakım önemli anma ve toplanma günleri vardır. Bunlardan en başta geleni Cem Ayinidir. Düzenli olarak yapılan Cem ayiniyle beraber Sultan Nevruz, Muharrem Orucu, Hızır Orucu, Hıdırellez, Kurban Bayramı ve Abdal Musa Lokması da Alevilerin diğer önemli günleridir (YAMAN A. , 2007a, s. 210).

1.3.2.1. Cem

Kelime anlamı toplamak, bir araya getirmek olan Cem ayininin diğer bir adı da “halka namazı”dır. Cem ayini, Aleviliğin temel ibadetidir.

Cem törenlerinin Alevi toplumu için üç başlık altında çok önemli işlevleri olmuştur:

1. Dinsel İşlevler
2. Sosyal- eğitsel işlevler
3. Hukuki İşlevler

Bu işlevlerden dinsel işlev en önde gelenidir. Cem ayini Alevilik için kutsal bir ritüeldir. İşleyiş temelini Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin de katıldığı Kırklar Cem'inde atıldığına inanılır.

Cem ibadeti, zaten bir araya toplama işlevi ile bahsedilen sosyal işlevini fazlasıyla yerine getirmiştir. Öte yandan orada gerçekleştirilen ritüel ve anlatılanlar inanç, gündelik yaşam ve tarihle ilgili birçok şey öğretmiştir. Aleviler, Aleviliğin tarihi toplum

yapısı gereği uzak kaldığı eğitim kurumlarından alamadığı eğitimi, nispeten daha bilgili olan dedelerin Cemlerde talipleri bilgilendirmeleriyle gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Cem ibadetinde gerçekleştirilen diğer bir uygulama da sosyal disipline aykırı davranışlarda bulunan kişiler hakkında karar verilmesi, ortaya çıkan problemlerin çözüme kavuşturulmasıdır. Alevi topluluğunda sosyal disipline uymayan davranışlar, topluluk hukuku çerçevesinde ve o sırada Cem ayininde bulunan cemaatin kararın oluşumuna katılımıyla çözüme kavuşturulmaya çalışılır. Suçlu bulunanlardan bazıları cemlere alınmayıp toplumdan dışlanma anlamına gelen “düşkün” ilan edilmeye cezalandırılır (YAMAN A. , 2007a, s. 213-219).

Alevilikte tamamen dini gereklilik olarak yerine getirilen iki cem vardır ve bunlar İkrar verme Cemi ve Görgü Cemidir. Bu iki temel ayinin dışında Abdal Musa Cemi (Kurbanı); Kerbelâ (Muharrem) Meydanı; Koldan Kopan Erkânı, Dardan İndirme Erkânı gibi yarı dinî cemler de vardır.

İkrar Verme Cemi: Bir kişinin Alevî-Bektâşî yoluna alınması için yapılan âyindir.

Görgü Cemi: Anadolu Alevileri için en önemli dini törendir. Kış aylarında yapılır. Daha önce ikrar vermiş olan canlar ikrarlarını tazelemiş olurlar. Küsler barışır, hata kusur işlemiş olanlar bir daha yapmamak üzere tövbe ederler.

Abdal Musa Cemi: Kış aylarında yapılan, dedenin veya başka bir konuğun gelmesi veya küslerin barıştırılması gibi vesilelerle kurbanın kesilip köy halkının bir araya geldiği cemdir.

Kerbelâ (Muharrem) Âyini: Muharrem ayının 1-12. Günleri, Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesinin hatırasına yas tutmaktır. Birinci günden onuncu güne kadar oruç tutulur. Diğer iki gün de matem devam ettirilir. On ikinci günün akşamı kurban kesilir ve cem yapılır.

Koldan Kopan Erkânı: Diğer ayinlere girmesi yasak olan gençleri, ceme alıştırtıp adap-erkân öğretmek için yapılan cemdir.

Dardan indirme Erkânı: Ölen bir Alevinin ruhunu ta'ziz etmek, eş dost tarafından hakların helal edilmesini sağlamak için yapılan cemdir.

Baş Okutma Erkânı: Yılda bir veya en az dört yılda bir yapılması gerekli olan bir cemdir. İnsanın kendini temize çıkarması, kardeşlerinden helallik dilemesi için yapılır. Bu erkânların dışında düşkünlükten kaldırma erkânı, Hızır cemi erkânı, Nevruz cemi erkânı, adak kurbanı ve anma kurbanları da vardır (KAYA, 2006, s. 380,381; FIĞLALI, 2006, s. 268-271).

Ceme gidecek olan herkes, kadın-erkek abdest alarak gider, görgüsü yapılacak olanlar ise gusül abdesti alarak gitmelidirler.

Biçimsel olarak cem ibadeti on iki hizmetin yerine getirilmesiyle gerçekleştirilen bir ayindir. Bahsedilen on iki hizmeti gerçekleştiren hizmet sahipleri ayrı ayrı kişilerdir. Bu hizmet sahipleri ve hizmetleri sırasıyla şöyledir:

1. **Dede (Mürşit, Pir):** Serçem de denir, Cem törenini yönetir.
2. **Rehber:** Cem töreninde görgüsü yapılanlara yardımcı olur.
3. **Gözcü:** Cem ayininde düzeni sağlar. Töreye aykırı hareket edilmemesini sağlar
4. **Çerağcı (Delilci):** Meydanın aydınlanmasını sağlar çerağı (mumu) yakar.
5. **Zakir veya Sazandar:** Saz çalar, deyiş, düvaz, mîraclama söyler. Genellikle üç kişidir, Semahı idare eder.
6. **Süpürgeci(Ferras):** Her hizmetin sonunda süpürge çalma görevini yerine getirir ve gerekirse rehberine yardım eder.
7. **Sakka (İbrikdâr):** Suyu dağıtır. Lokmalar yendikten sonra temizlik için ibrik, leğen, havlu getirir.
8. **Sofracı (Kurbancı):** Kurban ve yemek işlerine bakar.
9. **Pervane (Semahcı):** Cemevine gelenler ve gidenlerle ilgilenir.
10. **Peyik:** Cemin yapılacağını herkese haber verir.
11. **İznikçi:** Cem evinin temizliğine bakar.

12. **Bekçi:** Kapıcı da denir. Cem evinin kapısında bekler. Gireni çıkamı kontrol eder (KAYA, 2006, s. 375; YAMAN A. , 2007a, s. 215,216; FIĞLALI, 2006, s. 272-275; YAMAN A. , 1990).

Cem ayinine gelenler en güzel elbiselerini giymiş olarak gelirler ve gözcünün yaş sırasına göre oluşturulmuş olan saflarda gösterdiği yere otururlar. Bu erkân, dedenin rehberliğinde ve hizmet sahiplerinin kendilerine düşen on iki hizmeti yerine getirmeleriyle, duaların ve deyişlerin okunmasıyla yapılır. Cemde bulunanlar, meydana niyaz ettikten sonra evlerine giderler. En son dede ile hizmet sahipleri kalınca rehber sağ başta olmak üzere duaya durulur. Duadan sonra dede ayağa kalkar Çerağı meydanın ortasına getirir ve çerağı sır eder(söndürür). Hep birlikte meydan-ı erenlere niyaz ederek cemevini terk ederler. Böylece cem ayini sonlanmış olur.

Alevilerde Sultan Nevruz denen gün, 21 Mart'tır. Aleviler, Nevruz gününde Allah'ın dünyayı yarattığına ve Hz. Muhammed'in bu günde Hz. Ali'yi Gadir Hum'da yerine atadığına inanılır. Bu günün Hz. Ali'nin doğum günü kabul edildiği için büyük bayram olarak kabul edilir ve bu günün akşamında Cem yapıp kutlamalarda bulunulur (YAMAN A. , 2007a, s. 220).

Namaz ibadeti, Alevi kaynaklarında çelişkili bir biçimde ele alınmıştır. Buyruk kitabında, Dört kapı kırk makamın ilk kapısı olan şariat kapısının üçüncü makamının namaz olduğundan bahsedilir; ancak ayrıntıya girilmez. Hacı Bektaş-ı Veli Menâkıbnamesi'nde ise Hacı Bektaş-ı Veli'nin abdestsiz yere basmadığı kaydedilirken, Lokman-ı Perende'nin hacda Hacı Bektaş'ı Kâbe'de namaz kılarken gördüğünü söylediği, ayrıca Hünkâr'ın Bedehşan'ı kurtardıktan sonra halka namaz kılmayı öğrettiği de yer almaktadır. Bununla beraber Buyruk'ta namaz ibadeti Bâtini bir biçimde yorumlanmış ve sûfinin kıblesinin mürşidinin yüzü olduğu ifade edilmiştir (ÜZÜM, 2007, s. 137-139).

Ali AKTAŞ tarafından Alevi toplumunda yapılan bir araştırmada "Alevilikte namaz ibadetinin olup olmadığı" sorulmuş; katılımcıların %6'sı olduğunu söylerken %74'ü olmadığını söylemiştir (AKTAŞ, 1999).

Muharrem ayının ilk on iki günü Aleviler tarafından oruç ibadetinin yerine getirildiği günlerdir. Bu konuda az önce bahsettiğimiz araştırmada Alevilerden bir kısmının

Alevilikte Muharrem orucu olduğunu (% 62) diğer bir kısmının ise Ramazan orucunun olduğunu (%13) düşündüğünü göstermektedir. Bu da Alevilerin çoğu tarafından oruç ibadeti olarak daha çok Muharrem orucunu anlaşıldığını ortaya koymaktadır. Muharrem orucunun bitiminde 13. gün Aşure günüdür. Bu günde lokma(etli pilav) ve Aşure dağıtılır.

Muharrem orucu dışında bir de Hızır orucu vardır. Ocak ve Şubat aylarında üç gün tutulan bu oruç sonraları kentlerde 13-14-15 Şubat tarihlerinde tutulur olmuştur (YAMAN A. , 2007a, s. 222,223).

Zekât ibadeti konusunda da Alevi toplumu genel olarak böyle bir ibadetin Alevilikte yer almadığını düşünmektedir. Alevilikte zekât kurumu olamamakla beraber yoksullara yardım ve mali yardımlaşma “hakkullah(humus)” veya” lokma” denen uygulamalarla, ibadet niyetiyle yapılmaktadır. Bektaşiler, yıllık gelirinin beşte birini Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhına, Kızılbaşlar ise dedelere ve ocaklara verirler. Üçe ayrılan hakkullahın bir kısmı darlık içinde bulunan muhiplere verilir.

Alevilikte Hac ibadetine bakış konusunda akla ilk gelen Hacı Bektaş-ı Veliye izafe edilen "Benim Kâbem insandır" sözü ve şu deyişidir:

Hararet nârdadır sacda değildir

Akıl baştadır tacda değildir

Her ne arar isen kendinde ara

Mekke'de Kudüs'te Hac'da değildir (ÜZÜM, 2007, s. 144-147).⁶

1.4. Alevi Ahlâkı

Eline, beline, diline sahip olma sözü Alevi ahlak anlayışını yansıtan en özlü sözdür ve Türkiye'deki tüm Alevi topluluklar için genel geçer bir kuraldır.

Alevilikte ahlak, inanç ve ibadetin ön şartıdır. Ahlaki kurallara uymayan kişinin ibadette yer alması uygun görülmemekte ve izin verilmemektedir (YAMAN A. , 2007a, s. 210).

⁶ Cem konusunda ayrıntılı bilgi için bkznz. (YAMAN M. , 2003)

Alevî-Bektaşî yoluna alınma cemi olan İkrar ceminde dedenin önünde bulunan talibe şu şekilde telkinde bulunulur: "...Mürşidini Pîr'in vârisi ve gerçek baban, rehberini gerçek anan bil. Yalan söyleme. Haram yeme. Gıybet etme, şehvetperest olma. Eline-Diline-Beline sahip ol. Kibir ve kin tutma. Kimseye haset etme. Garaz, buğz, inâd etme. Gördüğünü ört, görmediğini söyleme. Elinle koymadığın şeye yapışma. Elinin ermediği yere el uzatma. Sözüünün geçmediği yere söz söyleme. İbretle bak, hilm (yumuşaklık) ile söyle. Küçüğe izzet, büyüğe hürmet ve hizmet eyle. İkrarını sâf eyle. Hakk 'ı kendi öziinde mevcûd bil. Erenlerin esrarına agâh ol... Özünü bu yolda böylece sabitkadem eyle ..." (FIĞLALI, 2006, s. 304).

Eline sahip olmak demek; eliyle koyduğunu almamak, diline sahip olmak demek; gözüyle görmediğini söylememek, beline sahip olmak demek haram olan cinsel ilişkiye girmemek demektir (YAMAN A. , 2007a, s. 210).

Bu esasların dışında Alevî toplumunda sıkça rastlanan bazı ahlaki yasaklarda şöyledir:

1. Adam öldürmek, hırsızlık
2. Yalan söylemek
3. Zina, birden fazla kadınla evlenmek
4. Meydan'dan karar almadıkça boşamak, boşanmak
5. Sırrı ifşa etmek, yani meydanda gördüklerini dedenin gizli tutulmasını emrettiği şeyleri anlatmak
6. Dört yılda bir baş okutmamak
7. Kızılbaş olmayanlarla evlenmek

Cemlerde bu kuralların dışına çıkıp(yoldan çıkmış) suç işleyen kişi "düşkün" sayılır ve bizzat cemaat tarafından cezaya çarptırılırlar. Suçu işleyen kişiye işlediği suça göre; Tevbih (Paylama), İhtar (Uyarma) gibi cezalar verilebildiği gibi, bir süre törenlere alınmama, seyahate çıkarılma (bir nevi sürgün), para cezası, dayak ve bazen daha ileri cezalar da verilebilmiştir (FIĞLALI, 2006, s. 304-306).

BÖLÜM 2: DİN EĞİTİMİ BAĞLAMINDA ÇOĞULCULUK

2.1. Çoğulculuk Nedir?

2.1.1. Çoğulluk-Çoğulculuk

Çoğulluk ve çoğulculuk birbirinden farklı anlamlara gelen iki kavramdır. Bu kavramlardan biri, konunun tanımlamasını yaparken diğeri var olan duruma değer biçme rolü üstlenmektedir. Çoğulluk, genel anlamda herhangi bir türdeki çokluğun, çeşitliliğin bulunması halini ifade etmek için kullanılır. Çoğulculuk(pluralism) ise, belirli bir çeşit çoğulluğa yönelik olumlu bir değerlendirmeyi belirtir. Yani çoğulcu kişi (plüralist) çoğulluğu severdir (SKEIE, 2006).

Çoğulluk, ayırt edilebilir şekilde farklı değerlerin, kuralların, dünya görüşü ve inançların çokluğu olarak anlaşılabilir. Çoğulculuk ise bir toplumdaki heterojenliğin meşru tarzıdır (ZIEBERT, 2006).

Çoğulculuk, çeşitli eğilimlerin, düşüncelerin, yönetimde etkisini kabul eden siyasi yöntemdir. Toplum yaşamında birbirine eşit ve birbirine indirgenemeyen birden çok ilkenin, alanın, gerçeklik biçiminin var olmasını savunan görüştür (Türk Dil Kurumu).

Çoğulculuk, gerçekliğin farklı türlerden oluştuğunu iddia eden metafiziksel bir teoriyi göstermektedir. Kavram, ilk kez Christian Wolff (1679-1754) tarafından kullanılmış ve daha sonra William James (1842-1910) tarafından popüler yapılmıştır (BÜYÜK, 2005, s. 100).

Çoğulculuk, Monizm'e karşıt bir kavramdır. Bu kavrama göre bütün şeyler tek bir ilkeye indirgenemeyen cevherlerin çoklaşmasından oluşur. Aynı zamanda tek bir toplum ilkesinin varlığını yadsımanın temeli olarak yer alır (FROLOV, 1991).

Çoğulculuk, çeşitli insani iyilerin hepsinin değerli olduğunu ve farklı varlık biçimlerinin eşit saygıyı hak ettiğini kabul eder. Bu da siyasi olarak bazı sonuçlar doğurur:

Buna göre, öncelikle toplumdaki bütün hayat tarzları aynı derecede meşru sayılmalı ve buna göre muamele edilmelidir. Herkesin inanç ve düşüncelerini değerli olduğunu kabul etmek ve başkalarının tercihlerine saygı duymak, hukuki düzenlemelerin de temeli olmalıdır.

Bahsedilen durum hoşgörüden farklı bir şeydir. Çünkü hoşgörü tanıma ve saygıdan farklı olarak bir hiyerarşiyi belirtir. Yani üstün bir” hoş gören” ve daha aşağı olan bir “hoş görülen” vardır. Tanınma veya saygıya dayanan demokratik bir sistemin çeşitli inanç ve düşüncelerin ifade edilmesi ve geliştirilmesi kanallarını açık tutan bir hukuk sistemine sahip olması gerekir (ERDOĞAN, 2006, s. 215,216).

Bahsettiğimiz tüm bu çoğulculuk tanımları bize çoğulculuğun farklı disiplinler tarafından ele alındığını göstermektedir. Her disiplin çoğulculuğun kendisini ilgilendiren boyutuyla ilgilenmekte ve tanımlamasını bu çerçevede yapmaktadır. Bu da farklı çoğulculuk duruşlarının öne çıkmasına sebep olmaktadır.

Farklı araştırma alanlarda karşımıza çıkan çoğulculuk anlayışlarından bazıları şu şekilde sıralanabilir:

1. Felsefi Çoğulculuk
 - a. Ontolojik
 - b. Metodolojik
2. Etik Çoğulculuk
3. Dini Çoğulculuk
4. Politik Çoğulculuk
5. Kültürel Çoğulculuk (SKEIE, 2006, s. 136)

Metodolojik çoğulculuk, her tür açıklamanın var olanların çokluğunu ve farklılığını hesaba katacak bir açıklama olmak zorunda olduğunu ifade eder.

Metafizikte bircilik ve ikicilik karşıtı olarak, evrendeki varlıkların kökleri bakımından birbirinden ayrı olduklarını ve tek töze indirgenemeyeceklerini savunan öğretileri dile getirir (HANÇERLİOĞLU, 1976).

Toplum felsefesi açısından çoğulculuk, azınlık gruplarının çok çeşitli karakteristiklerinin, toplumsal bütünlüğün, daha güçlü olan çoğunluk tarafından teşvik edilmesi gereken çok önemli boyutları olduğunu savunan görüşe karşılık gelir.

Ahlak felsefesinde (etikte) çoğulculuk, tek bir iyi bulunduğunu öne süren birinci ahlak öğretisine karşıt olarak gerçekten ve özü itibarıyla değerli olan, dostluk, paylaşma ve yardımseverlik türünden birçok iyi bulunduğunu, insanın tek bir iyinin peşinden gitmek yerine olabildiğince çok iyiden pay alması gerektiğini savunan görüştür. Bu görüş, insanların izleyebilecekleri değerlerin çok farklı olduğunu, bunları bir üstün ilkeye göre sıralamaya imkân olmadığını savunur. Bu anlayışa göre tek bir “doğru”nun veya “iyi” anlayışının emrine girmek, aksi görüştekilerin özgürlüklerini ihlal eder (CEVİZCİ, 2000; ERDOĞAN, 1993, s. 51,72).

Siyaset felsefesinde (politik) çoğulculuk, a) Tek bir devlet içinde, dinlerin, etnik grupların veya diğer fonksiyonel birimlerin çokluğuyla öne çıkan siyasi durumu ya da b) Böyle bir durumun siyasi açıdan iyi ve arzu edilir bir şey olduğunu savunan öğretilerdir (CEVİZCİ, 2000).

Medenî (bir devlet düzeninde) toplumların hemen hemen hepsi, aynı zamanda karmaşık toplumlardır. Karmaşıklık, toplumsal cinsiyete, işbölümü esasına göre belirlenen statülere, üretim araçlarına göre tayin edilen sınıf esasına, etnik veya dinî kimlik mensubiyetlerine, bu farklılıkların yalın yahut birbirini kesen, birbirleriyle örtüşen dinamik bileşikleri temeline dayanan çoklu toplumsal katmanlaşmanın ifadesidir ve modern toplumlarda tarihi olarak en üst seviyesine varmıştır. “Çoğulculuk” modern toplumun bu çoklu karmaşık yapısı içinde oluşan farklı çıkar ve taleplerin kamusal ifadesine, buradan da siyasi karar alma süreçlerine aktarılmasına imkân veren (ve bu imkânın verilmesi gerektiğini, devlet ve hukuk düzeninin ilkesi olarak kabul eden) bir kavramdır. Tarihi olarak kent devletleri, imparatorluklar, ulus devletler de dâhil, birçok toplumda bir gerçeklik olan “çokluk” (plurality) ile “çoğulculuk” (pluralism) farkı bu noktada, yani farklılıkların kamusal, siyasi ifadesinin mümkün olması gerektiğinin kabulünde karşımıza çıkmaktadır (KÖKER, 2006, s. 201).

Bunun gibi, daha başka disiplinlerde de çoğulculuğun farklı şekilde tanımlandığını görmekteyiz. Kısacası, her disiplin bu anlayışa kendi penceresinden tanımlamalar getirmiştir. Bu tanımlamalar içerisinde konumuzla en çok ilgisi bulunan çoğulculuk anlayışı dini çoğulculuktur.

2.2. Farklı Çoğulcu Yaklaşımlar

2.2.1. Charles Taylor'un Çoğulculuk Yaklaşımı

Çoğulculuk hakkında farklı bir bakış açısına sahip araştırmacılardan birisi Charles Taylor'dur. Taylor, bu görüşlerini "Çok kültürcülük/Tanınma Politikası" isimindeki kitabında anlatmıştır.

Siyaset Felsefesi'nin bir terimi olarak çoğulculuk; toplumsal ve siyasal hayatta farklı toplum kesimlerinin örgütlü bir biçimde siyasal karar alma süreçlerine katılmalarını ifade ederken Taylor'un çoğulculuk anlayışı bu anlayıştaki sınırlamaları da aşmaktadır. Bu sınırlamalar fiziki sınırlama ve sembolik sınırlamalardır. Fiziki sınırlama demokratik rejimin içinde bulunduğu ulus-devletin ülkesidir. Sembolik sınırlar ise karar alma süreçlerine katılan birey ve grupların meşruluk çerçevesini oluşturan türdeş yurttaşlık anlayışı ile belirlenen sınırlardır.

Taylor'un çoğulculuk anlayışı ise, farklı yaşam pratikleri içinde oluşan kültürel farklılıkların siyasal düzeyde tanınması ve birbirine eşit bir şekilde saygıdeğer kabul edilmesi esaslarına dayanır (KÖKER, 1996, s. 12).

Taylor kimlik, tanınma talebi ve tanınma arasında bağlantı kurup kimliğimizin kısmen tanınma ya da tanınmama yoluyla, çoğu zaman da başkalarının yanlış tanınması yoluyla biçimlendirildiğini savunur. Taylor, bu şekilde biçimlendirilmiş olan kimliğin aşağılanan ya da sevilmeyen bir imaj yansıtması durumunda bir insan ya da grubun zarar görebileceğini belirtir.

Taylor, bahsedilen tanımaya yanlış tanıma adını verip, bazı feminist ve siyahların bu türden bir tanımaya uğramaları sonucunda kalıcı hasarlara maruz kaldıklarını, özsaygılarını yitirdiklerini ve grupların kendilerine dayatılan bu yıkıcı kimlikten kurtulamadıklarını belirtmektedir.

Taylor'a göre yanlış tanıma, sadece gereken saygının gösterilmemesi sonucuyla kalmayıp, daha da kötüsü bu duruma maruz kalanların kendilerinden nefret ederek yaşamasına da sebep olmaktadır. Bu nedenle insanların hak ettikleri şekilde tanınması can alıcı önem taşıyan bir ihtiyaçtır.

Taylor, modern insanların kafasını kimlik ve tanınma sorunlarıyla meşgul eden iki değişiklikten bahseder ve öncelikle şeref ve günümüzde onun karşısına geçmiş olan haysiyet kavramlarını irdeler. Şeref sözcüğünün eşitsizliklerle bağlantılı olduğunu çünkü bir insanın şeref taşıması için herkesin aynı şerefi taşımamasının temel önemde olduğunu söyler. Ve buna “şeref Madalyaları”nı örnek verir. Bunun herkeste olması durumunda hiçbir değerinin kalmayacağını belirtir.

Oysaki bugün şeref kavramının karşısına, evrenselci ve eşitlikçi bir anlam taşıyan haysiyet kavramının geçtiğini söyler ve “insan olma haysiyeti” ya da “vatandaşlık haysiyeti” gibi kavramların kullanıldığından bahsederek haysiyet kavramının demokratik bir toplumla bağdaştığını ve şeref kelimesinin yerini almasının kaçınılmaz olduğunu dile getirir. Bununla ilgili kimi aşağılama veya yüceltme anlamları taşıyan hitap şekillerini örnek olarak veren Taylor günümüzde bu anlayışın yerine tüm insanları aynı hitap şekilleriyle çağırmanın geliştiğini belirtmektedir.

Taylor 18. Yüzyılın sonunda tanınmanın öneminin bireysel kimlik anlayışının değişmesiyle dönüşüme uğradığını söylemektedir. Bireyselleşmiş bir kimlik anlayışının geliştiğini söyleyen Taylor’a göre; bu anlayış kendi özel varoluş biçimine sadık kalma ideali ile birlikte ortaya çıkmıştır. O, bu ideali “sahicilik”(authenticity) ideali olarak adlandırdığını belirtmektedir (TAYLOR, 1996, s. 42-44).

Taylor, bireysel kimliğin kişinin kendi iç dünyasındaki ahlaki hesaplaşmanın ürünü olduğunu söyler. Ancak ahlaki hesaplaşmanın ürünü olan bu kimlik, bireyin tek başına, monolojik olarak değil diyalojik olarak oluşturduğu, dinamik, sürekli yeniden kurulan ve değişme potansiyeli içeren bir oluşumdur.

Taylor’un görüşüne göre çoğulculuk, diyalojik ve dinamik bireysel kimlik oluşturma sürecinin önünün açacak biçimde, kültürel farklılıkların siyasal tanınmasına imkân vermektir (KÖKER, 1996, s. 13).

Taylor, modern öncesi zamanda insanların kimlik ve tanınmak⁷ gibi konulardan söz etmediklerini, bunun da bir ihtiyaç olmadığı için tartışılmadığını, ancak günümüzde tanınmanın öneminin her yerde kabul edildiğini savunmaktadır.

⁷ Ali BULAÇ “tanınma” kavramını İslam düşüncesindeki “muarefe” kavramıyla açıklamaktadır. (BULAÇ, 2009)

Toplumsal düzlemde, kimliklerin önceden belirlenmiş bir toplumsal senaryo tarafından biçimlendirilmeden, açık diyalog içinde olduğu anlayışının eşit tanınma politikasına daha da büyük ağırlık ve vurgu kazandırdığını belirtmiştir.

Tanınma politikasında, bireysel kimliklerin tanınması gerektiğini eşit haysiyet politikasıyla ortaya koyan Taylor kimliğin modern tanımlamasından hareketle farklılık politikasını da ortaya koyar. Eşit saygı temeline dayanan eşit haysiyet ve farklılık politikaları birbiriyle çatışma içindedirler. Haysiyet politikasına göre eşit saygı ilkesi, insanlar arasındaki farklılıkları görmezlikten gelerek davranmamızı beklemektedir. Farklılık politikasını savunanlar ise, eşit haysiyet politikasının, insanları kendilerine aykırı olan tekörnek bir kalıba girmeye zorlamak suretiyle kimliklerini inkâr ettiği iddiasında bulunmaktadır (TAYLOR, 1996, s. 55).

Taylor bütün toplumların giderek artan ölçüde çok kültürlü hale geldiğini aynı zamanda da çok kültürlü göçlere daha da açık hale gelecek şekilde geçişten oldukları tespitinde bulunmaktadır. Bu durum karşısında “burada işler böyle yürüyor” anlayışıyla hareket edilemeyecektir. Çözülmesi gereken zorluk, temel siyasi ilkelerden ödün vermeden insanların marjinalleşmişlik duygularıyla başa çıkabilmektir.

Önce kültürlerin makul sınırlar içinde kendilerini savunabilmelerini tartışan Taylor, daha da ileri bir talebi dillendirip bu kültürlerin yalnızca varlıklarını sürdürmelerine izin vermekle kalmayıp; onların değerli olduklarını da kabul etmek gerektiğini belirtir (TAYLOR, 1996, s. 71,72).

2.2.2. Will Kymlicka'nın Çoğulculuk Yaklaşımı

Çoğulculuk hakkında farklı ve önemli saptamalarda bulunanlardan biri de çağdaş Liberallerden Will Kymlicka'dır. Kymlicka, yaşadığı ülke olan Kanada'da meydana gelen etnik-kültürel çatışmaların ortaya çıkardığı durum karşısında bu çatışmaların doğasını anlamaya çalışıp, bunlara doğru ve adil çözümlerin ne olabileceği üzerinde düşünmüştür. Bu çözüm arayışları onun Batı demokrasilerinin göçmen çok kültürcülüğü gibi konuları irdelemesine sebep olmuştur (KYMLİCKA, 1998, s. 11,12).

Kymlicka “Çokkültürlü Yurttaşlık” adlı kitabının girişinde öncelikle dünyadaki çokkültürlü yapının saptamasını yapmaktadır. Dünyadaki 184 bağımsız devlet bünyesinde 600 yaşayan dil gurubu ve 5000 etnik grubun bulunduğunu belirten

Kymlicka, çok az ülkede yurttaşların aynı dili konuşup aynı etnik-ulusal gruba ait olduklarını söylemektedir. Bu çeşitlilik de günümüz demokrasilerinde dil hakları, siyasi temsil, müfredat değişikliği gibi birçok konuyu gündeme getirmiştir (KYMLİCKA, 1998, s. 25,26).

Modern toplumların her geçen gün çok kültürlü hale geldiğini savunan Kymlicka çeşitli kültürel çoğulculuk biçimlerini ele alıp devletleri, çokuluslu ve çok etnikli olmak üzere ikiye ayırmaktadır (KYMLİCKA, 1998, s. 39).

Kymlicka, bahsedilen ulusal ve etnik grupların bazı haklar konusunda talepte bulunacaklarını söyleyip, talep edilebilecek hakları şu şekilde sınıflandırmıştır:

- Özyönetim hakları: Belli bir federasyon biçimi aracılığıyla güçlerin ulusal azınlıklara devri.
- Çok etniklilik hakları: Belli etnik ya da dinsel grupları ilgilendiren belli pratikler için mali destek ve yasal koruma sağlanması.
- Özel temsil hakları: Büyük devletin merkezi kurumlarında etnik ya da ulusal azınlıklar için mevkiler ayrılması (KYMLİCKA, 1998, s. 61).

Kymlicka çok etniklilik haklarından bahsederken bazı etnik gruplar ve dinsel azınlıkların kültürel faaliyetleri için çeşitli biçimlerde kamu yardımı talep ettiklerini vurgulamaktadır. Ayrıca o bu yardım taleplerinin haklılığını belirtip, liberal devletlerin bazı sanat dallarına ve müzelere yardım ettiği gibi kültürel kaynakların zenginliğinin korunması için de yardımda bulunması gerektiğini savunmaktadır.

Kymlicka'ya göre en çok tartışma yaratan talep ise bahsedilen grupların dinsel pratikleri engelleyen yasalardan muafiyet talebidir. Bununla ilgili Britanya'dan(İngiltere), Kanada'dan ve Amerika'dan çeşitli örnekler vermektedir (KYMLİCKA, 1998, s. 67).

Yukarıda bahsettiğimiz hakları, kolektif haklar olarak tanımlayan Kymlicka, kolektif haklarla bireysel haklar arasındaki bağlantıyı da ele almaktadır. Kymlicka kolektif hakların grubun kendi bireysel üyelerinin özgürlüklerini dayanışma veya kültürel arılık(safılık) adına sınırlama hakkı olan *iç kısıtlamalarla* ilgili olabileceği gibi azınlığın bağımlı olduğu çoğunluk kararları karşısında savunmasız kalmamasını sağlamak üzere grup üzerinde büyük toplum tarafından uygulanan ekonomik ya da politik gücü

sınırlama hakkı olan *dış korumalarla* da ilgili olabileceğini söyler. Kymlicka'nın bahsettiği birinci gruptaki haklar grubun kendi üyeleri karşısında talep ettiği haklardır. İkinci gruptaki haklar ise; grubun büyük toplum karşısında talep ettiği haklardır. Talep edilen bu haklardan birinci grubu, üyelerin grup istikrarını bozucu etkilerinden (bireysel olarak geleneksel pratikleri veya adetleri izlememe kararları gibi) korumayı hedefler. İkincisi ise grubu büyük toplumun ekonomik ve sosyal kararlarının etkilerinden korumayı hedefler (KYMLICKA, 1998, s. 73,74).

Hak taleplerini bu şekilde ayıran Kymlicka, bu iki talepten dış korumayı savunur ve gruplar arası adaletin ancak bazı dış koruma önlemleri ile sağlanabileceğini dile getirir. İç kısıtlamaları da dayatma olarak gören Kymlicka özyönetim, çok etniklik ve özel temsil haklarının da koşullara bağlı olarak bazen iç kısıtlamayı dayatmak bazen de dış korumayı sağlamak için istenebileceğini belirtmektedir (KYMLICKA, 1998, s. 74,75).

Kymlicka'nın liberal adalet anlayışında dış korumalar, ancak belli bir grubun maruz kaldığı dezavantajlar ve zayıflıkları gidererek gruplar arası eşitliği ilerlettiği sürece meşrudur.

Kymlicka, dezavantajlı grupların çok etniklik ve temsil hakları taleplerini aslında topluma katılım ve büyük toplumun tam üyesi olma talepleri olarak görmek gerektiğini söyler (KYMLICKA, 1998, s. 290).

Kymlicka özetle şunu söyler: Liberal bir görüş, azınlık grubu içinde özgürlüğü, azınlık ile çoğunluk grubu arasında da eşitliği savunur (KYMLICKA, 1998, s. 235).

2.2.3. Jürgen Habermas'ın Çoğulculuk Yaklaşımı

Jürgen Habermas çoğulculukla ilgili görüş belirtmiş önemli bir düşünürdür. Ve Habermas daha önce Kymlicka'nın da vurguladığı gibi, artık devletlerin homojen ulus-devlet olma özelliklerini kaybettiklerini belirtmekle bir nevi mevcut durumun teşhisini yapmaktadır: "*Kültürel yaşam biçimlerindeki çeşitliliğin, etnik grupların, mezheplerin ve dünya görüşlerinin sayısı gittikçe artmaktadır. Bundan kaçınmak da olanaksızdır.*" (HABERMAS, 2002, s. 26)

Habermas, cumhuriyetçiliğin kendi ayakları üstünde durmayı öğrenmesi gerektiğini söyleyip demokratik sürecin, birbirinden gittikçe kopan bir toplumun sosyal

entegrasyonun güvencesinin üstlenilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu durumun ağır bir yük olduğunu; ancak çoğulcu dünya görüşüne sahip toplumlarda, siyasi irade oluşturma ve kamusal iletişim süreçleriyle bu yükün taşınabileceği, bu sorunun çözülebileceğini savunur.

Habermas, resmi dil, yaygın eğitim-öğretim programları, dini toplulukların statüsü ve daha az önemdeki konularda (özel-kamusal yaşam arasındaki sınırı gibi) yalnızca tarihsel nedenlerden dolayı üstün olan çoğunluk kültürünün etik-siyasi öz kavrayışıyla biçimlendiğini söyler. Bu şekilde biçimlenmiş düzenlemeler, cumhuriyetçi bir toplum içinde dahi hesaba alınmayan azınlıkların çoğunluk kültürüne karşı koyacağı bir kültür savaşını ortaya çıkarabilir.

Toplum içindeki ayrımcılık Habermas'a göre bireysel ve sınıfsal farklılığın kültürel tabanına yeterince duyarlı kalmakla ve onları da topluma dâhil etmekle ortadan kaldırılabılır (HABERMAS, 2002, s. 52,53).

Farklı etnik toplulukların, dil gruplarının, mezheplerin ve yaşam biçimlerinin eşit haklarla bir arada yaşaması toplumun parçalanması pahasına göze alınmamalıdır. Sancılı çözümler süreci, toplumu birbirini kabul etmeyen çeşitli alt kültürlerle parçalanmamalıdır. Öbür taraftan çoğunluk kültürü, tüm vatandaşlarca eşit ölçüde paylaşılmış genel siyasi kültürle kendini kaynaşmış görmemelidir. Yoksa tartışımsal anlaşma süreçlerinin parametrelerini daha en baştan dikte etmiş olur. Ayrıca ortak siyasi kültürün birleştirme gücü alt kültürlerin artmasıyla gittikçe soyutlaşır. Devlet vatandaşları, ulusunu parçalanmaktan korumak için oldukça bu gücün oldukça kuvvetli olması gerekir (HABERMAS, 2002, s. 54).

Habermas, Taylor'un gündeme getirdiği "Tanınma Politikasını" eleştirerek doğru özümsemiş bir haklar öğretisinin kültürel farkları görmezden gelmediğini savunur. Taylor'un kültürlerin kolektif haklar yoluyla korunması gerektiği fikrini, "Türlerin korunması konusundaki ekolojik bakış açısı kültürlere de uygulanamaz" diyerek eleştirmektedir. Kültürlerin tehlike altındaki türlermiş gibi korunması anlamlı bir amaçmış gibi düşünülse bile, onların kendilerini başarılı bir biçimde yeniden üretebilmelerinin gerekli koşulları Taylor'un "farklılığı yalnızca şimdi değil sonsuza kadar sürdürme ve koruma amacı ile uyuşmazdı (HABERMAS, 2002, s. 115,116; HABERMAS, 1996).

2.3. Dini oğulculuk-Dinde oğulculuk

Buğün yeryüzünde birçok dil grubunun ve etnik grubun olması gibi, kimisi çok yaygın olan, kimisi yerel çerçevede varlığını devam ettiren birçok din vardır. Özellikle yeryüzünde etkin/yaygın olan 5 dünya dini vardır. Bunlar İslam, Hıristiyanlık Hinduizm, Budizm ve Konfüçyanizm'dir. Tarihi öneminden dolayı Yahudiliği de bu dinler arasında saymak gerekir. Bu durum bize birçok konudaki çoğulluk durumunun din konusunda da var olduğunu göstermektedir. Özellikle bu dinlere müntesip insanların sayıları bu dinleri öne çıkarmaktadır.

Dinlerin çeşitliliği konusu, dinler tarihi kadar eski bir sorundur. Bu konu başlı başına bir problem olmamakla beraber, felsefi açıdan özellikle de din felsefesi açısından izaha muhtaç birçok konuyu bünyesinde barındırmaktadır.

Hakikate giden yolu gösteren, insanlara kurtuluş vadeden, bu nedenle de iman konusu olan farklı dinlerin varlığı nasıl izah edilebilir? Nihai kurtuluş için birden çok yol olabilir mi? Hakikate giden birden fazla yol olabilir mi? Dinlerin çeşitliliği, bu ve benzeri soruları ortaya çıkarmaktadır. Bu çeşitliliğe ve bu çeşitliliğin ortaya çıkardığı sorulara karşı gelişen tavırlardan birisi ateist tavidir. "Bunların tümü yanlıştır." diyen ateist tavır dışında, dinlerin birbirlerine karşı takındığı tavırlar üç başlık altında toplanabilir (TOKAT, 2007). Bunlar:

2.3.1. Dini Dışlayıcılık (Exclusivism)

Bu yaklaşımın savunucularına göre sadece tek bir din doğrudur. Diğer bütün dinler yanlıştır. İnsanlar ancak bu tek doğru din sayesinde Tanrı tarafından kabul edilebilir ve bu sayede kurtuluşa erebilirler. Bunun için bu yaklaşımın savunucuları diğer dinlerin taraftarlarıyla karşı karşıya gelip onları dinsel geleneklerinden vazgeçirerek kendi dini geleneğine döndürmeye çalışmak gerektiğini düşünürler.

Tek doğru dinin dışında kalan dinlerin mensupları ne kadar ahlaklı, dindar ve yüce şahsiyetler olursa olsunlar yine de kurtuluşa ulaşamazlar. Çünkü onların dinleri mutlak doğru olan dine göre eksiktir. Eksik olduğu için de bu dinler inananlarını Tanrı'ya ve dolayısıyla da kurtuluşa erdiremezler (AYDIN M. , 2005a, s. 15).

Dışlayıcılık, en eski ve tarihsel olarak en çok taraftarı olan görüştür. Hıristiyanlık kendi tarihi boyunca hep dışlayıcı paradigmayı savunmuştur. Katolik kilisesi kurtuluş

konusundaki fikrini "kilise dışında kurtuluş yoktur" şeklinde formüle ederken dışlayıcı tutumu benimsediği görülmektedir.

Hıristiyan âleminde dışlayıcılık fikri savunulurken bu görüş pek çok dini gerekçeye dayandırılır. Özellikle İncil'de geçen şu iki ifade bu anlamda dışlayıcılara esas dayanak olmaktadır: "İsa ona, «Yol, gerçek ve yaşam ben'im» dedi. «Benim aracılığım olmadan Baba'ya kimse gelemmez." (Yuhanna, s. 14:6) "Başka hiç kimse için kurtuluş yoktur; çünkü göğün altında insanlar arasında bizi kurtarabilecek verilmiş bir ad yoktur. " (Resullerin, 2009) Hıristiyanların büyük çoğunluğu bu metinlere dayanarak tek doğru dinin kendi dinleri olduğuna inanmaktadırlar (YARAN, 2001c, s. 13; ASLAN, 1998, s. 146).

Hıristiyanların en önemli dini kurumu olan Papalık 1302 yılında VIII. Kutsal Deklarasyonu'nda şöyle demektedir:

"Biz imanımızın gereği olarak inanırız ki İsa'nın mesajını sadece kutsal Katolik Kilisesi temsil eder. Yine biz sağlamca inanır ve şahadet ederiz ki bu kilisenin dışında ne kurtuluş ne de günahların bağışlanması mümkündür... Ayrıca ilan eder ve bildiririz ki Kutsal Roma Papalığı'na itaat etmek her insanın kurtuluşu için zaruridir."

Hıristiyanlık, 313'te Roma İmparatorluğu'nun resmi dini olarak kabul edilince, Kilise, kurtuluş için kiliseye aktif üyeliği zorunlu kılan görüşü kabul etmeye başladı. Dışlayıcılık görüşü, "Kiliseye katılmayanların sonsuza kadar ateşte yanacaklarına" karar verildiği 1442 Floransa Konsili'nde zirveye ulaşmıştır (OVEY, 2003, s. 285).

Katolik dünyası, II. Vatikan Konsili'ne kadar (1963-1965) "Katolik kilisesi dışında kurtuluş yoktur" görüşünü benimsemiştir.

Hıristiyanlığın diğer önemli bir mezhebi olan Protestanlıkta da benzer bir yaklaşım söz konusudur. Martin Luther "**Large Catechism**" isimli eserinde diğer din mensupları ile ilgili şunları söylemektedir:

"Hıristiyanlığın dışında kalanlar ister sapıklar, Türkler, Yahudiler ve isterse sahte Hıristiyanlar (Katolikler) olsun, tek ve gerçek Tanrı'ya inansalar dahi yine de Rabbin gazabı ve cehennem azabına duçar olacaklar."

Katolik dünyası da II. Vatikan Konsili'ne kadar (1963-1965) "Katolik kilisesi dışında kurtuluş yoktur" görüşünü benimsemiştir (ASLAN, 1998, s. 147).

Dışlayıcılar, çoğulculuğun ileri sürdüğü "biz hepimiz aynı şeyleri söylüyoruz." şeklindeki düşüncenin yanlış olduğunu söylerler. Onlara göre daha çok çoğulcular tarafından ileri sürülen dinler arasında ortak noktalar bulma ya da dünya dinlerinin gerçekte aynı şeyi söylediklerini söylemenin siyasi bir amacı vardır. Dışlayıcılar, toplumlararası anlayış ve uyumu hedefleyen çoğulculuk fikrinin farklılıkları görmezden geldiğine dikkat çekerler. Onlara göre doğru olan, dünya dinlerinin kendi inanç alanlarında diğerleriyle farklılıklar içinde olabileceği gerçeğinin kabul edilmesi gerekir (KÖYLÜ, 2001, s. 33).

Modern dönemde, dışlayıcılığın en önde gelen temsilcisi Hollandalı misyoner Hendrik Kraemer'dir. Kraemer'in fikirlerinden beslenerek dışlayıcı tutumu benimseyen ve savunan küçük bir grup Hıristiyan teolog ve ilim adamı vardır. Protestan mezhebine mensup olan ilim adamları: Stephen Neill, Lesslie Newbiggin ve Norman Anderson; Katolik mezhebine mensup olan Cizvit misyoner Henricus van Straelen, teolog Hans von Balthasar ve şarkiyatçı Paul Hacker bunlardandır.

Dışlayıcı paradigmanın iddialarını üç ana başlıkta toplanabilir:

- a) Hıristiyanlığın diğer dinlere nispetle çok özel bir yeri vardır. Tanrı kendini Mesih yoluyla ve bu dinle vahyetmiştir.
- b) Dinler aslı itibarıyla insanî değil İlahîdir. Dolayısıyla onlar hakkında hüküm vermek insana düşmez.
- c) Bu dünyada cezayı hak eden insanlar daima olacaktır ve herkesi kurtarmak endişesiyle hakikat tahrip edilmemelidir (ASLAN, 1998, s. 148-149).

2.3.2. Dini Kapsayıcılık (Inclusivism)

Kapsayıcılık Hıristiyan teolojisinde yeni bir kavram olmasına rağmen oldukça kabul gören bir paradigmadır⁸. Bu paradigmaya göre kurtuluş diğer dinler aracılığıyla da mümkündür, ancak Tanrı'ya ulaştırılan asıl yol tek bir dinden geçer (YARAN, 2001a, s. 67).

Kapsayıcılık (inkluzivizm) 1960'lerden sonra hem II. Vatikan konsilinde hem de tanınmış alman ilahiyatçı Karl Rehner'in yazılarında geleneksel Hıristiyan dışlayıcılığını yumuşatma gereği karşısında ortaya çıkmış bir modeldir (YARAN, 2001c, s. 14).

Kapsayıcılık, kişinin bir taraftan kendi geleneksel değerlerine bağlı kalarak, diğer taraftan da diğer dinsel gelenek ve taraftarlarına karşı daha olumlu bir tavır takınılması amacıyla geliştirilmiş bir modeldir (AYDIN M. , 2005a, s. 30).

Hıristiyan kapsayıcılığına göre kurtuluş sadece İsa Mesih yoluyla; ancak yine de Tanrı bütün dünyayı yarattığı için kurtuluş da bütün insanları kapsayıcıdır.

Tek dinin kesin doğru olduğunu kabul eden kapsayıcı anlayış, bununla birlikte öteki dinlerin de değersiz ve şeytani görülmemesi gerektiğini düşünür. Bu anlayışta, diğer dinler kesin doğru olan dininin bazı yönlerini yansıtıcı ve bu dine yönelim sağlayıcı olarak görülür (YARAN, 2001a, s. 67).

Kapsayıcılık genel anlamda, bir kimsenin kendi dininin dışındaki dinleri de din olarak görmesi, onlarda da doğruluk ve kurtarıcılık özelliklerinin olduğunu kabul etmesidir. Kapsayıcılar bu şekilde diğer din mensuplarıyla diyalogdan ve dostça ilişkilerden yana olmakla beraber kendi dinlerini öteki dinlerden biraz daha üstün görürler (YARAN, 2001a, s. 14).

İslam dininde de bütün peygamberler ve onlara tabi olanlar "Müslüman" olarak nitelendirilmekte, bu şekilde bu kapsayıcı tutuma bir gönderme yapılmaktadır. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) tebliğ ettiği kurumsal İslam tek mutlak doğru dindir. Diğer dini gelenekler ise mutlak doğru dinin kısmi yansımalarıdır (AYDIN M. , 2005a, s. 31).

⁸ **Paradigma:** Bir bilim çevresine belli bir süre için, bir model sağlayan evrensel olarak kabul edilen bilimsel başarılar.

Kapsayıcılıkta biri dışında tüm dinleri toptan ve tamamen yanlış görmek, mensuplarını da ebedi helâka müstahak görmek yoktur. Bununla beraber tüm dinler de birbirine eşit görülmezler. Kapsayıcılar bir dinin merkeziliğini kabul ederler. Buna göre asıl doğru olan dinin dışındaki dinler farklı doğruluk ve kurtarıcılık derecelerine sahiptirler. Çünkü ilahi lütuf bütün dinlerde farklı derecede ortaya çıkmıştır (YARAN, 2001a, s. 68).

Kapsayıcılık, başlangıçta dışlayıcılıktan çok ileri gibi görünse de temel konularda farklı bir görüş ortaya koymamaktadır. Tek bir mutlak dinin olduğu görüşü kapsayıcılık sayesinde değişen koşullar karşısında hayatiyetini korumaya çalışmaktadır.

Dinsel kapsayıcılık, günümüz dünyasının çoğulcu yapısında dışlayıcılıktan ayrılıp, çoğulculuğa geçişi temsil eden bir köprü olarak kabul edilebilir (AYDIN M. , 2005a, s. 32).

Bir pradiğma olarak kapsayıcılığın bazı artı ve eksileri söz konusudur. Özellikle kapsayıcıların kendi dini inanç esaslarını aşırı bir şekilde zorlamaksızın ötekine ve evrensel değerlere olabildiğince yer açmaya çalışan orta bir yolda olma çabaları, dinler arası diyaloga gönüllü olmaları ve hakikat arayışına makul derecede önem veriyor olmaları onların artı özellikleridir. Özellikle Hıristiyanlığın diğer dinler karşısında takındığı tutum açısından bakıldığında; bu anlayışın en çok eleştirilecek yönü ise öteki din mensuplarını, anonim Hıristiyanlar veya hazırlık mahiyetinde Hıristiyanlar olarak görmeleridir (YARAN, 2001c, s. 14,15).

2.3.3. Dinî Çoğulculuk

Dini çoğulculuğa göre, mutlak ve ilâhî bir hakikat vardır ve dinler bu "mutlak"a ulaşan ve onu eşit derecede temsil eden farklı yollardır. Bu yaklaşıma göre bu farklı yolların hangisi takip edilirse edilsin sonuçta kurtuluşa ulaşılır. Dini çoğulculuk, bu şekilde dinlerin insanları kurtuluşa erdirmede eşit derecede olduğunu savunur (ASLAN, 1998, s. 153).

Dini çoğulculuk, her şeyden önce birden fazla dinin“doğru” olduğu anlamına gelir (TOKAT, 2007, s. 54).

Dinî çoğulculuk, tek bir mutlak doğru din üzerine vurgu yapmak veya bu mutlak doğru dini, diğer dinlerin taraftarlarını da içine alacak şekilde kapsayıcı hale getirmek yerine,

her dinsel geleneğin kendi başına diğerlerinden bağımsız olarak mensuplarını kurtuluşa götürebileceği varsayımından hareket ederek, dışlayıcılık ve kapsayıcılığın ötesine geçmeyi hedefleyen bir modeldir. Bu anlayışın savunucularına göre büyük dünya dinleri, bizim insani melekelerimizin ötesinde aynı nihai aşkın varlığa ilişkin farklı cevaplar sunan vasıtalarlardır (AYDIN M. , 2005b, s. 89).

Dini çoğulculuğa göre hakikat bir tektir ama ona ulaştıran yollar farklı farklıdır. Değişik dinler ve mezhepler o tek hakikate ulaştıran yollardır ve hepsi de hakikate ulaşmış olma bakımından eşittir. Dolayısıyla dinler ve mezhepler bir şekilde bir araya getirilmelidir. Yani dinler ve mezhepler aynı hakikatin yorumları ve ifade biçimleridir. Büyük dinler, aralarındaki bütün o yüzeysel ihtilaflara karşın aşkın birliğin içindedirler (PORRIZA, 2009, s. 1,2).

Batı düşünce tarihinde çoğulculuğun ilk önemli temsilcisi, Alman Liberal Protestan teologu ve fikir adamı Ernst Troeltsch'dir. Troeltsch 1923 yılında yayımladığı "The Place of Christianity Among the World Religion" isimli makalesinde, çoğulcu paradigmayı ortaya koymaya çalışmıştır. Amerikalı filozof William Hocking de 1932 yılında yayımladığı "Re-thinking Missions" isimli eserinde aynı görüşü benimsediğini belirtmiştir. Bu düşünürler dinlerin tarihî Hıristiyanlığın diğer dinlere göre hiçbir zaman özel bir statü iddia edemeyeceğini savunmaktaydılar. Çoğulculuk paradigması İngiliz tarihçisi Arnold Toynbee tarafından da dile getirildi. Sonraları, bu çizgiyi sürdüren ve geliştiren iki önemli düşünür vardır: bunlar Wilfred Cantwell Smith ve John Hick'tir (ASLAN, 1998, s. 154).

Smith, dünya dinleri ile ilgili yazdığı yazılarda ve verdiği konferanslarda söylediği şu ilkesine hep bağlı kalmıştır: ***"Bir inanç sahibinin diğer dinler hakkında söylediği hiçbir ifade o dinlerin taraftarlarıncaya doğru olarak tasdik edilmedikçe doğru değildir."***

1963 yılında Smith "The Meaning and End Of Religion" adlı eserinde "din" ve "dinler" terimlerinin 17. yüzyılda polemiklerin yaygın olduğu bir dönemde ortaya çıktığını ve bu terimlerin (din ve dinler) terk edilip bunun yerine daha dinamik ve uygun olan "iman" ve "birikimsel gelenek" terimlerinin benimsenmesi gerektiğini savunmaktadır. Smith'in bu görüşüne göre birikimsel gelenekler hususi bir dini gelenekte imanın hayata geçirilmeye çalışıldığı kurumlar, adetler, kanunlar, inanç esasları, öğretiler, teolojik

formüller gibi kültürel yapılardır. İman ise bir kişinin yüce varlık karşısında gösterdiği deruni tecrübedir (AYDIN M. , 2001, s. 85,86).

Smith'e göre birikimsel gelenekler Hıristiyanlık Yahudilik Hinduizm adlarıyla ifade edilen tarihsel komplekslerdir. O iman ile birikimsel gelenek arasında ayırım yapar. Gelenekler, tarihsel olarak ortaya konabilip bu oranda birbirinden farklıyken, iman dinsel geleneklerin hepsinde temelde aynı olabilmektedir

Smith, ilk yazılarından itibaren Hıristiyanların " Kilise veya İsa-Mesih dışında kurtuluş yoktur." şeklindeki dışlayıcı tutumunu reddetmekte ve: "Şu andan itibaren insanlığın dini hayatı -eğer bir bütün olarak yaşanması gerekiyorsa- dini çoğulculuk çerçevesinde yaşanmalıdır. "görüşünü savunmaktadır.

Smith'e göre; kendi dinsel geleneklerine bağlı akıllı ve dürüst insanlara 'biz kurtulduk siz ise mahkûm oldunuz(cezaya müstahak oldunuz)' ya da 'biz doğruyuz, Tanrı'ya inanıyoruz; siz ise Tanrı'yı bildiğinize inanıyorsunuz. Ama siz tamamıyla yanlışsınız.' diye söylemek artık mümkün değildir. Smith, bu problemi John Hick'in 1970'lerde geliştirdiği ve " Teolojide Kopernik Devrimi" adını verdiği teorisini aynen kabul ederek çözer. Uzun süre kabul edilen eski Batlamyusçu teoride dünyamız, dönen kâinatın merkezi olarak kabul edilirdi; ancak Kopernik devrimi ile güneşin merkez olduğu dünya ile beraber diğer gezegenlerin de güneşin etrafında döndüğü kabul edilmeye başlanmıştır. İşte "Teolojide Kopernik Devrimi" adı verilen teori, Hıristiyanlığı merkeze alan görüşün terk edilip Tanrı'yı merkeze koyan, Hıristiyanlık da dâhil diğer tüm dinleri O'na hizmet eden, O'nun etrafında dönen unsurlar olarak gören bir teoridir (AYDIN M. , 2001, s. 90-94).

Konuyu Hıristiyanlık dini çerçevesinde ele alan Smith, Hıristiyanlığı dışlayıcılık ve kapsayıcılıkta olduğu gibi mutlak tek doğru olarak görmez. O bu dini pek çok doğru din arasında bir din olarak kabul eder. İsa-Mesih konusunda da onun Tanrı'nın mutlak vahyi ve mutlak aracısı olmadığını, diğerleri arasından bir vahyi ve kurtarıcısı olduğunu belirtmektedir. Bu iki argümanı ileri süren Smith tüm dünya dinlerinin, taraftarlarının hem dünyevi hem de uhrevi kurtuluş vasıtaları olduğunu kabul etmektedir (AYDIN M. , 2001, s. 110).

Dini çoğulculuğun diğere önemli savunucusu John Hick'tir. Uzun süre dışlayıcı bir tutumu savunmuş olan Hick farklı dinlerden insanları yakından tanıdıktan sonra çoğulcu bakış açısını benimseyip savunmuştur (YARAN, 2001d, s. 131,139).

Hick, dinleri insani sistemler olarak tanımlamaktadır. O, bu sistemlerin Hz. Musa, Hz. İsa, Hz. Muhammed ve Buda gibi ilahî ilhamlara açık, yüksek ruhlu şahsiyetlerin dinî tecrübeleri sonunda oluşan sistemler olduğunu ileri sürer. Ancak Hick, dinlerin tamamen insan aklının mahsulü olduğunu da söylemez. O, aşkın bir Hakikat'in varlığına ve O'nun müstesna insanlara dinî tecrübe "an'larında tesir ettiğine inanır. Seçilmiş şahsiyetler de dinî tecrübeye elde ettiklerini, kendi kültür havzalarında var olan, geçerli olan kavramlarla ifade etmeye çalışırlar. Hick, Allah, Semavî Baba, Adonay, Nirvana, Şiva ve Vişnu gibi kavramların peygamberlerin bahsedilen yoğun tecrübe sonrası ilahi realiteye verdikleri isimlerden başka bir şey değildir.

Hick, tüm dinlerde farklı isimlerle anılan tek gerçekliği numen-fenomen⁹ ilişkisiyle açıklar (ASLAN, 1998, s. 37,38). Hick'e göre; tanrısal gerçeklik bir ve aynıdır; ama o, gerçekte olduğu gibi kavranılamaz. Her din onu ancak belli bir ölçüde ama daima eksik olarak kavrayabilir (YARAN, 2001d, s. 147).

Hick'e göre; bizim dinler âleminin ve kendi dinimizin yeri ile ilgili anlayışımızın astronomide yaşanan Kopernik devrimi gibi bir dönüşüme ihtiyacı vardır. Teolojideki Kopernik devrimi, Hıristiyanlığın merkezde olduğu dogmasından, Tanrı'nın merkezde olduğu ve kendi dinimiz dâhil bütün dinlerin O'na hizmet ettiği, O'nun etrafında döndüğünün anlaşılmasına yönelik bir değişikliği getirir.

Hick'in, dini çoğulculuk anlayışında bütün dinlerden olan insanlar, hatta herhangi bir dinden olmayan insanlar bile eşit ölçüde kurtuluş imkânına sahiptir.

Hick'in, öteki dinlere karşı tutumunu özetlemek gerekirse bu tutumun bir dinsel çoğulculuk, bir dinsel eşitlikçilik olduğu söylenebilir.

Hick, büyük dünya dinlerindeki ahlaklılığı, dinleri değerlendirmede ölçüt yetersizliği, Tanrı'nın gerçekte tam olarak algılanamayışı (pluralistik tanrı anlayışı), dini çoğulculuk görüşünü savunmada temel dayanaklar olarak kullanır (YARAN, 2001d, s. 142,151).

⁹ **Fenomen:** Duyular yoluyla algılanan şeyler.

Numen: Fenomenin ötesindeki bilinemez ve tanımlanamaz "gerçeklik", "gerçek bilgi".

Rene Guenon, Frithjof Schuon, Titus Burckhardt, Huston Smith ve Seyyid Hüseyin Nasr gibi düşünürlerin temsil ettikleri perennial felsefenin din anlayışı da çoğulcu paradigma içinde değerlendirilmektedir.

Bu ekolün mensuplarına göre Mutlak Hakikat değişmezdir; fakat O kendini farklı zamanlarda ve farklı kültürel bağlamlarda, farklı formlarla ifade eder. Bu ekol mensupları, dinlerin hiç değişmeyen ve dolayısıyla bir olan hakikatin, farklı kültürel çevrelerde, farklı şekilde ifadesi olduğunu savunur. Onlara göre Mutlak, mutlak olmayan dünyaya formsuz yani Mutlak olduğu halde ulaşamaz. Bizle ilişki kurabilmek için, mutlaka bir forma, yani bir ifade biçimine, bir üslûba ve bir doktrine bürünmesi gerekir (ASLAN, 1998, s. 157,158; NASR, 2002, s. 16-22).

Dini çoğulculuk konusunda sadece çağdaş İslam düşünürleri fikir beyan etmemiştir. Örneğin; Muhyiddin İbn Arabi ve Mevlana Celaleddini Rumi gibi bilinen mutasavvıflar ve Musa Carullah Bigiyef gibi düşünürler de dini çoğulculuğun çeşitli yönlerini dile getirip savunmuşlardır (KAYHAN, 2007).¹⁰

2.3.4. Dinde çoğulculuk

Tarihi sürece bakıldığında, büyük dinlerin ortaya çıkışından ya da vazedilişinden sonra geçen süre içinde, bazı değişimler yaşadıkları görülmektedir. Bu değişimler, bazen o dinlere mensup kişilerin, dinin inanç ve ibadetlerine yönelik algılamalarında oluşan farklı yorumlamalara bağlı iç etkenlerle ilişkilidir. Bazen de o dinin, dış etkenlere bağlı olarak diğer inanç sistemleriyle karşılaşması ve zamanla onlardan etkilenmesi şeklinde gerçekleşmektedir (GÜNDÜZ, 2007, s. 24).

“Düşünce ekolleri” diyebileceğimiz mezhepler, dinin anlaşılma biçimleri ile ilgili tezahürlerdir. Siyasi, toplumsal, iktisadî, coğrafî, tarihî ve benzeri sebepler, dinin anlaşılmasında, belirli fikirlerin ya da şahısların etrafında odaklaşmalara yol açmıştır. Böylece, din anlayışında yer yer farklılaşmalar ortaya çıkmıştır. Bu farklılaşmaların, zamanla sistematik özellik kazanarak, düşünce ve davranışları etkilemeye başlaması, kurumlaşarak ve sosyal hayatta derin izler bırakarak varlığını sürdürmesi, karşımıza

¹⁰ Musa Carullah, Mevlana Celaleddin Rumi Ve Muhyiddin İbn Arabi’de dini çoğulculuk hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (KAYHAN, 2007)

dinde bir tür çeşitlilik olan "mezhep" olgusunu ortaya çıkartmaktadır (ONAT, 2005, s. 8).

Dinde çoğulculuk denildiğinde bahsedilen, farklı algılama çeşitleridir. Bu tür algılama farklılıklarına neredeyse her dinde rastlanmaktadır. Üç semavi dinin üçünde de aynı dinin farklı algılamaları olduğu görülmektedir. Örneğin İslam dininde: Şafilik, Hanefilik, Malikilik, Alevilik, Caferilik, Şiilik, Mutezile gibi, Hıristiyanlıkta; Katolik, Protestan, Ortodoks gibi, Musevilikte; İshakiyye, Yudganiyye, Karaim gibi.

Dinde vahiy ile bildirilmiş olan hakikat mutlaktır. Yanlış olma ihtimali bulunmamaktadır. Çünkü; kaynağı mutlak varlık olan Tanrı'dır. Ancak insanın yapısından kaynaklanan sınırlılıklardan dolayı, bu mutlak hakikati her zaman doğru anladığını iddia etmek mümkün değildir. Bundan dolayı, aynı din içinde ortaya çıkmış olan farklı anlayışlar arasında hakikat değeri açısından bir ayırım yapmanın imkânsızlaştığı durumlar bulunabilir. İşte dinde çoğulculuk bu durumu ifade etmek üzere kullanılmaktadır (KILIÇ R. , 2004; ONAT, 2005, s. 10).

Dinde çoğulcu hayatın temel felsefesi; "var" olan her dini oluşumu, kemiyetine bakmadan ve keyfiyetini sorgulamadan olduğu gibi "tanımayı" ve "kabul etmeyi" öngörür. Bu anlayışa göre; "birlik" geçmişe ait bir özellik olmuştur. Birlik uğruna farklılıkları yok saymamalıdır.

Herkes, (din, mezhep, tarikat, cemaat, ırk, ulus, kültür vb) kendi farklılığı ile var olabilmeli ve öylece tanınmalı ve kabul görmelidir. Buradaki "tanınmalı" ve "kabul görmeli" şartlarının "hoş görülmeli"den daha ileri bir aşamayı anlatmak için vurgulandığını unutmamak gerekir. Şöyle denir: Hoş görme (tolerans karşılığı olarak) daha çok katlanma, sabretme anlamına gelir. Bu davranış istenen ve insana yakışan bir davranış değildir. Her hoş görmede aslında küçük görme, kötü görme, aşağı görme vardır. Bu yüzden de dinde çoğulculuk, diğer mezhepleri, farklı yorumları hoş görme değil, dindeki tüm farklılıkları saygın, değerli görme, her anlayışa eşit mesafede bulunma anlamına gelir (TOSUN, 2005).

2.4. oğulculuk ve Din Eğitimi

Çoğulculuğun en önemli yansımalarından biri eğitim alanında kendini gösterir. Eğitim ve kültür, çoğulcu toplumu oluşturan unsurların en başta gelen iki beklentisidir. Özellikle de dil ve din eğitimi somut taleplerin başında gelir.

oğulcu toplumda özellikle genç kesimin değişen sosyal şartlar sonucu artan ruhsal, manevi ihtiyaçları da din eğitimcilerine önemli görevler yüklemektedir.

Ülkemizde yaşanan durum bunu açıkça ortaya koymaktadır. Tezimizin de kapsamında bulunan Alevi yurttaşlarımızın din eğitimi alanındaki taleplerine nasıl bir cevap verileceği konusu günümüzde din eğitiminin karşılaştığı en önemli sorunlardan biridir (ALTAŞ, 2003, s. 9).

oğulculuk anlayışı, artık din eğitimi programlarına, kısmen de olsa, etki etmektedir. Bu anlamda örnek vermek gerekirse; çok kültürlü mezhebe dayalı din eğitimi rneği olarak "Los Angeles Kateşist Din Eğitimi Programı" ve sosyal bilim yaklaşımı temelli çok kültürlü din eğitimi programı rneği olarak da"Londra alışma Grubu Din Eğitimi Programı" rnek verilebilir. Ancak bahse konu olan Los Angeles Kateşist Din Eğitimi Programı sadece Katolik kilisesi içinde bir çoğulculuğu ne çıkarır. Çok kültürlü kateşist din eğitimi, ilahi öğretinin gücünü, kültür veya kültürlerin tam merkezine alma anlamında kullanılmaktadır. Bu din eğitiminde dini bir çoğulculuktan te Katolikler içindeki etnik-kültürel grupların hepsinin kültürlerinin takdir edilmeye ihtiyaç duyduğunu söylemektedir. Bu programın felsefesinde kiliseye bağlı tüm sosyal-kültürel farklılıkların uyumunun sağlanması ve aynı kurtuluş mesajına muhatap olduklarının vurgulanması söz konusudur.

Sosyal bilim yaklaşım temelli çok kültürlü din eğitimi ise felsefi temellerini ilahiyattan ziyade sosyal bilimlerin verilerine dayandıran, öğrencilerin hem kendi dinleri hem de diğer dinler hakkında bilgi ve anlayış kazandıırp, bu din mensuplarına karşı da olumlu tavır kazandıırmayı hedefleyen bir yaklaşımdır.

İngiltere’de uygulanan bu programın amaçları arasında "*öğrencileri çoğulcu bir toplumun üyeleri olarak yaşadıkları ortama hazırlamak*" da vardır (ALTAŞ, 2003, s. 236-241).¹¹

2.5. Çoğulcu Din Eğitimi Modelleri

Din öğretimi ile ilgili dünyada yaygın olarak uygulanan iki yaklaşım vardır. Bunlar, mezhebe dayalı yaklaşım ve mezhepler üstü din öğretimi yaklaşımlarıdır.

“Mezhebe dayalı” olarak Türkçeleştirilen yaklaşıma, İngilizce, “confessional approach”, denmektedir. Bu yaklaşımın karşıtı mezhepler üstü diye tercüme edilen yaklaşım “non confessional” kelimesinin tercümesidir. Confessional ya da confessionel kelimelerinin kökü olan confession kelimesi sözlükte; itiraf, günah çıkarma, din kabulü, mezhep anlamlarına gelmektedir. (AYDIN M. Z., 2004)

2.5.1. Belli Bir İnancı Savunan (Confessional) Yaklaşım

Mezhebe dayalı din dersi denildiğinde, sadece bir dinin içindeki mezhep kastedilmeyip, aynı zamanda ayrı bir din de kastedilebilmektedir. Bunun sebebi, Batı dillerindeki religion kelimesinin Türkçedeki hem din hem de mezhep kelimelerini karşılamaıdır (AYDIN M. Z., 2004).

Belli bir inancı, bir dini öğretmeyi ve benimsetmeyi hedefleyen din eğitimi yaklaşımıdır.

Mezhep merkezli din eğitimi, (Confessional) bir mezhebin veya dinin yalnızca o mezhebe-dine mensup öğretmenler tarafından, yalnızca o mezhebe-dine mensup öğrencilere, kendi inanç esaslarına dayalı olarak ve kendi öğretici metinleriyle öğretilmesi demektir (KUTLU, 2007).

Savunmacı (Confessional) öğretme yaklaşımında, dersin konularını belli bir din oluşturmakta ve söz konusu dinin sevdirmesi, benimsetilmesi hedeflenmektedir. Bu geleneksel yaklaşımda bir din veya mezhep merkeze alınır ve o din veya mezhebin savunuculuğu yapılır. Bu şekildeki din derslerinin ismi de ilgili dinin veya mezhebin adı ile anılmaktadır. Katolik din dersi, Protestan din dersi, İslâm din dersi dendiğinde bu

¹¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. (AŞLAMACI, 2008)

derslerin belli bir inanca dayalı olarak işlendiği anlaşılmaktadır. Bu yaklaşımla verilen bir din dersinde başka dinler öğretilse bile o dinin bakış açısıyla öğretilir.

Savunmacı yaklaşımda temel düşünce, öğrencinin ya da velisinin belli bir din dersini seçmesi ve öğrenmek istemesidir (AYDIN M. Z., 2004, s. 14; KAYMAKCAN, 2004, s. 78).

Bu din eğitimi modelinin hedefi dine inanan öğrenciler yetiştirmek, dini inancı ve faaliyetleri arttırmaktır (HULL, 2003, s. 44).

Johannes Lähnemann, doktriner din eğitiminin, çocukların mensubu oldukları dinler hakkında daha esaslı bilgi sahibi olmak için kendi inanç ve geleneklerini öğrenmesinden dolayı önemli olduğunu söylemektedir (LÄHNEMANN, 2003, s. 480).

Mezhep merkezli din dersleri, değişik devletlerde ya doğrudan dini cemaat tarafından üstlenilmektedir (Almanya'nın Berlin eyaletinde bu şekildedir) veya devlet-cemaat iş birliği ile verilmektedir (Almanya, Avusturya'da bu şekildedir) (TOSUN, 2009).

Savunmacı (Confessional) öğretim yaklaşımında, din eğitimi birbirinden çok farklı iki şekilde gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki tek dinli (veya mezhepli) modeldir. Bu modelde, tek bir din veya mezhep kabul edilir ve eğitim sistemine yansıtılır. İran'daki din eğitimi bu modele örnek olarak verilebilir. İran'daki tek dinli-mezhepli modelde, müfredattaki bütün konulara dinin nüfuz etmesi şeklinde genişletilmiş ve programın bütünü öğrencilerin dini inançlarını kuvvetlendirecek şekilde düşünülmüştür. Diğer taraftan İran'da Şiî mezhebine göre yapılan din eğitimi de mezhebe dayalı din eğitimi modeline örnek teşkil etmektedir.

Confessional yaklaşımda, uygulanan ikinci model paralel tek dinli (Particularistik) modeldir. Bu model, öğrencilerin sadece tek bir dini (kendi dinleri) öğrenmelerini esas alır. Bütün olarak okul sistemi ise pek çok dini ihtiva eder, fakat her bir öğrenci bunlardan sadece birini alır (KIZILTAN, 2007, s. 99).

Paralel öğretim modelinde, toplumdaki birçok dinin ihtiyacına cevap verme çabası vardır. Farklı inançlara sahip her çocuk farklı sınıflarda kendi dini inancına sahip kişiler tarafından eğitilir. Örneğin: Katolik çocuklara Katolik öğretmenlerce, Ortodoks çocuklara Ortodoks öğretmenlerce din eğitimi verilir (HULL, 2003, s. 44).

Okullarda paralel seçenek olarak İslâm ve Hıristiyanlık öğretimi, Mısır'da 1907'den itibaren, Suriye'de 1946, Lübnan'da 1968, Ürdün'de ise 1997'den bu yana uygulanmaktadır (ZENGİN, 2008, s. 8).

Geleneksel, mezhebe dayalı din eğitimine bazı eleştiriler yöneltilmiştir. Özellikle bu yaklaşımın çağdaş dünyadaki çoğulcu yapının ihtiyaçlarına karşılık verememesi bu yaklaşıma yönelik en önemli eleştiridir. Bu yaklaşıma yöneltilen diğer bir eleştiri de bu yaklaşımla işlenen dersin, öğrenciler açısından, sıkıcı bulunmasıdır (SHEPHERD, 1988, s. 371).

Din eğitim-öğretiminde belli bir dini, inancı veya mezhebi savunan Confessional yaklaşımı destekleyen din eğitimcilerine karşın dini çoğulculuğa cevap veren küresel bir din eğitimi vizyonunun gerekliliğine inanan eğitimciler bu yaklaşımın terk edilmesi gerektiğini savunmaktadırlar (KAYMAKCAN, 2003).

2.5.2. Bir İnancı Savunmayan(Non-Confessional) Yaklaşımlar

Non-confessional yaklaşım din hakkında öğrenmeyi esas alan ve genel anlamda dinler hakkında bilgi veren din öğretimi yaklaşımıdır.

Önceleri, devletlerin homojen yapılarından dolayı confessionel din eğitimi yaklaşımı benimsenirken yaşanan göçlerle beraber birçok devlet çok kültürlü (pluralist) topluma dönüştü. Bunun sonucunda da birçok alanda ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar gibi din eğitimi alanında da bazı ihtiyaçlar ortaya çıktı. Çünkü hem göçlerle gelen farklı dinlere mensup insanların din eğitimi ihtiyacı vardı hem de farklı dinlerle karşılaşan ve bu din ve mensuplarına karşı tutum geliştirecek olan yetişen neslin ihtiyacı vardı.

Modern toplumda bir taraftan farklı din mensuplarının mevcudiyeti, diğer taraftan yerli cemaatin çocuklarından birçoğunun geleneksel yaklaşım sebebiyle dine yabancılaşması ve o eğitimi can sıkıcı bulması din eğitiminin amacının ve içeriğinin ne olacağı konusunu yeniden köklü bir değerlendirmeye tabi tutulmasına sebep olmuştur. İşte herhangi bir inancı savunmayan yaklaşımlar bu şekilde ortaya çıktı (SHEPHERD, 1988, s. 370).

2.5.2.1. Mezhepler Üstü Din Eğitimi Yaklaşımı

Bu yaklaşımda, dini ve ahlaki değerler, hiç bir mezhep ve doktrine bağlı kalmaksızın, birleştirici bir yaklaşımla verilir (KUTLU, 2007).

Mezhepler üstü din derslerinin programlarını devlet kendisi yapar. Din derslerini okutan öğretmenlerin maaşlarını devlet öder. Mezhepler üstü yaklaşımla din dersi verilen ülkelerde, din dersleri ülkenin ya da bölgenin özelliğine göre, çoğunluğun mensup olduğu din ya da mezhep ağırlıklı olarak da okutulabilir (AYDIN M. Z., 2004).

Mezhepler üstü din eğitimi yaklaşımında karşılaşılan en önemli sorun ise mezhepler ve farklı anlayışların ne şekilde öğretime konu edilebileceği konusudur. Laik devlet, mezheplerle ilgili bilgilendirmeyi kendi okullarında yapar; her hangi bir mezhebin inanç ve ibadetlerinin öğretilmesini ise, çocukların ailelerine bırakır (KUTLU, 2007).

Mezhepler üstü din öğretimi yaklaşımı için iki model sunulmaktadır. Bunların ilki “Birleştirici Model” ikincisi ise “Çoğulcu Model”dir. Birinci modele göre, “din dersinde dinin özü, üzerinde ayrılık bulunmayan ilkeleri okutulmalı, mezheplerle ilgili ayrıntılara girilmemelidir”. Tosun’a göre bu yöntemin, “Kur’an merkezli din eğitimi” anlayışına benzediğini söylemektedir. Ayrıca, İsviçre’deki mezhepler üstü İncil dersi de bu modele bir örnek olabilir.

Çoğulcu model, din dersinin toplumun aynası olması gerektiğini savunmaktadır. Başka bir ifadeyle bu ders, her mezhebi olduğu gibi her türlü dini, dünya görüşünü ve ahlak anlayışını da öğretim konusu yapmalıdır (ÇAPCIOĞLU, 2006, s. 32).

Mezhepler üstü din öğretiminin tanımını İslam dini için uyarlayan Sönmez KUTLU bu yaklaşımı “İslam’ın inanç, ibadet ve ahlaki değerlerinin, her hangi bir mezhebin din anlayışı ve yorumuna bağlı kalmaksızın betimleyici bir tarzda öğretilmesidir.” şeklinde tanımlamaktadır (KUTLU, 2007).

Mezhepler üstü modele benzer bir model de Reinhold Mokrosch tarafından “mezhep dayanışmalı din dersi” adı altında ileri sürülmektedir. Mokrosch farklı mezhep ve din mensuplarının bir öğretim yılının yarısını ayrı ayrı diğer yarısını da birlikte geçirmesi gerektiğini söylemekte, değişik din ve mezhepleri öğreten öğretmenlerin de zümre

oluşturup sürekli diyalog halinde bulunması gerektiğini savunmaktadır (MOKROSCH, 2003, s. 557).

Mezhepler üstü din öğretimine yöneltilen en önemli eleştiri; mezhepler arası farklılıkları yok saydığı iddiasıdır. Bu eleştiride bulunanlar farklılıklar hakkında bilgi vermeden farklı olana saygının öğretilmesinin mümkün olmadığını iddia etmektedirler (ÇAPCIOĞLU, 2006, s. 34).

Beyza BİLGİN mezhepler üstü din öğretiminin yukarıda belirtilen eksikliklerinin mezhepler arası tutum ve davranışa geçilerek giderilebileceğini savunmaktadır (BİLGİN, 2005a, s. 157).

2.5.2.2. Mezhepler Arası Din Eğitimi Yaklaşımı

Bu model, mezhepler üstü din eğitimi anlayışının mezhepleri görmezlikten gelme şeklinde yorumlanması sonucu ortaya çıkmıştır. Bu anlayışa göre, din eğitimi programları ülkedeki mezhepsel çoğulculuğu göz önüne alarak ve dinin temel kaynaklarından hareket ederek düzenlenmelidir. Ortaklıklardan hareket edilmelidir; ancak, farklılıklar da yok sayılmamalıdır.

Mezhepler arası din eğitimi yaklaşımında; aynı sınıfta okuyan farklı mezheplere bağlı öğrenciler, işledikleri konuda kendi anlayışlarını sınıfa taşımalarıdır (KIZILTAN, 2007, s. 103).

Beyza BİLGİN farklı mezhep mensuplarının bir arada yaşadığı ülkelerde aynı okula giden çocukların din dersinde din veya mezheplerine göre ayrı sınıflarda eğitilmelerinin yanlış olduğunu belirtmektedir. Bunun yerine çocukların aynı sınıfta, farklılıklarının bilincine vardırıılarak nasıl bir arada, barış içinde yaşayacaklarının deneyimini kazanmalarının daha doğru olduğunu savunmaktadır.

Bilgin, farklı din ve din anlayışlarının bulunduğu yerlerde, küçük sınıf programlarında mezhepler ve dinler ile ilgili ayrıntıya girilmeden, ancak bütün mezheplerin üzerinde birleştiği inanış ve davranış kurallarının verilmesi gerektiğini savunmaktadır. İleri sınıflarda ise farklı mezhep ve anlayış mensupları yine bir arada ders görmeye devam eder; ancak bu defa mezhepler ve anlayışlar göz ardı edilmez. Tersine, mezhepler tanıtılıp inceleme konusu yaptırılarak onların hakikati doğru tanımlayıp, yorum yaparak

dini yaşamaya çalışan dindarlık farklılıkları olduğu vurgulanır. Bu şekilde, mezheplerin aynı hedefe farklı yollardan ulaşmaya çalışmakta birleştikleri fark ettirilerek farklılıklara karşı saygı davranışı geliştirmeleri istenebilir (BİLGİN, 2005a, s. 131).

Bilgin, bütün din ve mezheplerin birbirlerinden öğrenecekleri birçok şey olduğunu belirtip, örneğin Alevilerin Sünnilerden Sünnilerin de Alevilerden öğreneceği birçok şey olduğunu söylemektedir.

‘Türkiye’de Örgün Eğitimde Alevilik’ başlıklı makalesinde Bilgin: Türkiye’de din eğitiminde vahiy ve akli ön plana alarak gruplar ve mezhepler arası bir yaklaşım ile İslam’ı anlamaya ve anlatmaya çalışmak gerektiğinden bahsetmektedir. Bunu yaparken de tüm mezheplerde ortak olan sevgi, barış ve kardeşlik gibi değerlerin yaşanmasının önemini vurgulamaktadır (BİLGİN, 2005b, s. 325).

2.5.2.3. Dinler Arası Din Eğitimi Yaklaşımı

Dinler arası eğitim, öğrencilerin sosyokültürel ve dini çevrelerindeki görüş açıları, sabit fikirler ve geleneklerin çokluğu kadar, onların dini alandaki yansımalarını da dikkate alan din eğitimi modelidir.

Diğer çoğulcu din eğitimi modelleri gibi dinler arası din eğitiminin de ortaya çıkış sebebi dünyada meydana gelen gelişmeler sonucunda ortaya çıkan çok kültürlü toplum yapısıdır. Geçmiş tarihlerde yaşanan din savaşlarına mukabil, günümüzde bu eski hatıraları iyileştirebilecek çözüm arayışları dinler arası din eğitimi gündeme getirmiştir (BİLGİN, 2005a, s. 149).

Dinler arası din eğitiminin amacı; çok kültürlü bir toplum hayatına hazırlık olarak, gençlerin dini farklılıkları anlama, değerlendirme ve bu farklılıklara saygı duymalarına yardımcı olmaktır.

Ovey’e göre farklı din mensuplarının beraber yaşadığı toplumlarda, din eğitimi çok kültürlü bir toplum bilincinin dini ilkelerini öğretmeyi amaçlamalıdır. Böyle toplumlarda din eğitimi tek din üzerinden verilmesinin savunulabilir bir yanı yoktur (OVEY, 2003, s. 238).

Dinler arası eğitim, kendi keline yapılanmanın, aydınlanmanın önemi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu görüşü savunan eğitimcilerden Miedema; eskinin tek dinli

eğitiminin dini çoğulculuğun ciddiye alınması sonucunda dinler arası öğretime dönüştürülebileceğini söylemektedir.

Dinler arası din eğitimi modelinde, ilk yıllarda çocuklara kendi dini gelenekleri öğretilir. Çocukların belirli deneyimleri anlamaları, kendi dini geleneklerini uygulamaları veya en azından minimal içeriğini canlı tutmaları açısından önem arz eder. Bununla beraber, öğrenciler okul içinde ve dışında dini geleneklerin çoğulculuğunu öğrenmelidirler. Çünkü tek bir dini geleneğe bağlı olarak verilen din eğitimi insanların birlik, beraberlik ve bilgi zenginliğinden yoksun bırakır.

Dinler arası din öğretiminde, okulda temel dini sosyalleşme evresinden sonra belli bir dinin seçimi öğrenciye bırakılır (MİEDEMA, 2003, s. 238-247).

Dinler arası eğitimde, sadece dinler hakkında bilgi paylaşımı yapılmaz. Diğer dinlerin mensupları ve onların kişisel yaşantılarıyla da kişisel olarak diyaloga girmeyi hedefler. Bu yaklaşım öğrencilerin dini düşüncelerin çeşitliliği içerisinde kendi buldukları yeri tespit etmesine ve bu yolla da kendi inancını daha iyi ve daha derinden anlamasına yardımcı olur (LÄHNEMANN, 2003, s. 482).

2.5.2.4. Fenomenolojik Din Eğitimi Yaklaşımı

Fenomenolojik din eğitimi yaklaşımı 1970'li yıllardan itibaren İngiltere'de etkili olan dinler arası din eğitimi yaklaşımlarından biridir. Bu yaklaşım tek bir dini öğretmeyi ve benimsetmeyi hedefleyen geleneksel yaklaşıma karşı ortaya çıkmış ve okullarda uygulama imkânı bulmuş ilk ciddi din eğitimi yaklaşımıdır.

Fenomenolojik din eğitimi yaklaşımı, bilimsel araçları ve bir din mensubunun veya topluluğunun deneyimlerinin empatik olarak kullanılması gerektiğini ileri sürer. Bu yaklaşım göre herhangi bir dinin savunuculuğu yapılmamalıdır. Ayrıca din eğitimi yalnızca bilgi verme şeklindeki bir anlayışı da aşmalıdır.

Din eğitiminin amacı, öğrencileri bir dinin mensubu yapmak veya hazır olan dini görüşleri öğrencilere benimsetmek değildir. Din eğitiminin amacı din hakkında anlama ve düşünme kapasitesini genişletmektir (KAYMAKCAN, 2004, s. 78,88).

1960'larda din eğitimi alanında dile getirilmeye başlanan 'dini materyalleri din mensubunun terimleriyle betimleme' görüşü 1965'te Lancaster Üniversitesinden

Profesör Ninian Smart tarafından geniş bir araştırma ve müfredat geliştirme projesinin temel görüşü olarak benimsenmiştir. ‘Dogmatik olmayan yaklaşım’ diye de isimlendirilen fenomenolojik yaklaşım din eğitimi din ve inançları anlamayı geliştirme işi olarak görülür (JACKSON, 2005, s. 22,23).

Fenomenolojik din eğitimi yaklaşımında sadece diğer dinlere değil, insanların hayatına anlam vermede din benzeri fonksiyonu olan milliyetçilik, Marksizm v.b. ideolojilere de yer verilmesi gerektiği savunulmaktadır.

Fenomenolojik yaklaşıma göre; çoğunluğun mensup olduğu din dışında diğer dinler öğretim konusu yapılırken, o din mensubunun bakış açısıyla öğrenilmelidir. Bu sırada dinlerle ilgili önyargılar bir kenara bırakılmalı ve diğer dinler anlaşılmaya çalışılmalıdır.

Bu yaklaşımı din eğitiminde uygulama modeli haline getiren Smart; din eğitiminin beş amacı olması gerektiğini söylemektedir:

1. Din eğitimi yalnızca bilgi verici olmayı aşmalıdır.
2. Din eğitiminin amacı, bir dinin mensuplarını çoğaltmak ve daha dindar yapmak olmamalıdır.
3. Dini araştırmalar, bir dine inananın bakış açısını dışlamamalıdır.
4. Dini araştırmalar, insanlara kendi kültür ve dinleri dışındakileri anlamalarına yardımcı olmalıdır.
5. Dini araştırmalar, dinin görünen ve tarihsel yönlerini incelemelidir. Ancak onun kutsal söylemle din karşıtı söylem arasında diyalog kurması da gerekmektedir.

Smart, ideal öğretmeni, empatik ve tarafsız olarak öğretmesi gereken din veya dünya görüşünü öğretmeye hazır olan kişi şeklinde tarif etmektedir.

Fenomenolojik yaklaşımın iki anahtar ögesi vardır bunlar: Paranteze alma ve empatidir. Fenomenolojik yaklaşımda dinler öğretim konusu yapılırken dinlerin doğruluk-yanlışlık konusunun ‘parantezlenmesi’ gerekmektedir. Dinlerin doğruluk iddiası konusu bir gerçeklik olmakla beraber, gündeme getirilmesi halinde objektif bir sonuca ulaşmak mümkün olmayacak ve bu da dinler hakkında önyargılara sebep olacaktır. Bu yüzden

fenomenolojik din anlayışı ile din öğretimi yapılan okullarda, dinler öğretim konusu yapılırken 'doğruluk iddiası' askıya alınmalıdır (KAYMAKCAN, 2004, s. 88,89).

Empati ise diğer dinleri öğrenirken sadece ritüellerini, doktrinlerini v.b. özelliklerini tarafsız bir şekilde öğretmek değil, aynı zamanda bir Müslüman olarak hacca gitmenin, bir Yahudi olarak Kudüs'teki Ağlama Duvarı'nda dua etmenin veya bir Roma Katolik'i olarak Roma'yı ziyaret etmenin nasıl hissettiriyor olabileceği anlayışını öğrencilere kazandırabilmektir (SHEPHERD, 2003, s. 324).

Küreselleşen dünyada insanlar; diğer ülkeler ve onların kültürleri hakkında her ne kadar eskisinden daha ileri bir farkındalığa sahipse de, diğer dinler hakkında geçmişten gelen bilimsel olmayan, suni benzetmelere dayalı anlayış halen etkisini sürdürmektedir. İşte Fenomenolojik yaklaşım bilimsel bilgiler ışığında bu önyargıları ortadan kaldırıp; dinler hakkında daha doğru bilgilerle donanmış bireyler yetiştirmeyi hedefler. Diğer yaklaşımlarda olduğu gibi fenomenolojik din eğitimi yaklaşımına yönelik bazı eleştiriler de söz konusudur. Bunlar özetle şöyle sıralanabilir:

- Fenomenolojik metot, inanç sahiplerinin güdülerıyla ilgilenmemektedir. Sadece dindarın dış edimleri ve dinin gözlemlenebilen olgularıyla ilgilenmektedir.
- Dinleri, aşırı derecede geniş olarak ele alması sonucu dinler ve inançlara yönelik yüzeysel veya önemsiz biçimdeki bir muameleye yol açmaktadır.
- Farklı dinlerin ortak konuları ile ilgili materyalleri bir araya getirmesi kafa karışıklığına yol açmaktadır.
- Ders içeriği, pek çok okul öğrencisinin deneyim ve ilgilerinden uzaktır.
- Gerçeklik konusuyla ilgilenmediği için üstü kapalı ve görecelidir (JACKSON, 2005, s. 25).

2.5.2.5. Yorumlayıcı Din Eğitimi Yaklaşımı

Din eğitiminde yeni yaklaşımlarının geliştirilmesinde, daha önce ortaya konulmuş modellere yapılan eleştirilerin önemli bir katkısı vardır. Bu çerçevede fenomenolojik yaklaşıma yöneltelen eleştiriler, yeni bir yaklaşım olan yorumlayıcı din eğitimi yaklaşımını ortaya çıkarmıştır. Bu yaklaşım İngiltere'de Fenomenolojik yaklaşımdan

sonra din eğitiminde en çok etkinliği olan metottur (KAYMAKCAN, 2004, s. 94; JACKSON, 2005, s. 16).

Yorumcu antropolojiden ilhamla ortaya çıkan yorumlayıcı din eğitimi yaklaşımı üç temel kavram üzerine dayanmaktadır:

1. Temsil meselesi
2. Yorumlama meselesi
3. Yansıtma meselesi

Yorumlayıcı yaklaşım, Batı'da din ve dinlerin tarihsel olarak sunumundaki aydınlanma sonrası Batı düşüncesinin etkisinin ve dünya dinleri anlayışının sorgulanıp, yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşım, aynı zamanda kültürlerin ve kültürle din arasındaki ilişkiyi basitçe açıklamaya çalışan anlayışı da eleştirmektedir (KAYMAKCAN, 2004, s. 99).

Yorumlayıcı yaklaşım, pek çok din eğitimi metninde yer alan, dinleri temelde bütün, tekleşmiş inanç sistemleri olarak algılama ve sunma eğiliminden kaçınmak için dinlere takılan modern isimlerin kullanımını önemsememektedir. Ancak bu isimleri tamamen de dışlamamaktadır.

Yorumlayıcı yaklaşıma göre fertler geçmişin mirası dâhil olmak üzere farklı kültürel kaynaklardan seçtikleri ile kişisel sentez yaparlar, böylece bireyler sadece kültürün pasif alıcısı durumunda değildirler (KAYMAKCAN, 2004, s. 99).

Bu yaklaşımda çocuklara yönelik hazırlanan kitapların başlıklarında dinler için kullanılan standart isimlerden kasten kaçınılıp, her gruptaki çocukların belli durumlarda yaşadıkları paylaşımı vurgulayacak isimler verilmektedir. Müslüman, Yahudi, Hıristiyan çocuklarının aileleriyle yaşadıkları farklı dini tecrübeler bu kitaplara isim olarak verilmektedir (JACKSON, 2005, s. 172,173).

Yorumlayıcı din eğitimi yaklaşımı, dini materyalleri, fert, yaşadığı dini-kültürel ortam ve o dinin genel ilkeleri arasında irtibat kurarak sunmayı hedeflemektedir. Dini geleneklerin her biri (Hıristiyanlık, Hinduizm v.b.) bir bütün olarak algılanmasına

rağmen, bir dinin o din mensupları ve dışındakiler tarafından farklı algılama anlayış ve yorumları söz konusudur.

Yorumlama meselesinde ise: Yorumlayıcı yaklaşım diğer dinleri öğrenirken önyargıları bir kenara bırakarak empati yoluyla anlamanın problemsiz olarak mümkün olmayacağını savunmaktadır. Bu yaklaşımda diğer dinler öğrenilirken öğrencilerin konuyla ilgili ön düşüncelerini bir kenara koymaları istenmemektedir. Bunun yerine öğretilen bir dini, öğrenen ile o din mensubunun din hakkında kavramları anlamaları arasında karşılaştırmalar yaparak, benzerlik ve zıtlıkları ortaya koymayı öngörmektedir. Yorumlayıcı yaklaşım, bir din öğretilirken, fenomenolojik yaklaşımın ileri sürdüğü kendi inançlarını paranteze almanın yerine, o din mensubunun bakış açısı ile (insider) o din mensubu olmayanın bakış açısının (outsider) bir arada sunulması gerektiğini savunmaktadır (KAYMAKCAN, 2004, s. 100).

Yorumlayıcı yaklaşımda, yansıtma meselesinde, din ve dinle ilgili bir meseleyi anlamada belirli bir dini öğrenen ile o din mensubunun algılayışı arasında farklılık söz konusudur. Bunun yansıtılmasında üç husus gündeme gelmektedir:

- i. Öğrenenin kendi anlama ve yaşam biçimini gözden geçirmesi,
- ii. Dinlerle ilgili ortaya konan materyaller üzerine çalışırken yapısal eleştiri yapabilmek,
- iii. Yorumlama süreciyle ilgili olarak uygulanabilir eleştiriler geliştirmek.

Yorumlayıcı din eğitiminde bahsettiğimiz üç temel kavramın eğitim ortamına yansımaları ve din eğitiminin amacını belirten kavram ise edifikasyondur. Başkalarının dünya görüşleri üzerinde çalışırken, kişinin kendi dünya anlayışının gelişimine Jackson edifikasyon (edification) demektir. Micheal Grimmitt'in dinden öğrenmek (learning from religion) anlayışı bu anlayışla birçok yönden örtüşmektedir. Bazı din eğitimcileri buna manevi gelişim de demektirler. Bu anlayışın ayrılmaz parçası yorumlamadır.

Mensubu bulunduğu inanç dışındaki dinleri öğrenmenin aynı zamanda öğrencinin kendi inancını daha iyi öğrenmesine ve manevi bakımdan gelişmesine katkı sağlayacağı iddia edilmektedir. Öğrencilerin derslerde kendi dinlerinin öğretildiğini görmelerinin diğer

dinleri öğrenmeye karşı motivasyonlarını arttıracığı ifade edilmektedir (KAYMAKCAN, 2004, s. 102,103).

Yorumlayıcı din eğitimi yaklaşımına yöneltilen iki önemli eleştiri vardır. Bunlardan biri görecelilik diğeri indirgemeciliktir. Görecelilik konusunda; din eğitimi içerisinde birden fazla dünya dinine yer verilmesi ve her bir din öğretim konusu yapılırken o din içerisindeki çoğulculuğa yer verecek şekilde dinlerin öğretim konusu yapılmasının göreceliğe yol açabileceği endişesi dile getirilmektedir. İndirgemecilikte ise; bir dini gelenek içerisindeki farklılıklardan bahsedilmesinin dinin varlığına yönelik tehdit olarak görülmesinin doğru olmadığı savunulmaktadır. Yorumlayıcı yaklaşımı savunanlar ise bir dinin bütün olarak ve belirli bir zaman ve toplumda uygulama tarzının sunumunun indirgemecilik anlamına gelmeyeceğini ileri sürmektedirler.

Yorumlayıcı yaklaşım metodun uygulaması için gereken ders kitabı vs. materyallerin hazırlanmış olması en başarılı yönlerindedir. Ancak son birkaç yıldır uygulanan bu yaklaşımın yeterlilik ve başarısı hakkında görüş beyan etmek için daha erken olduğu söylenmektedir (KAYMAKCAN, 2004, s. 104,107).

BÖLÜM 3: ALEVİLERİN DİN EĞİTİMİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

3.1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi İle İlgili Görüş ve Talepler

Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi ile ilgili yaptığımız mülakatlarda ve gönderdiğimiz elektronik postalarda muhataplara aşağıdaki sorular yöneltildi:

1. Okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi ile ilgili aşağıdaki şıklardan hangisini tercih ediyorsunuz? Bu şıkkı tercih etme nedenleriniz nelerdir?
 - a) Zorunlu olmalıdır.
 - b) Zorunlu olmalı muafiyet hakkı da olmalıdır.
 - c) İsteğe bağlı olmalıdır.
 - d) Hiç olmamalıdır.
2. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin çoğulculuk anlayışına uygun olarak değiştirilerek Alevilikle ilgili konulara yer verilmesi hakkında ne düşünüyorsunuz?
3. Farklı Alevilik yorumları var mıdır? Din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde Aleviliğe yer verilmesi durumunda Aleviliğin hangi yorumuna yer verileceği konusunda ne düşünüyorsunuz?
4. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersine ilaveten isteğe bağlı din eğitimi verilmesi hakkında ne düşünüyorsunuz? (Din eğitiminden kasıt; ayrı bir Alevilik eğitimi dersi, Hıristiyanlık din eğitimi dersi v.b. farklı din ve yorumlara yönelik eğitim dersleridir.)
5. Yeni ortaöğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programında Aleviliğe yer verilmektedir. Sizce bu yeterli midir? Bu konudaki fikirlerinizi belirtiniz.
6. Alevilerin ve çocuklarının din derslerinde hangi sebeplerle ve ne tür sıkıntılar yaşadıklarını söyleyebilir misiniz?

3.1.1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Statüsü Hakkındaki Görüşler

- *Okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi ile ilgili aşağıdaki şıklardan hangisini tercih ediyorsunuz? Bu şıkkı tercih etme nedenleriniz nelerdir?*
- a) *Zorunlu olmalıdır.*
 - b) *Zorunlu olmalı muafiyet hakkı da olmalıdır.*
 - c) *İsteğe bağlı olmalıdır.*
 - d) *Hiç olmamalıdır.*

3.1.1.1. DKAB Dersi Aleviliğe Yeteri Derecede Yer Verilerek Devam Etsin

Mehmet YAMAN (Dede, İlahiyatçı, Emekli Din Kültürü A.B. Öğretmeni):

Okullarımızda din dersi mutlaka olmalıdır. Mademki burada iki farklı görüş (*İslam anlayışı*) var; Sünnilere Sünnilik hakkında bilgi veriliyorsa Alevilere de Alevilik hakkında bilgi verilip gençlerimizin, yani iki kardeşin, birbirini tanması lazım. Alevi-Sünni yan yana oturuyorlar. Alevilerle Sünniler birbirini yabancı görmesinler. O da İslam o da İslam bilsinler. Ama din derslerinde Alevilik aleyhine konuşulması da doğru değildir. Din dersi asla kalkmasın.

Şahkulu Dergâhı Dedesi, Veli AKKOL: "Yıllardan beri din dersleri konusunda Alevliler-Sünniler arasında anlaşmazlıklar var.

Alevilerin din anlayışı farklıdır. Alevilere göre dini Allah kurar, peygamberler de onu yayar. Din derslerine gelince; Alevilerin düşünceleri ve hazırladıkları müfredatlar Sünni anlayışa göre değildir. Aleviler der ki din akıl sahiplerine hükmeder. Din akıldır, akıl da dindir. Akı olmayanın dini, dini olmayanın akı olmaz. Alevilik, dini aklın önüne koyar. Din insanların yücelmesine, doğru çalışmasına, hak ve hukuklarına daima saygıyı önde tutar. Bu din Allah'ın vermiş olduğu emirlerine itaat etmektir. Alevilerin din anlayışı budur.

Din derslerine gelince; Alevilerin din anlayışı sadece Kuran'dan aldıkları ilhamla davranırlar. Aleviler Kuran ilmini tasavvufî açıdan değerlendirir. Kuran'da "oku Yaratan'ın adıyla oku" der. Aleviler bu okumanın doğru bir eğitimle olacağını söyler.

Ama birileri Hz. Peygamberden 130 sene, diğer biri 180 sene sonra din adına konuşmuşlar. Ama halkı ve insanları dinde bütünleştirelim derken dinde parçalamışlar. Dinde parçalanılmaz. Dinde bütünleşme vardır. Dinde ibadet telakkisi vardır. İbadet ise tanrıyı özümsemek, birliğine inanmak, ona ortak aramamaktır. Yine Alevilikte Allah'ın birliğine iman edip Kuran'ı onun kitabı olarak bilip ondan ders almak, Hz Muhammed'i resul bilmek, Hz Ali'yi de velayet makamında, müminlerin velisi olarak kabullenmektir. İşte ilmin asıl kapıları buradan başlıyor. İşte biz bu dersle hitap etmek bu dersi almak istiyoruz. Ama maalesef bu dersleri okullarımızda vermiyoruz.

Yani kısacası bana göre hiç olmaması doğru değildir. Bu ders önce ebeveynden alınır. Din dersi Alevi dedeleri, Alevi bilim adamları, ilim adamları bir araya gelmeli, Alevilik adına müfredatı oluşturmalı, görüşükten sonra bunu Milli Eğitim'in kabulüne

sunmalıdır. Bu şekilde kabul edilirse bu derse alevi çocukları girmeli yoksa girmemelidirler.

Seçmeli olması hadise doğurur, tartışma doğurur. Çünkü seçmeli olduğu dönemde bazı sorunlar yaşandı."

Hakkı SAYGI Baba (Bektaşî Babası): "Şimdi bir çocuk düşünelim aile ona bir şey öğretilmiyorsa ne öğrenecek. Muafiyet hakkı olsun ki istemeyen katılmasın. Zorunlu olsun fakat şimdiki gibi olmasın. Bugünkü din dersi ve kitaplar sadece Sünni-Hanefî mezhebinin inançlarını ibadet şekillerini, ritüellerini öğretiyor. Sünni inancına göre ibadet camide yapılır, beş vakit namazdır v.s. bu tür şeyler öğretilsin. Biz istiyoruz ki Aleviliğin de ibadetinin olduğu, bunun tasavvufî bir ibadet olduğu ve ağırlıklı olarak Ehl-i Beyt'i merkeze aldığı da anlatılsın.

Hz. Peygamberimiz veda haccında : 'Size iki emanet bırakıyorum birisi Kuran-ı Kerim birisi de Ehl-i Beyt'imdir' demiştir. Şimdi Alevi zümresi bunun tasavvufî yönünü almış ve ağırlıklı olarak Ehl-i Beyt'i ön plana çıkarmış. Bunu yaparken neye göre yapmış?

Şimdi Kuran ayetleri : 'Namaz kıl' diyor. Kurandaki 'salât et, salât' kelimeler geçiyor. 'Salât'ın Farsça karşılığı 'namaz' Türkçe karşılığı 'dua ve ibadet'. Yani Kuran'da dua ve ibadetin yapılması sana farz kılındı. 'Dua ve ibadet et' deniyor ama sana şeklini vermiyor. Her zaman her yerde elini açarsın dua edersin. Cem evine gidersin ibadet edersin. Evinde ibadet edersin. Kurandaki şekli 'kıyam': ayakta durma, 'rükû': eğilme 'secde' : yere kapanma. Şimdi Kuran bunları sana veriyor onun dışında sana bir şey vermiyor. Mesela 'Biz Musa'ya namazı kıl, zekâtı ver dedik' İsa da diyor ki : 'Rabbim bana devamlı namazı ve zekâtı önerdi. Biz ümmetimize bunları yaptırдық' şimdi Musa'nın ümmeti namazı nasıl kılıyor? Sinagog da Havra da oturuyorlar, Tevrat okuyorlar, ilahiler söylüyorlar, dua ediyorlar. Tanrı senden zaten bunları istiyor. Musa'nın ümmeti, Kurandaki 'salât'ı yerine getirmiş oluyorsa İsa'nın ümmeti de kilisede bunu yapıyorsa, İncil elinde dualarını okuyorsa, ilahilerini söylüyorsa Alevi'nin ibadeti niye olmasın? Alevi de cem evinde dualarıyla, Kuran ayetleriyle, tevhitleriyle, peygamberi öven deyişlerle, Ehl-i Beyt'i öven deyişlerle o da ibadetini yapıyor. Yani şimdi onun için onun da bu din dersi kitaplarında anlatılması lazım. Yani Alevi çocuğu da bunu öğrensın; Sünni çocuğu da öğrensın. Yarın birbirlerine 'benimkisi gerçek seninki değil' diyecek duruma gelmesinler. Birbirlerine düşman olmasınlar. Sünni çocuğu Alevinin ibadet şekillerini, ritüellerini okusun, uygulasin önemli değil. Alevi de

öbürününkini bilsin. Diğer inançların da olması lazım ama sadece Alevilikle değil diğer inançların da orda belirtilmesi lazım. Tüm inançlara yeteri kadar yer verilmesi lazım. Bazı alevi kurumları, din dersinin kaldırılmasını istiyorlar biz onu istemiyoruz. DKAB dersi olsun ama diğer inançları da içine alsın. Muafiyet hakkı şöyle olabilir: Bir Hıristiyan çocuğu mesela almayabilir, bir ateist almayabilir.”

Ayhan Aydın(Araştırmacı): “Şu haliyle bu öğretiliş şekliyle bu dersler öğretilemez, yani bu kaldırılmalıdır eğer bu haliyle devam edecekse kaldırılmalıdır. Bugünkü din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri tamamen bir safsata tamamen bir işe yaramazlık. Bu derslerin hiç kimseye bir yararı yok. Ben bir yazarım bu yeni kitaplar da ne öğretiyorlar? Ezbercilikten başka Milli Eğitim Bakanlığı’na dâhil olan bu ezbercilik hastalığı en fazla bu derste vardır. Ezberlemekle din öğretilir mi? bunu özellikle istihdam ediyorum. Ezberci anlayış, kolaycı olduğu için ben istemiyorum. Gerçeklere dayanmadığı için, insanları hafife aldığı için ben bunları istemiyorum. Eğer bütün insanlığı kucaklayacak bir esneklikte ve işin felsefesini yapanlar tarafından bu iş hazırlanacaksa olabilir. Din nedir? Müslümanlık nedir? Müslümanlıktaki farklı inanç gurupları nelerdir? İlk çağlardaki insanlar neye inanıyorlardı? Bu arada alevi denen bir insan topluluğu varsa bu nedir? Bunların inançları nedir? Neye inanırlar? Din adamlarının, tarihçilerin katkısıyla, şairane bir şekilde, hoşgörüyü, ezbere dayanmadan, araştırarak, insanların gönlüne belgesel tarzında bu işleri koyacaksa ben buyursun ders olarak okutulsun derim.”

Din derslerinin günümüzdeki şekliyle kalması gerektiğini savunanlar, din derslerinin gerekliliği üzerinde durmaktadırlar. Ancak bu derslerin, Alevilik yorumuna yeteri derecede yer verilerek devam etmesi gerektiğini de vurgulamaktadırlar. Geçmişte DKAB öğretmenliği de yapmış olan ve din eğitim-öğretimi konusunda bilgi ve donanım sahibi olan Mehmet Yaman’ın DKAB dersinin Alevi-Sünni kardeşliğini sağlayıcı bir yapıya büründürülmesi isteği gerçekçi bir yaklaşımdır. Geçmişten gelen önyargıları ortadan kaldırmak için DKAB dersleri önemli bir fırsattır.

Veli Akkol dede ise DKAB derslerinin hiç olmamasını doğru bulmadığını söylemekte ve Türkiye’de, geçmişte seçmeli din dersinin tecrübe edildiğini ve kendisinin de yaşadığı bu sürecin bazı sıkıntıları berberinde getirdiğini savunmaktadır.

Hakkı Saygı baba ise Ehl-i Beyt konusunu gündeme getirip DKAB derslerinde Aleviliğe Alevi ve Sünnilerin birbirlerini tanınmasına vesile olacak şekilde yer verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ayhan aydın bu derslere eleştirel düşüncenin hâkim olması gerektiğini vurgulamaktadır.

3.1.1.2. Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi Tamamen Kaldırılsın

İsveç Alevi Kültür Merkezi: " Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi hiç olmamalıdır. Hele hele Türkiye'deki yapısı ile hiç mi hiç olmamalıdır. Çünkü Türkiye'deki din dersinden anlaşılan, İslam'ın Hanefi mezhebi yorumuyla öğretilmesidir. Oysa batılı ülkelerde din bilgisi dersi vardır, bu da seçmelidir. Derste de öğrenci o ülkede etkin olan dinin en iyi din olduğu, diğerlerinin batıl olduğu gibi bir anlayışla öğrenim almaz. Her inanç hakkında genel bilgiler verilir. Kutsal kitabının, peygamberinin kim olduğu, dinin kurallarına her hangi bir yorum getirilmeden öğretilir. Laik devletin görevi egemen inancın diğer inançlar üzerinde tahakküm kurmasına ve zorlamasına karşı insanları korumaktır."

Hollanda Alevi Birlikleri Federasyonu: " Hiç olmamalıdır. (Olursa da isteğe bağlı olmalı, herhangi bir dinin içeriği değil, genel olarak tarafsız bir şekilde dinler tarihi anlatılabilir.)"

Kanber ÖZCİVAN (Araştırmacı-Yazar, Eğitimci): "Bazı şeyleri Batı bulmuş ondan yararlanmamız gerekir. En doğrusu olmamasıdır. Çünkü isteğe bağlı olursa biri girer biri girmezse, o girmiyor diye dalga geçilir. Çocuk eziklik duyar, psikolojisi bozulur. Öbür öğretmenlerin değerlendirmesi adil olmaz. Bu tür mahzurları vardır. Ancak tarih dersinin içerisinde geçmiş uygarlıkların bilgisinin verilmesi gibi dinlerle ilgili bilgiler de verilebilir. Ama bizde bu yok. Çocuklara anlamını bilmedikleri şeyler ezberletiliyor sadece. O sorun olmasa aslında fark etmez ama seçmeli olursa kaş yapayım derken göz çıkarma olacaktır. Batıda mezheplere bağlı kişiler kendi vergilerini bağlı bulunduğu mezhebine veriyor.

Ama bizde yok sayma, tanımazlık vardı. Şimdi yeni yeni tanınmaya başladı. Geçmişte bazı siyasetçiler 'ülkenin birinci sınıf yurttaşısınız' diyordu ama sen birinci sınıf yurttaşınız diyorsun öyleyse beni nüfusuna geçir. Ama nüfusuna geçirmedi. 'Resmiyette yok' diyor.' Neden?' diyorsun; 'diğer kardeşlerin kızar, mirastan pay alırsın' diyor. Şimdi de oyalama devam ediyor. Dinsiz devlet yaşarmış, adaletsiz devlet

yaşamazmış. Biri yer bir bakar kıyamet ondan kopar. Aleviler de askere gidip ölüyor, vergisini veriyor. Adaletli olunmalıdır."

Kazım GENÇ¹² (Avukat, Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Eski Başkanı):"Bu soruya cevap verirken önce bizim devlet yönetim şeklimizin ne olduğuna bakmamız lazım. Bizim en son yapılan 1982 anayasasının ikinci maddesinde "Ülkenin yönetim şekli cumhuriyettir." diyor ve cumhuriyetin temel niteliklerini belirtiyor. Diyor ki: Laik, sosyal bir hukuk devletidir. 4. Maddesinde de 2. maddesinde belirtilen temel nitelikler değiştirilemez değiştirilmesi dahi teklif edilemez deniyor. Burada bizim temel alacağımız şey laik devlet tanımımızdır. Şimdi laik bir devlette, devlet din eğitimi yapar mı yapmaz mı? Bana göre laik bir devlette din eğitimi yapılamaz. Benim görüşüme göre din eğitiminin devlet okullarından kaldırılması gerekir. Zaten anayasada da böyle konmuş.24. maddesinin sanıyorum dördüncü bendi: Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi dersi zorunlu dersler arasında yer alır der. "Din kültürü" denince siz dünyada var olan tüm dinler hakkında genel kültürel bilgiler ve ahlaki bilgiler verilecek sanıyorsunuz. Anayasanın koyduğu hüküm bu. Ama MEB Talim Terbiye Kurulu'nun DKAB ders müfredatına baktığımızda İslam'ın eğitimini yaptığını görüyorsunuz. Biz böyle söylediğimizde bize:-"Hayır böyle bir şey yok" dediler.

Ama bunu sadece biz söylemiyoruz. AİHM'ye Hasan Zengin üzerinden taşıdığımız dosyada ders kitaplarını ve müfredat programını sunduk. AİHM bizim gönderdiğimiz ders kitaplarını ve müfredat programını inceledi ve bir rapor çıkardı. O raporda diyor ki:"4.5.6.7.8. Sınıf ders kitaplarının incelenmesi sonucu; 4.5.6.8. Sınıf kitaplarının tamamıyla 7. sınıf ders kitabının on beş sayfası hariç diğer bölümlerinin İslamiyet'in eğitimine ve ahlak bilgisine ayrıldığı, 7. Sınıf ders kitabının sadece on beş sayfalık bölümünde İslamiyet, Hıristiyanlık, Musevilik Hinduizm ve Budizm hakkında kültürel bilgiye yer verildiği, dolayısıyla dersin bir din kültürü dersinden ziyade bir İslam eğitimi dersi olduğu" nun tespitini yapmıştır. Bu nedenle de her ne kadar okullarda din kültürü olarak okutuluyorsa da bir din eğitimi yapılmaktadır. O nedenle de biz okullarda bir din eğitimi yapılmasını anayasamızın 2. ve 4. maddelerine aykırı buluyoruz. Burada, şuanda yapılan uygulamanın yanlışlığının tespitini yaptık.

¹² Kazım Genç, AİHM'de zorunlu din dersi ile ilgili açılan davada H. Zengin'in avukatlığını yapmıştır. Yine Danıştay'ın DKAB dersleri konusunda verdiği kararlarda Hatice Köse ve Ali Kenanoğlu'nun vekilliğini üstlenmiştir.

Dini eğitimi yapılacaksa bunun asla devlet okullarında verilmemesi gerekir. Sivil toplumun organize edeceği özel dershaneler, kurslar vb. şekillerde verilmesi gerekir. Bunun denetimi de devlete aittir. Elbette insanlarımız da çocuklarına dinsel bilgi vermek istiyorlarsa bunu engellemeye hakkımız yok. Objektif davranmak zorundayız. Bunun da çözümünü bulmak gerekir. Bizim ülkemizde yapılan en tehlikeli şey devletin dini şekillendirmesidir. Çok ters gelebilir; Aczmendi İslamiyet’i nasıl yorumluyorsa öyle öğretilsin. Ama bunu toplumsal hayata müdahaleye yöneltmesin. Veya Nakşibendî İslamiyet’i nasıl yorumluyorsa öyle öğretsin. Ama "Bu çok karmakarışık olur, ben bunu yapamam. " diyorsa bunun pratiği var; elini çekersen böyle bir problemin olmaz.

AİHM verdiği kararda; objektiflik konusunda bizde yapılan DKAB dersine eleştirilerini yöneltmiştir. Bu objektifliği sağlamak gerekiyor. Bunu sağlamadan ister seçmeli yapın ister muafiyet hakkı tanıyın ister zorunlu yapın bu anayasanın 2. Ve 4. maddelerine aykırı olur. 24. maddesine inanç özgürlüğü maddesine de aykırı olur. Bu aykırılıkları kaldırmak gerekiyor. Bir işi yakışanıyla yapmak gerekiyor, her inanca saygı göstererek yapmak gerekiyor. Siz çocuklara dini bilgileri öğretirken diğer dinleri kötülerseniz, "İslam dini hak dinidir diğer dinler hak değildir." dersiniz bir dinin tebliğini yapmaya başlarsınız ki devletin asla böyle bir görevi yoktur.

Zorunlu DKAB dersi duruşması 2006 Ekim’inde oldu. Mevcut program ve ders kitaplarını gönderdik. O duruşmaya yakın Türkiye’de açılmış diğer bazı davalarda da yürütmeyi durdurma kararları alınmıştı. Onlar olunca müfredat üzerinde paldır küldür ufak-tefek değişiklikler yapmışlardı. Ders kitaplarında Alevilik de vardır demişlerdi. Çok trajikomik bir durumdur. Ders kitaplarında her yerde Alevilik arıyoruz. En sonunda İslamiyet’in yayılmasına katkısı olan düşünürler diye bir başlık var orada Hacı Bektaş-ı Veli anılmış ve Alevilikle ilgili bir kitaba atıf yapılmıştı ve o kitaba yapılan atıfın bulunduğu dipnotta "Alevilik" kelimesi geçmişti, onun dışında Alevilik diye bir şey yoktu.

Çok trajikomik bir durum 3 Ekim 2006’daki AİHM ’deki duruşmada, hükümet bunu savundu. Ben bu kitabı beraberimde getirip sunmak istediğimi söyledim. Mahkeme: "Burada sunma olmaz. Siz yazılı olarak gönderin." dedi. Hükümete ve Alevilere otuzar gün süre verildi. Onlar da, biz de müfredatı gönderdik. Bu karar da son müfredata göre

çıktı. Bu karar ilköğretim müfredatına göre çıkmıştır. Ben ortaöğretim müfredatını incelemedim o konuda yeterli bilgim yok."

DKAB dersleri hiç olmamalıdır diyenlerden İsviçre Alevi Kültür Merkezi bu dersin İslam'ın Hanefi yorumuna göre yer verildiğini ileri sürerken¹³, Hollanda ABF ise bu dersin yerine dinler tarihi dersinin verilebileceğini veya isteğe bağlı olabileceğini söylemektedir. Kamber Özcivan ise din dersinin isteğe bağlı olmasının mahzurlarına dikkat çekip bu dersin hiç olmaması gerektiğini savunmaktadır.

Konunun gündeme gelmesinde ve hukuk alanında tartışmaya açılmasında önemli rolü bulunan Kazım Genç ise bu dersin "bir din kültürü" dersi olmadığını, bunun bir "din eğitimi" dersi olduğunu söylemektedir. Anayasada da zorunlu tutulan dersin "Din Kültürü" dersi olduğunu söyleyen Genç, dolayısıyla bu uygulamanın anayasaya aykırı olduğunu, laik bir ülkede din eğitiminin devlet eliyle ve zorunlu tutularak verilemeyeceğini savunmaktadır.

3.1.1.3. Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi İsteğe Bağlı Osun

Ali BALKIZ A. B. F. Başkanı: "Yurttaşlar hangi inanca mensup ise devletten o inancın çocuklarına öğretilmesi için böyle bir hizmet isteyebilirler. Devletin yapacağı şey de yurttaşların bu talepleri doğrultusunda mensup oldukları dinin kurumlarını özelliklerini, güzelliklerini, tarihini öğretmek olmalıdır. Bunun yanında din olgusuna, inanç olgusuna bir bütün olarak dışarıdan bir gözle, dışarıdan bir akıl ile empoze etmeden propaganda yapmadan, bilimsel, çağdaş tarafsız bir bakışla dinler tarihini, din sosyolojisini, din teolojisini anlatmak olmalıdır. Ama mutlaka tarafsız olmalıdır ve bu ders mutlaka seçmeli olmalıdır. Her ders yılının başında bu dersi almak isteyenler bu doğrultuda dilekçe vermelidir."

Cem Vakfı-Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığı: "İsteğe bağlı olmalıdır. "

Ehl-i Beyt Vakfı Başkanı Fermani ALTUN: "İsteğe bağlı olması daha doğru olur çünkü kutsal değerler, şahsi inanç, insanların şahsi değerlerdir. Yüce Rabbimiz insanlara sevgi ve inancı şahsi kutsal değer olarak vermiştir. İnsanlar tamamen bu değerlerle ilgili tercihlerine, inançlarına istediği şekilde inanmalıdır. Bunları istediği şekilde yaşamalıdır ve istediği şekilde eğitimini görebilmelidir. Tercihli olmalıdır, gönüllü olmalıdır. Devletin hiç karışmaması gerekir. Çünkü bu devletin görevi değildir.

¹³ Şafii geleneğin yaygın olduğu bölgelerde DKAB derslerinde yaşanan sıkıntılar için bkz. (ATALAY, 2006)

Karıştığı zaman laiklik olmaz, hakkaniyet olmaz, eşitlik olmaz. Yani devletin insanların inançlarına müdahale etmemesi gerekir."

İsmail KAPLAN, Avrupa Alevi Birliği Federasyonu Eğitim Sorumlusu: "Laik ve demokratik bir devlette din dersleri isteğe bağlı olmalıdır. Ayrıca tek tip İslam dersinin yapılması Türkiye halkının inançsal bileşimi dikkate alındığında mümkün değildir. Örneğin ibadet konusunda Aleviliğin ana ibadeti olan "cem ibadeti" Sünniliğin "beş vakitli namaz" ibadeti amaç, şekil ve bölümleri dikkate alınırca aynı derste öğretilmeyecek kadar farklıdır. Laik bir devlette, bu tür inançla ilgili konuları o inancın oluşturduğu kurumların belirlemesi gerekir. Bu kurumların ders planını belirlerken, insan haklarını ve var olan temel yasaları (Anayasa, ceza yasası v.s.) ihlal etmemeleri gerekir.

İsteğe bağlı olan böylesi bir derse yazılan öğrenci, dersin organizasyonunu kolaylaştırmak için en az bir ders yılı o derse devam etmek zorunda olmalıdır. "

Karacaahmet Kültürünü Yaşatma Ve Tanıtma Derneği(Cemal ŞENER): "İsteğe bağlı olmalıdır. "

Rıza ZELYUT(Gazeteci-Yazar): "Din eğitimi, zorunlu değil, isteğe bağlı olarak yapılmalıdır. Böylece almak isteyenlere de istemeyenlere de bir fırsat verilmiş olacaktır. Başka türlü antidemokratik tutum olur. Şu anki durum da böyledir..."

Alevi Birliği Federasyonu: "İlköğretim 4. sınıftan itibaren okutulan "din kültürü ve ahlak bilgisi dersi", eğitim programından çıkarılmalıdır. Bunun yerine, ilköğretim 6. sınıftan başlayarak dinler ve inançlar tarihini kültürel, sosyolojik yönden inceleyen ve anlatan; bütün din ve inançlara eşit ve objektif yaklaşan, hiçbir din ve inancın propagandasını yapmayan bir ders programı olmalıdır. Bu ders programı Aleviliği de içermelidir. Ama Alevilikle ilgili bölüm Alevi Bektaşî Federasyonu (ABF) tarafından hazırlanmalıdır. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi seçmeli olmalı, çocuğunun bu dersi okumasını isteyen veliler dilekçe ile okul idarelerine başvurarak talep etmelidirler. "

Ali YAMAN (Akademisyen-Yazar): "Derslerin, Alevilerin memnun olmadığı içeriğinden tutun da veren kadroların eksikliklerine kadar pek çok sorunun giderilebilmesi için isteğe bağlı olmasından başka bir yol gözükmüyor. "

Kutlay ERDOĞAN (Araştırmacı-Yazar): "İsteğe bağlı olmalıdır. Yani laik yapı içerisinde isteğe bağlı olmalıdır. Hiç olmamamalıdır olmaz. Çünkü manevi yapıyı hiçbir zaman yok edemezsiniz. "

Garip Dede Türbesi Cemevi Dedesi Hüseyin DOĞAN: "İsteğe bağlı olmalıdır. Hiç olmaması yanlış bir şeydir. İnsanlar isteyerek katılırsa daha faydalı olur. İnsanlar özgürdür. Katılan insanlar da var katılmayan da var. İnsanlar baskıyla mecbur bırakılırsa o işten hayır gelmez. Din, insanlarla Allah arasında olan bir şeydir. İsteğe bağlı olursa isteyen çocuklarımız katılabilirler. Dünyanın her yerinde bu var. Hiç olmaması yanlıştır. "

Metin Eycan Dede: "Seçmeli olsun diyorum. 1980'den önceki gibi olmalı diyorum. Bu daha özgür bir katılım sağlar. Alevilik inancını, kültürünü, konularını dedeleri, ilim adamları vermelidir. O da seçmeli olmalı ve bu dersi Alevi dedeleri vermelidir. O şekilde olursa o zaman bir birliktelik sağlayabiliriz. Dinde zorlama yoktur deniyorsa din eğitiminde de zorlama olmamalıdır. "

Sivas Kangal Koca Leşker Ocağı Dedesi Rıza ÇETİNKAYA: "Seçmeli olarak verilecek bir Alevilik dersinde; musahiplik erkânı yol erkânı ve bunun içerisinde Alevilik nikâh erkânı, yol düşkünlüğü erkânı gibi dört kapı kırk makam içerisinde olan erkânlar verilmelidir. Bu erkânlar, bilinçli alevi bilim adamlarının nezareti altında verilmelidir. "

Alevi kurum ve kanaat önderlerinin büyük çoğunluğu DKAB dersinin isteğe bağlı olması gerektiğini savunmaktadır. ABF başkanı Ali Balkız dersin hiçbir inancı empoze etmemesiyle beraber seçmeli olması gerektiğini savunurken, Ehl-i Beyt Vakfı başkanı Fermani Altun da inancın kişilerin tercihine bağlı olduğunu, devletin buna karışmasının laikliğe aykırı olduğunu ve bu dersin zorunlu tutulmaması gerektiğini savunmaktadır.

Avrupa ABF eğitim sorumlusu İsmail Kaplan Alevilikteki cem ile namaz ibadetinin aynı derste verilmeyecek kadar birbirinden farklı konular olduğunu belirtmektedir. Kaplan birbirinden farklı ve isteğe bağlı derslerin olması gerektiği görüşünü savunmaktadır.

Rıza Zelyut günümüzde din eğitimi konusunda antidemokratik bir tutumun var olduğunu iddia edip, bu tutumun din derslerinin seçmeli hale getirilmesiyle aşılabileceğini savunmaktadır.

Alevi Birliği Federasyonu ise mevcut derslerin 4. Sınıftan kaldırılıp bunun yerine 6. Sınıfta başlayan, bütün din ve inançlara aynı mesafede olan, isteğe bağlı dersler getirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Ali Yaman ders müfredatının ve bu dersi verenlerin yetersizliği nedeniyle bu sorunlar giderilene kadar dersin seçmeli olarak verilmesi gerektiğini savunmaktadır. İsteğe bağlı olmasını savunanlardan Kutlay Erdoğan laiklik ilkesine vurgu yaparken, Hüseyin Doğan hiç olmamasının yanlışlığını belirtip isteğe bağlı olmasının herkesin isteyerek katılımının sağlanması için önemli olduğunu belirtmektedir. Metin Eycan dinde zorlama olmadığı gibi din eğitimi-öğretiminde de zorunluluk olmaması gerektiğini söylemekte, Rıza Çetinkaya ise seçmeli olarak verilecek bir derste Alevilikle ilgili hangi konulara yer verileceği hakkında görüş belirtip, bu dersin de kendileri tarafından verilmesinin gerektiğini savunmaktadır.

3.1.2. DKAB Dersi ve Çoğulculuk

3.1.2.1. DKAB Dersi Çoğulculuk Anlayışına Uygun Olarak Verilmelidir

- *Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin çoğulculuk anlayışına uygun olarak değiştirilerek Alevilikle ilgili konulara yer verilmesi hakkında ne düşünüyorsunuz?*

Cem Vakfı-Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığı: Olması gereken budur. Sadece bir mezhebin anlayışını dikkate alıp diğer anlayışlara yer verilmemesi eşitlik ilkesine aykırıdır. Toplumun din ve mezhepsel olgularla ayrışmaya götürmeden haklarını korumalıyız.

Hollanda Alevi Birlikleri Federasyonu: Alevilikle ilgili ders verilecekse, bu kesinlikle Alevilere bırakılmalıdır. Kaldı ki, okullarda seçmeli olarak Alevi çocukların gruptan ayrı olarak Alevilik derslerine gitmeleri de ayrımcılığın daha da netleşmesine yol açacak, bu da öğrencilerin Sünni inanca sahip fanatik öğretmenler tarafından dışlanmasına yol açacaktır. En uygunu okullarda din dersi olmamasıdır.

İsmail KAPLAN, A.A.B.F. Eğitim Sorumlusu: Şu anda verilen Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin programı; konuların ağırlıkları dikkate alınırsa aslında “Sünni İslam Dersi”dir. Ders programına, Sünni otoriteler tarafından onların algıladıkları ve arzu ettikleri doğrultuda Alevilik konularının alınması, o dersi “çoğulcu” yapmaz. Böylesi bir ders programını, toplumun genel kesimlerince kabul edilen Sünni ve Alevi bilirkişilerince hazırlanmalı ve ders programı o kurumların görüşleri de alındıktan sonra uygulamaya konulmalı. Bu yeterli değildir. Dersi verecek öğretmenlerin de bu ders programına uygun olarak yetişmeleri gerekir.

İsveç Alevi Kültür Merkezi: Asırlardır Alevilere karşı önyargıyı oluşturan anlayışın hazırlayacağı Alevilik dersleri Alevilerin kabul edebileceği bir ders olmayacaktır. Şimdiye kadar Alevilik konusunda konuşan ilahiyatçıların ve diyanetçilerin tamamına yakını Sünni (Hanefi) anlayışını, adına Alevilik diyerek sunmaya çalışıyorlar. Ama genel olarak bu Alevilik anlayışı Alevilerin büyük çoğunluğu tarafından kabul görmüyor. Kaldı ki din eğitimi ailenin sorumluluğundadır, devlet bu işte yönlendirici olmamalıdır.

Karacaahmet K. Y. V. T. Derneği(Cemal ŞENER): Alevilik ile ilgili konular Alevi eğitimciler tarafından konmalıdır. Yoksa sadece Hanefilik konularına göre verilen ders çoğulculuğa, inanç özgürlüğüne uygun değildir.

Rıza ZELYUT(Gazeteci-Yazar): Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi içinde Alevilik öğretimi de yer almalıdır. Böylece Alevilik hakkındaki bilgisizlik ve olumsuz yargılar ortadan kaldırılabılır.

Ali YAMAN (Akademisyen): Geç kalmış çok önemli bir adım olarak görüyorum. Ancak bana göre hala çok yetersiz bir adım. (Günümüzdeki müfredat programıyla ilgili)

Garip Dede Türbesi Cemevi Dedesi Hüseyin DOĞAN: Biz dedeler komitesi olarak toplandık. Biz Milli Eğitim Bakanlığının Aleviliği ders kitaplarına koyulmasını istedik. Mevlana da koyuluyor, Hacı Bektaş da, Pir Sultan da, Şah Hatayi de konulsun. Bu insanların bir kesime değil herkese mesajları var. Ama Alevilik konulacaksa bunu (Aleviliği) dedeleri anlatsın. Ve o bilgilerin Alevi dedelerin anlattığı biçimde konulmasını istiyoruz. Yaşamayan, bilmeyen hiç bir şey anlatamaz. Bilgiler saptırılmadan, doğrusu neyse konulmalıdır. Bizim böyle bir talebimiz oldu ve bazı yazarlarca yazıldı. Ama buna bir cevap gelmedi. Alevilikle ilgili konular Alevilik konusunda araştırma yapan bazı insanlar tarafından yazıldı. Ama Hz. Ali iki kavrama bölündü ”Acaba bu bizim bildiğimiz Hz. Ali mi, yoksa bilmediğimiz Hz. Ali mi?” Bazı soru işaretleri bıraktı kafada. Çocuklarla anne-babaları karşı karşıya getirdi.

Çok kısa ve belli olmayacak seviyede Alevilik konuldu. Biz tüm kesimlerin mezheplerin, inançların konması taraftarıyız. Bilinmesi taraftarıyız. Toplum olarak bu bilgisizlik bizi yanılsa düşürdü. Bilmediğimizin düşmanı olduk. Bilseydik birbirimizin dostu olurduk. Ehl-i Beyt dendiğinde Peygamber torunlarını tanımayanlar var. Bizim dedelerimizin bu programdaki Aleviliği anlatması taraftarıyız. Bırakın, bizi biz

kendimiz anlatalım. Dedeler anlatsın. Bunun taraftarıyız. Mesela Şafîliği, Hanbelîliği, Hanefîliği ben anlatamam.

Şahkulu Dergâhı Dedesi, Veli AKKOL: Biz Alevilerin görüşü alınmadan yapıldığı için Aleviler bunu pek olumlu karşılamadı. Zaman zaman Başbakan “bizim eksik koyduğumuz varsa gelsin tamamlasınlar” diyor. Ama zaten sen hepsini İmam Azam’ın Fıkına göre dersi koymuşsun. Aleviliği de sıkıştırmışsın bir köşeye. Alevi bunu olumlu karşılamaz. Alevilere göre Alevilerin din dersi ayrı olmalıdır. Alevilerin kendi ibadetlerinde geçmişte olduğu gibi şimdi de huşu içinde yapması gerekiyor. Kendi tanrısını insan gönlünde tamamlar. Kadın-erkek eşitliğini ön planda tutar. Hak –hukuk, hakkaniyeti ön planda tutar. İnsan hümanizmine göre Tanrı’nın varlığının insanda tekâmül ettiğine inanır. Aleviler bu doğrultuda hazırlanmış bir müfredat programının olmasını ister. Buna göre program yetersizdir ve Aleviliği Alevilerin kendileri anlatmalıdır.

Metin Eycan Dede: Kitaplarda Aleviliği kendi kafalarına göre yorumlamaktadırlar. O da yanlış. Dört beyitten birini alıp onu da kendilerine göre yorumlamaktadırlar. Bunlar da yanlış.

Kutlay ERDOĞAN (Araştırmacı-Yazar): Çoğulculuğa uygun tabii ki yer verilsin. İyi incelensin. Aleviliği öyle kıyısından köşesinden tutup yer vermek yerine, Aleviliğe Bâtını inançlar doğrultusunda, Tasavvuf Felsefesine dayalı olarak yer verilmesi gerekir. Hoca Ahmet Yesevi’nin Hacı Bektaş-ı Veli’nin Yunus Emre’nin içtihatları doğrultusunda yer verilmelidir. Yunus Emre:

Bana namaz kılmaz diyen

Ben kılarım namazımı

Kılar isem kılmaz isem

Hak bilir niyazımı.

der. Buna uygun yer verilmelidir.

Mehmet YAMAN (Dede, İlahiyatçı, Emekli Din Kültürü A.B. Öğretmeni):Aleviliğe yer verilmezse bu sürtüşme devam eder. Alevi de Sünni de İslam’dır. Ama yorum farkları vardır. Din dersi öğretmenlerinin ikisinin yorum farklarını anlatmaları lazım.

Ali BALKIZ A. B. F. Başkanı: Eğer tarafsız, bilimsel olacaksa ve bu dersin içeriğini, Alevi kurumları belirleyecek ve yazacaksa olabilir. Ama Alevilik kaç yüzyıldır, kaç bin yıldır bu topraklarda olmasına rağmen ne Selçuklularda ne Osmanlılarda ne de

cumhuriyet döneminde devlet tarafından öğretilmemiş öğretilme ihtiyacı hissedilmemiştir, Aleviler de böyle bir ihtiyaç hissetmemişlerdir. Aleviler Aleviliklerini kendi ocaklarında kendi dedelerinden, babalarından ozanlarında öğrenen öğrenen gelmişlerdir. Böyle bir gelenekleri vardır. Devletin bahsettiğim koşullarda Alevilerin belirlediği müfredat ve konularla verilmesi durumunda bile Aleviliği statikleştireceğini, durağanlaştıracığını, donduracağını düşünüyorum. Alevilik akan temiz bir su gibidir. Çağlaya çağlaya akar. Onu dondurmak statik hale getirmek onun yapısına terstir. Ve Alevilik, kendi içinde bir zenginlikler bütünüdür. Sıraç, Türkmen, Balıkesir, Varto, Tunceli, Çorum, Maraş Alevilerinin özü aynı olmakla beraber farklılıkları onların zenginlikleridir. Hangisini anlatıp hangisini yazacağız bu soruları sormak lazım.

Ehl-i Beyt Vakfı Başkanı Fermani ALTUN: Yani tabi bugüne kadar sistem acımasızca, 85 yıl önce dergâhların kapatılmasıyla, Türkiye'nin 3/1 nüfusu olan Alevi toplumunu ilmi zeminden kopartmıştır. Yani o dergâhlarda muhabbetler yapılırdı, cemler yapılırdı, ilim-bilim insanları yetişirdi, şairler yetişirdi. Ve orası sosyal dayanışma birimleriydi. Yani yüce dinimizin bütün emirlerini yerine getiren kaynaklar ilim, bilim ne ararsak hepsi orda icra ediliyordu. Ondandır bu toplumun bir sorunu olagelmıştır. Hem bence insan haklarına bir tecavüzdür. Yani siz insanları yok sayacaksınız. Onların bu ülkeye verdiği vergilerle, katkılarıyla onların kültürüne, inancına ve hizmetlerine bir tek kuruş para ayırmaması ya da diyanetin tek taraflı bir mezhep zemini üzerine yapılanması büyük bir insan hakları ihlalidir.

Ben, bugünkü sistemin işleyişini laiklik olarak görmüyorum gerçek laiklik Avrupa'da uygulanan normlardır. Ben onu istiyorum. Gerçek laiklikte devlet belli bir inanca bir mezhebe 5-10 milyar dolar bütçe ayırmaz. Öbür taraftan da bazı inanç ve anlayışları yok saymaz. Bu korkunç bir olaydır. Bugün Türkiye Avrupa Birliği'ne müracaat etmiş olduğu halde her defasında bu eksiklik, bu yanlışlık Türkiye'nin önüne konuluyor. Onun için bu Türkiye'nin önündeki en önemli olaydır bu. Seksen beş yıldan beri de inançlarla ilgili hiçbir reform yapılmamaktadır ve ne hikmetse el de sürülmemektedir. Ama yapılması gerekiyor. Tüm dünya bu konuyu tartışıyor. Türkiye'de tartışıyor. Onun için Aleviliğin ders kitaplarında bugün olmayışı Türkiye'nin, yetmiş milyonun sorunudur. Alevilerin sorunudur. Çünkü bugün diğer inanç kesimlerinden farklı bir kültür yoktur. Ehl-i Beyt hem kültürümüz olmuştur, hem medeniyetimiz olmuştur, hem geleneğimiz olmuştur, hem inanç pusulamız olmuştur. Hem bizi İslam yapmıştır, hem

dünyanın en büyük medeniyetini, kültürünü, hoşgörüsünü, sevgisini, kadın-erkek eşitliğini bin yıl önce bize sunmuşlardır. Başka bir kültür yok yani. Mevlanalar, Hacı Bektaşlar, Yunuslar, Pir Sultanlar hepsi tek kültür. Hepsi Ehl-i Beyt. Yani Ehl-i Beyt kültürümüz olmuştur. Aynı zamanda inancımız olmuştur.

Tasavvuf boyutuyla bizim büyük manevi geleneğimiz olmuştur. Bunun için okutmadığımız zaman nasıl tek kültürdür. Halk kültürüne bakıyorsunuz binlerce şair, yazar; neyi görüyorsunuz? Ehl-i Beyt, hep onu görüyorsunuz onun dışında yok. Başka bir kültür yok, başka bir sanat yok. Aleviliğin kültürü, tarihi, inancı, sanatı hepsi budur. Yani hepsi Ehl-i Beyt. Onun için ne oldu: cahil bir toplum. Bugün cahil bir kuşak meydana geldi. Türkiye’de insanlar inancıyla ilgili, tarihiyle, geleneği ile ilgili eksiklik içinde. Bu konularda insanlar eksik bilgiye sahipler. Ve bu da milli birliğimizi kardeşliğimizi, geleceğimizi tehdit etmektedir. İnsanlar bugün inancını kaybediyor. Yetişen nesiller bir yandan teknolojinin getirdiği nimetlerle beraber ortaya çıkardığı tehlikelerin tehdidi altındalar. Bugün nesillerimize yeterli kadar eğitim verilmeyişi büyük eksikliktir. Ve bugüne kadar da ne yapılmıştır.

Sistem taratıldı toplumda sorun yok. Toplumun birbirine karşı olan duyarlılığı, hoşgörüsü ve tarihi birliği, geleneği; yani örf-âdeti, o zenginlik onları bugüne kadar kardeşçe getirmiştir. Ama sorun sistemden kaynaklanıyor. Türkiye’de yaşanan tüm sorunlar sistemden kaynaklanıyor. Sistem bir şablon koymuş, yasaklamalar koymuş, perdeler germiş, duvarlar örmüştür. Sorun sistem. Sistemin değiştirilmesi gerekiyor.

İsviçre’de yüz atmış farklı millet yaşıyor yüze yakın inanç var hiçbir sorun var mı? Hiçbir sorun yok. Ne olay var, ne kavga var. Hiçbir sorun yok. Serbest çünkü yasak yok, ayırım yok. Devlet de insanlara karışmıyor. Geri kalmış, diktatörlükle, saltanat düzeyindeki ülkelerin dışında bütün demokratik ülkelerde standartlar neyse biz de aynısını uygulayalım.

Biz bin yıl önce, daha Avrupa’da hiçbir yerde bu değerler yokken, dünyaya medeniyeti, bu değerleri taşıyan bir coğrafyadayız. O bakımdan Aleviliğin, Bektaşiliğin, Ehl-i Beyt olgusunun tüm teferruatıyla dopdolu öğretilmesi, yazılması, konulması gerekiyor. Çünkü bunlar tüm İslam âleminin, insanlığın ortak değeridir. Bu ortak değerleri kaldırırsanız bir şey kalmıyor. On tane Arapça dua öğreteceksiniz ve “din budur” diyeceksiniz. Her gün ezberle dur onları. Din bu değil. On tane Arapça duayla din olmaz. Bir dinin alt motifleri vardır, kültür, sanat, diyalog boyutları, temel değerleri

vardır. Yalnız Hz Ali'yi incelemeye kalktığın zaman binlerce vecizesi vardır. Bir imam-ı Rıza'yı bir İmam-ı Cafer'i inceleseniz her biri yüz kitap tutar. Onun için tüm teferruatıyla detayıyla öğrenilmesi, öğretilmesi, yer alması gerekiyor. Ve bunlar, Alevi-Sünni'siyle tüm toplumun ortak değerleridir."

Kazım GENÇ (Avukat, Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Eski Başkanı): "Bunları birbirine karıştırmamak lazım. Bu ülkenin yönetim şekli laik bir cumhuriyetse devlet din eğitimi veremez. İsterse din eğitimi diye verilen kitabın hepsi Alevilik olsun. Yine laikliğe aykırı davranılmış olacaktır. Biz ilkesel olarak karşı duruyoruz. İslamiyet'i değil Aleviliği okutsalar da laikliğe aykırı davranılmış olacak. Bunu doğru görmeyiz. Bu bizim eşit yurttaş anlayışımıza, 72 millete bir nazarla bakarız özdeyişimize uygun değildir. Yoksa içinde Aleviliğin içinde olup olmamasıyla ilgili bir şey değil. Hep 'Daha ne istiyorsunuz Alevilik de okutuluyor.' deniyor. Biz laik devletiz, biz laik devletin din eğitimi yapamayacağını söylüyoruz. Bu ilkesel bir duruş, menfaatler üzerine kurulmuş bir denge değil. Madem Aleviliği okutuyorsun o halde tamam diyemeyiz.

Buna ihtiyaç yok eğer dinler hakkında genel kültürel bilgi verilecekse Alevilik de verilebilir. Lise 3'te 4'te verebilirsiniz. Ama orada kesinlikle çoğulculuğa, objektifliğe, eleştirel yaklaşıma zemin hazırlayacak bir müfredat programı kurgulanmalıdır. Bir de siz ilköğretimde çocuğunuza Aleviliği öğretmek istiyorsanız; bir çocuğa Aleviliğin İslam içindeki yaklaşımıyla bir başka çocuğa Alevilik İslam'ın dışındaki yaklaşımıyla, bir başka çocuğa bu ikisinin dışındaki bir yaklaşımla, bir başka çocuğa İslam'ı nakli yorumuyla okutacak altyapıyı oluşturursanız yapabilirsiniz. Eğer bunu oluşturamıyorsanız ve "Ben devletim sen ne dersin de ben İslamiyet'i böyle görüyorum, böyle öğreteceğim." dersiniz vatandaşın inanç özgürlüğüne müdahale etmiş olursunuz. Ben devletim Alevilik İslam'ın farklı bir yorumudur dersiniz vatandaşın inanç özgürlüğünü değiştirmiş şekillendirmiş ve müdahale etmiş olursunuz. Bunlar doğru değil.

Din hakkında bilgi felsefe mantık gibi derslerin içinde verilebilir. Son yapılan nedir? 4. sınıftan, on yaşından itibaren DKAB dersi içinde çocukların beyni dolduruluyor. 12. sınıfta ders sonlarında Alevilikle ilgili şeyler konulmuş ama bunların Alevilikle hiç ilgisi yoktur. Örneğin Hz Ali'nin atı Döldül "Hz Muhammed'in Hz Ali'ye hediye ettiği

katır" diye açıklanmış. Bu bir aşağılamadır. Ata katır dediği için aşağılama değildir. Alevilerin inançsal anlamda kutsal gördüğü bir değer küçümsenmesidir.

Mesela Kaygusuz Abdalı hacca götürüp getirmişlerdir. Oysaki Kaygusuz Abdalın çok güzel özdeyişleri vardır. Tanrıya yarenlik eden tanrıya meydan okuyan birisini hacca götürüp getirmişlerdir.

Kıldan ince köprü yaptın

Kullar gelip geçsin diye

Biz şöyle kenarda duralım

Yiğitsen sen geç Tanrı

diyen, Tanrıyla yarenlik eden, Tanrıya meydan okuyan, cennetin varlığına inanmayan, Tanrıya "Sen cennet yaptırдың. Oraya geçmek için kıldan ince köprü yaptın kullar geçsin diye. Sen geç de görelim." diyen bir insanı bu kitaplarda hacca götürüp getirmişlerdir. Hacı Bektaş-ı Veliiyi Hacı Bektaş-ı Veli yapıp onu da hacca götürüp getirmişlerdir. Bunlar Alevilikle hiç ilgisi olan şeyler değil. Bizim Alevilik inanışımızla hiç uyuşan şeyler değil. İnançımızı asimile ediyorlar.

Ne zaman yapılıyor bu? Ta lise sonda yapılıyor. 2 yıl 4-5(ilköğretim 1. kademe), 3 yıl da ortaokul (ilköğretim 2. kademe), 3 yıl da lise sekiz yıl. Dokuzuncu yılında veriliyor. Orada da Alevilik asimile edilmiş, dejenere edilmiş bir biçimde veriliyor. Bunun din kültürü ile bir ilgisi yok. Böyle olursa 'sen bir inancı planlı programlı olarak asimile edip yok ediyorsun' şeklinde anlaşılır."

Ayhan Aydın(Araştırmacı): "Bu çok olumlu bir yaklaşım şu metotlar uygulanabilir: Bu konuda da bu konuda Alevi ve Sünni kökenliliğine bakılmaksızın en iyi araştırmayı, çalışmayı yapan tarihçi sosyolog, gazeteci, eğitimcilerden oluşan Alevilikle ilgili çok ciddi bir komisyon oluşturulmaya çalışılması gerekir. Bu komisyon kurulmadan, bu komisyonun görüşleri alınmadan bu çalışmalar asla iyi bir sonuç vermez. Bu komisyonda örneğin günümüzde Alevilik ve Bektaşiliğin tarihçi olarak araştırılmasında en büyük emeği geçen ve Türkiye'nin en büyük yüz akı olan Ahmet Yaşar Ocak mutlaka o komisyonun içinde yer almalıdır. Diğer taraftan bu komisyonda bir toplum önderi olarak, bir akademisyen olarak, bir dede olarak Alevileri en iyi şekilde temsil ettiğine inandığımız İzzettin DOĞAN'ın ve tarih boyunca içinde iki çok ciddi inanç önderi pozisyonunda olduğu Çelebileri temsil eden, Hacı Bektaş'ın soyundan geldiğine inanılan, "Ulusoylar" denen aileden olan Veliiyettin UİLUSOY'un da yer alması gerekir.

Ama aynı zamanda Bektaşiliğin baba ön kolu ve Bektaşiliğin farklı kolları da dikkate alınarak, önde gelen bilinçli temsilcilerinin de yer aldığı, hem akademisyenlerin hem de inanç ve toplum önderlerinin yer almış olduğu bir komisyon kurulup, bunların hazırlayacağı içinde Aleviliğin anlatıldığı çoğulcu bir ders ortaya konulmalıdır.”

Alevilerin din derslerinin çoğulculuk anlayışına uygun olarak yer verilmesiyle ilgili görüşleri genel anlamda olumlu olmakla beraber, DKAB derslerinin mevcut durumda çoğulcu bir yapıda olmadığı savunulmaktadır. Bu derslerde çoğulculuğun sağlanmasının şartı olarak da DKAB derslerindeki Alevilikle ilgili bölümlerin kendileri tarafından yazılmasını öne çıkarmaktadırlar. Aleviler mevcut DKAB derslerindeki Aleviliğin Sünni-Hanefi bakış açısıyla ele alınıp yazıldığını ve bunun da kendilerini yansıtmadığını savunmaktadırlar.

Hollanda ABF, ayrı bir Alevilik dersinin Sünni-Alevi ayrılığını derinleştireceği, ayrımcılığı da netleştireceğini söyleyip çoğulcu bir din eğitiminin gerekliliğine işaret etmektedir. Ali Yaman da DKAB derslerinin çoğulculuğa uygun olarak değiştirilmesinin geç kalınmış, önemli bir adım olduğunu söyleyip bu derste çoğulculuğun hala tam anlamıyla sağlanmadığını belirtmektedir.

Rıza Zelyut ise bu dersin çoğulculuğa uygun bir şekilde düzenlenmesinin Alevilerle Sünniler arasındaki önyargıları ortadan kaldıracağını belirtmektedir.

3.1.3. Alevilik Ve Farklı Yorumları: Aleviliğin Farklı Yorumları Var Mıdır?

- *Farklı Alevilik yorumları var mıdır? Din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde Aleviliğe yer verilmesi durumunda Aleviliğin hangi yorumuna yer verileceği konusunda ne düşünüyorsunuz?*

Cem Vakfı-Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığı: "Farklı Alevilik yorumları yoktur Aleviliği merkezin dışına alıp Sünni anlayışı merkeze oturtmak Sünniliği esas alıp diğer anlayışları bu mezhep üzerinden kıyaslamak yapılan en büyük hata ve haksızlıklardan birisidir. Aleviliği araştırdığımızda İslam'ın merkezi anlayışı olduğunu Ehlibeyt merkezli olduğunu görürüz. Ehlibeysiz İslam olamaz. Mevlana, Yunus, Hacı Bektaş Veli gibi erenlerin İslam anlayışı Alevilik inancıdır. Yobaz dini kendi anlayışlarıyla sınırlamış katı anlayışlarla İslam'ı anlamadan anladığını İslam zanneden ya da dini siyasi ereklerine alet edenler İnsanları hakikatten uzaklaştırmıştır. Alevilik Ateizmde değildir Alevilikte Allah, Muhammed, Ali, Ehlibeyt inancı vardır. Aleviliği farklı farklı

Alevilik varmış gibi gösterenler ya kasti ya da bilgisizliklerinden kaynaklı anlatımlara dayalı olduğunu görürüz. "

Danimarka Alevi Birlikleri Federasyonu: "Aleviler ve kurumları arasında ortak bir Alevilik anlayışı ve tanımı yerleşmemiştir. Bu gereksiz bazı tartışmalara gruplaşmalara yol açmaktadır. Köy koşullarına göre oluşan Alevilik, gelişen sosyal, ekonomik toplumsal yapı, iletişim çağı, köyden şehre ve Avrupa'ya göç, globalleşme ve yüz yıllardır sürdürülen asimilasyon (Şii ve Sünnileştirme) çabaları, Aleviliğin insanı, bilimi, sevgiyi temel alan inanç ve ritüellerini iyice yıpratmış, günün koşullarına göre Aleviliğin geri kalmasına sebep olmuştur. Alevilik inancı ve özellikle de bazı ritüellerin de köklü reforma ihtiyaç vardır. "

Hollanda Alevi Birlikleri Federasyonu: "Aslında tek bir Alevilik vardır ama Sünni İslam'ın tahribatları ve tarihsel süreçte yaşanan baskılar nedeniyle Aleviler asimilasyona uğramışlardır. Ve haliyle Aleviliğin farklı yorumları ortaya çıkarılmıştır. "

İsmail KAPLAN, A.A.B.F. Eğitim Sorumlusu: "Farklı yorumlar ayrıntılarda vardır. Ancak derslerde okutulacak ana konularda Aleviler (Bektaşî, Kızılbaş, Sıraç, Tahtacı, Yörük v.v.) arasında tam bir görüş birliği vardır. Bu konuda Almanya'da değişik yörelerden gelen Aleviler arasında "ortak bir ruh" olduğunu gördük. Burada Aleviliğin derslere giren konuları üzerinde tam bir görüş birliği var. "

İsveç Alevi Kültür Merkezi: "Farklı yorumları olsa da, asıl belirleyici özellikleri ortaktır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Aleviliğe yer verilmesinden yana değilim. Yukarıda belirttiğim sebeplerden dolayı, böylesi bir durum Alevilerin sorunlarını çözmek yerine, yeni sorunlar yaratacaktır. Bugüne kadar Alevi sorunun çözümünde hep Alevsiz Alevilik yaratmaya çalıştılar. "

Karacaahmet Kültürünü Yaşatma Ve Tanıtma Derneği(Cemal ŞENER): "İnanan Aleviler açısından Bir tek Alevilik vardır. Farklı görünen, Alevi anne ve babadan doğup çeşitli konularda farklı düşünen kişilerin ideolojik, siyasi düşüncelerinin bu alana yansımadır. Alevilerin ibadet yeri cemevidir, ibadeti Cemdir. Din adamı dededir. Bu konuda hiçbir ayrılık yoktur. "

Rıza ZELYUT(Gazeteci-Yazar): "Hangi Alevilik öğretilmelidir sorusunun cevabı açıktır: Geleneksel Alevilik... Anadolu'da bin yıl içinde şekillenen ve bir ucu İslam'ın Batini yorumuna bir ucu da eski Türk kültürüne ve inancına uzanan Anadolu Aleviliği

temel alınmalıdır. Bununla ilgili malzemeleri yakında çıkacak olan “Türk Aleviliği” isimli kitabımda sunuyorum.

Yeni bir Alevilik icat etmek, Aleviliği asimile etmektir. Aleviliği din dışına, İslam dışına çekme çalışmaları da Aleviliği Sünni alana itekleme çabaları da geleneksel Aleviliğe terstir. İki anlayış da devre dışı bırakılmalıdır. ”

Ali YAMAN (Akademisyen-Yazar): "Farklı Alevilik yorumları tabi ki vardır ve olacaktır. Ancak ortak noktalarda uyuşma sağlanan genel bir eğilim de mevcuttur. Bütün Alevi yorumlarının uyuştığı konular çözümlenilebilir. Bütün Alevi yorumları Cemevlerinin ibadethane olduğu konusunda uyuşmaktadırlar. Bütün Alevi yorumları, Din dersleri ve Diyanetten hoşnut değillerdir. İstenirse bu konularda çözümler üretilebilir. Ama farklı Alevilik yorumları var denilerek çözümsüzlük arzulanıyorsa bu başka tabi. ”

Garip Dede Türbesi Cemevi Dedesi Hüseyin DOĞAN: "Anadolu da Aleviliği yaşamamış veya şehirde tanımış veya kendi çıkarları doğrultusunda kullananlar vardır. Bunlar eğer programı yazarsa, Alevilik ikiye üçe bölünür. Birileri derki “İslam’ın dışındadır”. İslam dışında diyorsa bir insan, ortaya bir şey koyması gerekir. Onu da koyamıyor. Hayır, Alevilik İslam’ın özüdür. Ehl-i Beyt Kuran, Kuran Ehl-i Beyt’tir. Kuran ve Ehl-i Beyt Peygamberimizin Veda Hutbesi’ndeki iki emanetidir. İki sarılacak iplerdir. Bunları birbirinden ayırmamak gerekir. Yıllarca birileri Ehl-i Beyt’i tuttu, birileri Kuran’ı tuttu, o yüzden arada derde kalındı. Yaşanan çatışmalar bu sebepten çıktı.

Biz dualarımızda şunu deriz: “Biz Allah Azimüşşanın kulu, Âdem-i Seyfullah’ın neslindeniz, İbrahim Halilullah’ın milletindeniz. Kitabımız Kuran, dinimiz İslam, Hz Muhammed’in ümmetinden, Hz Aliyel Murtaza’nın tarik-i müstakimindeniz. Nübüvvet makamı bitti, Velayet makamı Hz Ali’yle başladı.”

Birileri “Yok bu böyle değil.” dediğinde biz şöyle diyoruz.”Alevilik yaşam biçimidir. Okumayla yazmayla Alevilik öğrenilmez. Kuran’da nasıl emirler varsa; eğriyi, doğruyu öğreten, nasıl uygulanması gereken helaller haramlar varsa; Alevilikte de uygulanması gereken şeyler var. Bunun uygulamasını yerine getirmek önemlidir.

Keşke Alevilik öğretisi Türkiye’de yayılsa. Bu cezaevleri ve karakolların hiçbiri olmaz. Çünkü bizim hak meydanımızda mahkeme kurulur. Hangi suç olursa olsun bizim hak mahkemesinde sanık olarak yargılıyoruz.

Müslüman'ın Alevi'si-Sünni'si olmaz. Peygamberimiz zamanında Alevi-Sünni yoktu. İnsanlar çıkar, menfaat için kardeşi kardeşe böldürdü, vurdurdu ve ikilik soktular. Bunu kaldırmak için Aleviliği iyi öğretmek, iyi yaşamak lazım. İnsanlar şekil itibariyle farklı olabilir ama öz itibariyle aynıdır.

Alevilik de öz itibariyle aynıdır. Sonradan Aleviliği öğrenen insanlar Aleviliği farklı tanıyıp tanıtmaktadırlar. İnsanların dini inançları her kesimde kullanıldığı gibi Alevilerde de kullanılmıştır. Büyük şehirlere göçeli, siyaset dinin içine gireli din dinden çıktı. Bazı insanlar siyasetle bir yere gelmeye çalışmıştır. Hiç Pir'inin huzurunda durmamış, sadece dernek kurup, gelip Aleviliği savunan insanlar var.

Hayatımız siyasettir. Ama biz siyaseti Kerbela'da bıraktık. Ondan sonra hiçbir imam mevki makam için mücadele etmemiştir. İnsanların güzel yaşaması için mücadele etmişlerdir. Ama taht için birbirini öldüren insanların işine gelmemiştir. Dinde yalan olmaz gıybet olmaz; ama siyasette maalesef gıybet yalan v.s. her şey var. Bu da insanların arasına ikilik, nifak sokuyor.

Ben şunu diyorum: Töreler, gelenekler ibadet oldu, Kuran da rafa kalktı. Peygamberimiz tarafından değil de sonradan eklenen şeyler var. Alevi'sinde de Sünni'sinde de eski kalıntılar (Şamanizm) var. Kuran'da olmayan şeyler var maalesef. Kuran'da adam öldürme, gıybet yalan yok. Ama insanlar, Kuran'ı yanlış anlatanlar yüzünden, din yanlış anlatılıyor. Bu sebeple de insanlar arasında dinde olmayan örfler adetler töreler din diye ortaya konuluyor. "

Şahkulu Dergâhı Dedesi, Veli AKKOL: " Aleviler arasında çok farklılık bulamazsınız, zannetmem. Alevilikte bazen Sünnilikle asimile edilmiş bir Alevilik olabilir. Ama Aleviliğin çoğunluğu ortak konularda birliği sağlayabilirler.

Ama bakarsın Aleviyim diyen birisi çıkıp: "Ben camiye namaza giderim. Cemdeki ibadetle camii ibadetinin arasına girebilir." Bu tür tartışmalar olabilir. Farklı Aleviler olabilir, ama farklı Alevilik olmaz. Kişi olarak farklı Aleviler olabilir. Ferdi olarak farklı anlayışlar olabilir.

Alevilikte, kendi iç dünyasında her şeye tasavvuf açısından bakılır. Alevi dış dünyaya takılmıyor. İç dünyayı önemser, onu tanımaya önem verir. Bâtını taraflarını ön planda tutar. Bu adam nasıl, keyfiyeti tanrıya bakışı, dini, insanlık derecesi, sevgisi, barışı, iç güzelliği nasıl onu ölçmek lazım. "

Metin EYCAN Dede: "Alevilik tektir. "

Sivas Kangal Koca Leşker Ocağı Dedesi Rıza ÇETİNKAYA: "Yol birdir, sürek bin biridir. "

Kutlay ERDOĞAN (Araştırmacı-Yazar): "Aleviler, tarih boyunca kenarda eğitim-öğretimden uzakta kaldıklarından, dedelerin ocaklarına dayalı, Hacı Bektaş-ı Veli'nin ve Erdebil Tekkesi'nin rehberliği doğrultusunda gelişmiş. Ama bunlar coğrafi yönden dağ başlarında köylerde kalmışlar. Dedeler ancak babadan öğrendiklerini aktarmaya çalışmışlar. Bu işi iyi bilenler daha da renklendirmişler. İmam Cafer buyruğu doğrultusunda yürütülmeye çalışılmış. Ama coğrafi yönden ve eğitim yönünden eksiklikler olmuş. Mesela Dersimlinin tabiat şartlarına göre, coğrafi yönden durumunu düşünün. Bir de İstanbul'dakinin durumunu düşünün. Trakya'daki insanın yaşayışı, sosyal yapısıyla Erzincanlının veya Ağrılıının durumu bir değildir. Bu nedenlerle de bazı yorum farkları ortaya çıkmıştır. Bir de dedelerin inisiyatifindeki, baskı sebebiyle gizlilik içerisinde yürütülen eğitim faaliyetleri, birtakım farklılıklar ortaya çıkarmıştır. Baskı derken kötü nitelermeler, görülmeyen şeylerin görülmüş gibi söylenmesi sonucu önyargılar oluşturulmuş. Bu da bir baskı ortamı oluşturulmuş. Halk bu şekilde yanlış yönlendirilmiştir.

Aleviler, tarih boyunca büyük baskılar görmüşlerdir. Anadolu'nun değişik yerlerine sürgüne gönderilmişler, serpiştirilmişlerdir. Kıbrıs'a Balkanlara gönderilen sürgünler de bunların içerisinde. Bu sürgünler sonucunda, ekonomik nedenler, hükümetlerin yanlış politikaları bu insanları İstanbul, Ankara, İzmir gibi yerlerde toplamıştır. Bunlar artık seslerini yükseltebilmiş, cemevleri kurulmuş, herkes kendini anlatmaya başlamış, yasaklıktan kurtulmuş, korku gitmiştir. Laik yapı içerisinde cumhuriyetin özellikleri bu insanları daha iyi şekilde öne çıkarmıştır. Öne çıkardığı için de Sünni yapı içerisinde o eski görüşler yanlış olarak değerlendirilmiş ve bazı kimseler eski düşüncelerin hurafe olduğunu belirtmişlerdir.

Örneğin Nizamülmülk Siyasetname'sinde Türkmen beylerinin çocuklarını Fars kültürüne göre yetiştirerek, onları tekrar obalarının başına gönderip onların bir Fars gibi davranmalarını beklemiş; ancak Türkmenler böyle yapmamışlar. O yüzden de Anadolu'nun değişik yerlerine sürgün edilip serpiştirilmişleridir. Zorunlu göçe maruz bırakılmışlardır. Mesela Kayı Boyu'nu yeni fethedilen değişik yerlere yerleştirmişler, serpiştirilmiştir. Bu sebeple yorum farkları ortaya çıkmıştır. "

Kanber ÖZCİVAN (Araştırmacı-Yazar, Eğitimi): "Farklılık ufak ayrıntılarda vardır. Ancak; son günlerde televizyonlarda gösterilen bazı cem törenlerinde Alevilerin genel anlayışıyla uyuşmayan elini dizine vurma ve kaş üzerinden başörtüsü bağlama gibi uygulamalar gösterilmektedir. Aleviler belki parmaklarıyla ritim tutar ama Aczmençiler gibi diz dövme yoktur. Alevilerde başını örtenler kaş üzerinden bağlamazlar.

Farklı yörelerde cem sırasındaki bağlamanın yer alma yoğunluğu, her yörede aynı değildir. Ancak; müfredatta ders kitaplarında bu ayrıntılar zaten yer almamalıdır, gerek de yoktur. Ancak genel anlamda Alevilik aynıdır. Ayrı yörelerin ayrı semahlarının yer almasına gerek yoktur. "

Mehmet YAMAN (Dede, İlahiyatçı, Emekli Din Kültürü A.B. Öğretmeni): "Hep söylerler farklı Alevilikler vardır diye; ama Anadolu Aleviliği bir tanedir. Hep tutturmuşuz Alevilik türlü türlüdür. Aynı Sünniler de öyledir. Sünnilerin de çok farklı görüşleri vardır. Ama Sünnilik de birdir Alevilik de birdir. İnanç da birdir ritüel de birdir. Ama kendi aralarında yorum farkları vardır; Sünnilikte abdesti bozan, bozmayan şeyler vardır. Alevilikte de semah yapılırken şu tür yapılır: Kırklar semahı vardır, öbürü turnalar semahını yapar, öbürü Trakya-Edirne semahı yapar. Bunlar farklılıklar değildir. Aleviler farklı olur mu? Aleviler Allah Muhammed Ali diyorlar, Kurana bağlıdır, Rabbim Allah, Peygamberim Hazreti Muhammed Aleyhisselam, rehberim de Ali'dir diyorlar. İnanç temeli hiç değişmez. Türlü türlü Alevilik var demek çok yanlıştır.

Yorumlarda, bazı ritüel çeşitlerinde farklılıklar vardır. Semahı örnek verdim. Semahta şu şekilde yapılır, bu şekilde yapılmaz anlamında farklılıklar vardır. Kars, Iğdır, Ordu, Erzincan, Malatya, Edirne ve Balkanlardaki semah çeşitleri hep farklı farklıdır. Örneğin; semahta kaç kişinin bulunacağı konusu farklı farklıdır: 12 kişi 3 kişi 4 kişi olmalıdır gibi. Bu oradaki dedelerin yorumuna göre farklılık gösterir. Ama asıl değişmez, Alevilik de türlü türlü değildir. Aynen Sünniliğin de farklı farklı olmadığı gibi.

Alevilikteki ritüel farklılıkları zenginliktir. Namaz bir çeşittir. Müfit Yüksel eski Alevilikle ilgili mikrofilmlerden araştırarak 147 çeşit semah olduğu sonucuna ulaşmıştı ve bunu benimle de paylaşmıştı. Bu bir zenginlik, güzel bir çeşitliliştir. "

Ali BALKIZ A. B. F. Başkanı: "Alın size bir problem. Aleviliğin farklı yorumları vardır. Bu Alevilerin kabahati değildir. Bu Türkiye de yaşanan, köyden kente yaşanan göç sonrasında ortaya çıkan bir arayışın ürünüdür. Aleviler bundan elli yıl öncesine

kadar köylerinde yaşarken “Alevilik nedir?” diye bir soru sormuyorlardı kendilerine. Sadece Aleviliklerini yaşıyorlardı ve karşı Sünni köydeki komşularıyla aralarındaki farkın ayırtındaydılar. Doğrusu devletin ya da karşı Sünni komşunun bir müdahalesi de yok idi, o bilinen kimi karalamaları yok sayarsak. Ancak kente geldiklerinde asimilasyona uygun bir ortamda yaşamaları; kendi köklerinden, dedelerinden, ocaklarından, pirlereinden, mürşitlerinden, geleneklerinden, cemlerinden, sazlarından sözlerinden, doğalarından, dualarından, musahiplerinden kopmuş olmaları karşısında bir taraftan kendilerini koruma amaçlı “biz kimiz?” diye sormaya başladılar, bir taraftan da onlara ”siz kimsiniz?” diye empoze edildi. Tabii çok farklı yorumlar çıktı: Kimine göre “İslam’ın özüdür”, kimine göre “Anadolu’daki yorumudur”, kimine göre “İslamiyet’ten de etkilenmiş olmakla birlikte falan falan inançlardan da etkilenmiş olan Anadolu’nun bağrından kopmuş yeni bir yorum, sentez, yol, felsefe, doğayı ve toplumu yeniden anlama, kavrama biçimidir” şeklinde tarif edenler de var.

Bu tartışmayı akademisyenler, üniversiteler, bilim adamları, sosyologlar, antropologlar, dedeler yapmalıdır. Ama bu tartışmayı devlet yapmamalıdır, Alevi kurumlar da yapmamalıdır. Çünkü devlet de, alevi kurumlardan biri de bu tezlerden birini savunursa onu empoze etmeye çalışıyor demektir. Devlete böyle bir görev hiç düşmez. Kim kendini nasıl ifade ediyorsa öyle kabullenmek durumundadır. Bu Alevi kurumları için de geçerlidir. Bir Alevi kurumu federasyonumuz bütün Alevileri kucaklamak gibi bir erek taşır bir amaç taşır. Bunlardan eğer varsa kendisine ait bir anlayış ki olamamalıdır, diyelim ki var. O zaman diğer anlayışlara mensup canları ifade edemeyecek kapsayamayacak, kucaklayamayacaktır.

Hangi yorumuna yer verileceği söz konusu olduğunda illa da bu olacaksa belki bir orta yol bulunabilir. Ya da farklı anlayışların olduğu, bunların hangisinin doğru olduğu tartışması çocuğa, öğrenciye bırakılabilir. ”

Ehl-İ Beyt Vakfı Başkanı Fermani ALTUN: "Yani Alevilerin inancında fazla bir farklılık yoktur. Ama tabii aleviler 85 yıldan beri ilmi zeminden koştukları için büyük bir bilgisizliğe itilmişleridir. Altmışlardan sonra da ideolojiler tüm dünyaya hâkim olduğu gibi sağ-sol ideolojileri, kavramları Türkiye’ye de sirayet etmiştir. Sol ideoloji insan haklarını, Pir Sultan Abdal, Hac-ı Bektaş gibi tarihi değerleri öne koyduğu için Alevi toplumu kendisini yorumlamaktan dahi çekindiği için, bu ideolojiye sarılmış, bir ümit, bir ışık görmüştür. Ve maalesef daha çok bu ideolojiye kapılmışlardır. Ve bunlar

da hiçbir şey vermemişler ve Alevilik büyük bir bilgisizliğe itilmiştir. Bu ideolojiler dünyada kalktığı gibi Türkiye’de de kalkınca bundan sonra inanç kimliği arayışı başlamıştır.

Tabi 10-15 sene önce bilgisizlikten kaynaklanan bir sorunla karşı karşıya kaldığımızı görüyoruz. Kimisi inançla kültürü karıştırmıştır, kimisi inançla ideolojiyi, kimisi inançla geleneği karıştırmıştır. Evet; bunlar(yani, inanç, kültür, gelenek) birbiri içinde var ama ideoloji yoktur. İnançların kutsal kitabı, peygamberi vardır. Onun altyapısı vardır. Peygamberimiz bir hadisinde:” Her şeyin bir temeli vardır. İslam’ın temeli Kuran-ı Kerim ve Ehl-i Beyt’imdir, Ehl-i Beyt’ime sarılın.” diyor. Aleviler cemlerinde Allah-Muhammed-Ali üçlüsünü öne koyuyor. Yine dört kapı kırk makamda insanı insan yapan değerlerin hepsi kültürel boyutuyla, sevgi boyutuyla hak hukuk ortaya konuyor. Her bir makamın on tane kolu var ve kırkı tamamlıyor. Bu da inanç kimliğini ortaya koyuyor.

Aleviliği başka yönlere çekmek, başka yönlere sapmak, Alevilik için İslam dışıdır demek yanlıştır. Alevilik bizim dediğimiz gibi İslam’ın özüdür. Çünkü İslam’ı tüm dünyaya yayanlar seyyidler, on iki imam ve evlatlarıdır. Biz de aynı o soydanız. Öyleyse Aleviliği nasıl İslam dışında görebilirsiniz? Aynı Allaha, aynı peygambere, aynı Kuran-ı Kerim’e ve Hz. Resulullah’ın emanet ettiği Ehl-i Beyt’ine inanıyorsunuz. Allah’a ibadet edip ona şükranlarınızı arz ediyorsunuz. Alevilik İslam’ın özüdür. Ve İslam’ın medeniyet boyutuyla, tasavvufi boyutuyla, muhabbet boyutlarıyla doğru şekilde anlayan, ideolojileşmeyi, siyasallaşmayı reddeden, medeniyet değerlerine karşı olan şeyleri, dayatmaları reddeden bir anlayıştır. Sevginin, muhabbetin, eşitliğin kardeşliğin hâkim olduğu bir anlayışı kabul eder. Ama tabi seksen beş yıl ilmi zeminden kopan bir inancın inanç kimliğini yeniden yakalamaya çalışırken bazı sapsmalar olacak. Ama doğrusu, bizim Ehl-i Beyt olarak ortaya koyduğumuz inanç kimliğimizdir. Bu inanç kimliğine bugün herkes sahip çıkıyor. Bugün tüm Türkiye’de bütün Sünni kardeşlerimiz “Alevilik Fermani Altun’un söylediği gibiyse hepimiz Aleviyiz” diyorlar. Gittiğimiz bütün yerlerde büyük bir coşkuyla karşılanılmaktayız. Daha geçtiğimiz günlerde Hz. Ali’nin velayet makamına geçirilmesinin 377. Yıldönümünde Sünni âlimler de dâhil herkes buradaydı. Yolumuz Hz. Ali’nin çizdiği yoldur. Demek ki bizim yaktığımız bu İslam’ın temel değerlerindeki Ehl-i Beyt meşalesi, İslam âleminin ortak ana çatısı olarak bir kucaklaşmayı sağlamıştır. Mezhep; Peygamberimizin mezhebi var

mıdır? Bugün mezheplerin ismiyle anıldığı İmam-ı Azam, İmam-ı Malik, Ebu Hanife İmam-ı Şafii gibi âlimler yorum yapmışlar, din hizmetleri yapmışlardır. İslam'a hizmet etmişler, bunlar İslam'ı bölmemişlerdir. 15. Yüzyıla kadar da mezhep faktörü Müslümanlar içinde pek itibar görmemiştir.

15. Yüzyıldan sonra Yavuz Sultan Selim'in Mekke-Medine'den dini otoriteyi alıp saltanata dönüştürmesi ve kendisini halife ilan etmesi ve Osmanlıyı da din devleti yapması ve Arap ulemalarının ayrımları, sapmaları bu ayrımı ortaya çıkarmıştır. 15. Yüzyıla kadar Alevilik, Sünnilik, mezhep faktörü pek yoktur. Alevi İslamlaşırken ne Alevi olarak ne Sünni olarak İslamlaştı Alevilik Ehl-i Beyt olgusuyla İslamlaştı. Horasan erenleri geldi ve herkes Ehl-i Beyt'ti. İmam-ı Azam da Ehl-i Beyt yolunda canını vermişti. İmam-ı Şafii de Ehl-i Beyt yolundaydı. Yani Yezid'in yanında yer alan insanlar olmamışlardır. Ona karşı, onun devamı olan saltanata karşı mücadele etmiş insanlardır.

O zaman ortak değerler aynı, inançlar, tarih aynı. Öyleyse bu ayrımı kim koymuş. Bunu çok iyi bilmek lazım. Bunu bile insanlar zaten bunlara itibar etmiyor. Çünkü İslam dini akıl, mantık, bilim dinidir. Hurafeye, varsayıma asla yer yoktur. Zulme, saltanata, cehalete yer yoktur. Onun için Alevilik İslam'ın özüdür. Kuran ve Ehl-i Beyt'in doğru bir şekilde yorumlamasını, mücadelesini tarihler boyunca sürdürerek gelmişlerdir.

İslam dini bir devrim, bir medeniyet dinidir. Zulmü yok etmiş, cahiliye dönemini yıkmıştır. Bugün cahiliye döneminin aynısını yaşayan Arap yarımadasındaki birçok ülke aynı o cahiliye dönemini yaşamaktadır ve asla onlar Müslüman olmazlar. Kadın düşmanı, medeniyet düşmanı, kültür, sanat, farklılık düşmanı. Saltanat, zulüm, var mı böyle bir din? Milyonlarca insan birbirini boğazlıyor. İslam coğrafyasında son yirmi yılda on milyona yakın insan iç-dış savaşlar sonucu kendi içinde birbirini boğazlamışlardır. Böyle bir din var mı? Günah. Aleviliğin özü aynıdır. Alevilik, Ehl-i Beyt ve Kuran eksenslidir. "

Hakkı SAYGI Baba (Bektaşî Babası): "Farklı yorumlar var. Farklı yorumlar derken mesela; Alevi-Bektaşî sürekliliği öteden beri dışlanmış bir topluluktur. Bu topluluklar merkezi yerlerden uzaklaşmışlardır. Mesela Yavuz, mukaddes emanetleri alıp gelirken, Mısır'daki Vahhabi mollalarını da getirmiştir. Bunları Topkapı Sarayına ve diğer yerlere getirmişlerdir. Bu kişiler, Hanefi mezhebini Vahhabi inancına uygun bir şekilde öne çıkarmışlardır. Aleviler bunları kabul etmedikleri için horlanmışlardır, sürgüne

gönderilmişlerdir. II. Mahmut'un, 1826 yılında Yeniçeri ocağını kaldırmak üzereyken önce Alevi-Bektaşî ,daha çok Bektaşî, her Yeniçeri ortasının başında bir Bektaşî babası vardı. Gülbenklerle oturuyorlar gülbenklerle kalkıyorlar. Ondan sonra Bektaşîliği bir yok etme durumu oldu. Ondan sonra Yeniçerileri ele aldı. İşte o katliamlarda, o kırıklarda elde olan kitaplar yakılmış, yıkılmış ve dedeler sürgüne gönderilmişler ve kırsal bölgede yaşamaya zorlanmışlardır. İşte ondan dolayı sizin ne yaptığınızı ben bilmiyorum, benim ne yaptığınızı siz bilmiyorsunuz gizlilik başlamış. Çocuklarına gösterememişler, söyleyememişler yani gizli gizli yapmışlar. Bir köy düşünün; üç mahallesi var, üç tane baba var ve bu mahallenin babasının ne yaptığını siz bilmiyorsunuz, ben bilmiyorum. Benim ne yaptığınızı diğeri bilmiyor. Böylece ortaya farklı uygulamalar çıkmış. 'Yol bir süre bin bir' demişler, ama belki bunun güzel tarafları da vardır.

Farklılıklar vardır. Mesela Alevilerin içinde "Alevilik İslam dışıdır" veyahut da "Alevilik İslam'dan önce de vardı" diyenler var. Şimdi ben Aleviliği şöyle tarif ediyorum: dini İslam, kitabı Kuran, Allah'a kul, Hz. Muhammed'e ümmet, Hz. Ali'ye taraftar, Kuran'ı ve İslam'ı Hz. Ali ve Ehl-i Beyt gibi anlayıp yorumlayan bir kimseye biz Alevi-Bektaşî diyoruz. Bektaşîlik de Hacı Bektaş-ı Veli'nin getirmiş olduğu süreği de kabul eden kimsedir. Şimdi bir insan dini İslam, kitabı Kuran, Allah'a kul, Hz. Muhammed'e ümmet, Hz. Ali'ye taraftarsa, bu kişiye Hz. Ali taraftarı anlamına gelen Alevi denir.

Yani Türkler İslamiyet'i kabul ettikleri zaman daha önce mesela İranlılar 'Şia' demişlerdir. 'Şia' da taraftar demektir. Taraftar; Ali'ye ve Ehl-i Beyt'e taraftar. Türkler bunu kabul etmeye başladıkları zaman 'Şia' sözünü kullanmamışlar 'Alevi' sözünü kullanmışlar. Şimdi bir kimse çıkıp da 'Alevilik İslam'dan önce de vardı' yahut da 'Alevilik İslam'ın dışındadır' derse o zaman durup da bunu yargılamak ve sorgulamak lazım. Şimdi örneğin birisinin: Mustafa Kemal de Atatürkçüydü, Atatürk'ten önce de Atatürkçülük vardı dediğini düşünelim. E ben Atatürkçüyüm. Neden dolayı? Atatürk'ün getirmiş olduğu inkılâpları, uygulamaları, laikliği kabul ediyorum. Belki o düşünce daha önce de vardı. Vardı ama o düşünceleri o yaratmadı. O düşünceler önce de vardı ama onu uygulamaya koyan kimdi? Mustafa Kemal'di, Atatürk'tü. Ben Atatürkçüyüm. Hz. Ali'nin ortaya koyduğu bizim bu felsefemiz daha önce de olabilir ama bunları açığa çıkaran ön plana çıkaran, uygulayan kim ve biz bunları kimden örnek aldık? Ali'yi

gördük biz. O zaman Ali'ye taraftarız. Ondan önce de vardı diyemeyiz veyahut da biz kelime-i şهادet getiriyorsak, eğer Allah'ın birliğine inanıyorsak eğer Kuran'a inanıyorsak Müslüman'ız. Yani bunun dışında düşünemeyiz. Hâşâ düşünenler için bunu diyorum ben.

Ama Alevilik'in özünde farklılık yoktur. Yani özde Allah, Muhammed, Ali anlayışı vardır. Bu bir düşüncedir, felsefedir. Yani sevgidir. Ali sevgisidir, Peygamber sevgisidir, Ehl-i Beyt sevgisidir. Yani oraya giren kimse bu sevgi ile girer.

DKAB dersinde Alevliğe yer verilmesi durumunda da ayrıntılara girilmez. Bizim inancımız dört kapı kırk makam üzerinedir: Şeriat, Tarikat, Marifet, Sırr-ı hakikat. Şimdi her birinin on makamı vardır. Bunların üzerine oturmuştur. Üç sünnet, yedi farz; bunlar Alevilerin temel anayasası gibidir. Bunların içindedir ama diyelim ki Trakya'nın herhangi bir köyünde bir oba mesela; okur-yazar bile değil, birilerinden ezberlemiştir, bir şeyler öğrenmiştir. En iyi yapan odur, orda o ne gördüyse, kendinden önce ne duyduysa o onları yapıyor. Şimdi biz Alevi-İslam din hizmetleri olarak gerçi şu anda kurum halinde değil ama biz onun hazırlıklarını yapıyoruz. Bugünkü diyanetin teşkilat şeması şimdi bunu kendimize uygulamaya çalışıyoruz. Yarın bir Alevi açılımı olur da bize "gelin oturalım" denirse hazır yani. Buranın Alevi-İslam din hizmetleri, bir bakana bağlı, diyanetin paralelinde ama sadece Alevilerin inanç boyutunu ele alacak bir yapı olacak. Onun için farklılıklar var şu anda. Uygulama farklılıkları var. Şimdi mesela namaz Edirne'de nasıl kılınırsa Kars'ta da aynı şekilde kılınır, şimdi biz oraya getirmeye çalışıyoruz."

Kazım GENÇ (Avukat, Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Eski Başkanı): "Bir kültürel bilgi verilecekse hepense yer verilmek zorundadır. Bu objektifliğin gereğidir. Birine yer verirsiniz diğerlerini dışlamış, ötekileştirmiş ve inkâr etmiş olursunuz. Zaten Türkiye'de durumun bu şekilde olmasından dolayı; bu derste diğer anlayışlara saygılı davranılmadığı ve bu ders zorunlu tutulduğu için biz DKAB dersine karşı çıkıyoruz. Hepsine eşit davranıp farklı farklı ortaya koyduğunda ve zorunluluk kaldırıldığında bu sorun kısmen çözülmüş olur. Laiklik ilkesi baki kalmak koşuluyla.

Evet, Alevilikte farklı farklı yorumlar vardır. Neden vardır? Aleviliğin tarihsel sürecine iyi bakmak lazım. Biz, Aleviliği Anadolu'nun yasaklı inancı ve kültürü olarak görürüz. Çünkü Şah İsmail döneminde, Yavuz Selim döneminde, şeyhülislamların fetvalarıyla kırk bin Alevi kaybedilmiştir. Şeyhülislam fetvalarında "Bir alevi öldürenin yeri

cennettir.” söylemleriyle cumhuriyete kadar katledilmişlerdir. O yüzden aleviler kendilerini saklamışlar, Aleviliklerini gizlemişler ve kırsal kesimde, dar çevrelerinde yaşamaya çalışmışlardır. İletişim, ulaşım imkânlarının gelişmiş olmaması nedeniyle de zaman içinde örneğin Tunceli’de kalan Alevilerle Balıkesir’de yaşayan Aleviler kendi içlerinde değişikliğe uğramışlardır. Niye? Bir yazılı kaynakları da yoktu, hepsi yok edilmişti. Aleviliğin en önemli özelliği, sözel yolla bugüne taşınmış olmasıdır. Dedelerimizin sözel yolla taşınmasıyla Alevilik günümüze ulaşmıştır. Sözel gelenekte ne kadar yaşanırsa yaşansın, eli, yüz, iki yüz yıllık veya bin yıllık süre içerisinde elbette değişikliğe uğrar. Aleviliğin farklı yorumlarının en temel gerekçelerinden biri budur. Bir diğeri: tabi Osmanlı ve Cumhuriyette yıllarca baskı yapılmıştır. Birinci meclis hariç, birinci meclis hariç diyorum çünkü; birinci mecliste meclis başkanı Mustafa Kemal Atatürk’tür. Başkan vekili Cemalettin Çelebidir. Böyle bir birleşim de birinci mecliste vardır ama bundan sonra bunların hepsi yok sayılmıştır. Tek dil, tek din ve tek ırka bürünmüştür. Ondan sonra meclise Alevi kimliğin etkisi olmamıştır. Buna rağmen Osmanlı dönemindeki ‘alevi katleden cennete girer’ fetvalarından sonra göreceli de olsa bir demokrasinin gelmiş olması, Alevilerin Osmanlı dönemindeki kadar yoğun baskıdan biraz sıyrılmış olmaları nedeniyle biraz daha rahattırlar. Ve bu nedenle cumhuriyete sahip çıkarlar. Ama cumhuriyet döneminde de Aleviler kitlesel olarak katledilmişlerdir. Sivas, Maraş, Çorum’da yaşanan olaylar son yirmi-otuz yılda yaşanan katliamlardır. İşte hem Osmanlı döneminde hem cumhuriyet döneminde yaşanan bu baskılar Alevileri ‘biz de Müslüman’ız’ noktasında bir asimilasyon politikasına yöneltmiştir. 1924’te veya 1927’de yapılan ilk nüfus sayımında nüfus on üç buçuk milyondur. ‘Alevi misiniz?’ Sorusuna ‘evet’ cevabı verenlerin cevabı dört buçuk milyondur. % 35’tir. Şimdi %20 - 25’i bulursan başına koy. Asimilasyon politikalarının ortaya çıkardığı bir sonuçtur bu. Bunlar da farklı Alevilik yorumlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ama şu da bir gerçektir. Biz Aleviliği 1993 Madımak olayından sonra yükselen bir ivmeyle, her yerde konuşuyoruz. Eskiden insanlar aleviyim demeye korkuyorken, şimdi televizyonlarda gazetelerde alevi olduklarını haykırıyorlar. Alevilik konuşulup tartışılıyor. Beş yüz altı yüz yıllık bir asimilasyon, sindirme politikalarından sonra bunların 3-5 yılda ya da 20-30 yılda ortaklaşabilmesini beklemek toplumsal yaşama uygun değildir. Zaman içinde elbette ortaklaşacaklardır ve bunu zaman çözecektir.

Ve eğer programda Aleviliğe yer verilecekse, her yoruma yer verilmelidir. Devletin görevi kültür ve eğitim vermektir. Verilecek olan kültür dersinde Alevilikle ilgili sadece kültürel bilgi verilmelidir. Konular hakkında ayrıntılı bilgi edinmek isteyen gidip araştırır."

Görüşlerine başvurduğumuz Aleviler genel anlamda Aleviler arasında büyük bir farklılık olmadığını söylemektedirler. Bir kısmı ise Alevilikte farklı yorumların söz konusu olduğunu belirtmektedirler. Aleviliğin farklı yorumlarının olmadığını savunanlar da ayrıntılarda bazı farklılıkların söz konusu olduğunu söylemektedirler. Hem Alevilikte farklı yorumların olduğunu söyleyenler, hem de Alevilikte farklı yorumların bulunmadığı görüşünü savunanlar küçük veya büyük yorum farklarının Aleviliğin tarihte yaşadığı içe kapanma döneminin ve ilmi zeminden kopmanın getirdiği sürecin sonucu olduğunu söylemektedirler.

Alevilik anlatılırken hangi yorumuna yer verilmesi gerektiği konusunda ise; Alevilerin büyük çoğunluğu Aleviliğin esaslarının aynı olması sebebiyle problem yaşanmayacağını iddia ederken, Kazım Genç devletin DKAB derslerinde Aleviliğe yer vermesi durumunda tüm Alevi anlayışlara ayrı ayrı yer vermesi gerektiğini belirtip bunun da çok zor olduğunu savunmaktadır.

3.1.4. İsteğe Bağlı Din Eğitimi

- *Din kültürü ve ahlak bilgisi dersine ilaveten isteğe bağlı din eğitimi verilmesi hakkında ne düşünüyorsunuz? (Din eğitiminden kasıt; ayrı bir Alevilik eğitimi dersi, Hıristiyanlık din eğitimi dersi v.b. farklı din ve yorumlara yönelik eğitim dersleridir.)*

3.1.4.1. İsteğe Bağlı Din Eğitimi Verilebilir

Cem Vakfı-Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığı: Kontrol altında bu eğitim verilirse, çocuklarımızın bilgi kirliliğinden, yanlış anlatım ve şartlandırılmadan korunma şansı olacaktır. Çünkü küçücük çocukların beyni bodrum altlarında yıkıyor ve kullanılıyorlar. Geleceğimiz açısından çocukları din yobazlarının elinden korumak gerektiği inancı içerisindeyiz. Onlara doğru ve tarafsız bilgilerle hakikati anlatarak bu işi başarabiliriz. Çocuklarımıza sevgiyi, birlikte yaşamayı, paylaşmayı, hiç kimseyi

inancıyla veya kimliğiyle ayırmamayı devlet üstlenmelidir. Atatürk ilkelerinin ve laikliğin bu barışık yaşama zemin olduğunu mutlaka işlemeliyiz.

İsmail KAPLAN, Avrupa Alevi Birliği Federasyonu Eğitim Sorumlusu: Eğer din kültürü ve ahlak bilgisi dersi gerçekten bir “Ahlak Bilgisi” Ya da “Etik” dersi olarak değiştirilirse; o zaman “Din Eğitimi” altında Alevilik, Sünnilik (Ya da İslam) birbirinden bağımsız ancak birbiri ile iletişim içinde olan “din dersleri” organize edilebilir.

Karacaahmet Kültürünü Yaşatma Ve Tanıtma Derneği(Cemal ŞENER): Din kültürü denen derslerin bu haliyle verilmesi hatalıdır. Alevileri asimilasyona yöneliktir. İlave edilecek Alevilik derslerini Alevi kökenli eğiticiler hazırlamalı ve onlar vermelidir.

Ali YAMAN (Akademisyen-Yazar): Zorunlu olmaması kaydıyla konulabilir. İsteyen inancını öğrensin. Bu inanç öğretilirken diğer mezhep ve dinlere karşı hoşgörüsüzlük aşılmasın yeter.

Garip Dede Türbesi Cemevi Dedesi Hüseyin DOĞAN: Hangi inanç veya mezhebe yönelik verilecekse o anlayışın din adamları tarafından verilmeli ve bunu anlatacak kişiler de bu işin ehli olmalıdır. Sünni nasıl ki önce öğretip sonra nasıl namaz kılacağını öğretiyorsa, Alevinin de nasıl ikrar veriyorsa o ikrarın nasıl tutulması gerektiğini de öğretmesi gerekir. Ama bunu Sünni birisinin vermesi doğru değil hatta tehlikeli olur. Aleviliğin kayıtları maalesef yok olmuştur. Alevilik, alevi dedeleri vasıtasıyla günümüze kadar geldi. Ufak farklılıklar olmakla beraber büyük değişiklikler olmadı. Olması büyük zorunluluk değil, çok büyük ihtiyaç değil; ama verilecekse de dedeler tarafından verilmesi gerekir. Çünkü pazar günleri cemevlerinde çocuklarımıza dini bilgiler verilmektedir.

Sivas Kangal Koca Leşker Ocağı Dedesi Rıza ÇETİNKAYA: Seçmeli olarak verilecek bir Alevilik dersinde; ‘Dört Kapı Kırk Makam’’, musahiplik erkânı yol erkânı ve bunun içerisinde Alevilik Nikâh erkânı, Yol düşkünlüğü erkânı gibi dört kapı kırk makam içerisinde olan erkânlardır. Bu erkânları bilinçli alevi bilim adamlarının nezareti altında verilmelidir.

Alevilik ibadetlerini ve dualarını öz Türkçe olarak yapar. Arap felsefesini reddeder. Yani Arapça vermez. Çünkü Allah Teala her insanın dilinden anladığı gibi Türkçe de anlar. Anadolu, Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli’nin gelmesinden ve Türklüğü yaymasından bu yana Türkleşmiştir ve ibadetlerine Türkçe yer verir. Bu şekilde dedeler tarafından

verilmesi faydalı olur. Bu dört kapı kırk makam içerisinde çok güzel şeyler yatar. Her birinde onar makam bulunan bu kapıları açtığınızda daha çok şey ortaya çıkar. Bu inançlar sanki ilkokuldan üniversiteye çıkmak gibi kemâlâta ulaşmak için birer basamaktır, yükselmedir. Alevilik inançta aşama yapmaktır. İnsanın kendi kemâlât makamına ulaşip hakla bütünleşmesini amaçlar. Aleviliğin içinde bir zahiri bir Bâtını inanç vardır. Alevilik daha çok Bâtını inancın içinde kendini bulmaya çalışır. Zahiriye çok önem vermez. Alevilik zahiriye, görünenlere çok önem vermez. Mesela biz Allah'ı görüyor muyuz? Bunlar görünmeyendir. Ama hem zahiri hem bätını insanda mevcuttur. Alevilik insanı da en üst mertebeye koyar. Dört kapı kırk makam kemalata erişmek için en önemli yoldur. Arınma, süzülme tüm nefsi şeylerden arınmayı sağlar. Bunlar verildiğinde Hacı Bektaş-ı Veli'nin "eline beline diline sahip olmak" amacına ulaşılır. Dört kapı kırk makam verildiğinde bahsedilen makama ulaşılır.

Tabi Alevilikte bunlar derslerde ağır gelir. Evvela Alevilik nedir, Alevi kimdir? Önce bu soruya cevap verilmelidir. Allaha kul, peygamberimize ümmet, kitabım kuran, dinim İslam, peygamberim Muhammed, iman etmiş Hak demiş Hak Lailahe İllallah Muhammed ün Rasulüllah Aliyyün Veliyullah demiş insan Alevidir.

Ehl-i Beyt Vakfı Başkanı Feri ALTUN: İnsanlara gönüllü olarak verilsin ama; genel bir ders kitabı olarak konmalıdır. Yani, Hıristiyanlık, İslamiyet, Budizm, Hinduizm ve diğer dinler, bunlarla ilgili bilgiler ve bunlar arasındaki farklar konulmalı. Bir medeniyet dersi, bir din kültürü dersi olmalı. Bu din kültürü dersinde de bütün farklar okutulsun. Ama Türkiye'de şimdi uygulanan DKAB dersleri insanlara bir dini ve ibadeti mecbur öğretmektedir. İlim olarak öğretmiyor. Alevilik de Bektaşılık de, ilim olarak öğretilmelidir. Sünniliğin, Şafileğın ne olduğu verilmelidir. İslam'ın içinde yüze yakın mezhepler hatta tarikatlar var. İnsanlar her şeyi öğrensin. Genel bir bilgi olarak öğretilsin. Ama her şey konsun. Bilim budur.

3.1.4.2. İsteğe Bağlı Din Eğitimi Verilmemelidir

Hollanda Alevi Birlikleri Federasyonu: "Ders illa da verilecekse zaten sadece dinler tarihi eğitimi olmalıdır. Yani tarafsız olarak dinler tarihi verilebilir. Ayrı ayrı Alevilik, Sünnilik, Hıristiyanlık v.s. olmamalıdır."

İsveç Alevi Kültür Merkezi: "Başımızda zorunlu din dersleri gibi bir problem var. Bu uygulama sorunu ikiye katlamak anlamına gelecektir. Böyle bir uygulamayı çağdaş, demokratik ve laik bir devlete yakıştıramıyorum. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi

yetmemiş olmalı ki, uygulama ile ders saatini arttırmaya çalışıyorlar. Din dersi hocalarının Alevi öğrencilere ve Aleviliğe karşı olumsuz tavırları gazete sayfalarından eksik olmuyor. Bence devletin önce toplumdaki Alevilere ve diğer inanç mensuplarına karşı toplumdaki ön yargıyı yok edecek şeyler yapması gerekir."

Rıza ZELYUT(Gazeteci-Yazar): "İsteğe bağlı olarak ayrıca özel din eğitimi verilmesi eğitimin laçkalaşmasına yol açar. Din eğitiminin bu kadar öne çıkartılması, eğitimin laik yapısına da ters düşer. Türkiye’de akılcı eğitime karşı zaten sivil görüntülü örgütlerin yürüttüğü bir kampanya vardır. Darwin teorisine karşı başlatılan ve çapı giderek büyüyen, bilimsel eğitimi zedeleyen bu çizgiyi eğitimin önüne geçirmek; Türkiye için yıpratıcı sonuçlar doğurur. Bu nedenle; okullarda ayrıca din eğitimi yanlış olur. Zaten ne yapılırsa yapılsın, kitlelerin yakasına yapışan tarikatçı kesim bu işi el altından yürütmektedir. Okulları medreseye çevirecek açılımlar hayırlı olmayacaktır."

Mehmet YAMAN (Dede, İlahiyatçı, Emekli Din Kültürü A.B. Öğretmeni):" Okullarda, her din dersi hocasının yaptırmadığı, sıraların üzerine çıkararak namaz kıldırılması uygulamaları var. Aslında bunlar çocuklar camiye giderken veya annesi babası tarafından verilmelidir. Okulda eğitim olmaz, öğretimin dışında olmaz. Eğitimin de okul dışında kendi anne-babaları verir ve bu özel olarak öğretilmelidir.

Ama aleviler için de Sünniler gibi bir dini bilgi almak istenirse üniversitelerimizin bir fakültesinde bir Alevilik-Alevi İlahiyatı bölümü açılıp orada hem eğitim- hem öğretim yapılabilir. Yoksa dedeler, zâkirler nasıl yetişir. Bunlar için de bir bölüm açılmalıdır."

Ali BALKIZ A. B. F. Başkanı: "Din eğitimi devlet vermemelidir. Bu onun görevi değil, laikliğe de aykırıdır. Biz öğretiminde sakıncalar görürken, eğitiminde daha çok sakıncalar olacağını varsayıyoruz ve bunu sakıncalı buluyoruz."

Hakkı SAYGI Baba (Bektaşî Babası):" Böyle bir dersin uygulanabilirliğini düşünmek lazım. Ben istiyorum ki; Sünni genç Alevilik inancı konusunda bilgi sahibi olsun, Alevi genci de Sünni inancı konusunda bilgi sahibi olsun. Mesela; bugün Anadolu halkına baktığımız zaman kökeninde Alevi-İslam düşüncesi vardır. Ama zaman içerisinde pek çok zorlamalar, fetvalar bunu değiştirmiştir. Yani Alevileri, halkı devamlı asimle etme durumu olmuştur. Mesela benim bir komşum var. Giresun’un Şebinkarahisar mı o taraftan bir yerden. İşte bildiğimiz Sünni inancına mensup. Aynı sitede oturuyoruz. Geçenlerde oturup konuşurken ben Çepni’yim dedi. Çepni boyundanız dedi. Dedim ki ‘‘O zaman sen Alevi’sin.’’ ‘‘Yok değilim’’ dedi. Giresun’da, Balıkesir’in köylerinde,

Gaziantep'te Çepnilerle ilgili ben alan çalışması yaptım; Çepnilerin hepsi Alevidir. "Ben babamdan da duymadım, dedemden de duymadım. Belki ondan öncekilerde vardır" dedi. Mesela; geçen yine bir başka dostum Sünni tabii yine komşumuz. Babam dedi, şöyle söylerdi: 'Seyit, Peygamber soyundan gelmeyen bir imamın arkasında ben namaz kılmam' derdi, dedi. Şimdi bizim halkımız da Peygamber soyundan gelmeyen, gerçek dede olmayan bir imamın arkasında biz namaz kılmayız. Camiye onun için gitmezler.' Ben de 'Aa o zaman senin baban Alevi, siz Alevisiniz.' Dedim. Gülüyor ve 'ben Alevileri devamlı seviyorum, izliyorum ama biz kendimizi Sünni olarak görüyoruz.' Bunları örnek olarak söylüyorum. Demek ki bu şekilde çok var. Mesela Osmanlı'nın kuruluşu Türkmenlerledir. Bu ta Yıldırım Beyazıt'a kadar devam eder. Mesela Yıldırım Beyazıt, Balım Sultan'a 'İkrar vermiştir'. Hepsi yola girmiş insanlardır yani. Bunları şunun için söylüyorum: Aramızda fark yok yani. Önce insan diyeceğiz. Çünkü o onunkini almasın, o onunkini almasın dediğimiz zaman biraz bana göre ters."

Kazım GENÇ (Avukat, Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Eski Başkanı): "AİHM bu kararı verdi. Bu karardan sonra Danıştay 8. Dairesi bu kararı temel alarak kararlar verdi. Bu dosyaların üçünü de ben takip ettiğim için detayıyla biliyorum. Bu kararlar üzerine hükümet "Biz bu dersi seçmeli yapacağız." dedi. Ama nasıl seçmeli olacak? Dediler ki: "Okumak istemeyenler ben okumak istemiyorum." diyecekler dedi. Öyleyse ben diyeceğim ki: "Ben üniversiteye girmeyeceğim.", gidip ÖSYM'ye başvuracağım; "Haberiniz olsun, benim için yorulmayın sınava girmeyeceğim." diyeceğim. Böyle bir mantık olabilir mi? Bu ters mantıktır. Böyle bir seçmelilik olmaz.

İkincisi; eğer siz objektifliği, çoğulluğu ve eleştirelselliği sağlayabiliyorsanız bu şu demektir; Anadolu'da yaşayan her inanca yer vereceksiniz. Yezidilerin inancına da, Süryanilerin inancına da, Aleviliğin farklı yorumlarına da, İslamiyet'in farklı yorumlarına da yer vereceksiniz. Bunu verirken vatandaşa seçme hakkı tanıyorsanız, vatandaş da çıkıp diyecek ki: "Ben İslamiyet'i öğrenmek istiyorum, İslamiyet'i Nur cemaatinin yaklaşımıyla öğrenmek istiyorum." mademki seçmeli hale getiriyorsunuz, bunu sağlamalısınız. Ya da ben Aleviliği öğrenmek istiyorum veya Cem Vakfı'nın dediği gibi Aleviliği İslam dininin özü yaklaşımıyla öğrenmek istiyorum. Okumak istemeyenlerin değil, okumak isteyenlerin başvurabileceği bir şekilde düşünülmelidir. Seçmeli aşamasına gelene kadar yapılması gereken çalışmalar var. O çalışmalar yapılmadan seçimliliğe gelinirse zorunlu olmasından farkı olmaz. Bugünkü haliyle

okumak isteyen de istemeyen de başvursa, bu müfredatla götürdüğünüzde veliler 10 yaşındaki çocuğunun diğer çocuklar tarafından " Sen Allahsız mısın, kitapsız mısın, Müslüman değil misin, gâvur musun? gibi şeylerle karşılaşmaması için en ateisti de en Alevisi de" Benim çocuğum okusun." der. Objektiflik olmaz.

Din eğitiminden bahsedecek olursan din eğitimi devletin işi değildir. Biz din devleti miyiz ki devlet din eğitimi yapsın? Din eğitimi, devlet dışında sivil toplum tarafından yapılabilir. Sivil toplum, ülkemizde İslami açıdan batığınızda kuran kursları v.s.çok yaygındır. Devletin denetlemesi gerekir. Ama devlet denetlemiyor. Diyaneti filan araya koyuyor. Dolayısıyla da vatandaşlar tarikatlara yöneliyor diyorlar. Adam inancını tarikatlar üzerinden yaşamak istiyorsa, ama bunu devleti ele geçirme, devlete hükmetme noktasına getirmiyorsa bırak inansın. Sana ne.

Türkiye’de tek dine o kadar dayatılmış ki: Türkiye’nin %99,9’u Müslüman’dır deniyor. Bu ülkede en azından 10 bin tane ateist vardır. Bırakın Hıristiyanları, Musevileri, Yezidileri Süryanileri, hani Aleviliği İslam’ın içinde-dışında olarak sayanların hepsini içinde saysak bile yine de bu kadar çıkmaz.”

Ayhan Aydın(Araştırmacı): "Ben buna karşıyım bu olmaz, deminki anlattığım muhtevada olur. Ama Alevi, Sünni diye uygulama derslerinin farklılığı hiçbir şekilde kabul edilemez. Uygulamalı olarak olmaz. O iş tamamen bireyseldir. Okullara bu karıştırılmaz. Laik anlayışa, çağdaş anlayışa, insan özgürlüğüne, dinlerin rahatça uygulanabilirliğine tamamen bir darbedir. Alevi ise de ben karşı çıkarım. Yani tutup da Aleviler şimdi Türkiye’de çoğunluğu sağladılar. Ne yani her tarafı cemeviyle doldurup da cem mi yapacaklar. Yirmi dört saat boyunca ona mı hizmet edilecek. Cami açılır gibi cemevi mi açılacak her sokağın başına? Öyle bir şey olmaz. Okul dediğiniz zaman demin ki söylediğimiz tatta bırakılmalıdır. Okullarda uygulamalı bir ders yapma tamamen yıkıma neden olur. Uygulamalı diye bir durum dinimize, okulumuza, birliğimize zarar verir, çatışmayı körükler.

Din dersi için yaşayarak öğrenme olamaz. Bu resim dersi değil ki uygulamalı olsun. Temel felsefeyi verirsin, o nerde uygularsa uygulasin. Yani bu büyük bir tehdittir. Bu yaklaşım Cumhuriyetin birlik ve beraberliğine ciddi bir tehdittir."

İsteğe bağlı din eğitiminin verilmesi konusunda görüşüne başvurduğumuz Aleviler; birbirlerinden farklı düşünmektedirler. Bir kısmı isteğe bağlı din eğitiminin verilebileceği, bunun için de tüm inanç ve anlayışlara eşit muamele edilmesi gerektiği

ve böyle bir ders olması halinde, Alevilikle ilgili bilgileri kendilerinin vermesi gerektiğini savunmaktadırlar. Ayrıca böyle bir din eğitiminin devletin denetimi altında olması gerektiğini belirtmektedirler.

İsteğe bağlı din eğitiminin verilmemesi gerektiğini savunanlar ise devletin din eğitimi verme görevinin olmadığını, bunun okulda olmasının yanlış olduğunu vurgulamaktadırlar. Devletin okullarda din eğitimi vermesinin laikliğe aykırı olduğunu savunmaktadırlar. Bunun sorunu daha da arttıracığını, din eğitiminin okul dışında, sivil toplum kuruluşları tarafından verilebileceğini düşünmektedirler.

3.1.5. Yeni DKAB Dersi Müfredat Programının Yeterliliği

- *Yeni ortaöğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programında Aleviliğe yer verilmektedir. Sizce bu yeterli midir? Bu konudaki fikirlerinizi belirtiniz.*

Cem Vakfı-Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığı: "Hayır, kesinlikle yeterli değil bu konuda gerekli girişimleri kurum olarak yaptık."

Hollanda Alevi Birlikleri Federasyonu: "Biz Aleviler olarak okullarda zorunlu din derslerinin kaldırılmasından yanayız. Devlet elini dinden çekmeli, anne-babalar çocuklarının din eğitimine ihtiyacı olduğunu düşünüyorlarsa bu hizmeti kendi inanç kurumlarından almalıdır. Sünniler camide, Aleviler Cemevlerinde, Hıristiyanlar kiliselerde v.s. devletin bu dersleri zorunlu yapıp kendi kafasına göre bu derslerde Aleviliğe de yer vermesi kabul edilemez."

İsmail KAPLAN, Avrupa Alevi Birliği Federasyonu Eğitim Sorumlusu: "Yeni ortaöğretim programında "Alevilik" adı altında verilen bilgiler "yetersiz", "tarafı" ve Aleviliğin temellerini (cem, rızalık, lokma, Muharrem günleri, musahiplik, Hak Muhammet Ali, Dört Kapı Kırk Makam, insan-ı kâmil olma süreci, gülbenkler) dikkate almayan ayrıntılardır. Bu konuda geniş açıklamalar Türkiye'deki Alevi-Bektaşî Federasyonu yetkililerince yapılmıştır."

İsveç Alevi Kültür Merkezi: "Sünniliği Alevilik diye anlatmaya çalışmışlar. Olmasa daha iyi olurdu. Yani bırakalım insanlar inançlarını kendileri belirlesin."

Karacaahmet Kültürünü Yaşatma Ve Tanıtma Derneği(Cemal ŞENER):"Yeni hazırlanan program Aleviler açısından hatalıdır. Sünnilere göre Alevilik anlatılmaya çalışılmaktadır. Ortada Alevilik yoktur."

Rıza ZELYUT(Gazeteci-Yazar): "Bugün Milli Eğitim Bakanlığı'nın gündeme getirdiği Alevilik dersi;

*Aleviliği anlatmakta yetersizdir.

*Aleviliğin sembolleri ve felsefesi işlenmemektedir.

*Aleviliğin Türk kültürü ile olan sıkı bağı yok sayılmaktadır.

*Alevilik, bazı ortak kavramlar kullanılarak Sünni bir çizgiye çekilmek istenmektedir.

Bu yüzden de kabul görmemektedir."

Ali YAMAN (Akademisyen-Yazar): "Bu yeterli değildir, yeterli olmadığı gibi verilmiş yöntemi bakımından da sorunludur. Ders kitapları, Alevilerin İslam'ı anlama ve uygulama biçimleri değil Sünnilerin İslam'ı anlama ve uygulama biçimlerine göre düzenlenmiştir. Alevilikle ilgili bütün konular ders kitaplarına yapılacak yamalar şeklinde değil, konuların bütünlüğü içerisinde yer almalıdır. Kitaplarda Alevilik, Bektaşilik bir "düşünce" olarak görülmekte, Alevi ibadetleri ise "tören" olarak nitelendirilmektedir. Böyle bir yaklaşım Alevilerin İslami anlayışlarına taban tabana zıttır. Böyle olduğu için de ders kitapları geniş Alevi kitlelerince tenkit edilmeye devam edilecektir."

Garip Dede Türbesi Cemevi Dedesi Hüseyin DOĞAN: "Bence yetersiz. Alevilik bir yaprakla değildir. Aleviliği çok kısa anlatamazsın. Aleviliği Kuran ayetiyle beraber, yeteri kadar anlatıldığı zaman o zaman Aleviliğin İslam'ın özü olduğu anlaşılır. Ama Hacı Bektaş-ı Veli'nin şöyle yaptığını, böyle yaptığını söylersen çocuk onu hikâye olarak dinler, bu da Aleviliğin anlatıldığı anlamına gelmez."

Sivas Kangal Koca Leşker Ocağı Dedesi Rıza ÇETİNKAYA: "Yetersizdir. Aleviliğin kültürüyle inancı farklıdır. Bayramların çoğu kültürdür. Bir Nevruz bayramında kültür de var inanç da var. Yaşam onun kabuğudur, inanç da onun içindeki özdür. Nevruz bayramı orta Asya'da kıştan, onun felaketlerinden kurtulmanın bayramıdır. Ama inançta Hz. Ali ile Hz. Fatma'nın evlenme günüdür. Bu anlayışla anlatılmadı mı eksik kalır."

Kutlay ERDOĞAN (Araştırmacı-Yazar): "Yetersizdir. Aleviliğe DKAB kitaplarında yer verilirken kenarından köşesinden tutularak yer verilmektedir. Tam olarak yansıtılmaktadır. Mesela Hz Ali'nin hayatı, Hacı Bektaş-ı Veli'nin faziletleri gibi bazı konulara yer veriliyor. Bâtını düşünceye ve tasavvuf felsefesine dayalı açıklamalar yok. Zaten tasavvuf felsefesine dayalı açıklamalar öğrencinin seviyesine de uymaz. Ama öğretmenlerin daha iyi yetişmesinde fayda var. Öğretmenler bunu fark gözetmeksizin anlatırsa, şekil olarak ibadetten kurtuluruz. Sünniler de şekli ibadetten kurtulur. Kendi diliyle ibadette fayda var. Duaların Türkçesi de söylensin. Aleviler ibadetlerini hep

Türkçe yapıyorlar. Düvazlar Türkçe, dualar Türkçe, hep Türkçe. Onlar da Fatıha suresinden tut da kitabımda da mevcut(Alevi-Bektaşî Gerçeği). Çerağ uyandırmada da aynı durum söz konusu. Bu özelliklere program ve kitaplarda yer verilmediği için de eksiktir."

Kanber ÖZCİVAN (Araştırmacı-Yazar, Eğitimci): "Yeterli olduğunu sanmıyorum."

Mehmet YAMAN (Dede, İlahiyatçı, Emekli Din Kültürü A.B. Öğretmeni):"Yeni eğitim sisteminde Aleviliğe yer vereceğiz deniyor; ama en son sınıfta, 12 sınıfta veriliyor. Hâlbuki Sünnilik hangi kitapta, ne zaman verilmeye başlanıyorsa; Alevilik de o zaman verilmeye başlanmalıdır. Tedricen verilmelidir. Son sınıfta da bu olgunlaşmış olur.

Belki bazı Aleviler yok derler, beğenmezler ama 12. sınıf kitabı dikkatle ve insafla incelendiğinde, orada hayli köklü ve dürüst bilgiler verilmiş. Objektif ve hiç yan çizilmeden verilmiştir. Ancak kitapların birinde Şiiliği ve Aleviliği tezyif eden, küçük düşüren bir bölüm var: Şiilerin Panteizm konusuyla ilgili, o yanlış.

Ancak genel anlamda yeterli değildir. Çünkü Sünnilikte nasıl ki geceler, kandiller varsa bunun gibi Alevilikte de önemli günler var. Örneğin 21 Mart Sultan Nevruz. MEB kitapta Hz Ali'nin doğum gününü anlatsa hiçbir şey kaybetmez. Aleviler o gün Hz. Ali'nin doğum gününü kutlarlar, cem yaparlar. Şu şekilde yaparlar: İlahiler çalınır, sazlar çalınır, Peygamberimiz ve Hz. Ali anılır. Aleviler aynı zamanda bu günü Hz. Peygamberimizin de doğum günü olarak kabul ederler. "Hz Ali bu günde mi doğmuştur?" tartışılabilir, ama bu geleneksel olarak böyle kabul edilmiş. Öte yandan Hızır orucu gibi bazı şeylerin anlatılması gerekir. Tabi bu öz olarak anlatılmalıdır. Bu sebeple derslerde yer verilen Alevilik bilgileri eksik yetersizdir."

Ali BALKIZ A. B. F. Başkanı:" Aleviler bu dersin zorunlu olmasına şiddetle itiraz ettiler. İtirazlarını birçok kez hükümet-devlet nezdinde çeşitli vesilelerle dile getirdiler. Milyonlarca imzalar taşıyan dilekçeler verdiler. Bu uygulamanın 12 Eylül askeri diktatörlüğünün getirdiği bir mecburiyet olduğunun bilincindedeler ve laik bir ülkede böyle bir dersin zorla, zorunlu olarak Sünni-Hanefî-Maturudi anlayışının zorla kendi çocuklarına da okutturulduğunu, çocuklarının evde başka şeye inandıklarını, evde anne-babalarından başka şeyler görüp duyduklarını, din dersi öğretmenlerinin okulda başka bir şey anlattığını, çelişkiye düştüklerini, pedagojik açıdan sakatlıklar yaşandığını gördükleri için buna itiraz ettiler. Birçok davalar açıldı, birçok muafiyet kararları alındı.

Ama hükümet bunu uygulamadı veya tek tek öğrenciler için uygulandı ki bu bile sakıncalı. 40 kişilik sınıfta mahkeme kararı almış bir alevi çocuğunun bahçede, kütüphanede zaman geçirmesi. Evet, bir hak ama aynı zamanda o da bir zulüm; hem içerde kalan alevi çocukları için zulüm, hem de o derse girmeme hakkını mahkeme kararıyla kazanmış olan, boyalı kuş haline dönmüş olan o çocuk için de zulüm.

Bunu tek tek mahkeme kararları yerine tek bir uygulamayla, tek bir kararla; Anayasa'nın ilgili maddesini değiştirerek toptan çözmek mümkün AİHM de: "Bu müfredatla, dersin okutulması inanç özgürlüğüne, seçme özgürlüğüne aykırıdır." kararını verdi. Mahkeme kararı geldi, Türkiye'de tartışıldı MEB bakanı Hüseyin ÇELİK bu kararı eleştirerek; "Daha önce hazırlanmış müfredat programına göre verilmiştir, dava dilekçesi üzerinden verilmiş bir karardır, biz artık müfredatta Aleviliği de okutuyoruz." dedi.

Aleviliği de okutuyorlar ama müfredatı incelediğimizde okuttukları Alevilik Alevilik değil. Başka bir şey yaratmışlar; Sünnilikten daha Sünnilik. Aleviliği İslamiyet'teki diğer yorumlara bakarak değerlendirmişler. Alevilik "Kültürümüzde Etkin Olan Tasavvufi Yorumlar" başlığı altında incelenmiş ve Yesevilik, Mevlevilik gibi algılanmış. Adına da düşünce denmiş. Her cümlenin başında Alevilik düşüncesi diye başlıyor. Bu kerteye indirgemiş ve Aleviliği deforme etmiş, Aleviliği bozmuş, kendince bir Alevilik yaratmış. Aynı zamanda Aleviliğe hakaretimiz imgeler ve simgeler de var. Üstelik bu kitabı hazırlayan yazarlarının, ilahiyat fakülteleri profesörlerinin, Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görev yapmış kişilerin, kendi kafalarında bir Alevilik var. O Aleviliği "Aleviliği de okutuyoruz" diye çocuklara okutuyorlar. Üstelik Aleviliği de bilmiyorlar.

Örneğin: 12. Sınıflar için yazılmış kitabın 70. Sayfası not edelim bölümü: "Alevilik-Bektaşilik düşüncesine mensup olanların müzik eşliğinde yaptıkları ayine semah denir." Bu yanlış, bu doğru değil. Semah bir ayin değildir. Cem ayininin bir evresidir. Bilmiyor yurttaşımız.

76. sayfasında şeriat kapısı ve 10 makamı aktarılırken bunlardan üçüncüsünde deniliyor ki: "namaz kılmak oruç tutmak, hacca gitmek cihad etme ve cünüplükten temizlenmek, gusül."

Bunlar Alevilikteki dört kapı kırk makamdaki özellikleri imiş. Namaz kılmak diyor, aleviler namaz kılmaz. Oruçtan kasıt ramazan orucuysa Aleviler oruç tutmaz, Aleviler

zekât vermezler, aleviler hacca gitmezler, aleviler cihadı hiç etmezler. İslamiyet'te cihad vardır, Alevilikte cihad denen bir müessese yoktur. Hadi diyelim ki kimi aleviler hacca gidiyor olabilir, namaz da kılıyor olabilir. Allah kabul etsin. Tek tük olanları da vardır, mümkündür. Tek tip bir Alevilik yoktur. Tek tip bir İslamiyet olmadığı gibi tek tip bir Alevilik de yaratmak mümkün değildir. Ama Cihad hiç yoktur. Çünkü alevi olabilmek için alevi anne-babadan olmak lazım. Dede, dedenin çocuğudur. Yani kan-bağı soyağacıyla gelir. O anlamda Alevilikte fetih, yayılmacılık yoktur. Olmadığı için cihad da yoktur. İşin özüne bütünüyle terstir.

İslamiyet, İslamiyet'in ilk yılları, ayrılıklar. Ki biz onların siyasi ayrılıklar olduğunu biliyoruz "kim devleti ele geçirecek " kavgası olduğunu biliyoruz. O anlamda Muaviye ile Hz Ali, Yezid ile Hz. Hüseyin arasında süren siyasi kavgalar, sonucunda Hz Ali'nin şehit edilmesi, Hz Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesi olayları Alevilerin zihninde hala taptazedir. O tazelik nedeniyle aleviler hem Muaviye'ye hem Yezid'e adları her geçtiğinde lanet okurlar. Her Alevi günün hangi saatinde bir yudum su alırsa bardağını bırakırken "Lanet olsun Yezide." derler. Hoş Sünniler de sevmezler ne Muaviye'yi ne Yezidi. Anadolu Müslümanları, Anadolu Hanefileri için konuşuyorum. Ama bu kitapta Hz Ali, Hz Muaviye ve Hz Yezid ifadeleri kullanılıyor. Bu kitap bile Türkiye'deki Sünni anlayışına aykırı.

Örneğin 11. Sınıflar için 61. Sayfa: Hz. Ali ile Hz Ayşe arasında yaşanan Cemel Vakası ile Hz. Ali ile Hz Muaviye Arasında meydana gelen Sıffin Savaşı" keza 63. Sayfada tekrarlıyor: Hz Ali ile Şam valisi Muaviye" şeklinde geçiyor. Demin Hz Muaviye'ydi, şimdi Şam valisi Muaviye oldu. Sonra 64. Sayfa: yaygın görüşe göre Şiilik ilk defa Hz Ali'nin oğlu Hz Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesinden sonra ortaya çıkmıştır. Özellikle de Emevi Devleti'nin bir kısım yöneticileri tarafından yapılan adaletsiz davranışlar. Hani biraz önce Hz Muaviye idi. Şimdi Emevi Devleti'nin bir kısmı adaletsiz yöneticisi sıfatına dönüştürmüştü. "

Ehl-i Beyt Vakfı Başkanı Fermani ALTUN: "Çok yetersizdir. Ve bazı yanlış bilgiler vardır. Muaviye gibi bir zalime Hazret deniyor. Bunlar çok çirkin şeyler. İslam'ı perişan eden, İslam'ın can düşmanı Muaviye ve onun neslidir. Ehl-i Beyt'e karşı Ehl-i Beyt evlatlarını katletmişlerdir. Kuran'ları mızrak başına takıp savaşmışlardır. Saltanat sorunu ve diğer konularda İslam'ı perişan etmişlerdir. Bunlar yanlış bilgilerdir, burada eksik bilgiler verilmiştir. Bu açıdan içerik olarak da yetersizdir."

Hakkı SAYGI Baba (Bektaşî Babası):"Bugünkü haliyle yeterli değildir. Sadece 12.sınıfı yeni bastılar orda güzel anlatılmış. Yani ben kendim inceledim. Benim bahsettiğim konuları girmişler. Baya yer vermişler yalnız sonuna doğru saptırma yapmışlar. Şimdi onlar düzeltilirse, bizim bir arkadaşımız var onların düzeltmesini yaptığı zaman biz sunacağız yani seçimlerden sonra inşallah bir açılım olursa yani biz hazırız şu anda. Yani bugünkü haliyle mesela bir Hacı Bektaş-ı Veli'den bir okuma parçası, Hz.Ali'den bir okuma parçası Alevilik değil ki yani yeterli değil

Kazım GENÇ (Avukat, Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Eski Başkanı): "Demin yukarıda saymıştık. Kaygusuz Abdalı saydık, Hacı Bektaş-ı Veliiyi saydık, Hz. Ali'nin atı Düldülle ilgili konuyu saydık. Bizim inancımıza aykırı, kendilerine göre bir Alevilik yaratıp oraya koymuşlardır. Bu derslerde bizi asla ifade etmeyen, asimile, dejenere kaynağı olarak kullanılan bir Alevilik vardır. Bırakın bu dersleri yeterli görmeyi, asimile kaynağı olarak görüyoruz."

Ayhan Aydın(Araştırmacı):" Kesinlikle yetersiz, yasak, savma tabirinde ve Türkiye'nin koşullarını şartlarını sistemini gözetmeyen ve dolayısıyla kabul edilemez. Bu haliyle olmaz. Bu şekilde uygulanmaz. Artık dünya bir yere geldi. Şimdi bir anda kanal6'yı açıyorsun Alevilerle ilgili çok büyük bir reform mu yaptığını sanıyorsun insan hakları konusunda Avrupa'nın isteklerini gerçekleştirme konusunda, bu siyasi bir karardır. Bu karar alınırken Türkiye'nin gerçekleriyle yakışmayan bir karardır çünkü yetersiz bir yapıdır. Öncelikle İslamiyet'in ne olduğunu öğretmeliyiz. Bunu şekle, sayılara bağlı olarak veremeyiz. "İslam'ın beş imanın altı şartı vardır." demek çocukluktur yani. "Bunu öğrettik; Namaz kıldı, oruç tuttu, hacca gitti tamam. Müslüman oldu gerçekten" böyle bir şey olabilir mi? Olamaz. Ona benziyor bu yani. "Alevilikle ilgili üç beş şey öğretilim tamam." olmaz."

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi müfredatında yapılan değişikliklerin yeterliliği konusunda görüşlerine başvurduğumuz Alevi kanaat önderleri ve kurumlarının tamamı yapılan değişikliklerin yetersiz kaldığı konusunda ortak görüş beyan etmektedirler. Aleviler DKAB dersinde yapılan değişikliklere rağmen, bu müfredat programına göre oluşturulan ders kitaplarında Alevilikle ilgili verilen bilgilerin yetersiz kaldığını, verilen bilgilerin ise Sünni bakış açısıyla verildiğini vurgulamaktadırlar. Bu derslerde Aleviliğin kök değerleri olarak verilmesi gereken konularının verilmediğini savunan Aleviler,

Alevilerin önemseydiği bazı konuların bu ders kitaplarında -farkında olunmadan da olsa- küçümsendiğini söylemektedirler.

Ders müfredatıyla ilgili olumlu yönlerini belirten Mehmet Yaman ve Hakkı Saygı özellikle 2008-2009 eğitim öğretim döneminde ilk defa okutulan 12. sınıf DKAB ders kitabının Alevilik hakkında kapsamlı, objektif bazı bilgiler verdiğini söyleyip 12. Sınıf ders kitabı hakkında olumlu görüş belirtmişlerdir.¹⁴

3.1.6. Okul Dışı Din Eğitim-Öğretimi Etkinliklerine Bakış

- *Alevi inanç grubunun Türkiye'deki(okul içi- okul dışı) din eğitim-öğretimi etkinliklerine bakışı nasıldır? Olumlu ve eleştirilecek yönlerini belirtiniz.*

Cem Vakfı-Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığı: "Aleviler her kesimin inancına saygılıdır. Din çok değildir Allah'ta çok değildir. Hakikati anlamayan şartlandıklarını din zannedenler, insanları inançları üzerinden parçalamıştır. Devletin yapısına, Atatürk ilkelerine ve laiklik ilkesine zarar vermeden insanlar inandığı gibi yaşamalıdır. Din sevgidir, muhabbetir. Kinin, hoşgörünün sevginin, olmadığı bir yerde dinin hakikati yoktur. "Biz yaratılmış hoş gördük yaratandan ötürü" diyenleriz. "Ya da 72 milleti bir nazarla görmeyen bizden değildir." diyen Hacı Bektaş Veli bendeleriyiz biz birliğin beraberliğin sevginin paylaşımın hoşgörünün olduğu anlayışın temsilcisiyiz. Aleviler inanç olarak Ehlibeyt bendeleridir aynı zamanda laik Türkiye Cumhuriyetinin temel taşlarıdır ve ilkelerinden taviz vermeyecektir. İnsanları din adına kullanıp milli değerlere zarar verenler dini ters yüz edip din kılığına bürünmüş anlayışlarında karşısındayız."

Hollanda Alevi Birlikleri Federasyonu: "Aleviler kendi inançlarını kendi inanç önderleri olan dedelerden öğrenirler. Okul içi ya da okul dışı din öğretimi bizim felsefemize, yaşam tarzımıza uygun değildir. Aleviler laikliğe gönül vermişlerdir. Din işleri ile devlet işleri kesinlikle birbirinden ayrılmalıdır. Devlet, dini hizmet sunma çabasından vazgeçmelidir. Bunu yaparken belirli bir kesimi desteklemek gibi bir tutumdan da vazgeçmeli, bütün inançlara aynı mesafede olmalıdır."

İsmail KAPLAN, Avrupa Alevi Birliği Federasyonu Eğitim Sorumlusu: "Okul içinde verilen zorunlu "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi" dersleri gerçekte "Sünni Din Dersi"dir. Alevi çocukları da bu derslere girmek zorundalar ve not almak zorundalar. Bu dersi

¹⁴ DKAB ders kitaplarındaki Alevilik hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (TAŞKAYA, 2007)

veren öğretmenler doğal olarak genelde Sünni öğretmenlerdir. Bu durumda Aleviler kendi çocuklarının öğretilerinden uzaklaştıklarını en azından kendi öğretilerinden önce Sünni öğretiyi zorunlu olarak öğrendiklerini görmektedirler. Bu da anne-baba haklarının “din eğitimi konusunda” gasp edilmiş olması demektir.

İsveç Alevi Kültür Merkezi: Sadece din dersleri Anayasa ile zorunlu kılınarak güvence altına alınmıştır. Fazlası ile ağırlığını hissettiriyor.”

Karacaahmet Kültürünü Yaşatma Ve Tanıtma Derneği(Cemal ŞENER): “ Aleviler okul dışı Kuran kursu gibi verilen dini eğitimini doğru bulmuyor. Oldukça istismara açık bir uygulamadır.”

Rıza ZELYUT(Gazeteci-Yazar): “Cemevlerinde verilen Alevilik eğitimi; geleneksel Alevilik temelinde yürütüldüğü için olumludur. Yalnız; buralarda farklı Alevilik algılarına bağlı olarak farklı tanımlamalar yapılabilmektedir ki bu tehlikelidir. Ayrıca; olanaksızlık yüzünden bu dersler kitlelere ulaşmamaktadır.”

Ali YAMAN (Akademisyen-Yazar): “Bu konuda gerek Türkiye’de gerekse Avrupa’da gerçekleştirdiğim alan araştırmalarına bakarak söyleyebilirim ki Alevilerin din eğitimi ve öğretimine bakışları olumsuzdur. Başta Din derslerinin içeriği olmak üzere dersleri veren öğretmenlerin içerik dışı uygulamaları, zaman zaman basına da yansıyan Aleviliğe olumsuz bakışları Aleviler tarafından eleştirilmektedir.”

Garip Dede Türbesi Cemevi Dedesi Hüseyin DOĞAN:“ Diyanetin Kuran kursu hocalarını ve imamlarını yetiştirme imkânı var. Ama bizim böyle bir imkânımız yok. Anadolu’dan gelen dedeler geçim derdiyle mi uğraşacak yoksa cem evinde dini görevini mi gerçekleştirecek? Bizim talebimiz devletimizin anayasamızın eşitlik anlayışı doğrultusunda dedelerin donanımlı dedeler tarafından yetiştirileceği bir üniversite veya başka bir okul olmasını istiyoruz. Diyanetin mevcut durumunun bizim dini ihtiyaçlarımızı gidermiyor.”

Kutlay ERDOĞAN (Araştırmacı-Yazar): “Alevi din hizmetleri eğitimi Sünni kesimin Kuran kurslarında verdiği eğitimin çok altındadır. Alevilerin din eğitimi sadece cemlerde verilmektedir. Onun dışında kurslaşarak, okullaşarak yapılan bir eğitim yoktur. Ama Alevilerin talepleri vardır bu konuyla ilgili. Cemevlerinde üniversiteli imam hatipli yüksek İslam enstitülü öğretmenler bile olsun.

Cemevleri resmi statüye kavuşturulmalıdır. Devlet cemevini ibadethane olarak kabul edecek. Dedeler bir nevi kadrolu olacak. Oralara da dedeler tarafından yetiştirilmiş, dedeler olmalıdır.

Bu eğitimle ilgili talepleri dillendirirken yadırgamayı ortadan kaldırmak gerekir."

Kanber ÖZCİVAN (Araştırmacı-Yazar, Eğitimci): "Kuran kurslarına karşıyız. Küçük çocuklara anlamadığı şeyi ezberletmenin gereği yok. Asıl şey Kuran'dan ders çıkarmak, içindeki anlamı almaktır. Bu çocukta bir süre sonra beyin yıkıyor. 8. Sınıftan önceki çocukların gitmesi yasakken gönderiliyor. Bu da yanlış. Günümüz bilgi çağında herkes kendi inancını araştırıp her şeye ulaşabilir. Ben kendim ihtiyaç duyar, merak edersem kitabını okur, bilene sorarak, ansiklopedilerden, internetten, cemevlerinde, bu işi bilen yazarların kitaplarından öğrenebilirim. "

Mehmet YAMAN (Dede, İlahiyatçı, Emekli Din Kültürü A.B.Öğretmeni): "Kuran kursları olduğu gibi Alevilerin de Alevilik yaz kursları olabilir; mesela saz, semah, on iki hizmet, ibadet biçimleri yazın anlatılabilir. Bunun da Alevilere yönelik bir hizmet olarak yapılması gerekir. Ama benim bu konuda bir üzüntüm var. Bin canım feda olsun Kuran'a. Ama Kuran'ı Kerim okuyan çocuklarımız anlamının ne olduğunu bilmiyorlar. Anlamadıkları için kurslardaki bazı hocalar çeşitli dedikodular yapıp çocukları yanlış yönlendirebiliyorlar. Sırf Kuran kursuyla olmuyor. Anlamının da öğretilmesi gerekir. Kuran kurslarına Alevilerden ihtiyaç hisseden de var etmeyen de var. Alevi çocuklarının Kuran kurslarına bakışları farklı farklıdır. Kuran kursları deyince Bazıları diyor ki:" Yahu biz şeriatçı mıyız? Kuran kurslarına ne gerek var? Bizim deyişlerimiz, düvaz imamlarımız Kuran'ın özünü anlatıyor. Telli Kuranımız var." deyince kabul etmiyorlar. Zaten bence Kuran kursları başarılı olmuyor. Sözde Kuran kursu, benim için. Çünkü Kuran neden indirilmiştir. "Litübeyyine linnas"; İnsanlara anlatmak için, ama anlatamıyorsunuz. Şimdi bir nevi, hâşâ benzetmek gibi olmasın, papağana ezberletmişsin. Adam okuyor şahane ama anlamı bilinmiyor."

Ali BALKIZ A. B. F. Başkanı: "Devletin denetimi, gözetimi, kontrolü altında olduğu sürece, tarikatların adam devşirme yerleri olmaktan çıkarıldığı müddetçe çocukların kendi dinlerini öğrenmeleri yadırganacak bir konu değildir. Ama bu devletin işi değildir."

Ehl-i Beyt Vakfı Başkanı Fermani ALTUN: "Okul dışı din eğitimi, yaz kuran kursları, kuran kurslarındaki eğitim yapılsın. İnsanların inancını doğru öğrenmesi gayet normal

bir şey. Yanlış öğrenmesi, öğrenmemesi kötü bir şeydir. Maneviyat olmayan insan bence eksik insandır. İnsanları insan yapan en önemli değerler maneviyattır. Maneviyatını bilmeyen geleneğini de bilmez, Saygı da sevgiyi de bilmez, vicdan olmaz, Allah korkusu olmaz. Cahil kalır yani.

Öğretilebilir ama doğru öğretilmelidir. Eksik yanlış öğretilmesin yani. Din deyince sadece şekilcilik düzeyinde öğretilmemeli. Din deyince dört duvar arasına sıkıştırılmış bir din değil. Ya da sadece beş on tane dua şablonunun içine sıkıştırılıp bunları ömür boyu tekrarlarsan cennete gidersin şeklindeki bir din değil. Bunlar yanlış şeylerdir.

Adam da hayır yoksa hizmet yoksa cahilse, zalimse, ilmi yoksa hak hukuk tanımıyorsa yok böyle bir şey. Yüce Rabbimiz her şeyi insanın önüne koymuş ve tercih hakkını insana vermiştir: doğruyu-yanlışını siyahı-beyazı âlimi-cahili ve tercih insandadır. Akıl ve mantık vermiş ve doğruyu da yanlışını da sevabını da günahını da seçmek insanın elindedir. İnsan kendisi mesuldür.

Rabbini seni bir insan olarak yaratmış ve sana ödevler vermiş iyi bir kul olman için de kitaplar peygamberler göndererek de sana yol göstermiştir. Dünya bir imtihandır. Tercih hakkını sana vermiş. Âlim olmaya da zalim olmaya da cahil olmaya da günahkâr olmaya da insan kendisi karar verir. Şimdi sen hem cahil olacaksın hem zalim olacaksın, hak hukuk tanımayacaksın ne kadar ibadet edersen et. Geçersizdir bu ibadet. İnsanlara bu değerleri vermek gerekir.

İnsanlara dinin amacını vermek lazım. Dinin amacı bu değerlere uymaktır. Peygamberimiz birbirinizi sevmeyince iman edemezsiniz, iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Kuran-ı Kerim de rabbimiz ben sizi farklı farklı yarattım bu farklılıklarla birbirinizi seveceksiniz. Bu bilgileri insana verdiğimiz zaman diyecek ki insan ‘haa demek ki ben bunlara uymazsam ibadetim geçersizdir’. İbadetin amacı bunlara ulaşmaktır.

Şimdi bir cahilin orucuyla âlim bir insanın orucu bir midir? Âlimin orucu nefsinin terbiye etmek, başkasının açlığını hissetmek, barışı sevgiyi dayanışmayı, diyalogu v.b. bunların hepsini içeren bir şekilde orucu tutar. Ama cahil bunu anlamaz ben aç kaldım Allah’a borcumu ödedim der. Yani Kuran kurslarında ibadetlerin ve dinin asıl içeriği asıl manası verilmelidir. İnsanlar şekilci bir inanca yönlendirilmemelidir. Beş tane dua öğrendim. Ömür boyu beş vakit namazımı kılarım bu kadar. Veya ‘Ben ne kadar günah işlersem o kadar rekât namaz kılarım, o onu götürür.’ şeklinde düşünebiliyor.

Nasıl ki yanlış bilgi sahibi doktor insanın canından ediyorsa, inanç için de aynı şey geçerlidir. İncanın doğru öğretilmesi gerekiyor. İncanın yanlış bilinmesi inanç adına yanlışlar yapılmasına sebep olabiliyor. Doğru bilgiler öğretilmelidir."

Hakkı SAYGI Baba (Bektaşî Babası):"Yani Kuran Kurslarına aşırı, bir imam-hatip lisesi açılması aşırı müsaade edilmesi mesela 110 bin civarında cami var diyorsunuz. Şu kadar görevlimiz var deniyor. Şimdi bunların yanında Alevi-İslam inancına mensup kimselerin hiçbir eğitim kurumu yok. Yani insanlar tepkiyi buna gösteriyor. İnsanlar mesela şu kadar imam-hatip lisesi var, şu kadar İlahiyat Fakültesi var, bu kadar Kuran kursu var ama Alevi inancına hitap edecek Alevi dedesi yetiştirecek bir kurum yok. Şu anda Kuran okumasını bilen insanlarımız sadece eskilerden var. Yenilerden yok. Şimdi olur da Cemevleri ibadethane olarak kabul edilir de diyanetin bütçesinin belli bir kısmını bu kurum kabul ederse o zaman ilk yapılacak şey eğitim kurumudur, acil olarak eğitim. Yani mesela liseden sonra çocuklarımızın oraya gidip dört yıllık eğitim görmesi lazım tabi burada ne olacak Kuran öğrenecek, her şeyini öğrenecek yani. Kendi inancıyla ilgili ibadet ve ritüellerini öğrenecek, Kuran-ı Kerim de öğrenecek, yabancı dil öğrenecek yani bir cemevinin başına gittiği zaman dört dörtlük donanımlı olacak. Şimdi o insanlar bizim çocuklarımıza Kuran kursu, Kuran dersi verebilir. Şimdi bir Alevi, çocuğunu cami hocasına gönderip de çocuğuna kuran öğretmeye pek sıcak bakmıyor."

Kazım GENÇ (Avukat, Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Eski Başkanı):"Türkiye’de Kuran kursları kanalıyla devlet laiklikten, cumhuriyetten öyle aşırı uzaklaştırılıyor ki, okullarda din kültürü ve ahlak bilgisi dersini imam hatip mezunları veriyorlar. Eskiden onlar vermiyordu, sınıf öğretmenleri veriyordu. Dönem dönem bu öğretmenler çocukları camiye götürüp abdest aldırıyorlar ve namaz kıldırıyorlar. Laik eğitim diye bir şey kalmıyor. Türkiye’de bunun en yoğun uygulandığı yer de kuran kurslarıdır. Okullar kapanır kapanmaz her camide bir kuran kursu açılır. Türkiye’de 87 bin cami vardır. İnsanlar bunu toplumsal baskıyla da yapıyorlar: "O çocuğunu gönderdi, sen göndermedin, çocuğun dinsiz mi kalacak?" Mahalle baskısı oluşuyor. Biz bunları doğru görmüyoruz. Bu kurslar asla denetlenmiyor. Çünkü o kurslar müftülüklerce açılıyor, Diyanete bağlıdırlar ve Milli Eğitim asla karışmıyor.

Türkiye’de Alevilere verilen bir din eğitimi yoktur. Alevilikle ilgili kurs verilen bir yer yoktur. Seminer türü bazı şeyler olabilir, ama bunun dışında benim duyduğum bir ders yoktur. "

Ayhan Aydın(Araştırmacı): "Şimdi Aleviler bunlara sıcak bakmıyor, çocukların alet edildiğini düşünüyorlar. Çok küçük çocukların başörtülerle biraz abartılarak gönderilmeleri, maalesef bu kuran kurslarındaki şekil şartları çok mide bulandırıyor. Temizlikten, sağlık bilgisinden, eğitim sisteminden uzakta, büyüklerinin başörtülerini bağladıkları ve bu konuda çocukların psikolojilerini bozdukları görülmektedir. Bu sadece benim fikrim değil, tüm Türk toplumunun da sorunu. Neden acaba sevilmiyor? Bu Kuran kursları, Kuran kursu deyince ilk önce onlar akla geliyor da o yüzden. Küçük çocuklar, yok çarşafa sokulmuş, yok boyu kadar çarşaf bağlanmış. Kuran-ı Kerim öğrenmek için bu derece abartılara gerek yoktur. Kız erkek ayrı vs. çocukların o görüntülerini çok sakıncalı görüyorum. Şekiller çok acayip. Bir bakıyorsunuz başka bir dünyaya gidiyor başka muhitte yetişiyorlar. Yani kısacası kalitesiz, dinin istismarı sulandırılması gibi algılıyorlar. Ben nasıl algılıyorsam, ben biliyorum ki alevi toplumu da aynısını algılıyor. Şekil olarak Türk toplumuna yakışmıyor. Yaz dönemi oluyor 3 ayda farklı şakiller farklı durumlar çıkıyor ortaya."

Hollanda ABF, İsveç AKM, Karacaahmet K.Y.T.D. Kanber Özcivan ve Kazım Genç okul dışı din eğitim-öğretim etkinliklerine karşı olduklarını söylerken; Diğer görüş sahipleri okul dışı din eğitim-öğretiminin, herkesin kendi inandığı anlayışı doğru öğrenme hakkı çerçevesinde değerlendirmektedirler. Okul dışı din eğitim-öğretim faaliyetlerine olumlu bakanların üzerinde durduğu nokta, bu eğitim- öğretim faaliyetlerinin devletin denetiminde olmasıdır. Öte yandan Alevilerin de bu konuda bazı sıkıntıları bulunduğu ve bu sıkıntıların giderilmesi için devletin yardımcı olması gerektiği belirtilmektedir.

3.1.7. Alevilerin DKAB Derslerinde Yaşadıkları Sıkıntılar

- *Alevilerin ve çocuklarının din derslerinde hangi sebeplerle ve ne tür sıkıntılar yaşadıklarını söyleyebilir misiniz?*

Mehmet YAMAN (Dede, İlahiyatçı, Emekli Din Kültürü A.B. Öğretmeni):Mesela benim okuduğum okulda üç öğretmendik biz. Öğretmenlerden biri derse girip "Çocuklar yan taraftaki Mehmet Yaman var ya o Kızılbaş'tır, din dersine giriyor ama Kızılbaş-Alevidir." diyor. Çocuklar da benim Alevi olduğumu bilmiyormuş. Oysa o sınıfın çoğu da aleviymiş. Çocuklar bu öğretmeni karga-tulumba tutup merdivenden aşağı atacaklardı. Ben kurtarıyorum.

Başka bir örnekte: Ramazan'da din dersi öğretmeni "Oruç tutmayan var mı?" diyor. En önde Alevi kız var, "Ben oruç tutmuyorum." diyor. "Neden?" diye sorunca "Ben Aleviyim Muharrem'de tutarım." diyor. Bunun üzerine din dersi öğretmeni kızını tutup dersten atıyor.

Başka bir derste bir öğretmen: "Evladım Aleviler vardır, bunlar gusül abdesti bilmezler, dinsizdir, imansızdır. Siz din dersinin kitapta yazdığına bakmayın. Orada Alevileri övüyor ama onu MEB yazmış, ona inanmayın. Aleviler baştan beri dinsiz imansızdır." Orada Alevi çocuklar var. Bunlar üzülüyorlar. Eve gidip "Anne, okulda din dersi hocamız böyle anlattı, biz gusül abdesti almıyor muyuz? Biz temiz değiliz, biz kirli miyiz?"

Yine başka bir din dersi öğretmeni çarşaf öğretiyor. Çocuk eve gelip anne çarşaf giymezen cehenneme girersin diyor. Diğer taraftan din dersinden şu kadar sure ezberletiyor bunu ezberlemeyince sınıfta kalıyor. Bu tür sıkıntılar yaşanmaktadır.

Ali BALKIZ A. B. F. Başkanı: Hz Ali'nin Alevilikteki imgesi konumu yüceliği ululuğu hiç tartışılmaz. Aleviliği ister öyle yorumlayın ister böyle yorumlayın. Kimi menkıbeler kimi olumlu anlatımlar, hikâyeler, destanlar, masallarda Hz Ali öylesine yüceltilir ki kudreti tartışmasızdır. Onun elinde Zülfikar vardır, altında da Düldül vardır. Hayber Kalesi, Kan Kalesi Savaşları anlatılırken; Hz Ali öyle bir kahramandır ki; o bir nara attığında 70 bin küffarın kulağını sağır eder, kılıcını bir savurdu mu kaç bin küffarın kellesini birden uçurur atar. Böyle bir şeyin olabilirliği fiziğe göre mümkün değildir. Ama inanç evet diyor. Ve altındaki düldül öyle bir şahandır ki bir dağdan şaha kalktığı zaman ön ayakları diğer dağa değer. Aleviler böyle kabul eder, böyle inanırlar. Ama 11. Sınıf kitabının sözlük bölümünde Düldül tarif edilirken: "Hz Ali'ye Peygamber tarafından armağan edilen katırın adı." şeklinde tarif ediliyor. Şimdi çocuk bu tanımlamayı okuyup evde tekrar ederse kesin dayak yiyecektir.

Ehl-i Beyt Vakfı Başkanı Fermani ALTUN: Aleviler bu konuda çok büyük sıkıntılar yaşıyorlar. Okullarda karşılaştıkları muameleyle, birçok okullardaki bilgisiz insanlarla, hatta öğretici olan insanların bile yanlış empozeler ayrımcılıklar yaptıklarını, Alevilik hakkında aşağılayıcı ifadeler kullandıklarını hep yaşadık. Bizim okul zamanımızda da yaşadık. Bir gün bir dersimizde bir öğretmen gelip Aleviler şöyledir, Kızılbaşlık şöyledir deyip Aleviliği aşağıladı. Biz protesto ettik ve "Nedir Alevilik öyleyse söyleyin dedik." ve "Ben bilmiyorum." dedi. Sadece kulaktan dolma bilgilerle konuşuyordu.

Önemli olan insanların medeniyet boyutudur. Alevilerin olduğu yerde suç oranı neden az?

10 yıl önce Hacıbektaş ilçesinde törene gitmiştik. Orada Hacı Bektaş kaymakamı ile vali şunu söylediler: Hacı Bektaş ilçesinde 22 yılda hapishaneye hiç kimse girmemiştir. Tek suçlu yok, tecavüz yok, hırsızlık yok, adam öldürme yok hiçbir şey yok. Neden? Oradaki insanlar Hacı Bektaş kültürünü çok iyi özümstedikleri için.

Kazım GENÇ (Avukat, Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Eski Başkanı):Öncelikle vatandaş “Ben Aleviyim” diyor ve siz başka bir inancı zorla öğretiyorsunuz. Bizim birçok çocuğumuz o sureleri zorla ezberliyor. Çocuklarımızın psikolojileri bozulur, ağlarlar. Aleviyim diyen bir çocuğu siz sıraya çıkarıp namaz kıldırırsınız. İncasında böyle bir şey yoktur. Kadın elini tutmanın günah olduğunu öğretirsiniz evde annesine sarılmaktan korkar, çocuğun psikolojisi bozulur. Çünkü evi ayrı bir dünyadır; kadın-erkek eşitliği vardır. Anne-baba beraber ceme giderler, çocuklarını da yanlarına alırlar. Orada herkes anne-baba-kardeş kadın-erkek ayrımı olmadan beraber oturur. Bu bir dünyadır. Diğer taraftan da gider kadının eline dokunmanın, tokalaşmanın günah olduğunu öğrenirsiniz. 10 yaşındaki bir çocuk bu iki dünya arasında kalınca psikolojisi bozulur. Bunlar yaşanmış, örnekleriyle bize gelmiş şeylerdir. İki dünya arasında kalıyor, bir tarafa küsüyor ya da bir tarafa sıkı sıkı sarılıyor ve bağımlaşıyor. Annesinin elini sıkı sıkı tutmaya olayı bize geldi, yaşanmış bir olaydır.

Alevilerin DKAB derslerinde yaşadıkları sıkıntılar konusunda görüşlerine başvurduğumuz Alevi önderler, bu derslerde daha önceden, Alevilikle ilgili önyargılar sonucu bazen bu ders öğretmenlerinden bazılarının olumsuz tutumları sonucunda birtakım sıkıntılar yaşandığını belirtmişlerdir.

Bu derste Alevilerin, oruç ve namaz gibi Alevi anlayışında farklı bir şekilde algılanan-uygulanan bazı ibadetler konusunda sıkıntı çektikleri belirtilmektedir.

Bu derslerde Alevilikte imgesel önemi olan bazı konulardan sıradanmış gibi bahsedilmesinin de öğrencilerin okulda öğrendikleriyle evde öğrendikleri arasında çelişkiye neden olduğu, bunun da öğrencilerin psikolojik yönden olumsuz etkilenmelerine neden olduğu savunulmaktadır.

3.1.8. AİHM'nin DKAB Dersi Kararı Konusundaki Görüşler

- *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 2007 yılında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi konusunda aldığı kararı nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Cem Vakfı-Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığı: "Olumlu bulduk tabii isteriz ki sorunlarımız kendi içerisinde çözüm bulsun biz hukuk toplumuyuz ve hukuki olarak elbette haklarımız noktasında gerekli olanlar yapılacaktır."

Hollanda Alevi Birlikleri Federasyonu: "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi doğru bir karar vermiştir. Bizim savunduklarımız da aynı şeylerdir. Devlet bireylere zorla bir dini öğretmeye kalkışmamalıdır. Bu derslerin bırakın zorunlu olmayı, seçmeli olması bile büyük bir yanlıştır."

İsmail KAPLAN, Avrupa Alevi Birliği Federasyonu Eğitim Sorumlusu: "Bu karar seküler bir devletin yapması gereken; din derslerini isteğe bağlı ve içeriğinin öğrencilerin bileşimine göre verilmesini vurgulamıştır. Bizim düşündüğümüz ve özlediğimiz inanç özgürlüğünün yerine gelmesinde önemli bir aşama sayılır. Ancak bu karara yönelik en küçük bir adım atılmamıştır. Din kültürü ve ahlak bilgisi ders programına göstermelik bir iki konu olarak bu kararın içi boşaltılmaya çalışılmıştır. Benim görüşüme göre Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, kendi vatandaşının (milyonlarca Alevinin) duygularını anlamamakta ısrar etmektedir. "

İsveç Alevi Kültür Merkezi: "Olumlu karşılıyorum. Devletin din işlerine karışmaması gerekir. Avrupa Birliğine girmeye çalışıyoruz. İsveç'te bütçenin %35 eğitim ve sağlığa ayrılmış durumda. Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bütçesi birçok bakanlıktan fazladır. Bu işler kendiliğinden olmuyor, anlayışı değiştirmek gerekiyor. Aleviler kendi inanç önderlerinin ve Cemevlerinin giderlerini nasıl ki kendileri karşıladı ise, diğer inançlarda giderlerini inananları tarafından karşılanmalı. İsveç'te bir vatandaş isterse kiliseye yardım eder ve bu miktar maaşından kesilir, istemezse etmez. Devlet bir inancı koruduğu zaman ister istemez diğer inançlar üzerinde mahalle baskısı oluşacaktır."

Karacaahmet Kültürünü Yaşatma Ve Tanıtma Derneği(Cemal ŞENER): "AİHM'nin bu kararını doğru buluyorum. Bir an önce gereğinin yapılmasını bekliyorum."

Rıza ZELYUT(Gazeteci-Yazar): "Hükümetler, Alevi gerçeğini ve bu toplumun isteklerini görmezden geliyorlar. Bunun için de Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılan açıklamalara dayanıyorlar. Diyanet; İslam'ı değil Sünni İslam'ı temsil ediyor. Çünkü; dünyada tek İslam yoktur. Mezhep kitapları da bunu ortaya koyar. Hâlbuki Diyanet; bütün İslam'ı temsil iddiasıyla Alevi Müslümanları Sünni çizgiye iteklemek peşindedir. İslam'ı Sünni çizgiye göre tanımlamak nedeniyle Alevi gerçeğini görmek mümkün olmuyor.

Diyanet; inkârcı bir kurum olarak demokratikleşmenin de önünü tıkkıyor. Böyle olunca da Aleviler; AİHM'ye gidiyorlar ve oradan kendilerinin varlıklarını onaylatan kararlar çıkartıyorlar.

Bu kararların Alevi gerçeğini vurgulaması olumludur. Zenginliğimizin öne çıkartılmasına yardımcı olacaktır. Diyanet ve hükümet bu gerçeği hazmetmek zorundadır. Hiç değilse Alevilerin talepleri; demokratik talepler olarak kabul edilebilir. Alevilerin istekleri; barışçıdır. Bu toplum kendisini kabul ettirmek için asla şiddete sapmamıştır. Alevileri hedef alan kışkırtmalar ve kırımlar (Maraş, Çorum, Sivas 1993) olduğu halde onlar hesabı yasaya bırakmışlardır. Böyle bir toplumun kültürel ve dinsel taleplerini karşılamak, toplumsal barışa katkı olacaktır."

Ali YAMAN (Akademisyen-Yazar): "Türkiye'de DKAB dersi konusunu salt AİHM kararı doğrultusunda anlamak ve yorumlamak eksik olacaktır. Karar olumlu olmakla birlikte Türkiye'de din eğitimi ve öğretimi ile tarafgir din hizmetleri sorununu hep birlikte ele almak ve ona göre çözümler üretmek gerekmektedir. Aksi takdirde üretilen çözümlerin kalıcı olması mümkün değildir. Cemevlerinin tanınması sağlanmalı, din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin yarattığı sorunlar giderilemiyorsa seçmeli hale getirilmeli ve Diyanet İşleri Başkanlığı yeniden yapılandırılarak mezhepler üstü ve dinler üstü bir statüye kavuşturulmalıdır."

Garip Dede Türbesi Cemevi Dedesi Hüseyin DOĞAN: "O hoş bir şey değildi. Hiç kimse o tür oluşumlarda, gidip ülkesini şikâyet etmek istemez. Ama (Aleviler) buna mecbur bırakıldı. Baştan beri isteğe bağlı olsun densesydi bu problem yaşanmazdı. Kim neyi istiyorsa isteğe bağlı olarak uygulanmasına taraftarım."

Kutlay ERDOĞAN (Araştırmacı-Yazar): "Biz laik yapı içerisinde kendi problemlerimizi halledemeyip gidip Avrupa'ya hukuk konusunda el açıyoruz. Ama Atatürk'ün de dediği gibi: Hiçbir zaman yabancı sözüyle devlet idare edilmez.

Aleviler hiçbir zaman dışarıya kendi ülkesini şikâyet etmez. Kendi problemlerini kendi devleti içerisinde çözmek ister ama mecbur bırakıldığı için bu yola başvurmuşlardır."

Kanber ÖZCİVAN (Araştırmacı-Yazar, Eğitimci): "Bu Türkiye Cumhuriyeti'ni son 65 yıldır yönetenlerin ayıbıdır. Çünkü CHP 46'dan sonra sağa kayd. Durumu buraya kadar getirdiler. Aleviler cumhuriyete kadar kendi aralarındaki sorunları kadiya bile götürmezlerdi. Eğer o zaman sorunlarını kadiya bile götürmeyen Aleviler bugün sorunlarını Avrupa'ya götürüyorsa bu yönetenlerin günahı. Eğer daha önce haklarını

verip, varlıklarını kabul edip, saygı gösterebilirlerdi daha iyi olurdu. Ama bu durum da o kadar utanılacak bir durum değil. Bu ülkenin Dışişleri bakanı eşi başörtüsünden dolayı eşinin okumadığını ileri sürerek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurdu. İnsanlar tanımadığına düşmandır."

Mehmet YAMAN (Dede, İlahiyatçı, Emekli Din Kültürü A.B. Öğretmeni): "Avrupa'nın emriyle mi çalışacağız. Sen koskoca bir devletsin. Ulu bir dinin var. Onun bunun pençesi altında kıvranan bir devlet mi olacağız. Ama bizim Avrupa'nın baskısı olmadan önce bu güzel işleri yapmamız gerekir. Benim mecellem, kanunum, anayasam var, başkasına neden ihtiyaç duyayım ki. Adaletle muamele etmek gerekir. Ebu Suud'lar v.s nedir bunlar ya? Ben İslam'ı, Hz. Muhammed'in zamanında ne anlatılmışsa onu kabul ediyorum. Bugün 'dininizi tamamladım' dediği günkü şeklini kabul ediyorum. Yoksa Müslümanlara zulmetmiş insanlardan adalet öğrenilmemelidir. Eğer mahkeme kararı içinde işimize yarayan şeyler varsa kabul edilir. Yoksa Ali Kenanoğlu kendi çocuğu için ferdi bir karar çıkarırsa oyalanacağımıza AİHM karar alıyor. Onlara ihtiyacımız olmadan ilahiyatçılarımızın, profesörlerimizin akademisyenlerimizin bu işi çözmek için çalışması gerekir. Bizim yöneticilerimizin bu işi çözmesi gerekir."

Ali BALKIZ A. B. F. Başkanı: "Hükümetin bu kararları uygulamamak gibi bir keyfiyeti olamaz. Mahkeme kararları karşısında devlet tek iş yapmak zorundadır; onları uygulamak. İster AİHM'den verilmiş bir karar olsun, ister iç hukukumuzun aldığı bir karar olsun. Ama hükümet bu kararları uygulamıyor. Biz geçtiğimiz yaz ısrarla Başbakanlığa giderek bunu aktardık, anlattık. Yanıt alamayınca Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne şikâyetle bulunduk. Çünkü bu konsey AİHM'nin ürettiği kararların infazını takip eden bir kurum. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan ilerleme raporlarında sürekli tenkit konularından biri bu. Bunun için siyasi bir irade gerekiyor. Hükümet 9 Kasım mitinginden sonra Alevi açılımı diye bir proje sundu kamuoyuna. Somut da bir adım atılmadı ve adım atılacağını beklemek için de saf olmak lazım. Ama bu ülke bunları hak etmiyor. Yani şu kadar milyon Alevi mutsuz ise bu mutsuzluğu Sünnilerin paylaşması lazım işte orada o kadar Kürt vatandaş mutsuz ise bunu Türklerin paylaşması lazım. Bizim kavgayla güretiliyle silahla bayrakla toprakla bir derdimiz yok. Olanların da ne hale geldikleri malumdur."

Akıllı devlet; yurttaşlarını mutlu eden devlettir. Yurttaşlarının önemli bir kesimi kendisini itilmiş kakılmış, hırpalanmış, katliama hakarete uğramış hissediyorsa ve aynı zamanda bunu yaşıyorsa, devletin “Dicle’nin kenarında bir keçinin ayağı taşa değse, kanasa benden sorarlar.” anlayışında olması gerekir. Bu sözün gereklerini yerine getirmesi gerekir akıllı çağdaş devlet. Kolay olmayacak ama tüm bu sorunların Türkiye’de belki bugünden yarına değil ama uzun süreçte çözülebileceğine inanıyorum. Bu konunun üniversitelerde değişik seviyelerde araştırılması bu sorunların çözülmesine katkı sağlayacaktır. Bu konuların Türkiye’de ve dünyanın değişik yerlerinden araştırmacılar tarafından araştırılması bu konuların çözümüne katkı sağlayacaktır.”

Ehl-i Beyt Vakfı Başkanı Feri ALTUN: “Şimdi bütün dünya Türkiye’deki sistemin bu inanç ayrımını, eşitsizliği, insan hak hukukuna aykırı olan uygulamayı tartışıyor. Türkiye bunun altından çıkamaz. Bir devlet kendi vatandaşlarına vermek zorunda olduğu hakların, eşitliğin başka devletler tarafından tartışılmasından utanması gerekir. Benim vatandaşım haksızlığa uğrayacak, eşitsizlik muamelesi olacak, hak hukuk çiğnenecek ben bunu görmeyeceğim. Bütün dünya bunu görecektir ve buna sahip çıkacaktır. Bu bir utançtır, bu çağın ayıbıdır. Dünyada belki böyle bir şey yoktur. Dünyada 56 İslam ülkesinde Ehl-i Beyt akademisi olmayan tek iki ülke var. Bir Suudi Arabistan bir de Türkiye. Pakistan Libya Ürdün, Mısır, Irak, İran, Fas hepsinde var.

Şimdi bütün dünya Aleviliği konuşuyor. Ama şimdi sessiz duruyor. Nice kanun değişirken bu kanunu neden değiştirmiyorsunuz. 85 yıl önce konmuş bu kanun değişirse tartışma biter. Hem dünyadaki tartışma, kınama biter, hem de Türkiye’deki vatandaşın üzerindeki eşitsiz uygulama biter, eşit vatandaşlık gelir. Geç kalınmış bir olay. İlla insanlar kavga mı çıkarırsın, illa huzursuzluk mu olsun. İlla dünya mı sizi zorlasın bu hakkı vermek için.”

Ayhan AYDIN(Araştırmacı): “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararı yerindedir, doğrudur. Bizim iç işlerimize karışma falan da değildir. Ben Avrupa Birliği’nin kararlarına da, sistemine de, AİHM kararlarına da saygılıyım. Ama bu şöyle yorumlanmamalı: ”Avrupa istediği gibi karışıp bizim iç işlerimizi yönlendirmelidir. Alevilik konusunu Türkiye’ye bir baskı aracı olarak kullanmalıdır.” dersiniz ona karşı dururum, bir duruş sergilerim ama bu böyledir. Bunu (kararları) uygulayacağız.”

AİHM’nin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi konusunda verdiği karar, Aleviler arasında genel anlamda olumlu karşılanmaktadır. Ancak bazı alevi önderler, bu

konunun Türkiye'nin kendi meselesi olduğunu, bu sorunun dışarıya taşınmadan kendi içinde çözülmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bununla beraber iç hukukta haklarını elde edemediklerini savunan aleviler, bu haklarını AİHM'de aradıklarını ve kararı olumlu karşıladıklarını belirterek; kararın uygulanması gerektiğini söylemektedirler.

3.2. Diyanet Konusundaki Talepler

3.2.1. Diyanet İşleri Başkanlığı Konusundaki Düşünceler

Yaptığımız mülakatlarda bu konuyla ilgili olması sebebiyle ve din eğitiminin örgün-yaygın eğitim olarak düşünülmesi gerektiğinden hareketle Diyanet İşleri Başkanlığı konusunda da soru soruldu. Yüz yüze görüşmelerde ve gönderdiğimiz elektronik postalarda muhataplara aşağıdaki soru yöneltildi:

– *Diyanet işleri başkanlığı ile ilgili görüşünüz nedir?*

Garip Dede Türbesi Cemevi Dedesi Hüseyin DOĞAN: Diyanet kaldırılmasın, yerinde kalsın. Diyanet bir üst şemsiyedir. Biz şunu istiyoruz. Biz Alevileri temsil eden Diyanetten ayrı dedelerin başkanlığında Kültür Bakanlığı'na mı Başbakanlığa mı bağlı olur, ayrı bir kurum oluşturulmasını istiyoruz. Ama Diyanet yerinde kalsın.

Kutlay ERDOĞAN (Araştırmacı-Yazar): Diyanet kaldırılсын diyenler var. Kaldırıldığında acaba ne olur? Sünniler dahi hangi mezhebe, hangi tarikata göre idare edecekler. Onu dahi yapamazlar. Diyanetin yeniden düzenlenmesi, Diyanette revizyona gidilmesi gerekir. Bütün mezheplere laik yapı içerisinde eşit davranacak hale gelmesi gerekir. Bu konuda Osman Eğri ve İlyas Üzüm'ün bazı çalışmaları var; Bu süreçte Alevilerle ilgili Erkanname, Cabbarkulu, Makalat gibi eserlerin tıpkıbasımı yapılmıştır. Bu eserler tıpkıbasım olduğu için de “Acaba eserlerde değişiklik yapıldı mı? ” şeklindeki şüphe de ortadan kaldırılmıştır.

Diyanet'te revizyona gidilirken sadece Alevilerin değil diğer mezheplerin de ihtiyaçları, anlayışları göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin bir Şafii “Ben Hanefi değilim.” diyor ama mecburen gidip Hanefi mezhebine göre namaz kılmak zorunda kalıyor. Hatta Alevi olup da baskıdan dolayı gidip Hanefi içtihadına göre namaz kılanlar var. Bunlar dikkate alınıp Diyanet'te revizyona gidilmelidir.

Mehmet YAMAN (Dede, İlahiyatçı, Emekli Din Kültürü A.B. Öğretmeni):Diyanet işleri başkanlığı bazen yanlışlıklar yaptı. 65'te rahmetli İbrahim Elmalı; Aleviler gittiler, Veliyettin Ulusoy'un amcaları gittiler ve “Alevilik tanınsın. Şurada 5 milyon, 10 milyon, 30 milyon, her ne kadarsa, insan var. Osmanlı'da Alevilik sorunu yoktu,

Çanakkale’de beraber bulunduk Şafii, Alevi, Sünni ayrımı yoktu. Bu vatani beraber kurtardık.” dediler. O zaman Diyanet İşleri başkanı :“Alevilik diye bir sorunumuz yoktur, Alevilik ölmüştür .” dedi. Ondan sonrakilerde de buna benzer sorunlar yaşandı. Şimdiki Diyanet İşleri Başkanlığı güzel çalışmalar yapmaktadır. Dürüst insanlar, iyi insanlar var. Ama korkularından mıdır? Sanki gizli bir el var. Sanki “Aman Alevilere meydan vermeyin. Alevileri övmeyin, Alevileri adam olmayacak şekilde gâh övün gâh dövün” şeklinde yönlendiren bir el var. Masonik bir el var.

Nice siyasetçi Hacı Bektaş’a gidip birçok söz veriyorlar, ama o seçim günü oluyor. Seçimden sonra hemen unutupuyorlar. Ama Diyanet sadece önüne gelen evrakı inceleyen bir kurum olmayacak. Diyanet de bizzat ilm-i zatiyle Allah’tan korkarak mertçe çıkacak: “Hayır arkadaş bırakın Aleviler cemevlerini yapsın, cemlerini ibadetlerini yapsınlar ne kadar güzel bir şey. Bakın biz klasiklerini çevirmeye başladık bile.” diye giderse Diyanet görevini yapmış olur, bu şekilde devam da eder. Biz Diyanetin de olmasını istiyoruz kalkmasını istemiyoruz. İbadet olmadan diyanet olmadan din dersi olmadan anne-babalar dini öğretmeden, camilerimizde hocalarımız vaazlarıyla öğretmeden din nasıl öğrenilecek ki? Ama bölücü olmadan bu vaazlar v.s. olmalıdır. Bir de yalan hadislerin bu vaazlara katılmaması gerekir.

Kanber ÖZCIVAN (Araştırmacı-Yazar, Eğitimci): Adamın biri danası varmış beş kat yukarı götürüp çıkarırmış. Ama dana gittikçe büyümüş. Çıkarta indire adamın kolları da güçlenmiş. Ama zamanla o dana öyle büyümüş ki artık adam onu kontrol edemez hale gelmiş. Dananın ipi benim elimde diyormuş ama adam yaşlanınca dana onu yerden yere vurmuş. Atatürk, Diyanet İşleri Başkanlığı’nı kurarken dinin ipini elime geçireyim, kontrolümde olsun, herkes istediği gibi hareket etmesin diye kurdu. Diyanet İşleri Başkanlığı’nı kurmuş ama aylık yoktu o zaman. Demokrat Parti o zaman imamlara aylık bağladı. Dananın güçlenip tosun olması gibi Diyanet İşleri de büyüyüp güçlendi ki Türkiye’nin iki büyük örgütünden biri oldu (diğeri de Genel Kurmay). Devlet de 85-90 yaşına geldi, yaşlandı. İhtiyar, ip bende diyor ama tosun onu yerden yere vuruyor. Durum bundan ibarettir.

Ali BALKIZ A. B. F. Başkanı: Bizim anayasamızda laik bir ülke olduğumuz yazılıdır. Laik bir ülkede devlet eliyle ne din hizmeti ve ne de din eğitimi olur- olmalıdır. Laiklik dendiği zaman; devletin yurttaşlarının neye, nasıl inanacaklarına karışmamaları gerektiğini anlıyoruz. Keza yurttaşların da neye nasıl inanıyorlarsa, bunu nasıl

yaşıyorlarsa onu özgürce yaşayabilecekleri ortamın devlet tarafından yaratılmasını anlıyoruz. Ne devlet dine müdahale etmeli ne de din devlete müdahale etmeli, birbirinden bağımsız, bağımsız olmalıdır. Devlet dine yatırım yapamaz, dini örgütleyemez, dini yönetmeye kalkışamaz. Keza devletin oluşumu, işlevi, dini kurallar referans alınarak olmamalı. Din, vicdan işi inananla inanılan arsında hoş bir muhabbet alanı. Buraya hiç kimsenin girmesine hacet yoktur, mahal yoktur, imkân yoktur. Benim neye nasıl inanacağıma kim müdahale edebilir? Benimle O'nun arasında. Hele hele devletin hiç hakkı yoktur. Ama Cumhuriyetin ilk kuruluşundan bugüne Diyanet İşleri Reisliği Börekçizade Rifat Efendi'den bu yana vardır ve devam ede geliyor.

Diyanet İşleri Başkanlığı aynı zamanda büyük bir haksızlığın da aracıdır. Bu ülkede Aleviler de yaşıyor, onlar da vergi veriyorlar. Onların verdiği vergiler genel bütçeye gidiyor. Genel bütçeden devasa bir bölüm Diyanet İşleri Başkanlığı'na aktarılıyor. 100 bin personel, 100 bin camii o bütçe ile besleniyor. Ama Devletin Alevilere verdikleri vergi karşılığı verdiği bir hizmet yoktur. Herkesten alıyor Sünni'ye aktarıyor. Bu bir haksızlıktır. Biz aleviler hakkımızı helal etmiyoruz. Müslümanların haram yemeyeceklerini de biliyoruz. Bu haksızlığın giderilmesi lazımdır. Bu haksızlığın giderilmesi; Aleviler de orada olsun, masalarda olsun, temsil kabiliyetleri olsun, bütçeden payları olsun demek değildir. O kurum olmasın. Böyle bir kurum olmasın.

Avrupa'daki gibi yapılsın. Devlet her yılın başında vergi mükelleflerine din vergisi verip vermeyeceğini soruyor. Evet dendiği zaman hangi kiliseye, hangi anlayışa diye de soruyor. Ve sizden aldığı vergiyi hangi amaçla vermişseniz o kuruma aktarıyor ve size hizmet olarak dönüyor. Devlet yurttaştan vergiyi toplayan, onların gösterdiği adrese teslim eden ve harcamalarını da kuruşu kuruşuna denetleyen bir işlev görüyor. Bunun bizde olmaması için bir sebep yok.

Bir de Diyanet İşleri Başkanlığı kaldırılınsa dendiği zaman "O zaman tarikatlar azarlar, legal illegal çokça tarikat var." deniyor. Öyleyse o devlet niye var, o meclis niye var. Zaten o illegal dedikleri tarikatlar Diyanetin içindeler. O büyük şemsiyenin altındalar. Onların hepsinin yetiştiği yer Diyanet İşleri Başkanlığı'dır.

Belki bugün olmayabilir, ama uzun süreli bir hazırlıkla, diyelim ki bugün giren memurun emekliliğini bekleyerek, yeni personel almayarak, devlet kendini buna hazırlayarak, bunun yerine koyacağı şeyleri örgütleyerek bu kurum kaldırılmalıdır. Türkiye bir gün bu aşamaya gelecektir. Eğer anayasasında "laik" yazıyorsa.

Ehl-i Beyt Vakfı Başkanı Fermani ALTUN: Diyanetin, devletin dışına çıkarılıp, özerk bir kurum haline getirilerek Milli Eğitim Bakanlığı ve YÖK bünyesindeki tüm dini kurumların da oraya bağlanması gerekir. Böylece Diyanet'in bir şuraya, bir konseye çevrilmesi gerekir. Seçimle, tüm inanç kesimlerinin, oranına göre orada temsil edilmesi gerekir. Böylece Türkiye'deki 70 milyon insanın inancının temsil edilmesi gerekir. Böylece YÖK gibi TRT gibi özerk olmalıdır. Hiç olmazsa bu olmalıdır. Şu anda Diyanet 124 bin kişilik kadrosuyla sadece imam tayini yapıyor ve maaş dağıtıyor. Din eğitimiyle alakası yok. Din eğitimi YÖK ve MEB bünyesindedir. Öyleyse Diyanet 7 -8 bakanlığın bütçesine eşit bir bütçeyle, bu kadar büyük bir personelle neden atıl durumdadır? Bugün insanların ekmek bulamadığı bir zamanda bu günahdır.

Dinle ilgili tüm kurumların alınıp Diyanet'e bağlanması gerekir ve inanç mensupları, oranına göre seçilerek Diyanet'in bu komisyonunda temsil edilmelidir.

Diyanet İşleri Başkanlığı hakkında görüşlerine başvurduğumuz alevi kanaat önderlerinden bazıları diyanetin laik bir devlet içerisinde olmaması gerektiğini söylerken, diğer bazıları diyanetin devam etmesi gerektiğini ancak bu kurumda revizyona gidilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Fermani Altun Diyanetin özerk hale getirilip tüm dini kurumların oraya bağlanması gerektiğini savunurken, ABF başkanı Ali Balkız Türkiye'de Alevilerin de vergi verdiğini ancak bu vergilerle finanse edilen din hizmetlerinin sadece Sünni vatandaşlara yönelik olduğunu vurgulamaktadır. Bazı Avrupa ülkelerine işaret eden Ali Balkız, din hizmetleri konusunda verilen vergilerin ayrı olması gerektiğini, herkesin kendi anlayışında olan kurumlarda kullanılmak üzere vergisini vermesi gerektiğini savunmaktadır.

Kutlay Erdoğan Diyanet İşleri Başkanlığının Alevi kaynaklarla ilgili yaptığı çalışmaların şüpheye mahal vermeyecek biçimde yapıldığını ve bunu olumlu karşıladığını belirtirken Diyanette revizyona gidilmesi gerektiğini savunmaktadır. Mehmet Yaman ise günümüzde Diyanetin bazı güzel çalışmalar yaptığını, ama yapmak istediği bazı çalışmaların engellendiğini düşündüğünü belirtmektedir. Kamber Özcivan ise Diyanet konusunda olumsuz görüşlerini farklı bir biçimde dile getirmiştir.

3.3. Cemevleri-Dedeler Konusundaki Görüş ve Talepler

Konumuz din derslerinde Alevilik olunca Alevilik öğretiminin (nitelik ve niceliği tartışılrsa da) yapıldığı yerlerden biri olan cemevleri ve bu cemevlerinin başında bulunan dedeler hakkında da aşağıdaki sorular sorulmuştur.

- Cem evlerinde Alevilik din eğitim-öğretimi hakkında ne düşünüyorsunuz?
 - Yapılabilmekte midir?
 - Nasıl yapılmaktadır?
 - Kimler tarafından yapılmaktadır?
 - Hangi tür materyaller kullanılmaktadır? v.b.
- Alevilerin Cemevleriyle ilgili (dedeleri de düşünerek) talepleri nelerdir?
- Alevilerin din adamları veya dini önderleri olan dedelerin yeterliliği ve Alevi toplumu içerisindeki etkinliği konusundaki değerlendirmeniz nedir?

3.3.1. Cemevlerinde Alevilik Din Eğitim-Öğretimi

3.3.1.1. Cemevlerinde Alevilik Din Eğitim- Öğretimi Yapılabilmekte midir? Nasıl Yapılmaktadır?

Cem Vakfı-Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığı: Alevi inanç gurubu dediğiniz Ehl-i Beyt değerleridir. Yani İslam'ın orijin yüzüdür. İslam inancının içerisinde guruplaşmış bir anlayışın ötesinde asıldır. Eğitimler yeterli olmamakla birlikte, sürekli kendini yenileyen daha mükemmel doğru ilerleyen yapılaşma var haklarını aldıktan sonra okullaşmayla birlikte kendini tamamlayacaktır.

Hollanda Alevi Birlikleri Federasyonu: Cemevleri henüz yeterince yaygınlaşmamıştır. Kaldı ki, bir inanç kurumu olarak devlet tarafından da henüz resmen tanınmamıştır. Buna rağmen bazı yerlerde cemevleri kurulmuş olup buralarda bu eğitim verilmeye çalışılmaktadır. Ancak bu oluşumlar henüz çok yeni olduğu için cemevlerinin istenilen düzeyde işlevlerini yerine getirebilmeleri biraz zaman alacaktır. Yani, şu anda kısıtlı olanaklarla bu eğitim istenilen düzeyde yapılamamaktadır. Bu eğitim dedelerle sohbetler ve cemler yoluyla yapılmaktadır.

İsmail KAPLAN, Avrupa Alevi Birliği Federasyonu Eğitim Sorumlusu: Cem evlerinde saz ve semah kursları içinde ve düzensiz olarak da seminerler şeklinde geniş anlamda “Alevi öğretisi” üzerine din öğretimi yapılmaktadır. Bu konuda olanaklar son derece sınırlı ve kalite konusunda büyük farklılıklar vardır. Bu nedenle “okullarda verilecek Alevilik içerikli derslere” alternatif olarak düşünmek mümkün değildir. Alevi çocuklarına kendi öğretilerine ve yasalara uygun bilgilerin okulda verilmesi, Sünni ve Alevi öğrencilerin kendi aralarında toplumsal barışı tesis etmelerini desteklemek

açısından da devletimizin görevi olmalı ve devletimizin bütünlüğünü korumak nedeniyle de yararınadır.

İsveç Alevi Kültür Merkezi: Bir asra yakın bir süredir dergâhlarından koparılan Aleviler, bu konuda problem yaşıyorlar. Cemevlerinde, Alevi kültür merkezlerinde dedelerin yönetiminde cemlerde ve son dönemlerde bu konuda birçok araştırma mevcut, bu araştırmacıların verdiği panel ve seminerlerde Aleviler hem kendisini, hem çocuklarını hem de önderlerini eğitiyor. Bunu yaparken kendi içinde yapıyor. Asimile etmek amacıyla Alevilerin tanımadığı bir Alevilikle, Alevileri eğitmeye çalışanlara rağbet etmiyor.

Karacaahmet Kültürünü Yaşatma Ve Tanıtma Derneği(Cemal ŞENER): Cemevlerinde din eğitimi çocuklara verilmemektedir. Cemevlerinde sadece ibadet yapılmaktadır.

Rıza ZELYUT(Gazeteci-Yazar): Cemevlerinde verilen Alevilik eğitimi; geleneksel Alevilik temelinde yürütüldüğü için olumludur. Yalnız; buralarda farklı Alevilik algılarına bağlı olarak farklı tanımlamalar yapılabilmektedir ki bu tehlikelidir. Ayrıca; olanaksızlık yüzünden bu dersler kitlelere ulaşmamaktadır.

Ali YAMAN (Akademisyen-Yazar): Belli cemevlerinde düzenli kurslar şeklinde yapılmaktadır. Bunların sayısı oldukça sınırlıdır.

Garip Dede Türbesi Cemevi Dedesi Hüseyin DOĞAN: Her perşembe akşamı saat 7’de cem lokması var. Saat 8’de cemevine çıkılır. Dede Kuran ayetleriyle yarım saat sohbet eder. 72 millete kapımız açık hiç kimseyi dışlamayız. Hiçbir yerde sen neden cemevine geldin de denmez. Bizi tanımayanlar gelsin bizi, inancımızı tanısin, biz ne söylüyoruz, insanlar arasında ayırım mı yapıyoruz. Bizi gördüklerinde pişman oluyorlar.

Kutlay ERDOĞAN (Araştırmacı-Yazar): Dedeler rehberler ve zakirler tarafından yapılan bir eğitim vardır. Ancak sadece babadan aldıkları eğitimle bu eğitimi yapmaktadırlar. Buralarda yeterli olmayan dedeler tarafından verilen bir eğitim vardır.

Kanber ÖZCİVAN (Araştırmacı-Yazar, Eğitimci): Böyle bir eğitim yapılabilir ancak akademik açıdan yetişmiş eleman sıkıntısı çekiliyor.

Mehmet YAMAN (Dede, İlahiyatçı, Emekli Din Kültürü A.B. Öğretmeni): Yapılıyor deniyor ama yapılamıyor. Şahkulunda ilk Alevilik kursunu oranın dedesi olarak ben açtım. Şahane gidiyordu. Kuran, hadisler ve kendi kitaplarımız. Sonra bir iki kişi geldi “Alevilik kursu neymiş? Siz burada dede mi yetiştiriyorsunuz? Burada Kuran mı

okutuyorsunuz?” deyip orayı bozdular. Gazetelerde, dergilerde “Aleviler okullaşıyor,” diye haber çıktı ve burası kapatıldı. Şimdi de devam ediyor ama verimli olmuyor. Verimli olması için öğretmenin eğit-bilimsel yani pedagojik bir eğitimden geçmesi gerekiyor. Bir öğrenciyi nasıl ders vereceğini bilmesi gerekiyor. Ben sonra Almanya’ya gidip orada dört sene kaldım. Mannheim şehrine gittim. Kırk öğrencim vardı, o kırk öğrenciyi de imanlı, bilgili, gerçek bir Alevi İslam olarak yetiştirdim. Hepsini görevini yapıyor: Kimisi dede, kimisi zâkir, kimisi 12 hizmet sahibi. Oradaki kurs gibi sağlam yapılırsa bu iş olur.

Ama bir de şu var: Tamam Alevilik kursunu açtın, öğrenci var. Aleviler hasret kaldıkları için hevesli, ama dersi verecek adam yok.

Dede yetiştirilecek; kim dede yetiştirecek? Eski dedeler mi? Hiç kalmadı onlardan. Şimdi Aleviliği bir nevi tiyatro veya piyes gibi görenler var. Cemlerde cem yapılıyor, salonda adamın bacak bacak üstünde. Aynı Fatih Camisi’nin avlusunda, kahvesinde gördüğüm hacı efendiler gibi Ezan-ı Muhammedi okunuyor, bacak bacak üstünde, indirmiyor. Ben titriyorum orada. Ezan bitiyor hacı kalkıp “Hadi gidelim namaza.” diyor.

Yani dediğim şey, Alevilik eğitim-öğretiminin verilmesi için pedagojik görev sahibi hocalar, dedeler olması gerekiyor.

Ali BALKIZ A. B. F. Başkanı: Teorik bazda Aleviliğin tarihi, oluşumu, kurumları, kuralları, felsefesi seminerler, konferanslar, paneller düzenli dersler biçiminde yapılmaktadır. Pratiği ise Cemevlerinde birebir yaşanmaktadır. Cemler de genç nesil için bir eğitimidir.

Ehl-i Beyt Vakfı Başkanı Fermani ALTUN: Türkiye’de 1000-1500 civarında cemevi açıldı ama bugün oralarda görev yapacak eğitimli inanç önderi eksikliği vardır. Ve biz Ehl-i Beyt vakfı olarak inanç akademisi başlattık. Orada bilim adamı, ilim adamı yetiştireceğiz. İslam tarihi tüm detaylarıyla, farklı boyutlarıyla, Alevilik inancı tasavvufi boyutta, geçmişten bugüne geldiği şekliyle, nefesler, semahlar, gelenekleriyle burada öğretilecek. Böylece buralarda gerçek Ehl-i kâmil yetiştirilecektir. Bugün Türkiye’de inanç önderi yok. Bugün kaynak çok ama insan kaynağı az. İnanç önderi birkaç kişi var. Bugün Cemevlerinde gelenekten gelen, babadan oğula öğrenilen birkaç nefes, birkaç duayla bu iş sürdürülmeye çalışılmaktadır. Yani kıt kanaat sürdürülmektedir. Bunun da ilmi yönü yoktur.

Hollanda Alevi Birlikleri Federasyonu: Dedelerle sohbetler ve Cemler yoluyla yapılmaktadır.

Hakkı SAYGI Baba (Bektaşî Babası):Kendi inancımızla ilgili kurum içi altı aylık kurslarımız var bizim, aşağı yukarı 4 senedir devam ediyor. İşte gençlerimiz geliyorlar dede çocukları altı aylık bunlara sadece pazar günleri iki saat iki buçuk saat falan ibadet şekilleri öğretiliyor. İslam tarihi öğretiliyor. Derslere ben de giriyorum, cenaze hizmetleri öğretiliyor ama bu kurum içi yani resmi bir şey değil. Ama çocuklar burada hiç olmazsa bir şeyler öğreniyorlar Cemevlerinin başlarına gidiyorlar orda dedelik yapıyorlar, yaşlı dedelerinin yanlarında oturuyorlar falan ama bu bir resmi diploması yok. Resmi bir belgesi yok, hiçbir şeyi yok sadece pratik yapıyor. Yani eğitimle ilgili başka bir şeyimiz yok.

Cem evlerinde perşembe akşamları dede yarım saatlik bir cem sohbeti yapıyor. Yani nasıl ki cuma hutbesi vardır o şekilde cemevinde de cem sohbeti var. Tabi o orda 5 dakikalık filan bir konuşma yapar. Tarihi günler vardır. Mesela önümüzdeki perşembe günü Hz. Hasan'ın şahadeti, onu anlattım şimdi ben onu bir gözden geçireceğim, internete koyacağım. Dedeler alıyorlar oradan, internetten. Perşembe akşamları sohbet yapıyorlar. Mesela geçtiğimiz hafta Muhammed BAKIR vardı. Yani ben her perşembeye elimizdeki konuya göre sohbet hazırlıyorum. Yarım saatlik sohbet var. Halka sohbet var ama bu da yeni başladı. Dedelerimizden bunu alabilenler alıyor.

Kazım GENÇ (Avukat, Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Eski Başkanı):Cemevlerinde Alevilikle ilgili bilgi vermek konusunda bir eğitim yapılmıyor. Aleviliği ilkökul düzeyinde veya çocukları alıp yetiştirmek anlamında kastediyorum. Birer cemevi olarak kurulmuş cemevinin sayısı da ne yazık ki Türkiye de 40-50'yi geçmez. Derneklerimizin en büyük salonunu insanlarımızın ibadetlerini, cemlerini yaptıkları yer olarak ayırır, oraya cemevi deriz. Ama orası bizim derneğimizdir. Alevilikle ilgili eğitim değil de Alevilikle ilgili bilgiler nasıl verilir? sorusu daha doğru olur. Örneğin Pir Sultan Kadıköy Şubesi "Laiklik ve Alevilik" konulu bir panel yapar. Konuşmacılar çağırılır. Bu panele de o derneğin üyeleri ve o çevredeki Aleviler katılır. Böyle bir bilgilendirme yapılır. Kuran kurslarındaki gibi birebir Alevilik eğitimi verilen bir uygulama yoktur. Çocuklarımız ailesinin içinde, çevresinde ve toplumda bu türlü panellerle, söyleşilerle Aleviliği öğrenirler. Yeterli değildir ama şu andaki uygulama budur.

Ayhan AYDIN(Araştırmacı): Şimdi çok yaygın olmamakla birlikte Şöyle söylenebilir. Cemevlerinde seminerler Şeklinde, paneller Şeklinde binlerce etkinlik olmuştur Şimdiye dek. Bunu ben bir eğitim boyutlu çalışma olarak nitelendirebiliriz. Çünkü bu etkinlikler tamamen halkın katılımıyla ilgili etkinlikler olduğu için halkın eğitimine yönelik bir etkinlik olarak değerlendiriyorum ben bunu. Bu konuda alevi kurumla her türlü eksikliğe rağmen bir altın madalyayı hak etti.. Cem evlerinde bizzat benim önderliğimde yüzlerce etkinlik yapılmıştır. Cem Vakfı'nın Kartal'daki Őubesine bile gitseniz ve sorsanız siz bugüne dek hangi etkinlikleri yaptınız deseniz size iki yüz üç yüz tane etkinlik sıralayabilir. Onlar senelik plan yapıyorlar,15 günde bir bir konuşmacı ağlıyorlar. Oradaki insanlara seminer veriliyor. Bazı eğitimci yazarların dedelerin yurt dışında kalmalarıyla bazı eğitim programları uygulandı.

Fakat son üç yılda olan çalışmalar çok dikkat çekicidir. Dursun Gümüşoğlu ismindeki bir araştırmacı yazar dostumuzun eğitim danışmanlığında, Aleviliğin temel değerleri her hafta, ders programları içerisinde serbest olarak ama belli bir program uygulanarak Şah Kulu Sultan Dergâhı'nda verilmektedir. Sadece Dursun Gümüşoğlu değil birçok yazar ve araştırmacı buraya destek olmaktadır. Bunu ciddi bir eğitim hamlesi olarak yorumluyorum. Yani isimsiz kahramanlar olduğu gibi bu etkinliğin danışmanlığını önderliğini o yapmıştır. Bunların dışında da cem evlerindeki insanların başka panellere katılmaları oradaki yöneticilerin yönlendirmesiyle cemevine üye olanlar veya dernek ve vakıflara gelen gidenler diğer yerlerdeki etkinliklere de yönlendirilip bilgilendirilmeleri sahip olmaları sağlanabilir. Televizyon, radyo gibi yayın organlarının çıkmasıyla bilgi edinme süreci hızlanmıştır ama sistemli bir çalışma olmamıştır.

Cemevlerinde din eğitim-öğretiminin niteliği konusunda farklı görüşler vardır. Görüşlerini aldığımız kişi ve kurumlardan bazıları cemevinde dede tarafından, cemden önce verilen sohbeti bu kapsamda değerlendirirken, bazıları ise vakıf ve dernekler kanalıyla cemevlerinde düzenlenen kurs, seminer ve panelleri bu çerçevede değerlendirmektedir. Ancak ister cemevinde verilen sohbet olsun, ister panel, konferans ve kurslar olsun Alevilerin büyük çoğunluğu, cemevlerinde Alevilik konusunda verilen din eğitim-öğretim etkinliklerinin yetersiz olduğu konusunda ortak görüş beyan etmektedirler.

3.3.1.2. Cemevlerinde Alevilik Din Eğitim-Öğretimi Kimler Tarafından, Hangi Tür Materyaller Kullanılarak Yapılmaktadır?

Cem Vakfı-Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığı: "Bu konudaki eğitimler, inanç önderleriyle birlikte konusunda yetkin olan uzmanlar tarafından verilmektedir.

Hollanda Alevi Birlikleri Federasyonu: Dedeler ve bu konuda kendini yetiştirmiş bilgili kişiler tarafından verilmektedir. Malum nedenlerle Aleviliğin öğretilmesi için yeterince araç-gereç henüz yok sayılır. En azından çocukların-gençlerin anlayabileceği türden yok. 1400 yıldır olduğu gibi halen sözlü anlatım yoluyla bu öğreti gelecek nesillere aktarılmaya çalışılmaktadır. Ancak bu konuda gerek Türkiye’de, gerek Avrupa’da materyal geliştirme çalışmaları hızla devam etmektedir.

İsveç Alevi Kültür Merkezi: Cemevlerinde, Alevi Kültür Merkezleri’nde dedelerin yönetiminde cemlerde yapılmaktadır. Son dönemlerde bu konuda birçok araştırma mevcut, bu araştırmacıların verdiği panel ve seminerlerde Aleviler hem kendisini, hem çocuklarını hem de önderlerini eğitiyor. Alevi kültürünü dünden bugüne taşıyan halk ozanlarının yazdıkları aleviler için yol haritasıdır."

Ali YAMAN (Akademisyen-Yazar): "İçerisinde dedelerin, yazarların ve öğretmen kökenlilerin de yer aldığı kişiler tarafından hafta sonu kursları şeklinde yapılmaktadır. Burada kullanılan materyaller daha çok Alevilerin rağbet ettiği ve cemevlerinde de satılan kitaplar olmaktadır. Bildiğim kadarıyla bu kurslar için hazırlanmış ders kitapları ancak bugünlerde hazırlanmaya çalışılmaktadır."

Garip Dede Türbesi Cemevi Dedesi Hüseyin DOĞAN: " Cemevlerinde sohbet tarzında yapılan bu eğitim dedeler tarafından gerçekleştirilir."

Kutlay ERDOĞAN (Araştırmacı-Yazar): "Dedeler, rehberler ve zakirler tarafından yapılmaktadır. Yeterli olan olmayan dedeler vardır. Babadan aldıkları eğitimle bunu yapıyorlar. Hacı Bektaş’ta İstanbul’da Ankara’da Alevi din hizmetleriyle ilgili akademiler kurulmalıdır. Orada Sünni, Alevi hocalar ve diğerleri gelip ortadan Ehl-i Sünnet doğrultusunda bu dersler verilsin. Ehl-i Sünnet derken sadece Sünniler demek değil, Peygamber Efendimizin gidişatı, Ehl-i Beyt’i doğrultusundaki harekettir."

Kanber ÖZCİVAN (Araştırmacı-Yazar, Eğitimci): "Özellikle dedeler, zakirler, rehberler tarafından yapılmaktadır. Bunlar mahalle Kuran Kursu seviyesindedir. Ancak biz dedelerin akademik seviyede yetişmesi gerektiğini düşünüyoruz. Aslında ilahiyat fakültelerinden papaz da dede de hoca da yetişmelidir. Orada illaki Sünni din adamı

yetiştirilecek diye bir şey yok. Orada ilahiyatla, dinle ilgili, tarihinden başlayarak bilgiler verilir.

Semahlarda Saz bir materyaldir. Ama Rumeli’de semahlarda keman olabiliyor.”

Mehmet YAMAN (Dede, İlahiyatçı, Emekli Din Kültürü A.B. Öğretmeni): "Eğitimi genelde o cemevinin dedesi verirken, cenaze hocası da cenaze dersleri veriyor veya ilgili birisi ders veriyor."

Ali BALKIZ A. B. F. Başkanı: "Alevilik eğitim-öğretimi, Alevi olsun olmasın Aleviliği bilen kişiler tarafından yapılmaktadır. Bunlar konuyu bilen bilim adamları, yazarlar, akademisyenler ve araştırmacılarıdır.

Pençe, erkân, saz, Çerağ eğer materyal olarak düşünülürse bunlar Alevi ritüellerinde birer materyaldir.

Alevilerin Ana kaynaklar yedi ulu ozanın deyişleri, nefesleri, gülbanklar, onların şiirleri, hayatları, anlattıkları. Bizde dedelerin ve babaların sözlü gelenekten aktarıla aktarıla gelen kendisinden öncekilerden öğrendiği bir gelenek vardır. Örneğin Hubyar’daki birkaç yüzyıl önceki nasıl geldiyse öyle biliyor, Malatya’daki de kendi duyduğunu biliyor ve anlatıyor. Ocakların burada önemli etkisi var.

Aleviliği ben önce babamdan, sonra girdiğim cemlerden, sonra kitaplardan öğrendim. Böyle bir süreci her Alevi yaşar."

Ehl-i Beyt Vakfı Başkanı Fermani ALTUN: "Cemlevlerinde dedeler gelenekten gelen, babadan oğula öğrendikleri birkaç nefes birkaç duayla bu işi sürdürmeye çalışılmaktadırlar. Yani kıt kanaat sürdürülüyor. Bunun da ilmi yönü yoktur."

Kazım GENÇ (Avukat, Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Eski Başkanı):"Alevilikle ilgili şu ana kaynaktır deme imkânı yoktur. Ama Nejat Birdoğan’ın Anadolu’nun yasaklı kültürü Alevilik diye bir kitabı vardır. Erdoğan Aydın’ın Alevilikle ilgili kitaplarının objektif kitaplar olduğunu düşünüyoruz. Bu dönemde Alevilikle ilgili hazırlanan kitaplar yazarların bakış açısına göre yazılmaktadır.

Diyanet Alevilikle ilgili kitapları bastırды ve en çok da Hacı Bektaş-ı Veli’nin Makalat’ı üzerinde durdu. Ama biz bu eserin Hacı Bektaş-ı Veli’ye ait olmadığını düşünüyoruz.

Diyanet bu eserleri basarken 3-4 Alevi arkadaşı davet etmişler. Sonra basında yayıldı bu. "Bizimle toplantı yapmadılar, bizimle tek tek görüştüler, sonra da baktık ki çıkmış. Bizi çağırdılar böyle bir şey düşünüyoruz dediler." sonra sanki onlarla beraber hazırlanmış gibi yayınladılar. Bu eserler bizim örgütsel yapılarımızla veya bizim

belirlediğimiz uzmanlarla beraber hazırlansaydı objektif olurdu ve inandırıcılığı olurdu. Ama inandırıcılığı asla yoktur ve biz dönüp bakmıyoruz bile. Hile-i şeri ile yayınladılar. İki üç arkadaşı çağırıp yayınladılar ve onlarla dahi tartışmadan yayınladılar. Uygulamanın özü yanlış olunca detayına girip bakmanın da anlamı kalmıyor."

Ayhan AYDIN(Araştırmacı): "Akademisyenler daha çok davet edilmektedir ama buraya daha çok araştırmacı ve yazarlar öncü oluyor. Sırasıyla konuyla ilgilenen doktorlar bilim adamları kendi alanlarıyla ilgili daha ziyade Alevilikle ilgili bilgilerini halkla paylaşmışlardır. Materyal olarak kitaplar broşürler vs. kuşanılmıştır. Slâytlar kullanılmıştır. Teknolojiden yararlanılmıştır. Her türlü materyali kullanılmıştır. Kaynak olarak Aleviliğin temel düşüncesinin kaynağı olarak ozanların eserleri diyebiliriz. Buyruk başta gelir. Tabi bunun yanında Kuran-ı Kerim'de var ama Kuran-ı Kerim'i bütün Alevilerin sunumlarında genellersek Pir Sultan Abdal Dernekleri'ne Bektaşilik'e baktığımızda zaman hepsi Kuran-ı Kerim doğrultusunda eğitim vermiyorlar. Bunun yanında kaynak olarak Aleviliğin temel referans sistemlerinden yararlandıklarını söyleyebiliriz. Son zamanlarda Kuran'a atıf yapma çok çoğaldı. Ama on yıl önce yoktu bu. On yıl önce Kuran'a atıfta bulunma yoktu. İşte "Buyruk şöyle buyruluyor."denirdi. " Aleviler cemevlerinde Alevilik din eğitim-öğretiminin dedeler, rehberler, zakirler tarafından verildiğini söylemektedirler. Öte taraftan bilim adamı yazar, akademisyen ve araştırmacıların da cemevlerinde, panel, konferans ve kurslarda Alevilik hakkında bilgilendirmelerde bulunduğu belirtilmiştir.

Bazen haftasonu kurslar şeklinde de verilen bu eğitim-öğretim faaliyetlerinde kaynak olarak Kur'an-ı Kerim, yedi ulu ozanın deyişleri, nefesler, gülbanklar ve son zamanlarda hazırlanan bazı kitapların kaynak olarak kullanıldığı söylenmektedir.

Bazı Alevilerce planlı, programlı olmadığı için bir eğitim-öğretim etkinliği olmadığı savunulan bu etkinliklerde genel anlamda saz, Rumeli'de ise keman kullanılan materyaller olarak belirtilmiştir. Bu eğitim-öğretim faaliyetlerinde zaman zaman teknolojik imkânlardan da yararlanıldığı söylenmiştir.

3.3.2. Dedelerin Yeterliliği Ve Etkinliği

Cem Vakfı-Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığı: "Dedelerimiz yeterlidir, Alevi toplumu içerisinde önemini vurgulamak yerine Aleviliğin temel taşlarıdır desek doğru olur."

Hollanda Alevi Birlikleri Federasyonu: "Dedelerimizin çoğunluğu maalesef bu konuda kendilerini fazla geliştirememişlerdir. Ayrıca birçoğu bu öğretiyi kendi soyundan gelen çocuklarına aktaramamışlardır. Önümüzdeki dönemde bu konu da Alevi toplumun gündeminde en öncelikli konular arasında yer alıyor. Dedelerin çağdaş bir eğitim almaları, bilgiyle donanmaları, topluma yararlı olabilmeleri doğrultusunda çabalar var. Yani şu anda dedelerde bilgi ve deneyim eksikliği var. Onun için toplumda etkinlikleri de az. Elbette kendini çok iyi yetiştirmiş az sayıda da olsa dedelerimiz var."

İsmail KAPLAN, Avrupa Alevi Birliği Federasyonu Eğitim Sorumlusu: "Diyanet, İmam –Hatip okulları, İlahiyat Fakülteleri ve okullardaki Sünni ağırlıklı din dersleri olmasaydı, Sünni din adamları da kendi alanlarında çok yetersiz olacaktı. Alevi dedelerinin ve analarının yetersiz olmasının tek nedeni, devletin yetkililerinin (Diyanet, Milli Eğitim ve Meclis) bu güne kadar bu konuda çözüm üretmeye yanaşmamalarındandır. Dedeler ve analar gelenekten gelen bilgilerle Alevi toplumuna hizmet vermeye çalışıyorlar. Bu bilgiler eksik bile olsa, dedeler Sünni hocalara göre, Alevi toplumuna daha uygun hizmetler vermektedirler. Bu hizmetlerin kalitesinin artırılması için, Alevi kurumlarına dede ve anaların eğitilmeleri konusunda olanaklar sağlanmalıdır."

İsveç Alevi Kültür Merkezi: "Alevi dedeleri tüm zorluklarına rağmen Aleviliği bugüne taşıdılar. Bıyıkları, sakalları kesildi, horlandılar, dövüldüler, sövüldüler ama yine de yollarından ayrılmadılar."

Karacaahmet Kültürünü Yaşatma Ve Tanıtma Derneği(Cemal ŞENER): "Alevi dedeleri son elli yıldır büyük bir erozyona uğramıştır. Faal görev yapan sayıları da yeterlilikleri de eksiktir. Süreç içinde telafisi mümkündür."

Rıza ZELYUT(Gazeteci-Yazar):"Bugün Alevi dedelerinin büyük bölümü yetersizdir. Alevi kuruluşlarının kapatılması sonucu dedelerin yetiştirilmesi mümkün olamamıştır. Günümüzde cemevlerinde açılan kurslarla bu eksiklikler giderilmek isteniyor. Lakin yetersiz... Hacı Bektaş merkezli bir eğitim kurumunun devreye sokulması ve dedelerin buradan diploma alarak hizmet etmeleri şarttır."

Ali YAMAN (Akademisyen-Yazar): "1990'lara kadar kentleşmeye paralel olarak dedelik kurumunun Alevi toplumu üzerindeki nüfuzu zayıflamıştır. 1990'lardan itibaren yaşanan Türkiye'nin dönüşümü Aleviliğin inanç kurum ve kurallarına yönelmeyi de getirmiş olup, dedelere olan ihtiyaç giderek artmış ve Cemevlerinde artık sürekli hizmet

gören dedeler görülmüştür. Dedelerin etkinliğini dernek vb. kurumların etkinliği içerisinde görmek gerekir. Geleneksel kırsal hayattaki konumunu kazanması mümkün olmamakla birlikte, son yıllarda dedelerin giderek daha donanımlı ve cemevlerinde etkili hale gelmeye başladıkları söylenebilir."

Garip Dede Türbesi Cemevi Dedesi Hüseyin DOĞAN: "Alevilerin dedelere bakışı çok farklıdır. Hiç kimsenin çözemediği sorunları Peygamber soyundan geldiği için dedeler çözerler. Toplum nazarında çok kale alınır. Yerine getirilmesi için de mücadele ederler.

Kutlay ERDOĞAN (Araştırmacı-Yazar): "Dede serçeşm olarak bilinir, etkindir. Ancak kendilerini şehir ortamında yetiştirmeleri, geliştirmeleri gerekmektedir. Dedesiz cem yapılmaz, görgü sorgu olmaz. Aleviliğin temel ibadeti cem, cemin temel faktörü dededir. Cemsiz Alevilik olmayacağına göre; dede Aleviliğin olmazsa olmazlarından"dır."

Kanber ÖZCİVAN (Araştırmacı-Yazar, Eğitimci): "Büyük bir kesim diyor ki ocaklar var. Bunlar peygamber soyundan geldiğini söylüyor. Ancak Bektaşiler ve aydın Aleviler böyle soydan gelmenin gerekmediğine inanıyor. Ama Alevilikte dedelik kurumunun önemli bir yeri vardır."

Mehmet YAMAN (Dede, İlahiyatçı, Emekli Din Kültürü A.B. Öğretmeni): "Alevi dedelerinin eskiden işlevleri vardı: İbadetlerini yapmak, barıştırmak, yoklamasını yapmak, cenazelerin kaldırmak, kim hasta kim küskün takip etmek. Talipler de şehre gelmedikleri için İstanbul'a ve diğer büyük şehirlere gelmediği için köylerde her dede kendi köyünü kışın görgü ceminde sorgudan geçirirdi. Şimdi görgü cemi, musahiplik cemi yok, eğitim cemi var. Dedelerin şehirlerde işlevlerini kaybetme durumu var. Mesela eskiden köyde hak yiyen kişiden hakkını ödemesi için ikrar verdirilirdi. Şimdi ise cemde dara çekilip razılık isteniyor. Ama şehirde topluma ihtiyaç olduğu için razılığın, toplumdan dışlanmanın pek bir anlamı kalmamıştır. Bu da dedelerin etkinliğinin azalmasına sebep olmuştur.

Birçok Alevi dedesinde yetersizlik söz konusudur. Biz eskiden Yaman ailesi olarak çerağcıydık. Ona uygun dualar okunurdu. Ama şimdi dedeler duaları Türkçe okuyabilecekken bilmedikleri duaların Arapçasını okumaya çalışıyorlar, onu da bilmiyorlar. Bu ve bunun gibi yetersizlikler var."

Ali BALKIZ A. B. F. Başkanı: "Sosyolojik göç olgusu; Aleviliğin inanç örgütlülüğünü dağıttı. Eskiden bir örgütlülük vardı; dergâh, pir mürşit, dede, talip, musahip, bu bir

örgüttür. Bir sivil örgüttür. Yolun bütün gerekleri, eğitimi-öğretimi, pratiği o süreç içerisinde yapıla gelmekteydi. Köyden kente göçle beraber bu örgüt bozuldu. Onun için asimilasyonu önlemek, Alevilik eğitim-öğretimi yapmak, şehirde de var olabilmek bu kültürü yaşatabilmek ve Aleviliği yarına aktarabilmek amacıyla sivil toplum kurumları demokratik kitle örgütleri, vakıflar, dernekler, federasyonlar oluştu; tabii bunlar oluşurken dedenin işlevini üstlenmediler ve üstlenmemelidirler. Ama dede de kentte bu hizmetleri görebilecek yeterlilikte olmalı.

Köyde dede sadece bir dini önder değildi, o aynı zamanda bir postacı, ziraatçı gazeteydi, haberler taşırdı, yargıçtı; adalet dağıtırdı, bankaydı. Bu tür görevleri yerine getirirdi. Ama şimdi kentte şu kapitalist koşullarda, emperyalist, neoliberal denen koşullarda bu yamyam ekonomisinde, bu düzende dededen böyle bir hizmet beklemek doğru değil.

Dede nasıl olmalı? Bir kere yolu tüm incelikleriyle bilecek. Tarihi bilecek; sadece kendi tarihini değil, İslam tarihini de, Hıristiyanlık tarihini de, dinler tarihini de bilecek. Din felsefesi, din sosyolojisini bilecek. Dünyayı, yabancı dili, bilgisayarını, coğrafyayı, edebiyatı, şiiri, sazı, sözü bilecek, insan psikolojisini bilecek. Benim imgemde böyle bir dede var. Kaç tane böyle dede vardır o da başka mesele tabii.

Dede oturduğu zaman talipler de cemde şöyle oturdukları zaman dede talipler, safa oturmuş mihmanlar kadar Türkçe bilmiyorsa o zaman iş olmaz. Dedelerin eğitimi şimdiye kadar ocaklar aracılığıyla hep olageldi. Ama Alevi dünyası buna bir formül bir çıkar yol bulmak zorunda. Evet, böyle bir problem var. Yeterlilik problemi var. "

Ehl-i Beyt Vakfı Başkanı Fermani ALTUN: "Dedelerin etkinlikleri yok. Etkinlik bizde kuruluşlardadır. Çünkü dedeler kuruluşların bünyesinde faaliyette bulunmaktadırlar. Kendi başlarına bir etkinlikleri yok.

Günümüzde hepsi idare ediliyor. Aşağı yukarı her bir dede bir vakıfa-derneğe bağlıdır. Dedeler ve cemevleri bir kuruluşa, derneğe, vakıfa bağlıdır. Dedelerin okuduğu bir kurum da yok. Kendilerini yetiştiren bazı dedeler var ama bunların da sayısı oldukça azdır. Birkaç dua dışında başka bir şey bilmeyen dedeler de vardır.

85 yıl önce dergâhlarda bir pirin, bir inanç önderinin yetişmesinin kuralları vardı. En az 15 yıl ilmi ihtisası, en az 10 yıl da hizmet yapması sonucu ona yeterlilik belgesi, liyakat belgesi verilir ve topluma gider, topluma kendisini kabul ettirirdi. Şimdi ne oldu; dergâhlar kapandı ve dedeler ilmi zeminden koştular, sadece babadan oğula gelen bir dedelik var. Elde sadece bu kaldı."

Hakkı SAYGI Baba (Bektaşî Babası): "Alevî din adamlarına "İnanç Önderi" diyoruz. Bu inanç önderleri, genellikle Hz. Peygamber Efendimizin soyundan geldiğine inanılan kimselerdir. Örneğin: Hz. Peygamber'imizin soyu, kızı Hz. Fatıma'nın Hz. Ali'den doğan oğulları Hz. İmam Hasan ve Hz. İmam Hüseyin'den yürümüştür. Peygamber Efendimizin İbrahim adındaki oğlu vefat edince, kendisine "Ebter", yani soyu kesik denildi. Bunun üzerine "Kevser Suresi" nazil oldu.

Birinci Ayet: Müjde ayetidir. "Ya Resulüm! Biz sana Kevseri Verdik" deniyor. Kevser'in sözlük anlamı, bir bakıma "neslin yürümesidir. Burada Hz. Fatıma, "kevserdir". Böylece Hz. Peygamber'imizin soyu, Fatıma ile Ali'den yürüyecektir. Öyle de olmuştur. Hz. İmam Hüseyin, Kerbela'da tüm yakınlarını kaybediyor. Ancak, "oğlu Zeynel Abidin"i, "Hayır oğlum! Bu savaşta sana şahadet izni verilmedi, sen kalacaksın ve soyumuz senden yürüyecek" diyerek, onu savaşa sokmuyor. Annesi Hz. Fatıma'dan kalan Mushafı, babası Hz. Ali'den ve dedesi Hz. Muhammed'ten kalan mukaddes emanetleri, kendisine teslim edip, savaşa girdi ve şehit oldu.

Zeynel Abidin'in soyundan 12 İmamlar, geldi. 7. İmam Musa-i Kazım, Harun Reşit tarafından zehirlenerek şehit edilince, oğullarından bazıları Arabistan içlerine giderlerken, Ali Rıza ile İbrahim Müstacep, İran'ın doğusunda bulunan Türklerin yaşadığı Horasan bölgesine gittiler. Erkek çocuklarına Türk kızları aldılar, kız çocuklarını, Türk çocuklarına verdiler. İşte bu evliliklerden doğan çocuklar, bugün Anadolu'da bulunan İnanç önderleridirler. Bir de bu kimselerin, ulaşamadığı bölgelerde kendileri adına görev yapmak üzere görevlendirdikleri babalar vardır. Burada el-ele, el Hakk'a prensibi vardır.

Alevî-Bektaşî inancına mensup olan kimseler, bu İnanç önderlerine çok değer verirler. Onların kutsallığına inanırlar ve doğrudur. Bu kimselerin, yani inanç önderlerinin yetenek meselesine gelince, bu durum çok önemlidir. Çünkü bu kimselerin, kendi inançlarını öğrenebilecekleri herhangi bir eğitim kurumu mevcut değildir. Hiçbir teoloji eğitimi almadan, sadece kendilerinden önceki inanç önderlerinden gördüklerini ve duyduklarını icra etmeye çalışmaktadırlar."

Ayhan AYDIN(Araştırmacı): "Cemevlerinin ayrılmaz bir parçası çünkü cemevi bir ibadet merkezinin ismi ise, buralarda cem yapılıyorsa ve cemlerde dedeler ve babalar tarafından yapılıyorsa ki Alevilikte bunlara dede denir. Bektaşilikte Bektaşî babası denir. Bunların hizmet yürütmede birbirinden farkı yoktur, görev yürütme şekillerinde

veya oraya posta oturmalarında konumlarında, mevkilerinde bir farklılık olsa bile şu gerçektir ki bunların hizmet yürütmede birbirlerinden bir alt konuları yoktur. O yüzden bu dede lafının yanında bir Bektaşî babası lafını da koymak zorundayız. Çünkü Trakya'da Rumeli'de Balkanlar'da baba lafı geçer. Babalar da dedelerle birlikte bu hizmeti yürütürler. Çünkü pozisyonları budur. Şimdi burada bir konuyu açıklığa kavuşturmak lazım: Anadolu genelinde ve İstanbul'da Aleviler cemevleri çerçevesinde örgütlenmelerini sürdürürken, Bektaşîler yani inanç bazında Alevilerden hiçbir farkı olmayan bir grubun bir kısmı bu cem evlerinde ibadet ederken bir kısmı cem evlerinde ibadet etmemektedir. Bunun nedeni de 1826'dan sonra ve Cumhuriyet döneminde de 1930 yıllarda o 1926 yıllarında galiba tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla ilgili kanundan sonra babadan Bektaşî kolu ve yapılanmalı içe dönük bir şekilde örgütlenmişler ve ibadetlerini kendi özel mülklerinde yapmaya başlamışlardır. Tekke ve dergahlar kapalı olunca ibadetlerini kendi evlerinin bir bölümünde köylerin özel bir bölümünde yapmışlardır daha çok Bektaşî babalarının evlerinin apartmansa bir katı ya da evlerinin büyük bir salonu neyzan evi olarak nitelendirilen şekilde kullanılmaktadır. Bunu Alevilerin çoğu bilmemektedir. Sünni kamuoyu hiç bilmemektedir."

Alevilerin çoğu dedelerin yetersiz olduğu konusunda fikir beyan etmektedir. Bazı vakıf ve derneklerin dedelerin yetiştirilmesi ve geliştirilmesi için bazı çalışmalar yaptığı vurgulanmakta bununla beraber dedelerin yeterli bir eğitim görememenin bir sonucu olarak eksik kaldıkları ifade edilmektedir.

Dedelerin yetersiz kaldığı konusunda var olan ortak kanaatle beraber, dedelerin alevi toplumu için önemli olduğu, Aleviliği günümüze taşıyanların onlar olduğu belirtilmektedir. Yine alevi anlayışına göre dedelerin Peygamber Efendimizin soyundan geldiğine inanıldığı için de önemlidir.

3.3.3. Alevilerin Cemevleri Konusundaki Talepleri

Ali YAMAN (Akademisyen-Yazar): "Cemevlerinin tanınması sağlanmalıdır. Türkiye'deki din eğitimi ve öğretimi ile tarafgir din hizmetleri sorununu hep birlikte ele almak ve ona göre çözümler üretmek gerekmektedir."

Kutlay ERDOĞAN (Araştırmacı-Yazar): "Cemevleri resmi statüye kavuşturulmalıdır. Devlet cemevini ibadethane olarak kabul edecek. Dedeler bir nevi kadrolu olacak. Oralarda dedeler tarafından yetiştirilmiş, dedeler olmalıdır."

Mehmet YAMAN (Dede, İlahiyatçı, Emekli Din Kültürü A.B. Öğretmeni): "Aleviler Cemevlerinin olmasını istiyorlar. Eski cem biçimini değiştirmeden tiyatroya çevirmeden, ciddiyetle, laubaliliğe çevirmeden ilahi bir aşkla yaptırın dedeleri istiyorlar. Bunları da az buluyorlar.

Devletten cemevi yapımı için talep çok ama devlet büyüklerinden "Cemevi cümbüş evidir. Aleviler Müslüman'sa gelsinler camide namaz kılsınlar, o cemevi veya cem ibadeti tarikat biçimidir. Ama Allahın emri olan namazı kılmıyorlar, gelsinler camide birlik olalım." yaklaşımıyla karşılaşıyorlar. Onlar Alevi ise biz daha Aleviyiz. Çünkü Hz Ali'nin yolundan gidiyoruz, biz onlardan daha Aleviyiz" diyorlar. Aleviliğin kurallarını bilmedikleri için böyle yaklaşıyorlar. O zaman biz soruyoruz. :Sizde musahiplik var mı, tevella teberra var mı? Yok.

Alevi de vergi veriyor Sünni de veriyor. Eğer devlet Sünnilere cami yapımında arsa veriyor, yardım ediyorsa Alevilere de arsa verip yardım etmelidir. Bırakın cemevine yardımı cümbüş evi deniyor. Çözüm de şudur: Diyanetten akli başında vicdanlı biri çıkıp diyecek ki: " Alevi, Alevi gibi yaşasın, Sünni de Sünni gibi yaşasın. Alevi de Allah'a-Muhammed'e inanıyor Sünni de. Cemevleri niye olmasın. Biz bunların yapılmasının engellenmesinden vazgeçelim. " Cemevleri yapılsın ama cemevleri de başıboş bırakılmasın. O zaman da yetişmiş bilgili dedeler lazım. Onun için de bir üniversitenin bir fakültesinden imanlı Aleviliği bilen dedeler yetiştirilip ondan sonra Cemevlerini çoğaltmak lazım. Sen 1000 tane cemevi açtın ama dede yoksa, cenazeyi kaldıran kimse yoksa bu olmaz. Barış, adaletin olduğu yerde olur. Bu çerçevede devletin adaletli olması lazımdır.

Dedelere 657'ye göre maaşa bağlanmalıdır. Cemevleri konusunda camilere ne tür ayrıcalıklar kolaylıklar tanınıyorsa onlar cemevine de tanınsın.

İbadethane statüsü mutlaka verilmelidir. Buradaki insanlar dinsiz, ateist değiller ki. Burada ibadet ediliyor. Tabi ki ibadethane statüsü verilmeli. Bu konuda geç kalınıyor."

Ali BALKIZ A. B. F. Başkanı: "Devlet Cemevlerinin Aleviler açısından ibadethane olduğunu kabul etmek durumundadır. Ve bunu tartışılmamalıdır. Cami, kilise, havra nasıl tartışılmaz ise cemevi de tartışılmamalıdır. Bir inanç grubu "Ben buna inanıyorum böyle algılıyorum böyle ibadet ediyorum ve bu ibadetimi şurada yapıyorum ve bu yerin adı da cemevidir." diyorsa devletin ve başka inanç gruplarından kimselerin de bunu tartışmaya hakkı yoktur. Bu bir inanç özgürlüğü meselesidir, tercih meselesidir. Bunu

kabul etmek zorunda ve durumundasınız, eğer saygı bekliyorsanız saygı göstermek durumundasınız.

Türkiye’de en çok bu tartışılıyor. Diyanet İşleri Başkanlığı en çok bunu tartışıyor; camiye alternatif gibi sunulduğunu sanıyorlar. Hayır, cemevleri caminin alternatifi değildir. Camii bütün güzellikleriyle, bütün muhabbetiyle güzeldir oradadır. Bunu kimse tartışmaz. Cemevi de aynı statüde güzellikte ve aynı kutsiyettedir. Bunu kabul ettiğiniz zaman İslamiyet’in nesini bozmuş oluyorsunuz? Sünni anlayışın, caminin nesini bozmuş oluyorsunuz? Hoş siz istesenez de istemesenez de Türkiye’de o kadar çok cemevi var ki ve o kadar çok cemevi inşaatı devam ediyor ki. Reel, gerçek, var, hizmet veriyor. Orası sadece cem yapılan yer de değil; Cenazelerin kalktığı, kırk yemeklerinin verildiği, muharrem orucunun açıldığı, kurbanların piştiği, sazın çalındığı, sözün dinlendiği, sağlık biriminin olduğu, kütüphanesinin olduğu, saz tiyatro bilgisayar satranç kurslarının olduğu, çevredeki çocukların uyuşturucudan, ahlaksızlıktan, mafyadan uzak tutulduğu, elde tutulduğu, eğitildiği ahlakın dürüstlüğün öğretildiği nitelikli insan olmanın öğretildiği bir sivil toplum kurumudur. Devlet dönüp her bir cemevine bu anlamda teşekkür etmeli. Bu anlamda devlet cemevlerini ibadethane statüsüne almalıdır.

İmar planlarında bu Cemevlerine arsa tahsis edilmesi gerekir. Aleviler Cemevlerini kendileri yapıyorlar zaten. Elektrik su parası çok önemli değil. Ama zaten ibadethane denince diğer ibadethanelere sağlanan yerlerden elektrik-su parası alınmıyorsa veya indirimli alınmıyorsa zaten o da ibadethane statüsünün verilmesiyle gelecektir. Diğer ibadethanelere ne sağlanıyorsa buralara da sağlanmalıdır.

Dedelere gelince dedeler özgürdür, hürdür, bağımsızdır. Alevinin dedesi devlet memuru olmaz, olmamalı. Bu da Aleviliğin statikleşmesine sebep olur. Şimdi cami imamları hür müdür? Hayır, asla değildir.657’ye tabidir, devletin memurudur. Devletin önüne koyduğu işleri, ilgili tüzük, yönetmelik, yönerge ve kanunlar gereğince yapmakla sorumlu olan, bu sorumluluktan kaçamayan ve karşılığında da maaş alan kimsedir. Ve orada "devlet" dediğimiz de Diyanet İşleri Başkanlığı’nın dediğidir söz konusu olan. Oysa dedelik böyle değildir. Dedelikte ocaklar var. Aleviliğin özü evet şudur, tanrı anlayışı, tarihi budur, kurumları, yönelimi budur mekânları, faktörü budur. Evet, ama bu hizmeti yürütecek kişilere devlet maaş verirse artık dede alevinin dedesi olmaktan öte devletin dedesi olacaktır. Ne 300 yıllık Selçukluda ne 600 yıllık Osmanlı’da ne de 100

yıllık Cumhuriyet'te böyle bir şey olmamıştır. Ama Alevilik de yok olmamıştır. Dedelik sivil hayattır.

Dede yaşamayacak mı, geçimini sağlamayacak mı? Talipleri veya hizmet gördüğü kimseler ona Hakkullah adı altında onun bütçesine katkıda bulunurlar. Bu da rıza iledir ve talibin gönlünden ne kopuyorsa odur, o kadardır. Dedenin bir Hakkullah beklemesi veya çıkıp köylere Hakkullah toplaması da ayıptır. Ama bu çağımızda ne kadar geçerli tartışılır tabi."

Ehl-i Beyt Vakfı Başkanı Fermani ALTUN: "Cemevlerinin mutlaka ibadethane olarak kabul edilmesi gerekir. Dedelerin yetişmesi içinse kurumlar açılmalıdır ve açılmaktadır. Biz de dedeleri yetiştirmek için açıyoruz. Başka kurumlar da açıyor."

Hakkı SAYGI Baba (Bektaşî Babası):"Bir kere cemevleri statü olarak ibadethane statüsünde değil. Cemevi ibadethane statüsüne geldiği zaman cami ile aynı statüye gelir. Caminin nesi var? Bir imamı var. Nesi var? Yanında bir müezzini var. Nesi var başka? Cenaze hizmeti vardır. Onun dışında neler oluyor? Kayyım diyorlar v.s. Bunların cemevindeki şekli de şöyle olabilir: Mesela bir dede olmazsa olmaz. Onun yanında bir 'zakir' vardır. Çünkü deyişlerle o dualar, mersiyeler, tevhitler söylenir. Yanında bir zakir olacak. Şimdi bir de sazı çalıp söylemesini bilen dedeler var. Anadolu'da böyle yapmışlar bunu ama sen gel yarın resmi bir kurum olduğu zaman devlet eline saz verip de dede hem çalacak hem söyleyecek yanında bir zakir olacak. Bir de 12 hizmet vardır mesela işte o hizmetleri yapacak, onları yapan kabiliyetli insan, biz ona rehber diyoruz, eğitici, insanlara gösterecek onları yaptıracak bir rehber. Ne oldu? Üç kişi. Cenaze hizmeti varsa bir kadın bir erkek, bununla birlikte beş kişi oldu. Bir dede bir yıl boyunca her Perşembe ceme girer hastalanır, izni vardır falan. Bu durumda ikişer tane dede olması lazımdır. On kişi eder. Diyelim ki Trakya'nın A köyünde bir cemaat varsa orda bir dede vardır. Yani oraya bir tane yeter. Mesela bir köyde cemevinde cenaze hizmeti yapan bir kadın bir erkek oldu mu yeter. Ama mesela şimdi burada Yenibosna'da cenaze hizmetleriyle ilgili üç tane görevli var. Yani kadınlar hariç. Mesela dedeler üç dört tane dede değışe değışe gidiyorlar ama yani en azından iki dede olması lazım iki Zakir olması lazım şimdi öyle olunca beş tane zakiri sıraya dizemezsin. Mantıken konuşuyorum ben. İhtiyaçlar böyle. Bir kere cemevinin resmi bir ibadethane olması gerekiyor. Görevlilerin kadrolu olması gerekiyor. Elektriğinin, suyunun, diğer hizmet

veren dini kurumlar gibi bedava olması gerekiyor. Yani cemevleriyle ilgili talepler bunlardır.

Şimdi mesela Pir Sultan Dernekleri, Hacı Bektaş dernekleri, Almanya'daki Federasyon Diyanet kaldırılсын diyor. Biz diyoruz ki 'Hayır Diyanet kaldırılmasın.'" Diyanet yerinde dursun ama normal şekline dönsün. Sadece bir mezhebin, bir inancın temsilcisi olmasın. Onlar kaldırılсын diyor, biz olsun diyoruz ama yani ıslah edilsin. Onlar din dersleri kaldırılсын diyor; biz diyoruz ki biraz önce söylediğim gibi, olsun. Ama her inanca yer verilsin. Bizim altı maddeden oluşan taleplerimiz bunlar

Şimdi biraz önce söylediğim kimseler dedelere maaş verilmesini, kadro verilmesini istemiyor. Kim bunlar? Dernek! Şimdi öyle bir şey olursa dernek bitiyor. Diyelim ki Alevi-İslam Din Hizmetleri Kuruldu, bir bakana bağlı, başkanı var, başkan yardımcıları var, kendi içinde teşkilatlanmış, belli bir bütçesi var, bütçeyi kullanıyor, eğitim kurumları oluşturmuş, dedelere maaş, kadro oluşturulmuş, her şeyi oluşturulmuş yani. Şimdi o zaman dernek sadece sosyal, siyasal görüşlerini filan halka yönlendirebilir, o zaman onun fonksiyonları bitiyor. O yüzden karşı çıkıyorlar."

Kazım GENÇ (Avukat, Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Eski Başkanı):"Bu hükümette şöyle yanlış bir yaklaşım var. Diyorlar ki: "Cemevleri caminin karşıtı değildir." değildir tabii. Niye karşıtı olsun ki? Yani bu ülkede bizim Sünni Müslüman yurttaşlarımız var, onların ibadet yerleri camiidir. Kimsenin bunu tartışmasına gerek yok ve biz de buna saygılıyız. Ama bu ülkede yaşayan Aleviler var. Bu Aleviler de diyorlar ki: " Bizim ibadet yerimiz cemevidir." Bunu da kimsenin tartışmasına izin vermeyiz. Yani devlet dine müdahale etmemelidir, şekillendirmemelidir derken yani başbakanın dediği gibi: "Cemevleri ibadet yerleri değil kültür evleridir." dediği zaman 'hadi canım sana ne, sizin ne haddinize?' deriz. Bir inanç sahibi çıkıp 'benim inancım B'dir; ibadet yerim şu koltuktur.' der. Ben bunu tartışmam ki ne haddime. İnanç vatandaşla Tanrı arasında bir olgudur. Nasıl inanıyorsa, inançlarında nasıl kendini huzurlu hissediyorsa öyle inanır.

Türkiye'de belediyelerin inşaat ruhsatına 'cemevi inşaatı' diye ruhsat verdikleri bir yer yoktur. Bir tane İstanbul Taşdelen'de bir belediye verdi, onun inşaatı sürüyor. Bir de Didim Belediyesi verdi, o da Kuşadası'ndaydı galiba. Yani ibadet yeri anlamında cemevi yapımına siyasi iktidarlar ve yerel yönetimler engel olmaktadırlar. Buna kendini

solda gören yapılar da dâhil. Ama inançta eşitlik var. Benim Müslüman yurttaşım camii yaptırma derneği kurup, belediyenin tahsis ettiği veya kendisine uygun gördüğü yere istediği şekilde camii yaparken benim mülkiyeti bana ait olan arsaya dahi cemevi yapamamamın izahı yoktur. Bu bir sıkıntıdır. Buradaki en güzel mücadeleyi Pir Sultan Abdal Derneği Sultanbeyli Şubesi vermiştir. Arsa Pir Sultan Abdal Derneğine aittir. Ama Akp'li belediye su havzası içinde kalıyor diye izin vermemektedir. Oysaki suya cemevinden 50-100 metre daha yakın olan bir camii vardır. Yine burada hemen hemen suya bitişik olan iki üç tane okul vardır. Onlara engel olmamaktadır. Burada inançlara saygı, inançlara eşit yaklaşım konusu ortadadır.

Alevilikte maaşlı dede, maaşlı din adamı olmaz. Siz maaşlı dedeyi atadığınızda bunun talibiyle bağına nasıl koyacaksınız. Çünkü dedenin hizmet verebilmesi için talibin rıza göstermesi gerekir. Şöyle bir şey yapalım: Ankara'da a mahallesinde a cemevi ve orada Tunceli, Balıkesir, Tokat'tan, Ankara'dan gelmiş bin tane yurttaş var. Siz buraya resmi anlamda bir dede atadığınız zaman, bu dede hangi ocaktansa, diyelim ki Tunceli'den a ocağındansa, o zaman sadece o ocağa bağlı olan, kendisine talip olan kişiler onun dedeliğini kabul ederler. Yani Sivaslı etmez, Tokatlı etmez, Antalyalı etmez. O dede bile onlara hizmet edemez. Bizde dedenin hizmet vermesi dedeyle talibin karşılıklı rızalığına bağlıdır. Bir talip 'evet bu benim dedemdir, rızam vardır' demediği sürece resmi anlamda atanmış olan dedenin hiçbir kıymeti harbiyesi yoktur. O yüzden dede atamayla bu iş olmaz. Bu işin bir yönüdür.

Bu işin ikinci yönü; dede-talip ilişkisinde dede gider talibinin inanç hizmetini görür: yolunu gösterir, sorununu çözer, derdini paylaşır. O inanç anlamında sadece bir dini hizmet değildir. Yani a köyünün dedesi gider küsleri barıştırır, köydeki sorunu cem kurarak çözer, sıkıntı yaratanı dara çeker. Talip de dedesine Hakkullahını verir. Usul budur. Dede-talip ilişkileri böyle yürüdüğü için o dede inançta özgürdür, inancı geliştirir, sahip çıkar, sosyalleştirir. Ama maaşa bağladığın an maaşı verenin güdümünde olursun. Diyanet işleri başkanlığı burada bir fetvayı okuyor cd'ye veya kasete Hakkâri'deki camide de Edirne'deki camide de o okunuyor. Bizde böyle olmaz. Bizde dede bu kalıba girdiği an tahrip olur dede iken azlederler. Çünkü dede düşüncesiyle, fikriyle, davranışıyla özgür olmak ve emsal olmak ve yol gösterici olmak durumundadır. Bu nedenle o uygulama olmaz. Zaten bizim dedelerimizin çok büyük bir kesimi maaşı reddetti. Bunu istese de çıkaramazsınız. Şimdi siz üç bin dedeye maaş

bağlısınız; yüz bin dede çıkar, siz doksan yedi binini kendinize düşman etmiş olursunuz. Bu da çok yanlıştır. Bizim derneklerimizde cemevlerimiz var. Buralarda dedelerimiz insanların bu konudaki ihtiyacını karşılamak için rızalık sağlanarak görevlendirilir. Dernekler kendi olanaklarıyla dedelerin maaşlarını da kendi olanaklarıyla karşılarlar. Doğru da değildir.

Devlet inançtan elini çekmelidir dediğimizde mesela camiye de arsa tahsis edilmiyorsa bize de etmesin, caminin elektriği-suyu bedava değilse bizimki de olmasın ama eğer camiye arsa tahsis ediliyorsa inançlara eşit mesafenin korunması gereği cemevine de tahsis edilmelidir. Elektrikten-su parası alınmıyorsa cemevinden de alınmamalıdır. Bunlar toplumsal hizmettir."

Ayhan Aydın(Araştırmacı): "Taleplerden bence en önemlisi cemevi kavramının ve cemin Türk toplumuna anlatılması meselesidir. Bunda sadece ders kitaplarından yararlanılması yetmez aynı zamanda bu boyutuyla devreye TRT'nin girmesi gerekir. TRT alevi ibadet evleri olan cem evlerinin tanıtımına dönük ve onların tarihsel süreçlerine ilgili çok çeşitli programlar, belgeseller yapmak zorundadır. Alevi kanalları kurulmasına rağmen bunlar bu konuda başarılı olamamıştır. Çünkü kaynakları, imkânları gerekli bilgi potansiyelleri, fiziki şartları bunlara elverişli değildir. Dolayısıyla TRT Türkiye'nin televizyonuysa Aleviler gibi Bektaşiler gibi önemli bir inanç grubunu görmemezlikten gelemeyeceği gibi onların ibadet mekânlarını sosyal mekânlarını, yaşam tarzlarını da çok uygun bir şekilde, mezhepçi tarzda ortaya koyulmamak kaydıyla, olağan hallerini belgesel tadında, bilgi vermek adına, insanları bilgilendirme konusunda bir program, bir proje dâhilinde bunları yansıtabilir. Cemevlerinden görüntüler verilebilir. Oralardaki sosyal etkinlikler halka aktarılabilir. Böylece; Alevilerin kendileri özgüvenleri artar, Sünnilerin de Aleviler hakkındaki önyargılarının kırılmasına Aleviliğin ne olup ne olmadı konusu hakkındaki bilgilerinin pekişmesine tarihten gelen husumetlerin ortadan kalkmasına neden olur."

Son olarak alevi kurum ve kanaat önderlerine sorduğumuz Alevilerin cemevleriyle ilgili talepleri konusunda en başta gelen talep cemevlerinin resmi statüye kavuşturulup ibadethane olarak kabul edilmesidir. Aleviler, cemevinin ibadethane olarak kabul edilmesiyle beraber diğer ibadethanelerin sahip olduğu hak ve ayrıcalıklara kavuşacağını bunun da sorunu büyük oranda çözeceğini düşünmektedirler. Cemevinin

caminin alternatifi olmadığını söyleyen Kazım Genç bunun böyle sunulmasının yanlış olduğunu savunmaktadır.

Görüşlerine başvurduğumuz bazı Aleviler, devletin camilere arsa sağlayıp yardım ettiği gibi cemevlerinin yapımında da destek olması gerektiğini savunmaktadırlar.

Alevilerin dini önderleri olan dedelere maaş bağlanması konusunda ise birbirine zıt görüşler söz konusudur. Bazı kişi ve kurumlar, Alevilerin din hizmetlerini yerine getirmeleri nedeniyle dedelere maaş bağlanması gerektiğini belirtmektedirler. Bunu savunurken dedelerin özellikle büyük şehirlerde geçimlerini sağlamakla dedelik hizmetini yerine getirmek arasında kaldığını, vakıf ve derneklerin sınırlı imkânlarıyla dedelere maaş vermeye çalıştığını öne sürmektedirler. Bu fikre karşı çıkanlar ise dedelerin memur olamayacağını. Böyle olursa dedelerin devlet memuru sınıfına girerek inancında özgür olamayacağını savunmaktadırlar. Yine dede-talip ilişkisinin karşılıklı rızaya dayalı olduğunu belirten Kazım Genç resmi olarak atanmış dedenin etkinliğinin olmayacağını söylemektedir. Dedelerin özgür olması için memur statüsüne girmemesi gerektiğini belirten Kazım Genç de, dedelere maaş bağlanması durumunda dedelerin artık alevi dedesi olmaktan çıkıp devletin dedesi olacağını iddia etmektedir. Bu kesime göre dedelerin maaşları taliplerin verdiği hakkullah olarak bilinen kaynaktan sağlanabilir.

SONUÇ

İslam dininin farklı bir yorumu olan Alevilik, Türklerin ilk olarak İslam'ı kabul ettikleri zamandan bugüne kadar çeşitli evrelerden geçerek günümüze gelmiştir. Günümüze kadar gelişen süreçte Aleviliğe birçok tasavvufî, fikhî, siyasi akım etki etmiş ve bu şekilde Alevilik; İslam'ın farklı bir yorumu olarak ortaya çıkmıştır. Alevilik, Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen göçebe Türkmenlerin din anlayışı olarak da kabul edilmektedir.

İslam diniyle ilk defa Hz. Ömer devrinde karşılaşan Türkler, İslam dinini kendi örf, adet ve geleneklerine yakın görmüşler, eski din anlayışlarıyla da benzerlik gösteren bu dini kabul etmişlerdir.

İslam'ı kabul eden Türklere, Orta Asya'da etki eden birçok tasavvufî akım olmuştur. Bunların başında Yesevîlik, Vefâîlik, Haydarîlik, Kalenderîlik sayılabilir. Sonraları Anadolu'ya göç eden Türkler burada da Hurufîliğin ve Safevî ailesi vasıtasıyla Şiiîliğin etkisiyle karşılaşmışlardır. Bu akımların etkilerine maruz kalan Anadolu halk Müslümanlığı bu akımlardan birçok inanç ve anlayış almıştır.

Önce Selçuklu, sonrasında Osmanlı döneminde yaşanan bazı sosyal sıkıntılar bahsettiğimiz göçebe halk Müslümanlığının içine kapanık bir yapıya bürünmesine sebep olmuştur. Bu içine kapanık yapı, ancak cumhuriyet döneminde, özellikle de köyden kente göçün yaşandığı 20. yüzyılın ikinci yarısında açılabilmiştir. Kente göç eden Aleviler, burada dernekleşme faaliyeti içerisine girmiş ve kendilerini daha rahat ifade etme imkânına kavuşmuşlardır. Böyle bir tarihi süreç yaşayan Alevilik günümüzdeki şekliyle İslam dini içerisinde farklı bir anlayış olarak ortaya çıkmıştır.

Çoğulculuk, farklılıkların hepsini değerli görmek, saygın görmek anlamına gelen ve modern dünyada, farklı kültürlerin karşı karşıya kalması sonucu ortaya çıkmış bir kavramdır. Aslında geçmişte bazı dönemlerde uygulamada var olan bu kavram, günümüzde teorik çerçevede de ele alınıp tartışmaya açılmıştır.

Çoğulculuk konusunu ele alan bazı düşünürler, bu kavrama farklı açılardan bakmış ve farklı anlayışlar geliştirmişlerdir. Bu düşünürlerden Charles Taylor, farklılıkların siyasal düzeyde tanınması ve eşit bir şekilde saygıdeğer kabul edilmesi gerektiğini savunurken, Will Kymlicka ise gittikçe çok kültürlü hale gelen ülkelerde farklı grupların bazı hak

taleplerinde bulunabileceğini söylemektedir. Bu hak taleplerinden olan çok etniklilik haklarında, belli etnik ya da dinsel grupların belli pratikler için mali destek ve yasal koruma isteyebileceklerini belirtmektedir. Kymlicka'nın bu tespiti Alevilerin Türkiye'de dillendirdikleri cemevleri ve dedeler konusundaki mali destek talebini hatıra getirmektedir. Ancak bu konuda birebir kıyaslama yapmak da yanlış olacaktır. Çünkü bizdeki tarihi süreç ile Batı'da yaşanan durum arasında bazı farklar vardır.

Çoğulculuk konusunda farklı bir yaklaşım ileri süren Jürgen Habermas ise, toplum içindeki ayrımcılığın, bireysel ve sınıfsal farklılığın kültürel tabanına yeterince duyarlı kalmakla ve onları da topluma dâhil etmekle ortadan kaldırılabileceği görüşünü ileri sürerek, çözümde tarafların konuya dâhil edilmesinin önemine işaret etmektedir.

Birçok konuda etkili olan çoğulculuk anlayışı, din alanına da etki etmiştir. Dini farklılıklara yönelik tutumlar, özellikle Batı'da üç şekilde ortaya çıkmıştır: dini dışlayıcılık, dini kapsayıcılık, dini çoğulculuk.

Dini dışlayıcılık, kurtuluşun tek dinde olduğunu, hakikatin yalnızca bir din tarafından ortaya konduğunu savunup diğer din ve mezhepleri dışlayan tutumdur. Kapsayıcılık ise dışlayıcılığı biraz daha yumuşatarak diğer din mensuplarının da kurtuluşa erişebileceğini söylemektedir. Dini çoğulculuk ise her dinin aynı değerde olduğunu, her dinin mensuplarını kurtuluşa erdireceğini ve bünyesinde hakikati bulundurduğunu savunmaktadır. Dinde çoğulculuk ise dindeki farklı anlayışların aynı değerde olduklarını, birisinin diğerlerinden daha öncelikli olmadığını savunan görüştür.

Dindeki çoğulcu yaklaşımların paralelinde din eğitiminde de çoğulcu yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Değişik ülkelerde din eğitimi faaliyetleri yapılırken farklı yaklaşımlar sergilenmektedir. Bazı ülkelerde din eğitimi-öğretimi belli bir inancı savunacak (Confessional) bir yaklaşımla verilirken, bazılarında ise din eğitimi herhangi bir inancı savunmayacak (Non-confessional) şekilde verilmektedir. İşte çoğulcu din eğitimi modelleri de dediğimiz modeller, herhangi bir inancı savunmayan modellerdir. Bunlar: Mezhepler üstü, mezhepler arası, dinler arası, fenomenolojik ve yorumlayıcı din eğitimi modelleridir.

Mezhepler üstü yaklaşımda din eğitim-öğretimi, herhangi bir mezhep veya doktrine bağlı kalmadan verilirken, mezhepler arası din eğitiminde farklı mezhep mensuplarının

bulunduğu sınıflarda mezheplerin farklılıkları tartışmaya açılır ve farklı mezheplerin birbirini tanınması sağlanır. Dinler arası din eğitiminde diğer dinlerle ilgili bilgilendirmeye beraber, diğer dinlerin mensupları ve onların kişisel yaşantılarıyla da kişisel olarak diyaloga girmeyi sağlamaya çalışır.

Fenomenolojik yaklaşımda herhangi bir dinin savunuculuğu yapılmaz. Fenomenolojik yaklaşım, diğer din mensuplarıyla empati kurularak, dini konuları o din mensubunun kavramlarıyla ifade etmeyi amaçlar. Yorumlayıcı din eğitimi yaklaşımı ise dini materyalleri, fert, yaşadığı dini-kültürel ortam ve o dinin genel ilkeleri arasında irtibat kurarak sunmayı hedeflemektedir.

Çoğulculuğun dünyadaki yansımalarından etkilenen Türkiye’de, Aleviler bir takım kültürel, dini, eğitim haklarının verilmediğini savunmaktadırlar. Bunların başında da zorunlu din dersleri, Diyanet İşleri Başkanlığı ve cemevleri ile dedeler konusundaki talepleri gelmektedir.

Araştırmamız sonucunda Alevilerin zorunlu DKAB dersi hakkında genel anlamda olumsuz bir bakış açısı taşıdıkları görülmüştür. Bir kısmı Aleviliğe yeterince yer verilmediği, bir kısmı laik bir ülkede zorunlu DKAB derslerinin olmaması gerektiğini, diğer bir kısmı ise seçmeli hale getirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ancak görüş belirtenlerin büyük çoğunluğu bu dersin seçmeli hale getirilmesi gerektiğini söylemişlerdir.

Aleviler, farklı Alevilik yorumları odluğunu, genel anlamda çok derin ayrılıklar olmamakla beraber, tarihi süreç içinde kırsal kesimde, içine kapanık şekilde yaşamının bazı farklılıkları ortaya çıkardığını belirtmektedirler. Ancak DKAB derslerinde Aleviliğe yer verilirken bu tür farklılıkların gündeme gelmeyeceğini, zaten bu ayrılıkların da ayrıntılar da olduğunu savunmaktadırlar.

Alevilerin hepsi, yeni DKAB müfredatının yetersiz olduğunu söylerken, bu sene okutulan 12. sınıf ders kitapları hakkında olumlu görüş belirten Aleviler de olmuştur.

Çoğulcu din eğitimi modellerine ve bunların dünyadaki uygulamalarına baktığımız zaman bu dersin zorunluluktan çıkarılmasının toplumdaki farklı dini anlayışların birbirini tanınması ve bu şekilde birbirine saygı göstermesi şansını ortadan kaldıracığı anlaşılmaktadır. İngiltere’de mezheplere göre ayrılan din derslerinin ise mezhepler arası

ayrımı daha da derinleştirdiği tecrübe edilmiştir. Alevilerin Türkiye'deki DKAB dersi konusundaki şikâyetlerinin göz önüne alınıp çoğulcu bakış çerçevesinde müfredatın Alevilerin de kedilerini görebilecekleri bir yapıya kavuşturulması, hem Alevilerin bu konudaki taleplerini karşılamada hem de toplumda Alevilikle ilgili yaygın olan bazı yanlış görüş ve düşüncelerin giderilmesi için hayati öneme sahiptir.

DKAB derslerinin statüsünün ne olması gerektiği konusuyla beraber, bu dersin devam etmesi durumunda Aleviliğe nasıl yer verileceği ve bu derslerde hangi konuların ne oranda yer alacağı konusu da tartışılmaktadır. DKAB derslerinin devam etmesi gerektiği fikrinde olan aleviler şart olarak bu derslerde yer alacak olan Alevilik konusunun objektif bir biçimde yer alması gerektiğini ve bu konuların alevi kurum ve temsilcileri tarafından belirlenmesi gerektiğini savunmaktadırlar. DKAB derslerinde nasıl bir Alevilik anlatımının olabileceği konusu gündeme geldiğinde daha önce aleviler tarafından hazırlanmış olan ve Aleviliği anlatma amacıyla yazılmış bazı eserler gündeme alınıp incelenebilir. Cemal Şener ve Celal Aydemir tarafından hazırlanan "Alevilik Dersleri", Şakir Keçeli tarafından hazırlanan "Alevilik-Bektaşılık Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi" ve Ali Kaya tarafından hazırlanan "Alevilik'te Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi" bu kitaplardan birkaçıdır. (KEÇELİ, 1996; ŞENER & AYDEMİR) Ancak Ali Kaya'nın kaleme aldığı eser isim olarak böyle bir dersi çağrıştırmakla beraber, içerik ve üslup olarak böyle bir ders için uygun değildir. Diğer iki eser ise Alevilik konusunu anlatma hedefiyle yazılmıştır. Ancak bu eserlerle ilgili yapılan eleştirilerde bu kitap yazarlarının eğitimci olmadığı söylenerek, Alevilik konusu eğitime konu edilirken bunu formasyon sahibi kişilerin gerçekleştirmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır (BİLGİN, 2005b; EĞRİ, 2003). Bu konuyla ilgili olarak bilinen son çalışmayı Cem Vakfı yapmıştır. Cem Vakfı tarafından DKAB dersi müfredatı göz önünde bulundurulup, bu müfredata paralel Aleviliği anlatmaya yönelik bir çalışma yapılmıştır. (DOĞAN, 2009)

Alevilik konusunun DKAB derslerinde yer alması durumunda, bu konuyla ilgili önceden yapılmış tüm çalışmaların göz önünde bulundurulması müfredatın oluşturulmasında kolaylık sağlayacaktır. Yapılan çalışmalar ne kadar yetersiz olursa olsun bu yönde yapılacak bir çalışma için önayak olması için önemlidir. Öte yandan sadece bu çalışmaların göz önünde bulundurulmasının yetmeyeceği de aşikârdır. Bu

dersle ilgili yapılan, Alevi kurum ve kanaat önderlerinin içinde yer almayacağı çalışmaların hüsn-ü kabul görmesi söz konusu olmayacaktır. Bunu yaptığımız görüşmelerden rahatlıkla çıkarabiliriz. Çünkü aleviler en son okutulan ders kitaplarında kendi anlayışlarını yansıtmayan bir Alevilikle karşı karşıya kaldıklarını belirtmektedirler. Bu durumda Wilfred Cantwell Smith'in daha önce belirttiğimiz **"Bir inanç sahibinin diğer dinler hakkında söylediği hiçbir ifade o dinlerin taraftarlarınca doğru olarak tasdik edilmedikçe doğru değildir."** sözünü tekrar hatıra getirmek gerekir. Ve Alevilik bir din olmamakla beraber "Alevilik hakkında verilecek hiçbir bilgi Aleviler tarafından doğru olarak tasdik edilmedikçe, doğru değildir." denebilmelidir. Ancak sadece Aleviliğe objektif bir biçimde yer vermek sorunu çözmeye yetmez. Kısa vadede çözüm sağlamak için bu dersi veren ilköğretim ve ortaöğretim DKAB dersi öğretmenlerinin de hizmet içi seminerler vasıtasıyla eğitilmesi gerekmektedir. Bu seminerlerde Alevilik tarihi, Alevilikte inanç, ibadet ve ahlakı gibi temel konular ve farklılıklar verilmelidir. Böylece yaklaşık %90 oranında DKAB derslerinde Alevilik konusunun yer alması gerektiğini düşünen bu dersin öğretmenleri, Alevilik konusunu daha bilinçli bir biçimde verebileceklerdir. (KAYMAKCAN, 2009)

Uzun vadede sorunun çözümüne yönelik olarak ise, ilköğretim ve ortaöğretim DKAB ders öğretmenleri yetiştiren İlahiyat Fakültelerine ve Eğitim Fakültelerine bağlı İlköğretim DKAB Öğretmenliği bölümlerine Alevilik konusunun yeterince anlatıldığı derslerin konulması gerekmektedir.

Aleviler, isteğe bağlı din eğitim-öğretimi konusunda farklı düşünceler belirtmişler; bir kısmı tüm inançlara eşit davranılması ve isteğe bağlı bir Alevilik dersi olacaksa bunu Alevilerin vermesi şartıyla olumlu bakarken, diğer bir kısmı bunun laikliğe aykırı olduğunu, devletin din eğitimi yapamayacağını savunmaktadır. Seçmeli din eğitimine karşı olanlar, böyle bir dersin anayasaya da aykırı olacağını söylemektedir.

Okul dışı din eğitim-öğretim etkinlikleri hakkında bazı alevi kurum ve kanaat önderleri olumsuz düşünürken, herkesin kendi dini anlayışını öğrenmesi gerektiğini savunanlar bu okul dışı faaliyetlerin devletin denetiminde olması gerektiğini savunmaktadırlar. Yine bazı görüş sahipleri, bu konuda Alevilerin de bazı sıkıntıları olduğunu, devletin bu sorunları çözmede yardımcı olması gerektiğini savunmaktadırlar.

Aleviler, din derslerinde özellikle Alevilik konusundaki önyargılar sebebiyle bazı sıkıntılar yaşadığını söylemektedirler. Yine Alevi anlayışında farklı olan oruç, namaz gibi bazı ibadetlerin öğretilmesi sırasında da birtakım sorunların ortaya çıktığını da vurgulamaktadırlar. Bu tür sorunların çözümü için bu dersi veren öğretmenlere Alevilik ile ilgili hizmet içi seminerler verilmesi faydalı sonuçlar verecektir.

Aleviler genel anlamda AİHM'nin zorunlu din dersi konusundaki kararından memnuniyet duymaktadırlar. Konunun Avrupa'ya taşınmasının doğru olmadığını ama Alevilerin buna mecbur bırakıldığını savunanlar da olmuştur. Bazı alevi kanaat önderlerinin belirttiği gibi kendi ülkemizde yaşanan problemlerin, çözümünün dışarıda aranması pek de doğru değildir. Bunun yerine bu ve benzeri problemlerin çoğulcu bakış açısıyla, empatik bir yaklaşımla ve karşılıklı diyalogla kendi ülkemizde çözülmesi daha doğru bir tutum olacaktır.

Diyanet İşleri Başkanlığı konusunda; Alevilerden bazıları bu kurumun kaldırılması gerektiğini savunurken, bazıları ise Diyanette revizyona gidilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Herkes gibi Alevilerin de vergi verdiğini savunan görüş sahipleri, din hizmeti veren Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Alevilere yönelik bir hizmetinin söz konusu olmadığını savunmaktadırlar. Ali Balkız ise farklı bir görüş dile getirip, Avrupa'daki gibi din hizmeti almak isteyen herkesin kendi anlayışında olan kurumlara vergisini vermesi gerektiğini ileri sürmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye'deki din hizmetlerinin yürütülmesi noktasında en önemli rolü üstlenmektedir. Bu sebeple Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kaldırılmasını istemek ancak teorik planda mümkündür. Çünkü bu kurumun yerini alabilecek sivil bir organizasyon yoktur. Ancak Aleviler din hizmetleri veren bu kurumun kendilerine hitap etmediğini savunmaktadırlar. Bu durumda akla bazı seçenekler gelmektedir: ilk olarak Alevilerin Diyanet İşleri Başkanlığında temsil edilmesi, ikinci olarak Alevilerin Diyanet İşleri Başkanlığı dışında Kültür Bakanlığı gibi bir kurum çatısı altında temsil edilmesi, üçüncü olarak da Balkız'ın gündeme getirdiği gibi her anlayış mensubunun din hizmetleriyle ilgili vergisini mensup bulunduğu kurumlara vermesi gelmektedir. Bahsedilen seçenekler gelecekte üzerinde tartışılacak konulardır.

Cemevlerinde din eğitim-öğretiminin yapılıp yapılmadığı konusunda sorduğumuz soruya, Alevi kurum ve kanaat önderleri buralarda planlı programlı bir eğitim-öğretim

faaliyetinin olmadığını; buna rağmen cemlerde dedeler, zakirler, rehberler tarafından yapılan bir eğitimin söz konusu olduğunu belirtmişlerdir. Öte yandan bu mekânlarda akademisyen, yazar, araştırmacı ve gazetecilerce verilen konferans, seminer, panel v.b. etkinliklerle Alevilik konusunda eğitim-öğretim yapılmaya çalışıldığı söylenmektedir.

Aleviler, dedelerin genel anlamda sözlü gelenek ve babadan öğrendikleriyle yetinme sonucu yetersiz kaldıklarını söylemektedirler. Bu yetersizliğin giderilmesi için Cem Vakfı, Alevi Bektaşî Federasyonu ve Ehl-İ Beyt Derneği'nin bazı çalışmalar yaptığı da belirtilmektedir. Dedelerin şehre göç sonrasında etkinlik alanlarında değişiklik olduğu ve sosyal alandaki etkinliklerinin azalmasına rağmen dini alandaki etkinliklerinin arttığı, görüş belirten Alevilerin söylediklerinden çıkarılabilecek bir sonuçtur.

Son olarak Aleviler, cemevlerinin ibadethane statüsüne alınması gerektiği görüşünde birleşmekte, diğer ibadethanelere sağlanan yardımların cemevine de sağlanması gerektiğini savunmaktadırlar. Cemevlerinde hizmet veren dedeler konusunda ise; bir kısmı dedelere maaş bağlanması, bazı haklardan yararlandırılması gerektiğini savunurken, bir kısmı ise dedelerin dini özgürlüklerini yitireceği endişesini dile getirerek dedelere maaş bağlanmasının yanlışlığını öne çıkarmaktadır.

Alevilerin diyanet ve cemevleri konusundaki talepleri de anayasa değişikliği konusunun tartışıldığı günümüzde, göz önünde bulundurulmalı ve demokratik hak kategorisinde yer alan talepler, sosyal devlet anlayışı çerçevesinde çözüme kavuşturulmaya çalışılmalıdır.

Bahsedilen bu sorunların tümünün çözümü karşılıklı güven ve önyargısız diyalogla mümkündür. Ancak bu şekilde hem alevi vatandaşların ihtiyaç ve beklentilerine cevap verilmiş olur, hem de konuyu düzeltmeye çalışırken başka problemler ortaya çıkarılmamış olur.

KAYNAKLAR

- AKTAŞ, A. (1999), "Kent Ortamında Alevilerin Kendilerini Tanımlama Biçimleri ve İnanç Ritüellerini Uygulama Sıklıklarının Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi", *1. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Sempozyumu Bildirileri*, (s. 449-482). Ankara.
- ALTAŞ, N. (2003), *Çokkültürlülük ve Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- ASLAN, A. (1998), "Batı Perspektifinde Dinî Çoğulculuk Meselesi", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, (2).
- AŞLAMACI, İ. (2008), *Çoğulculuk ve Din Eğitimi*, Sakarya: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ATALAY, T. (2006), "Şafii Geleneğin Yaygın Olduğu Yörelerde İlköğretimde Din Öğretiminin Bazı Zorlukları", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 273-292.
- AYDIN, M. (2005b), "Dinsel Çoğulculuk Üzerine Bir Müslüman Mülâhazası", M. Aydın, & M. Aydın (Dü.) içinde, *Hristiyan, Yahudi Ve Müslüman Perspektifinden Dinsel Çoğulculuk Ve Mutlaklık İddiaları* (s. 87-127), Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- AYDIN, M. (2001), "Küresel Bir Teolojiye Doğru: Wilfred Cantwell Smith'de Dinsel Çoğulculuk," C. S. Yaran içinde, *İslam Ve Öteki, Dinlerin Doğruluk, Kurtarıcılık ve Bir Arada Yaşama Sorunu*. İstanbul,: Kaknüs Yayınlar.
- AYDIN, M. (2005a), "Paradigmanın Yeni Adı: Dinsel Çoğulculuk", M. AYDIN içinde, *Hristiyan, Yahudi Ve Müslüman Perspektifinden Dinsel Çoğulculuk Ve Mutlaklık İddiaları*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- AYDIN, M. Z. (2004), "Avrupa Birliği Ülkelerinde Din Öğretimi ve Türkiye İle Karşılaştırılması", *Diyanet Avrupa Dergisi* (68), 14-21.
- AZAR, B. (2005), "Benzerlik ve Farklılıklar Ekseninde Alevî - Bektaşî İnançları Üzerine Bir Değerlendirme", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (10/2), 81-87.

- BAHADIR, İ. (2003), *Bilgi Toplumunda Alevilik*, Ankara: Bielefeld Alevi Kültür Merkezi Yayınları.
- BİLGİN, B. (2005a), "Mezhepler ve Dinler Arası Eğitim ve İşbirliği", R. Yılmaz, & R. Yılmaz (Dü.) içinde, *Kültürel Çeşitlilik ve Din* (s. 130-157), Ankara: Sinemis Yayınları.
- BİLGİN, B. (2005b), "Türkiye'de Örgün Eğitimde Alevilik" R. Yılmaz içinde, *Kültürel Çeşitlilik ve Din* (s. 317-330). Ankara: Sinemis Yayınları.
- BULAÇ, A. (2009, Mayıs 25), "Muarefe", Haziran 7, 2009 tarihinde Zaman Gazetesi: <http://www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=851313> adresinden alındı
- BÜYÜK, C. (2005), *Wilfred Cantwell Smith'de iman ve Dini Çoğulculuk*, Erzurum.
- CEVİZCİ, A. (2000), "Çoğulculuk", *"Paradigma Felsefe Sözlüğü"*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- ÇAMUROĞLU, R. (2000), *Değişen Koşullarda Alevilik*, İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- ÇAPCIOĞLU, F. (2006), *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar Çerçevesinde İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının İncelenmesi*, Ankara: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DOĞAN, İ. (2009, Nisan 26), "Aleviliği Yazıyorum", (S. Yükselir, Röportajı Yapan)
- EĞRİ, O. (2003), *Bektaşilikte Tasavvufi Eğitim*, İstanbul: Horasan Yayınları.
- EKİNCİ, M. (2002), *Anadolu Aleviliğinin Tarihsel Arka Planı*, İstanbul: Beyan Yayınları.
- ENGİN, İ., & ENGİN, H. (2004), *Alevilik*, İstanbul: Kitap Yayınevi.

- ERDOĞAN, M. (2006), *Aydınlanma, Modernlik ve Liberalizm*, Ankara: Orion Yayınevi.
- ERDOĞAN, M. (1993), *Liberal Toplum Liberal Siyaset*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- FIĞLALI, E. R. (2006), *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.
- FROLOV, İ. (1991) , "Çoğulculuk", "*Felsefe Sözlüğü*", (A, Çalışlar, Çev.) İstanbul: Cem Yayınevi.
- GÜNDÜZ, Ş. (2007), "Yaşayan Dünya Dinleri", Ş. Gündüz (Dü.), içinde Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- HABERMAS, J. (1996), "Demokratik Anayasal Devlette Tanınma Savaşımı", C. Taylor içinde, *Çokkültürcülük, Tanınma Politikası*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- HABERMAS, J. (2002), *Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- HANÇERLİOĞLU, O. (1976), "Çoğulculuk", *Felsefe Ansiklopedisi, Kavramlar ve Akımlar*", İstanbul: Remzi Kitabevi.
- HULL, J. (2003), "Çoğulcu Demokratik Toplumlarda Din Öğretimi Üzerine Genel Değerlendirmeler", *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslar Arası Sempozyum Bildiri Ve Tartışmalar, 28-30 Mart 2001 İstanbul* (s. 43-51), Ankara: MEB Yayınları.
- JACKSON, R. (2005), *Din Eğitimi: Yorumlayıcı Bir Yaklaşım*, (M. A. Üzeyir OK, Çev.) İstanbul: Değerler Eğitim Merkezi (DEM) Yayınları.
- KAYA, A. (2006), *Alevilik'te Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*, İstanbul: Can Yayınları.
- KAYHAN, Y. (2007), *Musa Carullah'ta Dini Çoğulculuk*, Ankara: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- KAYMAKCAN, R. (2004), *Günümüz İngilteresinde Din Eğitimi*, İstanbul: Dem Yayınları.
- KAYMAKCAN, R. (2003), "John M. Hull: Bir Din Eğitimcisi", *Değerler Eğitimi Dergisi* , 1 (2), 125- 148.
- KAYMAKCAN, R. (2009), *Öğretmenlerine Göre Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri, Yeni Eğilimler: Çoğulculuk ve Yapılandırmacılık*, İstanbul: DEM(Değerler Eğitim Merkezi) Yayınları.
- KAYMAKCAN, R. (2007), "Türkiye'de Din Eğitiminde Çoğulculuk ve Yapılandırmacılık: Yeni Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı Bağlamında Bir Değerlendirme", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* , 177-201.
- KEÇELİ, Ş. (1996), *Alevilik-Bektaşilik Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*, Ankara: Ardıç Yayınları.
- KILIÇ, M. C. (2008, Ağustos 29), *Din Dersi Kitapları*, Ocak 28, 2009 tarihinde Türkçü Toplumcu Tartışma Alanı: <http://www.turkcutoplumcu.com/forum/viewtopic.php?t=260> adresinden alındı
- KILIÇ, M. C. (2006, Eylül 10), *Din Kültürü Kitaplarındaki Rezalet!* Mayıs 20, 2009 tarihinde Kanal Kültür: http://www.kanalkultur.com/yolalevi/index.php?option=com_content&task=view&id=1180&Itemid=109 adresinden alındı
- KILIÇ, R. (2004), Dini Çoğulculuk mu, Dinde Çoğulculuk mu? *Dini Araştırmalar Dergisi* , 7 (19), 13-17.
- KIZILTAN, G. (2007), *Dini Çoğulculuk Ve Din Eğitimi* , Bursa: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- KÖKER, L. (1996), Charles Taylor: "Kimlik/Farklılık Sorununa Sahici Demokratik Çözüm Arayışı", A. G. Charles Taylor içinde, *Çokkültürcülük/Tanınma Politikası*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- KÖKER, L. (2006), "Seçim Sistemleri ve Siyasî Çoğulculuk", *Anayasa Yargısı* 23. Sayı , 199-210.
- KÖYLÜ, M. (2001), "Dinsel Dışlayıcılık (Eksklusivizm)", M. Köylü içinde, *İslam ve Öteki, Dinlerin Doğruluk, Kurtarıcılık ve Bir Arada Yaşama Sorunu*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- KUTLU, S. (2003), *Din Anlayışında Farklılaşma; Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- KUTLU, S. (2007, Eylül 7), *Zorunlu Din Öğretiminde Mezhepler Üstü Yaklaşım ve Aleviliğin Müfredata Girmesi*, Mayıs 10, 2009 tarihinde Sönmez Kutlu'nun Kişisek Web Sitesi: http://www.sonmezkutlu.com/index.php?option=com_content&task=view&id=60&Itemid=37 adresinden alındı
- KYMLİCKA, W. (1998), *Çokkültürlü Yurttaşlık, Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- LÄHNEMANN, J. (2003), "Doktriner Din Öğretimi Bağlamında Dinler Arası Öğretim İlkeleri", *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslar Arası Sempozyum Bildiri Ve Tartışmalar,28-30 Mart 2001 İstanbul* (s. 28-30), Ankara: MEB Yayınları.
- MÊLİKOFF, I. (2007), *Kırkların Cemi'nde*, İstanbul: Demos Yayınları.
- MÊLİKOFF, I. (2006), *Uyur İdik Uyardılar; Alevilik Bektaşilik Araştırmaları*, İstanbul: Demos Yayınları.
- MİEDEMA, S. (2003), "Dinler Arası Öğretim İhtiyacı", *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslar Arası Sempozyum Bildiri Ve Tartışmalar,28-30 Mart 2001 İstanbul* (s. 236-247), Ankara : MEB Yayınları.

- MOKROSCH, R. (2003), "Luther mi Yoksa Papa mı? Protestan Ya da Katolik Din Eğitimi mi Ya da Doktrinler Arası İşbirliğine Dayanan Bir Din Eğitimi mi? Alman Bakış Açısının Ana Hatları", *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslar Arası Sempozyum Bildiri Ve Tartışmalar*, 28-30 Mart 2001 İstanbul (s. 549-560), Ankara: MEB Yayınları.
- NASR, S. H. (2002), *Tabiat Düzeni ve Din*, (L. Boyacı, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.
- ONAT, H. (2005), "Mezhep Kavramı Ve Mezheplerin Doğuş Sebepleri", *Oş. İlahiyat Fakültesi Dergisi* (6), 18.
- OVEY, M. N. (2003), "Çokkültürcülük Ve Din Eğitimi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (8), 281-290.
- ÖKTEM, N. (1994), *Laiklik Din ve Alevilik Yazuları*, İstanbul: Ant Yayınları.
- ÖZ, B. (1995), *Alevilikle İlgili Osmanlı Belgeleri*, İstanbul: Can Yayınları.
- ÖZTÜRK, M. (2009), "Aleviliğin/Alevilerin Kur'an Tasavuru", *DEM Dergi*(Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi) , 10-15.
- PORRIZA, M. (2009, Nisan 3), *Dinî Çoğulculuk*, www.fikritakip.com: <http://www.fikritakip.com/news.asp?pg=1&yazi=55> adresinden alınmıştır
- Resullerin, İ. (2009), *online incil*, www.incil.com: http://www.incil.com/doc/incil_html/frame1.html adresinden alınmıştır
- SARIKAYA, M. (2003), *Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı (11.-13. Asırlar)*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- SHEPHERD, J. (2003), "Fenomenolojik Bakış Açısı:Eleştirel Anlamda Sorgulayıcı Din Eğitimi", *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslar Arası Sempozyum Bildiri Ve Tartışmalar*, 28-30 Mart 2001 İstanbul (D. NASMAN, Çev., s. 323-335), içinde Ankara: MEB Yayınları.

- SHEPHERD, J. (1988), "İslam ve Din Eğitimi(Mezhebe Dayalı Olmayan Yaklaşım)", *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri* (s. 370-378), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- SKEIE, G. (2006), "Çoğulluk Kavramı ve Din Eğitimi Açısından Anlamı", R. Kaymakcan içinde, *Çokkültürlülük Eğitim, Kültür ve Din Eğitimi* (s. 135-153), İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- ŞENER, C., & AYDEMİR, C. *Alevilik Dersleri*, Bielefeld Alevi Kültür Merkezi Yayınları.
- TAŞĞIN, A. (2004), "Hatai'den Günümüze Anadolu Alevilerinde Farklılaşma", *1. Uluslararası Şah Hatai Sempozyumu (9-11 Ekim 2003 Ankara)* (s. 297-306.), Ankara: Hüseyin Gazi Kültür ve Sanat Vakfı/Hüseyin Gazi Derneği Yol Bilim Kültür Araştırma Yayınları.
- TAŞKAYA, S. M. (2007), "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Alevilik Bektaşılık", *2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşılık Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı* (s. 475-498), Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları.
- TAYLOR, C. (1996), *Çokkültürcülük, Tanınma Politikası*, (F. AYDOĞAN, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- TOKAT, L. (2007), "Dini Çoğulculuk Hangi Açıdan Mümkündür?. *Milel ve Nihal Dergisi* 4 (2),48-102.
- TOSUN, C. (2005, Kasım 25), *Çok Dinli Hayatın Geleceği - Eğilimler ve İmkanlar*, Mayıs 6, 2009 tarihinde Konrad-Adenauer-Stiftung: www.konrad.org.tr/Cok%20dinli%20yasam%20tr/tosun.pdf adresinden alındı
- TOSUN, C. (2009), *Devlet Okullarında Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretiminin Anayasal Statüsü Hakkındaki Tartışmalar Üzerine*, Mayıs 9, 2009 tarihinde [dinibil.com](http://www.dinibil.com): <http://www.dinibil.com/default.asp?L=tr&mid=1894> adresinden alındı

- Türk Dil Kurumu. (tarih yok),"Çoğulculuk", *Büyük Türkçe Sözlük*, Ocak 27, 2009 tarihinde [www.tdkterim.gov.tr](http://tdkterim.gov.tr): <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=veritbn&kelimesec=78322> adresinden alındı
- UYANIK. M, (2007), "Bir Değer Olarak Çoğulculuk", *Değerler ve Eğitimi* (s. 433-444), İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi (DEM) Yayınları.
- ÜZÜM, İ. (2007), *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, İstanbul: İSAM Yayınları.
- YAMAN, A. (1990), *A'dan Z'ye Alevilik Nedir?* istanbul.
- YAMAN, A. (2007a), *Alevilik ve Kızılbaşlık Tarihi*, İstanbul: Nokta Kitap.
- YAMAN, A. (2007b), "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri'nde Alevilik Meselesi", *2.Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni* (s. 53-63), Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları.
- YAMAN, M. (2003), *Alevilik'te Cem*, İstanbul: Can Yayınları.
- YARAN, C. S. (2001a), "Dinsel Kapsayıcılık(İnkusivizm)", C. S. Yaran içinde, *İslam ve Öteki, Dinlerin Doğruluk, Kurtarıcılık ve Bir Arada Yaşama Sorunu*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- YARAN, C. S. (2001c), *İslam Ve Öteki, Dinlerin Doğruluk, Kurtarıcılık ve Bir Arada Yaşama Sorunu*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- YARAN, C. S. (2001d), "John Hick'in Din Felsefesinde Dini Çoğulculuk", C. S. Yaran içinde, *İslam ve Öteki, Dinlerin Doğruluk, Kurtarıcılık ve Bir Arada Yaşama Sorunu*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- YILDIZ, S. (2002), *Alevilerin Din Eğitiminde Beklentileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yuhanna, (tarih yok), *Online İncil*, Nisan 29, 2009 tarihinde www.incil.com,:
http://www.incil.com/doc/incil_html/frame1.html adresinden alındı

ZENGİN, M. (2008), "Dünyada Bir Mesele Olarak İslâm Dini Eğitimi", *Değerler Eğitimi Merkezi (DEM) Dergisi* (3), 6-25.

ZİEBERT, H. G. (2006), "Çokkültürlü Bir Toplumda Din Eğitimi", R. Kaymakcan içinde, *Çokkültürlülük Eğitim, Kültür ve Din Eğitimi* (s. 155-180), İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

1982 yılında Ağrı'ya bağlı Taşlıçay ilçesi Taşteker köyünde dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini Ağrı'da tamamladı. 2001 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesine başladı. 2005 yılında bu fakülteden mezun oldu. Aynı yıl Muğla ili Milas ilçesine sözleşmeli olarak, 2006 yılında Sakarya ili Pamukova ilçesine kadrolu olarak atandı. 2006 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Din Eğitimi Bilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine başladı. Halen yüksek lisans öğrenimini ve Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi öğretmenliği görevini sürdürmektedir.